

CUPRINS

Pierre Corneille – Veacul, omul și opera sa

CIDUL în românește de *St. O. Iosif*

JOCUL AMĂGIRII în românește de *C. Borănescu-Lahovary și Iosif C. Mătăsaru*

HORAȚIU în românește de *Victor Eftimiu* în colaborare cu *Petru Manoliu*

NICOMED în românește de *Victor Eftimiu* în colaborare cu *Petru Manoliu*

T. 2539

Responsabil de carte : Doina Matache

Tehnoredactor : Ionel Gheorghiu

Corector : Mada Sufaru

Dat ta cules 06.10.956. Bun de tipar 19.12.956. Tiraj 16.000+4100 ex. Hirtie serai velină mată de 65 gr./m.p. Ft. 840X. 1080132. Coli ed. 14.92. Coli de tipar 12,5. Edifia I. Comanda 2472. Planșe tief-druck 5. A. nr. 03246. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A–2=R.

Tiparul executat sub corn. nr. 1429 la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN”.

București – R.P.R.

TEATRU

Cu o prefață de Cezar Petrescu

PIERRE CORNEILLE –VEACUL, OMUL ȘI OPERA SA

îndeobște, criticii și istoricii literari din patria lui Corneille și Molière și Racine au înglobat de prea îndelungă vreme și continuă încă a mai îngloba și acum pe toți marii scriitori, poeți și dramaturgi, pe toți marii filozofi, moraliști și nemo-raliști ai veacului al XVII-lea, de-a valma, sub o singură etichetă.

Un soi de fișă comună și foarte expeditivă, de tranzit în grup la posteritate, sub căpitănia unui șef de echipă proclamat din oficiu și recunoscut fără cârtire: „*Făuritorii clasicismului francez, clin gloriosul secol al Regelui Soare.*”

Cu majuscule, bineânțele, pentru Regele-Soare, nu pentru marii și incomparabilii creatori; ca și cum. de la gloriosul astru ar fi primit toți căldura și lumina, asemenea unor umili sateliți. Ca și cum prin el, numai prin generosul-i suflu, s-ar fi învrednicit toți să făurească și să lase moștenire peste veacuri tezaurul atâtor opere nemuritoare patriei lor, poporului lor și culturii universale. Viitorului și omenirii întregi.

Nimic mai arbitrar. Nimic mai schematic gândit și spus. Nimic mai neistoric generalizat. Și în

concluzie, nimic mai împotriva adevărului, chiar dacă pripita și atât de ingrata generalizare pentru înaintașii săi **întru scris** și întru zbuciumatele

5

dureri ale creației purcede din păcate de la marele și lucidul Voltaire, citire.

Timpul, marele meșter și neânduratul arbitru, de astă dată cu un spirit malițios care nu i-ar fi displicut fără îndoială nici lui Voltaire, a pus el ordine în toate, verificându-i afirmațiile și rectificându-i generalizările, într-o largă măsură tocmai prin evoluția germinativă a principiilor înaintate pe care însuși Voltaire și amicii săi, enciclopediștii, le semăna-seră în patria lor și în întreaga lume. Tocmai prin efervescența ideilor și irezistibila primenire a cugetării omenesci din secolul numit de toți, pe drept cuvânt[^] al lui Voltaire și al enciclopediștilor, nu al lui Ludovic al XV-lea, mai zis și *le Bien-Aimé*, trândavul și afemeiatul succesor al celui alt Ludovic, zis și *le Roi-Soleil*.

Dreptatea s-a dovedit astfel ca întotdeauna de partea timpului, care lucrând pentru omenire și pentru progres a lucrat și pentru marele Voltaire, împotriva aceluiași Voltaire mai puțin mare, al afirmațiilor și diviziunilor sale confecționate de circumstanță, cu un oportunism nu dintre cele mai laudabile în panegiricul absolutismului cu pricina, unde ca să justifice elogiul Regelui-Soare, n-a șovăit să dea iama prin toată istoria culturii europene.

Și totuși, veacul al XVII-lea a dat Franței falanga nemuritorilor făuritori ai clasicismului.

Nu însă sub sceptrul Regelui-Soare, cum o afirmase Voltaire în prima fază a unei deplorable, furtunoase și tragicomice existențe de curtean și nomad pelerin pe la palatele regilor, prinților și reginelor de la un capăt al Europei la altul și cum prin el legenda s-a perpetuat. Nu însă sub acest sceptru și sub această uzurpatoare denumire, pe care de altminteri el singur o retractase și o rectificase într-un vers lapidar și mult mai judicios, mult mai conform adevărului:

„*Siècle de grands talents, bien plus que de lumière!*”¹

O retractase și o rectificase, în urma înveninatelor experiențe și peripeții, în urma tuturor umilințelor și degradărilor pe care le-a îndurat la rândul său ca atâția alți mari crea-

i „Veac de mari talente, mai mult decât de lumină” (n. a.).

6

tori, la atâtea alte curți regale și princiare, când refuzând a se mai lăsa confundat cu măscăricii și bufonii ospețelor, s-a retras să-și trăiască ultimii douăzeci doi ani ai vieții la Ferney, unde nu mai șovăia să scrie rândurile de mai jos, ce echivalau cu o sentință de condamnare fără circumstanțe atenuante și fără apel a propriei sale apologii închinată lui Ludovic al XIV-lea, de celălalt Voltaire, curteanul, pățit și pocăit:

„O societate de oameni guvernați arbitrar, seamănă ai domă cu o turmă de vite puse la jug în slujba stăpânului. (Voltaire a precizat *boi*, nemulțumindu-se cu prea genericul *vite*.) Nu le dă de mâncare decât pentru a le întreține vloga pe care să le-o stoarcă; nu le oblojește rănilor decât atunci când sănătatea lor poate să-i fie utilă; le îngrașă numai pentru a se îndopa el din carnea și din măduva lor; și se folosește de pielea unora pentru a înjuga cu dânsa mai cetluit pe celelalte vite la plug”.

Rechizitoriu direct al absolutismului și al exploatării. Un rechizitoriu direct, dar încă tot nu atât de incisiv și de amar, ca rândurile celebre din *Caracterele* lui La Bruyère, contemporanul lui Ludovic al XIV-lea și martorul ocular al vieții de la curtea Regelui-Soare. Acesta, după ce-a dresat magistrala frescă a tuturor paraziților ghiftuiți de huzur, nu s-a sfiit să zugrăvească mai curajos și mai din timp, înfiorătoarea realitate a poporului trudnic din prea mult slăvitul și gloriosul său veac.

„Se văd răspândite pe lanuri anume animale sperioase, masculi și femele, negre, livide și arse de soare, nedezipite de glia pe care o scurmă și o răscolesc cu o înverșunare fără de istov; s-ar zice că au un soi de glas articulat, iar când se înalță în picioare că arată un chip oarecum omenesc, și într-adevăr chiar și sunt oameni. Noaptea se trag în vizuinile lor unde-și potolesc lihneala cu lipie neagră, cu apă și rădăcini; dâșii cruță pe ceilalți oameni de osteneala să are, să samene și să secere pentru a-și trăi traiul, încât merită și ei de așisderea să nu fie lipsiți de pâinea pe care o seamănă.”

Așadar, aceasta era realitatea mizeriei și monstruoasei scufundări în animalitate a poporului francez, din secolul strălucitului Rege-Soare! În acest chip își târa zilele mulțimea cea mare, dincolo de parcurile cu alei aliniate și de grilajurile

7

aurite alo palatului de la Versailles. Trăind în vizuini, hră-nindu-se eu rădăcini, alipiți de glia pe care o scurmu și o răscoleau, acești robi ai pământului și ai stăpânilor îmbuibau droaia privilegiatilor curteni de la

somptuoasele serbări și festinc cu irizate jocuri de apă și feerice jocuri de artificii, care-au învățat Europa barbară – vorba curteanului Voltaire – să cunoască și ea ce înseamnă politețea, rafinamentul gustului și luxului, fastul și prea distinsul spirit de societate.

În climatul acestor două contraste dintre două lumi, despărțite de-un abis între clase mai inaccesibil decât ne desparte epoca noastră, a avioanelor rachetă, de oamenii cavelor; în acest climat irespirabil, dospit de miasmele putreziciunilor morale și de efluviile parfumurilor în care se puneau în saramură de mirodenii odraslele unei societăți devorate lăuntric de viermele morții – trei generații de nemuritori scriitori, de poeți, de dramaturgi, de fabuliști, de filozofi, de moraliști și memorialiști, au limpezit din ceață, din confuzii, din contradicții, din tenebre, luminozitatea și transparența de cleștar a clasicismului francez.

Repet: nu însă prin contribuția lui Ludovic al XIV-lea, Regele-Soare, care a uzurpat numele secolului, ci în afară de el și prea adesea în afara și împotriva voinței lui.

Un critic și istoric al literaturii franceze, Paul Albert, profesor de literatură la Colegiul Franței imediat după proclamarea republicii la 1870 și mort la 1880, din nefericire prea tânăr pentru a-și duce la capăt opera și pentru a ajunge să fie astăzi îndestul de cunoscut, a disociat și a spulberat cu extraordinară acuitate încă de acum peste trei sferturi de veac, prejudecata acestor clasificări preluate cu hurta, nerevizuite și trecute la fel cu proba, moștenire intangibilă generațiilor urmașe. Cele vreo șapte sau opt volume ale studiilor sale de-un curaj, de-o erudiție, de-o vervă acerbă, de-un spirit pătrunzător și net progresist depășeau cu mult tradiția curentă a învățământului oficial, calduț și molcuț, conformist. Și ca atare se bucurau încă un răstimp și după moartea autorului, de-o răs-pândire cu totul neobișnuită (între zece și douăsprezece ediții), până ce le-au îngropat în uitare studiile celorlalți critici și istorici literari, privilegiați de-o viață mai lungă și de-o pu-

8

blicitate mai organizată chiar dincolo de mormânt. Țin minte că acele volume de istorie a literaturii, de istorie revoluționară a literaturii franceze, citite pe băncile școlii cu aviditate a unor adevărate revelații, m-au transformat și pe mine încă de pe-atunci într-un rebel al programelor cu pecetea oficialității și al ideilor împrumutate de-a gata. Și mai țin minte, cu o retrospectivă înveselire cum profesorul de limba franceză din lașul adolescenței, scandalizat peste seamă de nesăbuitele idei schismatice pe care le debitam invocând autoritatea opiniilor girate de semnătura unui profesor de la Colegiul Franței, mi-a trântit volumele în cap și mi-a aplicat la moment sancțiunea celei mai catastrofale note din catalog, ca să mă învețe minte, în lipsa altor mijloace proprii și altor metode mai eficiente pedagogice de a ne învăța cinstite carte.

Multă vreme, mai târziu, l-am mai întâlnit, și nu odată mai continua să mă amenințe cu degetul de pe celălalt trotuar, fără să mă ierte: „Ehei, nu te văd ajungând bine, rebelule, apostata-tule, schismaticule !”

În ciuda acestor îndepărtate avatare ale adolescenței școlarești, nu mă pot opri să nu încerc a reconstitui acum și aici câteva argumentări ale lui Paul Albert, fiindcă îmi par că exprimă unica realitate valabilă, întărită mai recent și prin autoritatea indiscutabilă a unui Albert Thibaudet, cum voi proba la timp, chiar dacă aceste opinii nu coincid perfect cu ale lui Sainte-Beuve, Lanson, Bédier sau Paul Hazard.

Așa-numitul secol al Regelui-Soare, confundat, identificat cu secolul clasicismului francez?

Dar ce-i datorește lui Ludovic al XIV-lea și curții de la Versailles, marele Descartes, care a murit la 1650, când regele avea numai doisprezece ani și când mai toată opera lui filozofică a fost pusă mai apoi la index de Regele-Soare și de clericii săi? Ce-i datorește Pascal? Ce-i datorește Saint-Evre-mont, autorul comediei satirice *Academiștii*, închis la Bastilia, nevoit să fugă în Anglia unde a trăit proscris patruzeci de ani, refuzând cu dispreț grația pe care i-o acordase suveranul despot? Ce-i datorește Corneille, al cărui *Cid* a fost prezentat cu doi ani înainte de nașterea preastrălucitului monarh? Ce-i datorește Molière, care împlinea patruzeci și unu de ani, când

9

Ludovic abia începea domnia, și care n-a mai trăit și creat tîcăt zece ani sub domnia lui? Ce-i datorește La Fontaine, care împlinise patruzeci de ani; sau Bossuet, care avea treizeci și unu? Ce-i datorește Racine, pe care l-a împins să părăsească teatrul în plină ascensiune a creației, la treizeci și opt de ani, poate după cea mai desăvârșită tragedie a sa, *Phedra*, manevrată să cadă printr-o diabolică intrigă a curtenilor, tot așa cum l-a constrâns și pe Boileau să părăsească poezia; pentru a-i transforma pe amândoi în mediocri și docili istoriografi cu simbrerie, canonindu-se fără nici un succes să glorifice strălucirea persoanei, familiei și domniei sale? Ce-i datorește teribilul și necruțătorul Saint-Simon, memorialistul care a ținut zi de zi evidența tuturor sforărilor, turpitudinilor și rivalităților de la curte, cu un sarcasm și cu o vervă fără seamăn, în cele două sute șaptezeci și șapte de caiete *in octavo* ale manuscrisului, confiscate, sechestrare și sigilate în arhivele monarhiei ca secrete de stat, păstrate la întuneric aproape un veac și date tiparului în doze cernute și acelea prin sită abia după 1830, în

ajun de a doua și definitivă alungare a Burbonilor, ca să apară integral abia în ultima vreme, într-o ediție monumentală de patruzeci de volume format mare? Secrete de stat? Erau numai mărturiile incomode și de-o veracitate intolerabilă pentru Regele-Soare și pentru toți valeții săi, despuiați de prestigiul factice al decorului și al costumelor spectaculoase, înfățișați posterității goi-goluți, în toată hidoasa și odioasa lor realitate. Erau numai documentul istoric al unei epoci, scris cu vigoarea unui nou Tacit și cu geniul realist al unui alt îolstoi, anticipând viziunea lui Balzac și a lui Stendhal, forța lor de a caracteriza oamenii și de a identifica exemplarele tipice ale unei parazitare faune sociale. Cum prea just remarcă atât filozoful și eseistul Alain, cât și un comentator al ediției definitive, Charles Saroléa, directorul secției de literatură franceză la Universitatea din Edinburg: „Ceea ce reînvie și re trăiește în aceste *Memorii* este o lume stranie, monstruoasă, care amintește lumea romană din timpul Cezarilor, este o curte fecundă în tragedii, în comedii burlești, unde natura omenească apare uneori și cu virtuțile ei ; dar mai ales cu toate josniciile sale, și unde nu numai caracterele se mișcă pe-o

10

scenă mărită, ci unde îndeosebi expuse la toate tentațiile își dau mai bine pe față urzeala din care sunt făcute; pe scurt, unul din acele medii care oferă moralistului un incomparabil câmp de observație pentru studiul sufletului omenesc”.

Înconjurat de alaiul curtenilor, pe de o parte înfatuat de sacrosanctele lor privilegii nobilitare, pe de altă parte dresați la toate ritualurile celui mai scârbavnic servilism, Regele-Soare, gloriosul „protector”, a menținut întotdeauna o distanță foarte prudentă, bănuielnică și disprețuitoare, între el și pretenșii săi „protejați”, scriitorii.

Le-a impus să-și încovoie și ei spinarea, să închidă și ei ochii la turpitudinile lumii în care se complăcea, să-și acorde și ei struna coardelor vocale și struna lirei pentru osanalele care să-l înalțe în slavă.

Condiții umilitoare, pe care cei mai mulți nu le-au putut accepta; iar când le-au acceptat se dovediră fatale creației, adevărind concluzia fostului profesor de istorie literară de la Colegiul Franței, că de îndată ce scriitorii aveau slăbiciunea să se pună ori să se lase puși sub protecția monarhului, automat, fără excepție, aureola lor începea să pălească până se stingea cu totul.

„Nu lipsesc cărțile unde sunt proslăvite cu exagerată efuziune pretensele binefaceri ale prinților față de artă și literatură; se încheia un capitol din tomurile pe care mi le-a zvâr-lit în cap, indignat foarte, dascălul de limba și literatura franceză acum vreo patru decenii și jumătate în lașul copilăriei și adolescenței școlarești – este însă loc de scris o carte mult mai originală și mai adevărată, al cărei titlu ar putea să fie: *Despre influența funestă a regilor asupra literaturii, științelor și artelor.*”

Sublinierea nu-mi aparține.

Dar urmărind viața și opera lui Corneille așa cum ne vom strădui a le evoca mai departe, cu toate amarurile câte i-au întunecat traiul, începând de la triumful *Cidului* tăgăduit imediat de coaliția spontană a mediocrităților oficial stipendiate de Academie, până la moartea în ingrata indiferență a contemporanilor și în cea mai sumbră sărăcie; urmărind toate infiltrațiile atât de nocive și pusătoare ale unei asemenea epoci în

11

opera sa de creație mereu zădărnicită și diminuată de capriciile monarhului, de intrigile curtenilor și ale nulițărilor astăzi demult uitate, care monopolizaseră toate favorurile și privilegiile în numele literaturii, artei și Academiei – cine nu și-ar însuși fără rezervă sublinierea, diagnosticul și titlul demai sus, chiar dacă sună într-o așa de temerară contradicție cu apologia Regelui-Soare și a secolului său, meșteșugită cândva de marele Voltaire.

Voltaire rămâne tot marele Voltaire.

Însă dreptul adevărului e încă și mai mare.

Acest drept de întâietate al adevărului ne constrânge a nota cu oarecare melancolie, că în cele două tomuri de peste 7.00 pagini consacrate Regelui-Soare și veacului său, Voltaire n-a rezervat lui Corneille decât un spațiu de 41 rânduri la un capitol și 14 rânduri în alt capitol. Atât –și nimic mai mult! Adică mai puțin decât spațiul pe care socotea că i se cuvine unui versificator banal și demult dispărut din antologii ca François Maynard, sau unui oarecare Nodot, ce n-a figurat nicicând, în nici o antologie.

Istoria literaturii franceze și istoria literaturii universale, ceva mai generoase, i-au statornicit însă de atunci încoace un spațiu mult mai larg, pe-o treaptă mult mai înaltă. Căci fără Corneille, întemeietorul teatrului francez și adevăratul deschizător de drumuri și de orizonturi, cine poate ști care ar fi fost calea lui Racine, a lui Molière, a lui Marivaux, a lui Beaumarchais, a lui Musset sau Victor Hugo? Și cine poate ști dacă s-ar fi ivit vreodată prilejul, în aceleași condiții, să-șicauteși să-și / găsească o cale a lor?

În artă și în literatură precursorii nu creează firește o epocă din neant, fiind ei înșiși rezultatul, exponenții unui proces mai îndelungat de evoluție și de primeniri ascunse ochiului la prima vedere. Dar nu o

dată prin originalitatea și prin geniul lor reprezentativ, decid o anume orientare, într-o anume direcție, dictată de spiritul timpului și de spiritul particular, specific, al poporului, care scutește urmașii imediați și contemporanii mai tineri de dibuiri, de confuzii, de rătăcirii. Acestea prea adesea se uită. Mai ales în cazul lui Corneille, fiindcă prea adesea cei ce pomenesc numele și opera **lui** Corneille se

12

gândesc de îndată la numele și la opera lui Racine, pentru a relua aceleași și aceleași absurde paralele și comparații care nu demonstrează nimic. Aici, respectul adevărului ne obligă să ne referim cu satisfacția cea mai deplină tot la o afirmație a lui Voltaire din faza revizuirilor și retractărilor reparatoare, când îl numește *Marele Corneille*, „nu numai pentru a-l distinge defratelesăumaimic, Thomas, ci și de restul celorlalți oameni". La această tardivă, dar atât de justă și de nobilă caracterizare a omului și a scriitorului, care-i redă locul de drept în epoca sa, în istoria literaturii franceze și a literaturii universale, ce comentator ar mai găsi ceva de tăgăduit ori de adăugat? Cuvintele lapidare și definitive, reabilitează în egală măsură atât pe marele Corneille, cât și pe marele Voltaire.

Pierre Corneille s-a născut la 6 iunie 1606, în Rouen, fosta capitală a Normandiei, port fluvial pe Sena cu un intens trafic de navigație maritimă prin situația sa geografică aproape de gurile fluviului, față în față cu Anglia și cu încrucișarea căilor pe apă dintre Europa septentrională și Oceanul Atlantic. Oraș care și-a păstrat până în zilele noastre o arhitectură caracteristică – amestec de stil medieval și de stil al Renașterii – resorbite fără discordanță, într-un tot armonios și viu de către urbanismul modern, cu un pios respect pentru vestigiile trecutului, cum s-a întâmplat în mai toate cetățile și porturile din nordul Franței, din Flandra și Olanda, până în Baltica.

Iar cum aceste vestigii istorice prin prestigiul și puterea or de evocare au o deosebită însemnătate în formația spi-rituală din vârsta fragedă a copilăriei și a adolescenței, fără îndoială că au constituit un climat special și au jalonat câteva premise inițiale și în viitoarea evoluție a tinerelului școlar ce-avea să scrie *Cidul*. Monumentalul palat de justiție, catedrala cu vitraliile celebre și cu mormântul eroului normand Richard Inimă-de-Leu, piața unde Jeana d'Arc a fost arsă pe rug, cartierele pline de forfota activă a neguțătorilor, a meseriașilor, matrozilor și armatorilor veniți să se stabilească încă din Evul Mediu din diferite regiuni ale Franței și chiar ale Europei, îndeosebi ale Spaniei, după numele a două străzi ce

13

mai dăinuiesc și astăzi; iată câteva jalonări și premise, ele* mentele unui climat particular și specific al micii patrii natale, pe care orice om le poartă cu ei prin viață în toate peregrinările și avatariile de mai târziu!

Atmosfera austeră din casa părintească și tradițiile de familie n-au fost nici ele străine de această formație.

Familie numeroasă, (Pierre era fratele cel mai mare din șapte copii); mijloace modeste și sobre de trai; dar prestigiul și demnitatea acelei categorii de mică noblețe burgheză și cărturărească, fără blazon, „noblețea robei", adică a diferitelor ranguri de magistratură preluate din tată în fiu, care față de castele nobilitare cu blazon, de casta militară și de cea clericală, a reprezentat singura reacție curajoasă a legalității împotriva abuzului și absolutismului, vreme de două veacuri. De la războaiele religioase, care au culminat în odiosul masacru din noaptea Sfântului Bartholomeu, trecând prin cele două Fronde și până la revoluția franceză, mai întotdeauna, în orice mișcare protestară, n-au lipsit glasurile magistraților din așa-numitele parlamente orășenești sau regionale, solidari cu poporul, întemnițați la Bastilia fiindcă se încumetau a apăra drepturile și dreptatea poporului, pentru a fi mai apoi eliberați sub presiunea poporului, cum a fost cazul veneratului consilier Broussel, arestat pe ascuns peste noapte, ca a doua zi vestea să dezlănțuie „ziua baricadelor" în tot Parisul, semnalul primei fronde, și să pună pe fugă întreaga clică palatistă, pe Mazarin și pe Ana de Austria, mama, tumoarea și regenta viitorului Rege-Soare.

Așadar normand, născut în Rouen, capitala Normandiei, din familie de magistrați cu tradiții cărturărești și independente; două premise care implică și vor explica ulterior multe.

Urmează a treia premisă: școala. Colegiul iezuiților din orașul natal, care număra în vremea aceea nici mai mult nici mai puțin de o mie șase sute elevi, cifră aproape de necrezut pentru lectorul do azi. Un colegiu iezuit însemna o disciplină de fier, care nu excludea nici bătaia cu biciul și cu vergile în spectacol parțial pe clase ori general pe întreaga școală după importanța vinei, nici mentalitatea obscurantist scolastică, nici interdicția fără efect a portului de arme, căci junii școlari

14

de paisprezece - cincisprezece ani se provocau la duel și chiar se ucideau în duel, urmând moda timpului

și prefigurând episodul lui don Rodrigo din *Cidul* lui Corneille. Dar mai însemna totodată și o metodă de stimulație intelectuală, prin concursurile și premiile cu precădere pentru istoria, poetica și retorica latină; paralel cu o disciplină colectivă bazată pe un criteriu al onoarei și al devotamentului – fie și convențional – dând întâietate voinței și responsabilității. Elevii erau îndatorați să-și organizeze singuri disciplina. Monitorii numiți dintre ei prin sistemul rotației purtau rangurile semnificative de cenzori și decurioni. Emulația era întreținută prin rivalitățile dintre taberile de romani și cartaginezi, de Horați și Curiati. O reconstituire artificială, scolastică și convențională a datinelor mai mult sau mai puțin „romane”, care vor lăsa și acelea urme în formația viitorului autor al tragediilor cu subiecte de predilecție din istoria romanilor: *Cinna*, *Ilorățiu*, *Moartea lui Pompei*, *Titus și Bérénice*...

Elevul Pierre Corneille, școlar sânguinos, fu distins la vârsta de treisprezece ani cu premiul întâi la versificația latină, specialitate în care aveau să mai strălucească și alți doi frați ai săi mai tineri: „Pentru onoarea și profitul Republicii Lite” relor și al tuturor elevilor din colegiul nostru, premiul întâi al versurilor latine din clasa de retorică a fost obținut de Pierre Corneille.” Iar volumele primite ca premiu pentru onoarea și profitul Republicii Literelor, se intitulau: *Lista deputaților Imperiului de Orient și de Occident după Arcadius și Ilonorius* de italianul Pancioli; un tratat asupra magistraților municipali, un alt tratat asupra cartierelor antice și moderne din Roma, și colac peste pupăză, un tratat asupra războiului.

Precum se vede, lecturi care de care mai pasionante, pentru un școlar de treisprezece ani! Mai este vreo mirare că în toată opera sa dramatică, Pierre Corneille s-a simțit în tot dreptu, său să facă apologia voinței, de vreme ce biruindu-se pe sine a izbutit să-și citească foarte conștiincios premiile de la prima până la ultima pagină?

Tot atât de semnificative pentru inițierile din epoca școlărească sunt desigur și alte două amănunte, care vor fi avut o netăgăduită înrâurire în preocupările și orientările do mai

15

târziu. Prestigiul de care se bucurau în colegiul iezuit din Rouen, ca de altfel pretutindeni aiurea în toată Franța epocii, operele tragice ale lui Seneca și ale discipolului său Lucan, cei doi poeți și filozofi latini de origină spaniolă, amândoi născuți la Cordova și amândoi obligați să se sinucidă acum aproape două milenii, deschizându-și vinele la ordinul lui Nerone, fiindcă îi făceau umbră. Precum și faptul că în sistemul de educație al colegiului se acorda o deosebită importanță spectacolelor teatrale organizate de elevi și jucate de elevi, cu subiecte istorice și religioase, care exclud și combat pasiunile omenești, exaltând eroismul, abnegația, martirajul.

Datele acestea spicuite din mărturiile scriitorului și filozofului Fontenelle, nepotul de soră al lui Corneille și poate unicul centenar din istoria literaturii universale, n-au fost acceptate întotdeauna cu o garanție absolută de autenticitate. Și pe drept cuvânt. Legăturile de sânge și anumite dibăceli diplomaticești de secretar perpetuu al Academiei de Științe intrate și ele în sânge, vor fi contribuit pe alocuri să dichisească oarecum realitatea brută, pentru a-i da o înfățișare mai strict logică și formală decât așa cum se înălța viața plină de surprize, de contradicții și de reacții în veșnică mișcare.

Dar dincolo de asemenea rezerve îndrituite până la un punct, amintirile lui Fontenelle rămân totuși cel mai direct și mai prețios izvor de documentare asupra vieții particulare a lui Corneille, stăpânit până la moarte de principiul unei rare și demne discreții, într-o vreme când toți își scriau memoriile și pătimeau de-o adevărată incontinență epistolară. Ca atare, vom apela nu o dată la ele, pentru a încerca să explicăm anume laturi ale operei prin firea și viața autorului; după cum nu o dată caracterul și viața autorului își găsesc o corespondență fidelă în aspectul și evoluția operei, mai vârtos decât în mărturiile elastice și de circumstanță ale contemporanilor cu care autorul s-a întâlnit cândva pe stradă sau a prânzit la un birt.

•

Părăsind colegiul iezuit din Rouen eu această zestre și formație intelectuală la vârsta de șaptesprezece ani, tânărul Pierre Corneille n-avea pentru ce sta mult în cumpănă pentru alege-

16

rea unei îndeletniciri profesionale. Cu sau fără vocație, a început a studia dreptul, după tradiția familiei.

Cariera de avocat i-a fost însă extrem de scurtă. O singură pledoarie la nouăsprezece ani, când a obținut titlurile și diplomele cuvenite. Pledoarie fără strălucire, surprinzător de stân-gace și de îngăimată pentru autorul memorabilelor tirade și replici ale tragediilor corneliene, prin acea paradoxală ciudățenie, care făcuse pe unul din cei mai mari oratori ai tuturor timpurilor, Demostene, gângav din naștere, să-și răcnească perorațiile pe țărmul mării cu pietricele în gură ca să-și disciplineze dicțiunea, sau care-l făcea pe Anatole France, incomparabilul „causeur” în scris și în vorbă, să-și bâlbâie precipitat scânteietoarele jerbe de idei, de asociații, de spirite

și imagini.

Pierre Corneille nu s-a arătat prea contrariat de acest eșec. Mult mai grijulie și mai alarmată, familia i-a pregătit asigurarea unei trepte în magistratură. Iar până la căpătarea dispensei de vârstă, pe cât se pare și precum Fontenelle o spune, junele jurist nu s-a dat în lături de la voioasele și omenestile expansiuni ale vârstei, printre zilele și săptămânile de studiu, evadând din lumea cărților și a retoricei ciceroniene, în viața colcăitoare a unui oraș unde carnavalul se bucura pe atunci de faima carnavalului din Veneția, Nisa sau Sevilla. Faptul merită să fie reținut și e mai mult decât probabil, fiindcă fără o astfel de 'aderență la clocotul vieții învăluită mai târziu sub spuza mocnită a sobrelor aparențe, cum s-ar explica izbucnirea tinerescului elan al conflictelor și tiradelor din *Cid*, care nu s-**u* răcit nici după trei secole și mai bine? Cum s-ar explica acea fantezie jucăușă și scilipitoare de vervă a primelor sale comedii, care aveau să mai străbată irezistibil din când în când și în cele mai patetice episoade ale tragediilor din anii maturității?

Un melc ce-avea să scoată mereu cornițe șagalnice după un ropot de ploaie cu soare. O rază ce-avea mereu să palpitate primăvăratic și în stropul de rouă, ca și în picătura amară-să-rată de lacrimi din toată opera lui.

Știut-au mulți tragedieni – în afară de Shakespeare – să râdă fără răutate, numai din bucuria sănătoasă a râsului? Știut-au să ne-aline și cu zonele luminoase, pozitive, consolatoare,

2

17

tonice, din om, și din noi înșine, după ce-au sondat în tenebrele și penumbrele pasiunilor, în ruinele calcinate de atâtea văpăi devastatoare?

Exemplele s-ar putea număra pe degetele de la o singură mână. Și încă pe degetele unei mâini amputate de-o rană de război ori de-un accident de muncă.

*

Deci constrâns la un stagiul de așteptare fără obligații programate zilnic, între anul 1624, când fusese înscris pe tabloul avocaților din Rouen, până în 1627, când a obținut dispensa devâr-stă pentru a exercita funcția de magistrat la „Masa de marmură” a Palatului de Justiție, Pierre Corneille s-a bucurat do răgazul acesta ca să-și cerceteze mai adânc adevărata vocație: teatrul.

Teatrul acelor vremi.

Pentru a preciza: teatrul din Franța acelor vremi. Căci chiar pentru cititorul lipsit de o deosebită preocupare istoric-literară, se vedește eroarea opacă de a sincroniza stadiul de evoluție al teatrului din Italia, din Spania, din Anglia și din Franța, ca un tot unitar. Nici cronologic, nici prin specificul național, etapele evoluției n-au fost identice. Fiecare popor a asimilat și a transformat spiritul Renașterii după înclinările și însușirile proprii, după tradiția, după o fizionomie particulară și după condițiile istorice, sociale și politice care n-au fost și nici n-au putut fi aceleași.

O singură trăsătură comună, pe game și cu ecouri variate: Renașterea.

Un sentiment și o conștiință de eliberare din negurile fume-goase și asfixiante ale Evului Mediu, o luptă primenitoare cu principiul static și mortal al imobilității, trecutul invocat și folosit pentru a stimula viitorul, nu pentru a-l îngropa sub o lespede funerară așa cum făcuse scolastica prosternându-se atâtea și atâtea veacuri celor câteva mumii îmbălsămate ale antichității, de altfel nu o dată, apocrife și măsluite, ca să slujească de argument final controverselor teologice.

Setea de viață, explozia nesațiului și a bucuriei de a trăi, de a cunoaște, de a răspunde la întrebările vieții cu elementele și argumentele oferite de viață și de realitate, nu de textele

18

moarte, toate împreună au provocat mai pretutindeni un spirit insurect, inovator, pe planul intelectual și pe planul creației artistice. Fiecare cu ale sale, dintru ale sale; după temperament, după complexul specificului și tradițiilor sedimentate în fiecare popor de aluviunile istoriei sale.

Limitându-ne la domeniul teatrului, se cuvine a aminti că Franța s-a pomenit cronologic în urma Italiei, a Spaniei și a Angliei. Poate îndeosebi fiindcă reforma, liga și războaiele religioase, Calvin, noaptea Sfântului Bartholomeu, edictul din Nantes, prigoana fâțișă ori deghizată împotriva hughenotilor, au concentrat păsurile și sensibilitatea poporului, ca și aspirațiile cărturarilor, în alte direcții.

Destul a sublinia că în anul când s-a născut Pierre Corneille, teatrul specific italian, *commedia dell'arte*, bazat mai mult pe improvizația actorilor decât pe contribuția autorilor se bucura de o largă răspândire și popularitate dincolo de hotarele Italiei; că spaniolul Lope de Vega își scrisese o bună parte din cele vreo două mii de piese de teatru, iar că Cervantes își scrisese aproape tot textul său; că Shakespeare își încheiase aproape întreaga operă – și că la Londra, cu o populație de două sute mii de locuitori se aflau opt teatre cu clădiri

construite special, pe când la Paris, exista mai mult simbolic un privilegiu de monopol acordat unei singure asociații „*Les Confrères de la Passion*”, fără trupă, fără repertoriu și cu un aproximativ sediu, de unde asociația veghea cumplit de vigilentă să interzică turneele trupelor din provincie-[^]CTeatrul popular primise o lovitură de moarte prin interdicția *Misterelor*. În locul lor, școala lui Ronsard și a „Pleiadei”, încercase să împământenească un teatru mai savant, imitat după tragediile declamatoare ale lui Seneca. Dar aceste tragedii fuseseră scrise pentru a fi citite, nu jucate, încât rezultatul s-a dovedit catastrofal. Un singur exemplu, tragedia lui Jodelle, intitulată *Cleopatra captivă*. Tragedie în versuri, în cinci acte, cu coruri, strofe, antistrofe și epode, după rețeta pindarică, scumpă „Pleiadei”. În actul 1, scena I, umbra lui Antoniu povestește spectatorilor tragica sa moarte; în scena 2, apare Cleopatra să povestească lamentându-se cum a văzut prin vis această umbră a lui Antonio din scena precedentă chemându-l la dânsul; urmează corul și actul se sfârșește,

2* 19

fără nici un dialog și nici un conflict. Apoi actul II, actul III și așa mai departe, până la actul V; îndreptățindu-l pe Sainte-Beuve să constate că n-a putut descoperi nici o invenție de caracter, de situații, de acțiune progresivă, și înainte cu mult de Sainte-Beuve, îndreptățind mai ales spectatorii, poporul, să se dezintereseze cu desăvârșire de asemenea teatru pedant, artificial și lipsit de sânge, de vitamine, de căldură, de vibrație: prunc mort din naștere.

Dar cum viața își face singură loc să ocupe vidul, teatrul francez izgonit din Capitală și-a creat condițiile mai prielnice de existență refugiindu-se în orașele de provincie scutite de atâtea restricții. Nenumărate trupe de actori cu talent, și adesea cu o dezinteresată pasiune pentru vocația lor, cutreierau în acest timp Franța, prin capitalele de ținuturi și prin târgușoa-rele cele mai obscure, păstrând contactul nemijlocit cu poporul și căutând să se adapteze la dorințele, la înțelegerea și la sensibilitatea poporului. Poate uneori căutând să se adapteze prea mult la aceste cerințe și făcând prea multe concesii. Însă cu acest pref, și în pofida teoreticienilor dogmatici, întreținând interesul poporului francez pentru teatru și pregătind terenul prielnic, fertil, pentru generațiile marilor clasici ce-aveau să vină: Corneille, Molière, Racine...

De altfel, însuși Molière, se prenumără printre cei ce-au pregătit în acest chip, acest teren. Parizian din naștere, n-a părăsit oare Parisul, stăpânit de „demonul teatrului” pentru a cutreiera ca actor întreaga Franță vreme de treisprezece ani, ca abia după această îndelungă experiență de om și de artist, să se întoarcă definitiv în orașul natal și să prelucreze în opera-i creatoare, imensul și variatul material de observație și de experiențe acumulat în acest răstimp?

Cine erau și ce erau în definitiv acești „cavaleri ai miracolului”, acești eroi ai „romanului comic”?

Iată-i la drum! într-o căruță încărcată cu lăzi și bocce, târau eu dâșii sceptrele și coroanele de tinichea, mantiile de stambă vopsită care dădeau iluzia purpurei, sticlăriile și cabo-șoanelo care dădeau iluzia diamantelor, perlelor, safirelor și smaragdelor din colierele reginelor și prințeselor, din coroanele regilor și împăraților. Fiegii, prinții, împărații, eroii pă-

20

șeau prin praful și prin noroaiele șleaurilor alături de căruțe și de cai, în costume mult mai puțin fastuoase. Biete straie ponosite și cârpite de oameni necăjiți și săraci, fără domiciliu fix și fără să știe vreodată unde le va fi mormântul, ultimul domiciliu pe planetă, pentru eternitate. Ce importă? Râd, cântă, discută, se tachinează, se gâlcesc, îngroșând glasul repetă tiradele rolurilor care vor dezlănțui hohote de plâns sau de râs – nu întotdeauna după intențiile lor și ale textului. Ce importă? Au ajuns o dată cu scara într-un oraș ori într-un burg mai nevoiaș și toropit, unde deodată sosirea lor împrăștie neastâmpăr și freamăt. Comedianții!

Reprezentăția este improvizată într-o piață publică, într-o curte de han sau în spațiul înconjurat de ziduri al unui vechi „*jeu de paume*”, joc de tradiție medievală cu mingea și cu podul palmei, unde s-au adăpostit mai apoi aproape toate spectacolele teatrului francez din acea vreme, până ce și-au statornicit săli special construite și amenajate.

Piese? Repertoriul? Tot ce poate fi mai vag și mai adaptat circumstanțelor, de la loc la loc și de la caz la caz. Cea mai desăvârșită anarhie și mixtura celor mai variate influențe și imitații, cu precădere de drept și de fapt, bufoneriile independente de cuprinsul și de intenția piesei, pentru a câștiga simpatia spectatorilor prin râs și pentru ca tot prin râs, bufonii să poată strecura reclama diferitelor leacuri și elixire miraculoase de tuse, de guturai, de vărsat, de holeră, de ciumă, de trânji ori de melancolie amoroasă.

În aceste condiții, se poate spune că adevăratul autor dramatic al Franței din epoca premergătoare clasicismului, n-a fost acel Jodelle mai sus pomenit cu searbădă și somnifera lui tragedie în care adormeau și actorii și spectatorii, ci Alexandre Hardy, dramaturg nu lipsit de talent, de curaj, de imaginație, de spirit dramatic și de erudiție, autor care a știut să întrevadă mai bine decât poezii „Pleiadei” în subiectele antice nodul

unor acțiuni dramatice, nu pretextul unor teme poetice. Autor al vreo șase până la opt sute de piese teatrale, cu subiecte din cele mai diverse epoci istorice și regiuni geografice, cu reminiscențe din cele mai variate literaturi; – într-o viață vagabondă de circa șaiszeci de ani a atacat pieptiș toate genurile, pe toate

21

gamele: pastorale italiene, epice și interminabile desfășurări narative după moda spaniolă, declamatorii tragedii à la Seneca și îndestul de acceptabile tragedii eline în maniera lui Eschile, Sofocle și Euripide. Piese pentru toate gusturile și pentru tot soiul de spectatori, furnizate trupelor de teatru în peregrinările lor, cu preț mediu de trei pistoli de aur – treizeci de franci – bucata.

Decorul? Ca pretutindeni în acea epocă, apel la imaginația spectatorului, nu la ingeniozitatea și posibilitățile regizorului reduse la ultima și cea mai avară expresie. Decoruri simbolice în cel mai fericit caz – un arbore în locul pădurii, o proră de navă în locul unei flote, un scaun de han în locul unui tron și o masă în locul unui interior – când toate nu se reduceau la o simplă invocație scrisă cu tibișirul, lăsând publicul să se descurce cum îl ajută capul. În genere, pentru a simplifica, se adoptase soluția câtorva decoruri, factor comun, care puteau servi fără nici o modificare la două sau trei duzini de piese, prezentându-se cam așa: la mijloc un splendid palat (splendid e un fel de-a vorbi !); la stânga o mare furtunoasă cu o corabie de unde o femeie se aruncă în valuri; la dreapta, o prea frumoasă ușă de cameră cu o draperie care se închide și se deschide, lăsând să se vadă un pat cu superbe ploguri. (Decorul pentru o piesă de memorabil succes a lui Hardy, folosit pentru nenumărate alte piese ale sale și ale altora, scrise adesea de hatârul decorului.) Bineînțeles, decorul era fixat o dată pentru totdeauna pe-o singură pânză, a fundalului. Actorii înaintau ori se retrăgeau un pas la dreapta sau la stânga, ca să treacă dintr-o țară în alta, din Scoția în Persia, și din Constantinopol la Cor-dova; ieșeau pe-o ușă flăcăi în floarea tinereții și apăreau pe cealaltă, cu barba de-un stânen.

Miracolul acestor „cavaleri ai miracolului” din acea vreme este că totuși izbuteau să atragă o nerăbdătoare năvală de public la reprezentație, că spectatorii hohoteau de râs sau de plâns, că participau din toată inima la peripețiile comediilor și tragediilor, că se înfățișau de sârg să facă coadă la spectacolele ce continuau câte două sau trei zile, ca romanele foiletoane sau ca filmele de pe vremea cinematografului mut; ba uneori chiar și câte opt zile la șir, ca tragi-comedia *Theag/ine* și *Cariclée*, una

22

din operele de tinerețe ale lui Hardy. Explicația e simplă. Spectatorii, recrutați din mulțimile târgurilor dornice de viață după atâtea urgii și cu spiritul nealterat de convenționalismul factice al dogmelor scolastice, de artificialele precepte estetizante ale prețioșilor ridicoli de toate vârstele și de ambele sexe, se îmbulzeau, râdeau, plâneau și aplaudau, fiindcă totuși găseau o iluzie de viață, o descărcare a bucuriei – fie și a durerii – de a trăi.

În acele săli, care încă nu se puteau numi săli de spectacol, în acea lumină de feștile și opaițe care încă nu se putea numi lumină, în acea înghesuială îmbâcsită de sudoare, de fum, de miasme, „cavalerii miracolului” le deschideau deodată zarea spre o lume menită să-i consoleze de lumea lor și s-o facă uitată pentru câteva ceasuri, însușindu-și tragediile ori tragi-comediile eroilor cu care se identificau. Puțin lucru? De disprețuit balsam?

E însăși definiția și rațiunea de existență a teatrului de oriunde și de oricând.

Universul interior, subconștient al spectatorului, ignorat de el însuși și proiectat brusc în afară, pe dimensiuni care-l depășesc, dar în care din ungherul său pitit se recunoaște uneori cu teroare, alteori cu alinarea unei nostalgii sau revanșe, de cele mai multe ori cu uimire: Don Rodrigo și Ximena, Romeo și Julieta, Jago și Othelo, Phedra, Cinna, Tartuffe, Ham-lot, Andromaca, Oroste, coana Chirița sau Cațavencu. Se recunoaște ori crede că recunoaște pe vecin ori pe vecină, deși modelul de pe scenă e croit mai mult după chipul și asemănarea sa. Nu-i și aceasta o consolare? Comedia îi pare zugrăvirea unor nefericiri ridicole, care se întâmplă altora și de care râde. Tragedia, zugrăvirea unor nefericiri nedrepte și înfricoșate, care l-au păscut și pe el, ori au pândit-o și pe ea, ca să lăcrimeze pe furiș. Iar mai toate comediile îi par că sfârșesc cu o căsnicie, precum spunea nu-mi mai amintesc cine, numai fiindcă de acolo înainte începe tragedia.

Tânărul jurist din Rouen, în ceasurile libere, așternuse pe hârtie o asemenea comedie fără pretenții, *Melita sau scrisorile false*, pe care într-o zi a anului 1629 a predat-o unui asemenea cavaler al miracolului, actorului Mondory, în turneu cu în-

23

treaga trupă. Cavalerul miracolului cu pricina era cel mai faimos talent actoricesc al timpului, cu un glas celebru în toată Franța; autorul abia împlinea douăzeci și trei de ani, era cu totul necunoscut și pare puțin probabil să fi călătorit vreodată la Paris. Nici nu îndrăzne a năzui să-și vadă comedia jucată acolo. Ambițiile

sale mult mai modeste se mărgineau la câteva reprezentații în orașul natal: în cel mai fericit caz poate și în alte târguri provinciale, unde vagabonda trupa pribeagă.

+

Mondory, el însuși fiul unui magistrat din Auvergne, poet și actor, om de cultură și fire generoasă din familia entuziastă a lui Matei Millo al nostru, cum se ivesc mai întotdeauna și mai pretutindeni „fii răătăciți” în epocile febrile de renaștere culturală și artistică, a adulmecat însă de îndată în foile manuscrisului altceva decât un banal exercițiu de amator. Cu o sollicitudine de frate mai mare a făcut legământ să joace piesa la Paris și într-adevăr a jucat-o în iarna aceluiși an, 1629, cu cel mai desăvârșit succes.

Urzeala comediei, de la sine înțeles, complicată în mai multe și prea fanteziste ite, așa cum cerea moda timpului și gustul publicului: mistificări, scrisori plătuite, un personaj fără scrupul, substituindu-se mai în glumă, mai în serios, în inima fetei pe care o iubea cel mai bun prieten, cu ajutorul acestor răvașe. Dar în plus ceva cu totul nou. Un stil și un accent de viață vie, veridică. Spectatorii s-au înveselit, au râs și au aplaudat. Câțiva șoareci de bibliotecă, pentru care textul însemna text scris, nu acțiune pe scenă, au găsit însă succesul cam exagerat, întrucât autorul nu ținea socoteală de legea unităților din *Poetica* lui Aristotel.

Un prim avertisment, de care tânărul autor, cu imprudență, nu s-a prea sinchisit deocamdată, mulțumindu-se să replice mult mai târziu, la imprimarea textului și mărturisind cu o subțire ironie normandă că în bietul său târg de provincie habar n-avusesse de codul poetic al lui Aristotel, de obligația să complice și să încâlcească intriga și mai savant, să dea perorațiilor și dialogurilor un ton și mai emfatic, în stilul prețioaselor din saloanele doamnei de Rambouillet. „O călătorie pe care

24

am [făcut-o la Paris pentru a vedea cu ochii mei succesul comediei *Melila* – scrie el cu o naivitate ce nu pare chiar așa de naivă, ci mai mult un șumoiaș de urzici plesnit peste nasul celor cu pricina – m-a informat că piesa nu respectase unitatea celor douăzeci și patru ore ; singura regulă cunoscută în acea vreme. Mai auzii și că oamenii de meserie o blamau fiindcă avea prea puține efecte de surpriză și fiindcă stilul era prea familiar. Pentru a face față cu onoare la obiecțiile acestei cenzuri, printr-un soi de bravadă m-am așternut atunci să scriu altă piesă după toate regulile (adică una cu acțiunea limitată la douăzeci și patru ore), cu sumedenie de incidente și într-un stil cit mai nobil, dar care să valoreze te miri ce și mai nimic. Ceea ce am izbutit la perfecțiune!”

Această piesă de-a doua, care după opinia autorului nu prețuia multe parale, e „*Clitandra sau inocența eliberată*”, unde pentru a satisface pretențiile criticilor, Pierre Corneille a îngrămădit într-adevăr într-un spațiu de douăzeci și patru ore cele mai extravagante peripecii. Eroii se deghizează în păstori, uraganele trăsesc caii sub prinți, o eroină trădătoare scoate ochiul unui senior cu un ac de păr, personajele se întrecid cu promptitudinea mușchetarilor din romanul lui Alexandre Dumas, de-clamând cele mai sonore și sforăitoare tirade. Dar talentul s-a dovedit mai tare decât intențiile autorului de a brava critica și publicul. Piesa n-a întârziat să dezlănțuie aceleași aplauze, bucurându-se de același succes ca *Melita*, cu respectul primei unități a codului Aristotelian, în plus. Zarul era aruncat.

Tânărul și necunoscutul jurist clin Rouen devenea un autor de teatru cu faimă la Paris, deși după datina timpului numele lui încă nici nu figura pe afiș sau când figura, era imprimat cu litere microscopice. Dar succesele celor două piese cu reprezentații alternate se menținuseră atât de statornic, încât trupa lui Mondory, contopită oână atunci cu trupa instalată la „*Hôtel de Bourgogne*”, când se întorcea din turneele provinciale, s-a și separat, încumetându-se să lucreze pe cont propriu de la această dată înainte, cu un public fidel, în teatrul ce avea să se numească „*du Marais*”, după numele cartierului periferic și în curs de construcție, pe terenurile unor foste grădini de zarzavaturi.

25

•

A treia piesă reprezentată în anul următor, 1633, *Văduva sau Trădătorul pedepsit*, depășește toate așteptările trupei, ale publicului și ale autorului. Chiar pedanții confrăți care-l cârtiseră și aveau să se înverșuneze cu o dușmănie mult mai neânduplecată și mai meschină peste trei ani, după vâlva *Cidului*, îl aplaudară în unanimitate. George de Scudéry exclamă în stihuri: „S-a înălțat soarele, retrageți-vă stele!” Jean Mairet li închină un madrigal nu mai puțin entuziasmat ; iar Jean de Rotrou, singurul dintre prietenii ce-avea să-i rămână credincios în ceasuri de cumpănă și de restriște își adăugă glasul său în corul elogiilor.

De aici înainte, Pierre Corneille își împărți viața și timpul între orașul natal și Paris, călătorind când cu diligenta, când cu nava pe Sena, legând amiciții mai strânse cu feluriți confrăți și viitori rivali, cutreierând împreună cu dâșii feluritele ospătării și cabarete celebre ale vremii, încercând să-și dea un lustru parizian firii sale scorțoase și reușind cu mai indiscutabilă izbândă să se inspire din viața și din moravurile pariziene pentru

piesele ce s-au succedat într-un ritm foarte rapid: *Galeria Palatului* la 1634 și *Subreta sau Dama de companie* în acelaș an, *Piața regală* în 1635. Fiecare nouă piesă vădea unnou progres în profilarea caracterelor și în observația vieții, în stil și în năzuința de a trece de la farsă la comedia înaltă de caracter.

Prestigiul atâtor succese nedezmînțite de la o piesă la alta, l-a constrâns pe Pierre Corneille să primească a fi înregimentat și în echipa de onoare aleasă de cardinalul Richelieu pentru a executa la comandă piesa *Comedia Tuileriilor*, cu subiectul imaginat de înaltul sfetnic al lui Ludovic al XIII-lea și versificată în asociație poetică pe acțiuni împreună cu celebritățile astăzi aproape uitate ale epocii: Colletet, d'Etoile, Boisrobert și Rotrou. Dar alături de ceilalți patru colaboratori foarte docili și servili, el singur și-a permis a întocmi un act viu, nervos și artistic, construit după chipul și inspirația sa, nu a car. dinalului, încât și-a asigurat încă o dată cu o nouă imprudență altă notă proastă în cartea neagră a atotstăpânitorilor și a amicilor cu spinarea mai elastic încovoiată, ca un rebel incomod, lipsit de cel mai elementar simț al respectului și conveniențelor – eroare ce nu se iartă și avea să-i scoată independența pe nas cu vârf și îndesat în timpul cel mai scurt, peste un an.

26

Până atunci, trupa **lui** Mondory în plină prosperitate și maf-când o pasiune creșeândă a parizienilor pentru teatru, datorită cu deosebire tânărului autor de la Rouen, reprezintă *Medeea*, prima tragedie corneliană în înțelesul strict al cuvântului, dar în stilul pompos al lui Seneca, precum și *Jocul amăgirii*, piesă plină de semnificații ascunse și complexe, de-o temeritate și de-o vivacitate într-adevăr shakespeareană, caro ne obligă la un popas de mai minuțioasă analiză, fiindcă ne va explica într-o bună măsură lupta permanentă a lui Corneille, a geniului său întrariat, cu legile formaliste ce-aveau să-i rezeze aripile și să-i mutileze elanul creator nu o dată.

E greu firește, să ne imaginăm și să reconstituim impresia acestei piese străbătute de apariții fantastice și baroce, asupra spectatorilor parizieni din veacul al XVII-lea.

Însuși Pierre Corneille o numește „*Un étrange monstre*” – „*un monstre straniu*”, poate fără să creadă deplin în ceea ce spune, cu aceeași maliție normandă ce revine ca un reflex de apărare, de câte ori contemporanii îl pun la zid și îl judecă neândurați cu codul lui Aristotel în mână. Un monstru straniu? Dar majoritatea pieselor lui Shakespeare, straniul geniu universal al tuturor popoarelor și tuturor veacurilor, nu sunt și ele în acest caz tot atâtea exemplare de monștri încă și mai stranii?

Pentru a ne dispensa de orice alte comentarii ipotetice, men-ționând doar că piesa s-a jucat cu neîntrerupere treizeci și cinci de ani la șir, la Paris și în toate burgurile provinciale, să ne rezuoiim la o reprezentație din 1937, cu mijloacele și în spiritul cel mai modern. Spectacol pus în scenă de inegalabilul artist și interpret Louis Jouvet, la *Comedia Franceză*, unde din întâm-plare am avut parte și noroc să asist atunci.

Într-o grotă din Touraine, bagheta magică a unui vraci desparte lepezile de stâncă, pentru a lăsa să apară un imens fundal negru pe care se profilează agitându-se costume aurii, fără trupuri, fără figuri, fără brațe. Decor și atmosferă de basm – cam bizare, sinistre chiar, dar de cea mai autentică esență shakespeareană. În această atmosferă și în acest decor ireal, de basm și vedenii cu strigoi, un tată desperat își caută feciorul răătăcit, Clindor, pe care într-un acces de mânie l-a silit cândva să fugă de acasă luându-și lumea în cap. Iar vraciul își des-

27

fășoară pe fundalul macabru, fantomal, toate peripețiile fantasmagorice ale numitului Clindor, ajuns valetul unui individ fanfaron și poltron, Matamore, îndrăgostit de iubita lui, săvârșind diferite isprăvi abracadabrante, omorând rivali în duel, pentru ca la sfârșit să apară împreună cu femeia iubită în plină dramă și în costume de fastul cel mai teatral cu închipuire. Amândoi pier uciși de al treilea personaj devorat de gelozie. Nebun de durere și de remușcare, tatăl izbucnește în suspine, pe când vraciul generos printr-un episod revelatoriu – împărțirea unei rețete serale între actorii unui spectacol – îl lămurește că totul a fost numai *un „joc al amăgirii”* și că n-a asistat decât la actul final al unei tragedii, unde rolul principal îl jucase numitul Clindor; devenit actor.

Piesa străbătută așadar de nu știu ce element feeric și neliniștitor, de ironie și enigmatice simboluri, care indică o strună – o gamă întreagă – a geniului creator al lui Corneille, toate nebănuite îndeobște de lectori și de spectatori, toate abandonate în aparență mai târziu de autor, dar revenind subtil, viclean, nostalgic, în cele mai neașteptate clipe și episoade ale întregii sale opere. Cum sublinia cu prilejul acelei, reprezentații un comentator al vieții și al operei lui Pierre Corneille, cu destinul îndestul de nefericit în timpul invaziei germane în p'ranța și cum remarca înainte de el, prin 1912, Jean Richepin într-o conferință presărată de foarte ingenioase observații și analogii, această comedie premergătoare *Cidului*, jucată în același an cu *Cidul*, mai dă de gândjt și pentru alte

motive încă mai demonstrative. Zugrăvind pe faimosul Matamore, oșteanul veteran, fanfaron și palavragiu, strănepotul aproape de două ori milenar al lui Pyrgopolinice din *Miles Gloriosus*, comedia lui Plaut, marele Corneille nu a creat numai un tip literar și teatral ce și-a schimbat porecla în renume (*Mala-Moros*, în limba spaniolă ucigătorul do mauri) ci s-ar putea spune că împins de demonul aceleiași bravade despre care pomenea singur, a anticipat într-o versiune de parodie, o sumedenie din eroii sublimi ai tragediilor sale de mai târziu, ca și ai tragediilor scrise de alții.

Matamore, analizând mai adânc, nu e oare Don Diego și bătrânul Horațiu? Nu e Don César de Bazan și Cyrano de Ber-

28

gerac, cu spiritul unei culegeri a vremii de așa-numitele *Rodo~ montades espagnoles*, care zeflemiseau sonorul cavalerism eas-tilian? Ba într-o oarecare măsură, nu e chiar și o altă versiune pe multe de cuțit a lui Don Rodrigo, *Cidul Campeador*, privit sub alt unghi optic? Cu deosebirea că Matamore se mărginea la bravura imaginară cu vorba, pe când Don Rodrigo, după vorbă o mai dovedea, depășind-o, și cu fapta, cu spada, cu arma.

Această ambivalență scriitoricească, această ispită temerară de a înfățișa aproape paralel două versiuni ale eroismului, unul sub aspect satiric și bovaric, altul sub aspectul sublim, este caracteristic pentru geniile cele mai reprezentative ale epocii și se explică printr-un anume climat istoric al vremurilor. Nici feluriții Matamori, nici feluriții Don Rodrigo, nu erau prea departe de dâșii în timp și în spațiu. Mai circulau încă și alte incarnații mai puțin excesive printre contemporani. Shakespeare i-a sintetizat înainte cu câțiva ani în Falstaff și în eroii tragediilor salo istorice; Cervantes, în Don Quijote luptătorul cu morile de vânt, prin care pretindea că va lichida romanul cavaleresc, pentru ca mai apoi, înainte de moarte să scrie el însuși alt roman, *Persiles*, un specimen de alt *Amadis*, de cel mai tipic cavalerism medieval, parcă voind să se răscumpere și să se elibereze de-o muștrare. Astfel de dualism exteriorizat în operele de creație, să nu însemne oare expresia unei lupte a autorilor cu un dualism lăuntric, cu alternanța celor două strune, a sublimului și a satirei? Un Dante, un Goethe, un Racine sau un Victor Hugo, care nu prea știau să zâmbească, au fost cruțați de asemenea lupte. Dar spre norocul literaturii și spre diversitatea operei lor, nici Shakespeare, nici Cervantes, nici Molière și nici Gogol nu și-au găsit o pace atât de comodă și monocordă. Și cu atât mai mult Pierre Corneille, care în afară de lupta cu el însuși, în el însuși, a dus toată viața un război înăbușit, subteran, o *guerrilla* de partizan, cu obtuzitatea și conformismul unor anume contemporani înfipți în pâine, cu platitudinea mediocrității, cu improvizații și neautorizații procuriști ai lui Aristot, cu regimul dictatorial al Regelui-Soare tot așa de intransigent în literatură și artă, ca

29

*

și în politică, în sfârșit, cu Academia Franceză, așa precum se va vedea și se va dovedi.

*

Iată-ne ajunși, în fine la *Cidul*, piatra de hotar a literaturii franceze și piatra de temelie a clasicismului francez!

Data când s-a reprezentat *Cidul* de către aceeași trupă a lui Mondory, nu este precisă. Ultimele zile ale lunii decembrie din anul 1636, probabil cu prilejul sărbătorilor de Crăciun sau în ajunul Anului Nou. Cert este că reprezentația a avut un răsunet imens și că s-a transformat într-un eveniment istoric.

Până atunci, cum am văzut, piesele junelui jurist din Rouen se bucuraseră de succese ; de foarte mari și neîntrerupte succese. *Cidul* a însemnat însă altceva.

Un triumf.

Până atunci, Pierre Corneille cucerise o netăgăduită celebritate la Paris și în toate orașele Franței cutreierate de trupele nomade, „cavalerii miracolului”. Triumful *Cidului* însemna însă altceva, de altă calitate.

Gloria!

Desigur, vâlva prea gălăgioasă a unei opere de creație literară și entuziasmul prea frenetic al publicului nu întotdeauna demonstrează ceva. Nu întotdeauna e și o cheazășie a valorii sale reale. Nici o anticipație – măcar aproximativă – a verdictului pe care îl va pronunța fără apel, viitorul.

Mai ales când e la mijloc o operă dramatică. Dimpotrivă chiar.

Numai timpul, iarăși ne întoarcem la el, numai timpul, marele arbitru fără de greș, poartă grija să risipească amăgirile și să restabilească proporțiile normale și durabile. El repară erorile. El subliniază și ratifică excepțiile. El pecetluiește dreptatea cea mare și ultimă, în literatură, în teatru, în artă, ca și în toate, pe orice tărâm. »

Când însă la finele lunii decembrie din anul 1636, un teatru din Paris, cu mijloace modeste, cu sala neîncăpătoare, cu scena îngustă cât un podiu de spectacol școlăresc, cu decorurile scorjite și universale pentru toate piesele din toate epocile istorice și cele mai neașteptate regiuni geografice, cu lumini plă-

30

.''

pânde de opaiț și cu scaune șchioape, dar cu artiști însuflețiți de talent și de pasiune, când un asemenea teatru sărăcuț dar curajos s-a încumetat să joace *Cidul*, tragi-comedia tânărului Pierre Corneille din Rouen, rămas provincial incurabil până la sfârșitul vieții – triumful a fost spontan și fără precedent. Poporului i-a mers de îndată la inimă zbuciumul patetic al celor doi eroi principali, Ximena și Don Rodrigo, lupta dintre pasiune și voință, dintre pasiune și datorie, dintre pasiune și onoare; lupta dintre sentiment și datorie, dintre inimă și minte.

Iată o dată istorică, decisivă, când poporul dintr-o sală populară de spectacol a știut să vadă mai clar omenescul profund al acestei lupte de pe scenă și să simtă mai generos, mai nobil accentele autenticului geniu creator, decât Academia Franceză, decât critica pedantă și fosilizată, scolastică, a epocii; decât confrății pizmăreți și mofluzi, autori de râncede piese fără ecou, care s-au năpustit în corpore, coalizați cu instinctul gregar al mediocrității, spumegând de indignare și agitând paloșe de sărmană tinichea să decapiteze pe Corneille, să facă harcea-parcea *Cidul* și să reîntroneze cultul mediocrității călduțe și molcuțo a vechilor tipicuri convenționale, ciugulite și dezgustate de circumstanță din opurile lui Aristot.

Sfârșea o epocă. Începea alta.

În negurile încă nprispite ale Evului Mediu, în mărăcinii și bălăriile drumurilor întortocheate și dibuielnice, *Cidul* lui Pierre Corneille despica o cale nouă. Deschidea alte orizonturi, făcea să vibreze în sensibilitatea omenească și în cugete o coardă care încă nu sunase.

Destul să situăm piesa în spațiu și în timp.

Astăzi, datele istorice nu ne spun prea mult și prea multe. Se estompează într-o ceață uniformă, în care distanțele de la un deceniu la altul, de la o jumătate de veac la alta, nu prea par de vreo însemnătate deosebită, încât ne-am deprins nici să nu le reținem. Rămân cifre moarte și fără semnificație în manuale, în tratate, în enciclopedii. Contemporanii însă le trăiau cu toată intensitatea și le simțeau apăsând asupra lor, înăbușindu-i ori despicându-le ca o perdea deschisă o zariște pe care părinții lor nici nu o bănuiau. Să reconstituim deci câteva momente.

31

Giordano Bruno, filozoful italian, care ținuse prelegeri la Paris, combătând scolastica și aristotelismul, fusese ars pe rug la Roma, în 1600, cu treizeci și șase de ani înainte de premiera *Cidului*. Lueillo Vanini îndurase același supliciu în 1619, la Toulouse. Campanella, alt dușman al scolastice, mort la 1639, își trăise ultimii douăzeci și șapte de ani ai vieții în temnița, supus de treisprezece ori la tortura sadică a inchiziției. Galileo Gallilei, ilustrul matematician, fizician și astronom, în anul 1633, la vârsta de șaptezeci de ani, ca să scape de rug și de supliciile inchiziției, abjurase toată doctrina sa înaintată ca să exclame totuși: „*E pur si muocel*” Și așa mai departe...

După datele tratatelor de istorie, Evul Mediu sfârșise. Da' în realitatea cea de toate zilele, bine și amar simțită de contemporani, teroarea beznelor continuă cu o înverșunare încă și mai cumplită. Sărmanul Aristot, unul din cei mai înaintați cercetători și cugetători ai epocii sale, ajunsese printr-o abjectă derâdere, instrumentul și justificarea celor mai monstruoase prigoane, împotriva urmașilor care-i duceau făclia mai departe. Marii scriitori contemporani cu Giordano Bruno, cu Vanini, cu Campanella, cu Galileo Gallilei, nu se lăsaseră mai prejos. Indiferent de obârșie, de gen literar și de patrie, recunoșteau lui Aristot ce este de recunoscut, și își vedeau cu orice risc și împotriva tuturor prejudecăților de creația lor, care purta pecetea timpului. William Shakespeare – destinat să răraâna unic și fără urmași prin tumultul inegalabil al geniului său creator – murise cu două decenii înainte de reprezentarea *Cidului*, care nu ar fi fost de fel străin viziunii sale. Murise în același an cu Miguel Cervantes, autorul celui dintâi roman în sensul

modern al cuvântului.

.*

Era o simplă coincidență de date istorice? Nu.

Amândoi, și Shakespeare și Cervantes, statorniciseră cu opera lor pietrele de hotar dintre acele două lumi.

Dar cum ținăm să amintesc, negurile stătute și asfixiante ale scolastice mai stăruiau încă la joncțiunea aceasta dintre două lumi, dintre Evul Mediu și Renaștere, înpofida rigidelor date istorice.

Opera dramatică a lui Shakespeare, cuprinzând cele treizeci și șapte de piese atât de uluitoare prin

tipărea în Anglia în prima ediție a lui Jaggard și Blount; dar sunt prea puține indicații și chiar probabilități că tânărul Pierre Corneille să fi citit, poate măcar să fi auzit despre vreuna, în schimb, romanul lui Cervantes, ca de altminteri toată literatura Spaniei din „veacul ei de aur”, număra în Franța aproape tot atâția cititori și admiratori, câți în patria lui Lope de Vega și a lui Calderon de la Barca. Romanul *Don Quijote* a fost tradus imediat în limba franceză, și editura Flammarion din Paris, în colecția sa de clasici universali răspândită în sute de mii de exemplare, menține și acum versiunea acestei prime traduceri pentru calitățile deosebite și savuroase ale unei limbi autentice de epocă. În același an când trupa lui Mondory jucase *Melita*, întâia piesă a lui Pierre Corneille, trupele din provincie reprezentau *Nebuniile lui Cardenio*, comedie pastorală extrasă de un oarecare Pichou tocmai din episodul inclus de Cervantes ca o povestire independentă în romanul său și alte trupe în turneu nu conteneau a juca piesa mai veche, *Celestina* a lui Fernando de Rojas, care a desfășurat vreo două sau trei generații de spectatori, cu nesfârșitele-i peripeții în nici mai mult, nici mai puțin, de douăzeci și unu de acte.

Pentru literatura franceză și pentru publicul francez nu existau Pirinei. Operele scriitorilor spanioli se simțeau în Franța ca la ele acasă. Și cu atât mai familiar, mai direct, sunau în urechea lui Corneille, bun cunoscător al limbii spaniole, care se adresa de-a dreptul textelor originale.

Nu însă de la Alarcon, de la Lope de Vega, de la Cervantes ori de la Tirso de Molina putea să învețe Pierre Corneille legile celor trei unități aristotelice, socotite de comentatori bucheri indispensabile tragediei perfecte. Toți acești mari creatori se dispensaseră de ele, socotindu-le depășite. Lope de Vega o declarase răspicat în al său *Arte nuevo de hacer comedias*; iar Cervantes mărturisise tot atât de răspicat: „Când am de scris vreo comedie, ferec cu șapte chei toate preceptele teoretice ale artei, scot pe Terențiu și pe Plaut din bibliotecă fiindcă ei nu mă judecă și nu mă acuză; căci adesea adevărul strigă din răspuseri prin foile cărților mute”. De altfel, în *Don Quijote*, ca supremă ironie, nu pusese el nu mai știu ce prelat din Toledo,

3 – Corneille – Teatru

să numească un magistrat cu sarcina de a interzice toate piesele care se abat de la legile aristotelice?

În Spania Inchiziției se putea glumi așadar pe această temă, fără primejdie. În Anglia lui Shakespeare și Ben Jonson de asemeni. În Franța lui Pierre Corneille, nu, sub nici un cu-vânt, cum avea s-o simtă pe propria-i piele îndată după triumful *Cidului* – și mai târziu, toată viața, pe socoteala întregii sale opere, brăzdată de cicatrici, mutilată de vameșii și fariseii pitiți sub pulpana mantiei lui Aristot, ca să-l lovească pieziș și trădălnic, pe la spate, de câte ori le-a venit la îndemână.

E un mizerabil, un odios capitol de istorie literară, care nu figura în glorioasa apologie a secolului lui Ludovic al XIV-lea, Regele-Soare, întocmită pe vremuri de Voltaire. Datoria omenească și scriitoricească ne obligă să-i cercetăm cauzele și efectele mai stăruitor, fiindcă ilustrează o epocă și un climat atât de neprielnic și dăunător creației, împotriva celor mai fățarnice și mistificatoare legende. În anii târzii ai bătrâneții, marele Voltaire în *Comentariile asupra lui Corneille* scrise la 1764, când împlinea șaptezeci de ani, și-a răscumpărat cu prisosință și într-un chip magistral, ușurătatea cu care pospăise afirmațiile și sistematizările cu totul arbitrare, pomenite la începutul acestor însemnări. Ca atare, ne vom referi deci și la ele, pentru a reconstitui adevărul cel adevărat.

•

Adevărul cel adevărat este că triumful *Cidului* luase de îndată proporțiile și caracterul unui eveniment revărsat dincolo de matca și dimensiunile, de durata efemerelor ahtieri teatrale.

*Un eveniment istoric, național.

După vâlva primelor reprezentații și după spontanele aclamații ale poporului simplu, care alcătuia îndeobște publicul spectacolelor plătite cu voie bună la înghesuială, cu larmă, cu participare directă la peripețiile eroilor de pe scenă, cu hohote robuste de râs și lacrimi înduioșate de plâns, vâlva prinsese aripi să se înalțe de jos în sus și către sferele aristocrației afectate a saloanelor, către mărimile mult mai pretențioase ale curtenilor blazonați, împerucați și înmănușați, cu pene de struț la pălărie,

cu jabouri și manșete de dantelă. Iar toate mărturiile contemporanilor, confirmă fără nici o excepție că în primele luni tra-gi-comedia lui Corneille a fost întâmpinată și de acest public năzuos, cu aceeași unanimă înecantare.

Într-un răvaș al lui Mondory, actorul care-l încarna pe Don Rodrigo, răvaș adresat la începutul lunii ianuarie 1637 eruditului și scriitorului de mare prestigiu Guez de Balzac, fost astru de primă mărime în saloanele doamnei de Rambouillet și retras mai apoi în singurătatea morocănoasă a unui conac de țară pentru a se desolidariza de frivolitatea și intrigile de la curte, se poate citi: „Publicul se îmbulzește atât de numeros la ușile noastre și sala a devenit atât de neîncăpătoare, încât toate ungherele teatrului unde se ghionteau altădată valeții de casă și pajii, s-au transformat în locuri de favoare pentru doamnele cele mai distinse și scena e ornată în permanență de crucile albe ale cavalerilor celor mai înalte ordine”. (Căci, precum se știe, ca să nu se amestece cu vulgul, nobilii asistau la spectacol direct pe scenă, la doi pași de actori și mai ales de actrițele cu nuri și cu picățele). Scrisorile celebrei marchize de Sévigné revin stăruitor la orice prilej asupra acestui triumf general recunoscut: „*Beau comme le Cid* – frumos ca *Cid*!” – deveni în scurt timp expresia supremă a entuziasmului, fie că era vorba de un superb prunc nou-născut, viitor marchiz ori viitoare contesină, de-o superbă pânză de Rubens, de-o superbă rochie cu panglicuțe și falbalale ori de-un nobil caracter omenesc, din cele nestigmatizate în *Caracterele* lui La Bruyère, sub ocrotitoarele auspicii ale lui Teofrast. Traducătorii dădură zor ca niciodată până atunci să tălmăcească piesa în mai toate limbile popoarelor europene unde străbătuse adierea înviorătoare și primăvărată a Renașterii, chiar și în Spania, patria de obârșie a *Cidului Campeador* și a lui Guillen de Castro, de la care se inspirase Pierre Corneille.

Ludovic al XIII-lea, palul și fantomalul urmaș la tron al lui Henric al IV-lea, manevrat ca o docilă marionetă monarhică de mult mai voluntarul și dibaciul politician Richelieu, descoperi totuși o drojdie de energie pentru a porunci ca piesa să fie jucată de trei ori la palatul Louvre-ului; și însuși cardinalul Richelieu, neglijând pentru o clipă ecourile și răstălmă-

3*

35

cirile politice ale tragi-eomediei adaptate cu atâta înufletire de toate categoriile de spectatori, catadicsi s-o onoreze cu două reprezentații de gală, pe scena particulară a palatului său inaugurat de curând.

Deci triumf deplin, unanim, pe toată linia, deocamdată fără nici o umbră la orizont.

Triumf recunoscut și de către ghotimea cea mare și unanimă a Parisului, care sosea la spectacol bălăcindu-se în noroaiele ulițelor sau călărind pe catări, cum erau mijloacele de locomotivă ale mulțimii nevoiașе din acea vreme într-o capitală fără habar de urbanism, de igienă, mătură și trotuar; recunoscut și de către aristocrația cu nasul de ceară, care se înfățișa la spectacol în caretele aurite cu blazon, în lecticiile împresurate de paji sau săltând în șeile și în scările cailor de rasă ale mușchetarilor, drapați în pelerinele lor purpurii cu imense cruci brodate în fireturi de argint.

După două secole, cel mai autorizat și mai bine informat istoriograf și critic al literaturii franceze, cu un caracter omenesc dubios și adeseori prea suspect în judecata pizmăreață a contemporanilor, dar cu o incontestabilă pătrundere în aprecierea fenomenelor literare și istorice de mult consumate și validate de timp, Sainte-Beuve, fixa momentul în această substanțială și evocatoare prezentare: „De îndată ce a pus piciorul în nobila poezie a Spaniei, el (Pierre Corneille) se simți la dânsul acasă, în propria sa patrie. Geniu loial, pătruns de demnitatea onoarei și a moralei, pășind întotdeauna cu fruntea sus, nici nu ar fi fost cu puțință să nu simtă o simpatie spontană și profundă pentru eroii cavaleștești ai acestei brave națiuni. Impetuoasa ardoare a inimii sale, sinceritatea lui de copil, devotamentul lui neclintit în prietenie, melancolica lui resemnare în iubire, cultul datoriei, caracterul lui nevătămat de orice fel de egoism, naiv și sobru, sentențios, splendid de mândrie și nobilă dominare de sine, toate îl mâneau în chipul cel mai firesc spre genul artei spaniole – drept care o îmbrățișa cu fervoare, o acomoda poate fără a-și da seama deplin, cu înclinările națiunii și ale secolului său, făurindu-și o originalitate unică în roiala atâtor imitații banale câte se vânturau în jurul lui. Închizând parcă ochii la ele, și rapid, prin instinct, el intră

36

do la primu-i pas, direct, în sublim, în glorios, în patetic, ca într-un domeniu familiar, și știe să exprime aceasta într-o limbă superbă și simplă, pe care toată lumea, de toate tagmele, o înțelege și care nu-i aparține decât lui. La ieșirea de la prima reprezentație a *Cidului*, teatrul nostru fost într-adevăr întemeiat în sfârșit; Franța întregă s-a identificat cu marele său Corneille; și poetul triumfător, care după pilda eroilor săi vorbește despre sine cum gândește, se simți în drept să proclame fără teamă de dezmințire, în aplauzele admiratorilor și întru desperarea invidioșilor: *Știu ceea ce vreau...*”

Toate acestea, ratificate de-un Sainte-Beuve, care nu e un compilator oarecare de platitudini lozincarde, înfățișau și înfățișează până în ziua de azi adevărul cel adevărat, adevărul curat, importanța și semnificația *Cidului*, rolul geniului lui Corneille în fundarea teatrului clasic francez, adeziunea spontană și unanimă a

compatrioților și contemporanilor, indiferent de categoria socială. Cine ar mai avea cuvânt să le pună la îndoială astăzi?

Dar atunci, în acei ani 1636 și 1637, alt adevăr tot așa de adevărat – inevitabilul, eternul dos al medaliei – avea să strâmbe întrucâtva cumpăna viitorului și printr-o infamă coalizare să știrbească libera evoluție a lui Pierre Corneille, vocația și destinul geniului său creator, și poate implicit, într-o anume și dăunătoare măsură, însăși libera și fireasca evoluție a clasicismului francez.

Și anume, adevărul că mai niciodată un triumf al geniului creator, al autenticului geniu creator, n-a scăpat de contrar ofensiva josnicelor nimicnicii omenești, de filistinismul și fariseismul mediocrităților sterpe, cenușii, searbăde, nule și neavenite, care tulburate în pacea lor confortabilă, se alătură și se organizează prin instinctul de conservare, pentru a zădărnici tot ce e nou, tot ce e curajos, înaintat, nobil, deschizător de alte drumuri și de alte orizonturi, deci pernicios speciei.

S-ar spune că e aproape – ori pentru a mă rosti mai exact – că *era* aproape o lege a lumii de ieri și de alaltăieri, bazată în artă și în literatură tot pe același principiu al concurenței feroce din orice domeniu, care la adăpostul rutinei, al conformismului și prejudecăților, solidariza și coaliza automat puz-

37

deria nulităților profitoare deținătoare de situații și de onoruri, câștigate prin slugărnicie. Uneori, faptul se limita la o sumedenie de tragedii individuale, foarte frecvente și foarte banale în istoria literaturii și artelor, chinuind amara existență a nenumăratelor genii și scurtându-le viața, o dată cu elanul creator, cum s-a întâmplat cu Mozart sau Chopin, eu Pușkin sau Lermontov, eu Eminescu și Shelley sau Keats, cu Luchian ori cu atâția scriitori, poeți, pictori și compozitori omorâți cu zile în ființa lor omenească și în opera de creație, rămasă neisprăvită pentru totdeauna, lipsită de încununarea maturității care se pregătea și se anunța încărcată de roadele în pârgă. Alteori însă, cum s-a întâmplat cu Pierre Corneille, asemenea coalizii au dus la un rezultat încă și mai funest, (dacă se poate imagina), fiindcă fără să-i rezeze prematur zilele, s-au înverșunat să-i altereze opera în esența ei de-a lungul unei vieți întregi. I-au abătut-o mereu de la calea firească, au sugrumat-o metodic și i-au pus plumb în aripi, diminuându-i astfel plenitudinea tuturor resurselor și posibilităților, schematizând-o și devitaminizând-o de la origine, răpindu-i tot de la origine multitudinea perspectivelor de mai fertile influențe și orientări asupra urmașilor – în speță asupra clasicismului francez. Pierre Corneille, o dată cu *Cidul* se vestea colcăind de cele mai diverse și mai complexe, de cele mai curajoase și mai inovatoare elemente vitale ale creației artistice. Curând însă, după ceea ce toți au numit triumful *Cidului*, care de fapt avea să se transforme pentru el într-o înfrângere, într-o încătușare dinafară a geniului creator, vreme de aproape jumătate de veac, până la moarte, va rămâne altul.

Triumful *Cidului*, ca prim efect, ce consecință imediată a avut pentru micul univers al confrăților și „rivalilor” lui Corneille, pe care el nici măcar nu-i considera rivali? Un jalnic, un catastrofal efect, semănând alarmă și panică în băltoaca lor unde se prăsiseră și prosperau. Trei piese; tustrele, trei dezastre una după alta. *Amantul liberal* al lui Georges de Scudéry, *Athc-nais* și *Roland* de Mairet căzură tuflite plăcintă de la primul spectacol, în râsetele batjocoritoare și fluierăturile spectatorilor, fiindcă deodată publicul, indiferent de categoria socială și de pregătire intelectuală, adulmecase, simțise, intuise, pricepuse

38

că teatrul mai putea însemna 51 altceva decât scrima galantă și superficială a cavalerilor cu spade de tinichea, altceva decât peripețiile convenționale și mălăiețe ale pastoralelor din ultimul sfert de veac, altceva decât ceea ce fusese până atunci. Cum jț puteau oare să i-o ierte aceasta marelui Corneille, măruntele și găunoasele și meschinele victime ale suflului nou pe care îl C^ adusesse pe scenă Don Rodrigo și Ximena, eroii *Cidului* său? ^

Nici nu i-au iertat-o ! ~*.

Toți au ridicat glas să protesteze în cor, nu în numele mediocrității și neputinței lor congenitale. Ci în numele respectului pentru trecut; în numele legilor aristoteliene de care își aduseseră subit aminte și pe care dânsii le călcase mai întâi căl-când și în toate străchinile dramaturgiei ; în numele unei tradiții care nu exista și care din nenorocire, o dată instaurată, s-a dovedit a nu fi decât un obstacol, o frână, în locul unui fecund izvor de împlinire a viitorului, cu măiestrie captat, disciplinat, reactualizat, așa cum o înțelese Corneille și așa cum procedase cu o atât de desăvârșită artă deocamdată în *Cidul*, pregătindu-se să extindă experiența mai amplu și mai rodnic încă, în viitoarele-i creații.

Georges de Scudéry, cel cu „a răsarit soarele, retrăgeți-vă . stele”, adus brusc la alarmanța realitate, descoperi atâtea pete în soare, adică în traği-comedia lui Corneille, încât nu-l mai rabdă inima să nu le dea în vileag pentru lămurirea publicului stupid și vulgar, care aclama scandalos *Cidul* și fluiera capodoperele sale.

Mairet nu se lăsă mai prejos, ca unul care avea de două ori atâtea socoteli și nădufuri, pentru două piese căzute, nu una singură la părinți. Boisrobert, secretarul cardinalului Richelieu, a treia victimă lovită în ambiții, găsi o cale mult mai subtilă de reacție, confecționând o parodie a *Cidului* jucată de valeții, de bucătarii și grăjdarii săi, care bagatelizau replicile cele mai patetice și mai emoționante, cu triviale variante în derâdere, ca de-o pildă dialogul dintre Don Diego și Don Rodrigo, eu care începe scena 6:

„Ai inimă, Rodrigo?”

„Pe loc ți-aș arăta, De nu mi-ai fi părintel...”

39

În parodia lui Boisrobert, cu mare succes de ilaritate ca atâtea alte ineptii, dialogul printr-un răutăcios joc de cuvinte se substituie dialogului curent dintre doi inveterați cartofori:

„Rodrigue, as-tu du coeur?”

„Je ?i-ai que du carreau.”

Ceea ce în românește, s-ar traduce cu aproximație:

„Rodrig, ai tu vreo cupă?”

Nu am decât carale.”

Astfel se iscă, nu din senin, ci dintr-o premeditată punere la cale a ratașilor mult dezbătută „*la querelle du Cid*”, cârteala și „*gllceava Cidului*” sau mai bine zis pentru a-i reda accentul de autentică vulgaritate „*câriiala Cidului*”, care a făcut să apară într-un singur an vreo patruzeci de broșuri, pamflete, opusculi, foi volante, severe și docte acte de senzație, stihuri, epigrame, violente apostrofări, perfide învinuiri de plagiat și cu precădere învinuiri de schismă și de profanare literară, fiindcă autorul *Cidului* nu respectase cu toată pietatea legile lui Aris-tot. Un singur glas se pronunță de la distanță cu sinceră, cu onestă și ironică demnitate de partea lui Pierre Corneille, eruditul și pustnicitul Guez de Balzac. O singură abținere: Rotrou, autor și el al unor numeroase tragedii reduse la neant de triumful *Cidului*, dar prieten care depășindu-și umilă vanitate scriitoricească, a știut să-i rămână fidel lui Corneille până la sfârșitul vieții.

În colo, cele mai respingătoare rânjete de satisfacție. Victoria mediocrității. Râdeau cu toții dându-și coate și încurajându-se reciproc.

Tragi-comedia autorului incriminat continua să fie jucată cu aceeași îmbulzeală în sala de spectacol și răsplătită cu aceleași delirante aclamații ale publicului. Bietul autor însă se zvârcolea ulcerat și vulnerat pentru totdeauna de cârtelele acestei abjecte coaliții. La început se grăbise să relice loial și direct, cu impetuoasă bărbăție a eroului său, Don Rodrigo. Îl pândeau însă o ultimă lovitură piezișă și mult, mult mai gravă,

40

din partea *Academiei Franceze* nou-nouț înființată, chemată să arbitreze disputa și să-și rostească verdictul decisiv, pentru a-și afirma astfel, într-un asemenea prilej unic, o autoritate și un prestigiu încă neconsfințite public.

§

Ce era în fond această nou-nouță Academie?

La început, prin 1626, fusese o foarte inofensivă și bine intenționată reuniune particulară a câtorva scriitori și iubitori de cultură, fără pretenții deosebite și fără aspirații de celebrități proeminente. Câțiva cărturari cumsecade, lipsiți de ambiții și de interese, bucuroși că se pot aduna din când în când la un • prieten erudit și cu îndestulă stare, pentru a le oferi un adăpost cu jâlțuri moi și cu o vastă bibliotecă, unde să discute în tihnă despre cărți și despre ideile timpului. Nimic mai onorabil, nimic mai lăudabil! Richelieu, prinzând cu urechea zvonul acestor reuniuni care precumpăneau oarecum prestigiul faimosului _ salon ostil al doamnei de Rambouillet, eu oaspeți mai puțin rt salonarzi și de-o mai substanțială cultură, cu ascuțitul lui simț politic învățat să nu desconsidere nici un instrument util pentru consolidarea concepțiilor și scopurilor sale despotice, vreme ,-\ de opt ani unelti fel și cihp cu perseverență să-și anexeze în aparatul de guvernare și o asemenea nouă roțiță; o zonă de influență și de control și asupra mișcării intelectuale. Oferin-du-le protecția și o existență oficială, izbuti să metamorfozeze ç

inocentele adunări amicale, în solemnă Academie Franceză, cu scopuri bine definite, cu membri selectați și pitrociți exclusiv după aprobarea sa, a protectorului, (articolul I din statut), și deci cu autonomia, cu independența dusă pe gârlă. Membrii inițiali, cărturarii de ispravă și fără ambiții, reduși la număr, fură copleșiți și eclipsați de invazia oamenilor săi de încredere bine hrăniți cu stipendii și dresați să facă sluj. În fruntea bucatelor, fu numit Chapelain, somnifer poet și autor al somniferului poem epic *Fecioara* la care a lucrat vreo treizeci de ani și pe care nu există treizeci de eroi și martiri să-l fi citit până la capăt; ceea ce nu l-a împiedicat să înscrie pentru posteritate cu propria lui mână în pomelnicul subsidiilor și această prea modestă justificare,

mii de livre, în calitate de cel mai mare poet francez care a existat vreodată și cu cea mai solidă judecată".

Acestui „cel mai mare poet al Franței care a existat vreodată și cu cea mai solidă judecată” i-a revenit așadar sarcina, la dorința cardinalului Richelieu, să judece în ultima instanță nemuritoarea operă a lui Corneille, sub titlul *Sentimentele Academiei Franceze asupra Cidului*.

Spațiul limitat și de mult depășit, nu ne îngăduie a spicui prea multe perle ale acestor memorabile sentimente. Destul a reproduce, din concluziile ce parafrazează servil și aproape cuvânt cu cuvânt acuzațiile lui Georges de Scudéry, punctele principale ale verdictului, care denunță, că;

I. Subiectul *Cidului* e de la origine defectuos ; că,

II. Deznodământul nu este nici el mai lăudabil; că,

III. Piesa e încărcată de sumedenia unor episoade absolut inutile; că,

IV. Cele mai elementare conveniențe nu sunt observate cî-tuși de puțin; că,

V. Regulile teatrului sunt de asemeni călcate fără nici un respect ;

VI. Și în fine, că piesa cuprinde prea multe versuri de o inadmisibilă calitate inferioară, precum și niște maniere de a vorbi cu totul impure.

Soarta *Cidului* era oficial pecetluită de nou-nouțul for suprem al artelor și literaturii, chiar dacă piesa continua să fie aclamată de spectatorii ignoranți și fără idee de regulile imuabile ale artei, cum nu contenește a fi aclamată la orice reprezentație de la un capăt al lumii la altul, până în ziua de azi.

Din legile unităților aristoteliene fosilizate din preistoria poetice și dramaturgiei, Corneille își însușise numai ceea ce mai rămăsese valabil și era absolut necesar pentru a-i organiza creația, tot așa cum geniul lui Michel-Angelo a știut să desă-vârșească atitudinile cele mai expresive ale nemuritoarelor sale sculpturi, adaptându-și, constrângându-și, condensându-și viziunea la forma blocurilor de marmură brută, supunându-și dalta la volumul și dimensiunile lor, transformând astfel obstacolele, rezistența și limitele materiei prime, în tot atâtea elemente ale perfecției. În același chip, și el, când s-a inspirat din *Las Mocedades*

del Cid (Tinerețea Cidului), piesa lui Guilhen de Castro, întocmită după tradiția elastică și difuză, deslănată, centrifugă, a teatrului spaniol și a străvechiului epos popular spaniol, în primul rând cu economia și concentrarea specifice spiritului francez, înlăturase toate episoadele și personajele de prisos, condensase acțiunea în timp și în spațiu, se rezumase la axa unui singur subiect și substituise succesiunii de interminabile conflicte cu totul exterioare, fataliste, pasive, denatura epică, din tragedia autorului spaniol, un conflict dramatic interior și mult mai patetic: lupta dintre pasiune și datorie, dintre pasiune și onoare, dintre pasiune și voință. Mai ales dintre pasiune și voință.

Voința acționează în întreaga piesă. Voința e însăși acțiunea principală a *Cidului*.

Episoadele cele mai spectaculare se petrec între culise: moartea lui Don Gomez, lupta cu maurii, duelul dintre Don Rodrigo și Don Sancho. Pe scenă, Corneille a lăsat să se încrucișeze numai cele două voinți și două pasiuni personificate în Ximena și Don Rodrigo, cu o sobrietate concentrată de dramatism, care taie respirația spectatorilor fără a apela la mormane de cadavre, la perindare de spectre, la lugubre morminte, turlă de mănăstiri cu dangăt de clopote și cobiri de cucuvele, cruci, leproși și toată macabra, prăfuită recuzită a teatrului anterior.

În cealaltă veșnic tânără și inegalabilă tragedie a juneții și iubirii din literatura universală, în *Romeo și Julieta* lui Shakespeare, scrisă la o distanță în timp numai de treizeci și cinci de ani, dar în climatul specific al teatrului englez care pune accentul mai mult pe zugrăvirea vieții adusă pe- scenă, decât pe desfășurarea progresivă a unui conflict, Romeo și Julieta nu luptă și nici nu se gândesc să lupte cu fatalitatea. Pasiunea îi stăpânește tiranic, îi târîie, îi orbește, îi devoră, ca și pe eroii tragediilor eline; nu le îngăduie să audă decât propriile lor glasuri care se cheamă și nu-i lasă să simtă decât propriile lor brațe care se deschid, până ce mormântul se închide deasupra lor pe vecie. „Unde e drama?” se întreabă Emile Faguet; răspunzând tot el în numele teatrului clasic al patriei sale cu rădăcinile în *Cidul* lui Corneille, că pentru un francez scena principală din

Romeo și Julieta, ar rămâne încă de scris, deoarece planează pretutindeni și nu se realizează nicăieri.

Remarca, în conciziunea ei lipsită de alte ostenitoare și pedante dezvoltări teoretice, ar putea sluji să

sublinieze o dată pentru totdeauna esența teatrului cornelian și rolul hotărâtor al *Cidului* în evoluția clasicismului francez, cu toate diferențierile respective, specific național, față de teatrul elin, italian, englez, spaniol, german, rus sau scandinav, de până în veacul trecut; de la Sofocle până la Shakespeare, de la Eschile până la Lope de Vega și Cervantes, de la Euripide până la Schiller, Ibsen sau Cehov.

Pentru întâia oară, prin Ximena și Don Rodrigo, acum trei veacuri și ceva, Pierre Corneille proclamase în numele spiritului specific poporului său prioritatea voinței și dreptul omului de a înfrunta fatalitatea exterioară și interioară, acel „*ne-mesis*” antic al Atrizilor, al victimelor resemnate și pasive; proclamase prioritatea rațiunii și victoria rațiunii – totatătea teme pe care avea să le âdâncească mai târziu în mai toate operele sale viitoare și aveau să rămână cheia de boltă a clasicismului francez. Mai mult încă, a întregii literaturi franceze, indiferent de secole, de curente și școli literare, păstrându-se ca o constantă permanență chiar în realismul romanelor lui Stendhal și Balzac, în eroii și eroinele care după două secole, în alte costume și cu totul pe alt tărâm al creației literare, în alt climat social și istoric, vor afirma cu aceeași energie prioritatea voinței, a rațiunii, a concepțiilor, a ideilor, exprimând o latură a naturii omenești nesondată, neanalizată și ignorată de întreaga literatură universală până la Corneille. Poate nu este de prisos a aminti, că prin a patra decadă a veacului trecut, tocmai Balzac și tocmai într-un studiu prea puțin cunoscut despre *La Chartreuse de Parme*, romanul lui Stendhal, ținea să menționeze printre altele această filiație, această continuitate, care porcede de la Corneille și de la Descartes: „De două secole literatura de idei domnește exclusiv la noi... Literatura de idei, alimentată de fapte, strânsă, organizată, condensată, face parte din geniul Franței, exprimă însăși geniul Franței...”

Nu vom zăvărși eroarea absurdă de a atribui lui Pierre Corneille capacitatea profetică și cu totul fantezistă de a fi știut

44

ori de a fi putut să întrevadă câtuși de puțin, în anii 1636 și 1637, semnificația întreagă, toate înrâuririle viitoare și atât de diverse ale piesei sale asupra generațiilor ce-aveau să vină. Gricât de neclintit ar credo un creator în imortalitatea operei făurită cu abnegație și durere din tot adlncul ființei lui și oricât de întemeiată i-ar fi încrederea – vezi certitudinea lui Stendhal că abia prin 1880, cărțile sale își vor găsi cititorii pe care îi merită, și-l vor înțelege, certitudine uimitor confirmată întru totul – geniul creator rămâne însă totdeauna departe de a întrezări, de a bănuși măcar aproximativ, și influența activă a acestei supraviețuiri a operii asupra generațiilor viitoare. Nu întotdeauna una cu alta coincid, se suprapun, se întregesc. Ce influență activă a exercitat nemuritoarea *Iliadă* a lui Homer; ce influență *Eneida* lui Virgil ; sau chiar relativ mai recente *Romeo și Julieta*, *Othello* sau *Visul unei nopți de vară*, celebrele și tot atât de nemuritoare opere ale lui Shakespeare? Suntimor-tale, generații după generații vibrează la ele, sufletul omenesc s-a îmbogățit pentru totdeauna cu o gamă nouă prin ele; însă numai un imponderabil foarte subtil și complex decide și asupra influențelor precise, active, dominante, care se prelungesc dincolo de operă și în operele urmașilor, în fizionomia și structura unei literaturi naționale, mai cuprinzător încă, mai important, în structurarea specificului național al unui popor, în conturarea conștiinței de sine a acelui popor, în profilarea și orientarea particulară a unei culturi.

Fără a fi conștient de toate aceste prelungiri îndepărtate în timp și fără a se lăsa pradă unei exagerate supraestimări a operei sale proiectate pe dimensiuni himerice în viitor – sărmana consolare a rataților! Pierre Corneille s-a întors însă la Rouen, în orașul natal și în casa părintească, foarte conștient de valoarea intrinsecă, proprie și substanțială a *Cidului*; cum și de injustiția și de consecințele netrebniceii campanii de defăimare organizată de pigmeii săi rivali și patronată, ratificată de Academia Franceză. Ca atare s-a întors înfrânt și doborât de cele șase stigmatе infamante fiindcă știa acum că orice tentativă de nouă creație în spiritul absolut al concepției sale va rămâne mereu sugrumată de cele șase cătușe ale principiilor sacrosancte și imuabile, că se va lovi mereu de un veto al Academiei dacă se

45

va încumeta să recidiveze, că se va lovi și de rezistența teatrului lui Mondory intimidat de atâtea ostilități oficiale, cum și de dificultățile cenzurii la imprimarea viitoarelor volume, ce se tipăreau numai cu aprobare de sus, cu „privilegiul regelui”. Dacă mai avea cumva poftă să mai scrie, era obligat să caute subiecte mai puțin „defectuoase”, cu deznodăminte mai „lăudabile”, respectând cu strictețe „conveniențele” și codul aristotelian, într-o limbă mai puțin „inferioară și impură”. Adică, să se îndepărteze definitiv de folclorul patriei sale și de graiul poporului, „inferior și impur”, de tradiția abandonată a lui Villon și a lui Rabelais, de viața cea vie și clocotitoare, de prezent, de actualitate, de curaj.

Nu trebuie uitat că în aceeași vreme, Academia Franceză, înscriindu-și în planificările sale alcătuirea unui dicționar de bază, se preocupa nu de îmbogățirea limbii cu elementele graiului popular „inferior și impur”,

nici cu termenii tehnici creați de realitățile noi ale vieții, ci se înverșuna să sărăcească limba, lipsind-o de savoarea plastică și expresivă a poporului, păstrându-i caracterul „aristocratic și distins”, salonard, convențional și abstract, oratoric, care a sterilizat-o dintru-început până în ziua de azi.

Prin constrângerile impuse lui Corneille, opera sa, cheia de boltă a clasicismului francez, a fost condamnată la aceeași evoluție unilaterală, dusă la cea mai desăvârșită perfecție, evident, dar pentru totdeauna sărăcită de năvalnicul aport al eposului și graiului popular, al problemelor și vieții poporului. Nu e semnificativ că din toate literaturile universale, literatura franceză e singura care până în veacul trecut, părăsindu-l pe Villon și pe Rabelais, părăsind toată literatura populară, legendară și mitologică a veacurilor mai vechi, se dezvoltase într-un vid abstract și convențional, îndepărtat și înstrăinat prea adesea de popor, deși Pierre Corneille i-ar fi jalonat fără îndoială altfel calea, dacă n-ar fi fost încătușat de acele nefaste *sentimente ale Academiei Franceze asupra Cidului*?

Prin acele nefaste constrângeri se explică retragerea și tăcerea lui Corneille vreme de patru ani în reculegerea orașului natal; prima în ordine cronologică din celelalte retrageri și izolări periodice, de câte ori s-a pomenit într-un impas al crea-

46

ției; una de trei ani; alta de șapte ani; încă una tot de trei ani mai târziu, până la ultima, de zece ani, a tăcerii și resemnării finale.

Triumful *Cidului*? Trist și sinistru triumf, cu sterilizante efecte asupra întregii opere a lui Pierre Corneille și asupra clasicismului francez !

*

În singurătatea și reculegerea celor patru ani, mai împovărați și de sumedenia grijilor și răspunderilor de familie, fiindcă în estimp tatăl lui Corneille murise lăsându-i educația și soarta celorlalți frați și surori pe seamă, nefericitul autor al *Cidului*, în aceeași vreme triumfător și învins, se îndărătnici să studieze mai adânc codul poetic al lui Aristot, ca să nu mai cadă din nou în culpă și infrațiuni. L-a studiat, trebuie a recunoaște, mai mult în spiritul dibaci chițibușar de normand și subtil procedural de jurist, nu ca să învețe ceva nou, căci era bine lămurit și statornicit în concepțiile lui de creație artistică, dar preocupat în primul rând să descopere cele mai ingenioase soluții și subterfugii pentru a nu mai cădea în recidivă.

Disciplina vieții școlarești de odinioară în colegiul iezuiților, cu tot Cultul scolastic pentru romanii mai mult sau mai puțin convenționali, i-a oferit soluțiile și subterfugiile cele mai nimerite; precum atmosfera vestigiilor istorice și martirice din târgul natal, i-au dat resursele tăriei morale să iasă victorios din acest impas. Victorios, deși iarăși învins, fiindcă prețul victoriei erau capitulările, concesiile, subterfugiile. În anul 1640, întorcându-se din nou în diligența cu destinația Paris, se prezintă publicului spectator și forurilor superioare de arbitraj literar cu tragedia *Polyeucte*, urmată aproape simultan de *Horățiu* și de *Cinna sau Clemența lui August*, în care îm-brăcându-și eroii în togele romane, îi putea pune în voia cea bună să respecte codul aristotelian, să peroreze într-o limbă supernobilă, extrapură și hiperconvențională, fără să contrarieze prea mult spectatorii rămași fideli și fără să jignească mai ales nici delicatele „sentimente” ale Academiei. Astfel, al doilea zar era aruncat.

47

Zar din nou câștigător, dar nu într-o plenitudine a posibilităților de dezvoltare ale geniului cornelian, așa cum se anunțaseră în *Cidul*.

•Jucate în același an, 1640, *Horățiu*, *Cinna* și *Polyeucte*, au însemnat încă o dată un triumf, un triplu triumf mortal pentru clica rivalilor, care s-au lepădat pentru totdeauna de teatru. Scenele pariziene –acum mai numeroase –fură instantaneu și simultan acaparate de piesele lui Corneille, despre care Chapelain, arbitru suprem și „*cel mai mare poet al Franței ce existase vreodată și cu cea mai solidă judecată*”, spunea rânjind ! în obtuza lui negliobie că „*în orice caz, Scudiry izbutise să reducă pe autorul Cidului pe vecie la tăcere*”. Triumful se dovedi triplu mortal pentru clica celor trei rivali, reducându-i de astă dată pe dânsii la tăcere pe vecie; dar se dovedi în același timp nu mai puțin mortal și pentru geniul lui Pierre Corneille, fiindcă îi limita până la sfârșitul vieții traiectoria zvâcului creator.

Proba era făcută. Nu mai avea încotro. Acestea și numai acestea erau limitele artei oficiale acceptate de forul suprem al Academiei; la acestea urma să se mărginească, dacă pofta să-și vadă piesele jucate și tipărite, accesibile într-un fel ori altul marelui public. Și din nefericire pentru opera sa, ca și pentru evoluția clasicismului francez cu limitele astfel dinainte trasate, la aceste expediente și soluții de amputări ale geniului creator avea să se mărginească Pierre Corneille mereu și mereu, chiar dacă din când în când, nostalgic, în accese de rebeliune, se va încumeta a îngădui să-i scape suspecte accente proprii, în zvârcolirile și scrâșnirile

sale de Prometeu înlănțuit.

De la triplul triumf al anului 1640 încolo, după *Polyeucte martir* (cu epitetul „martir” dat poate nu la întâmplare și nu fără o anume malițioasă semnificație) ; după *Horațiu* și *Cinna*, se vedește că autorul își alcătui nu numai un criteriu al creației adaptat constrângerilor, ci paralel, sincron, și o resemnată și totuși o eroică linie de viață. Se străduia să salveze cu abnegație și demnitate, măcar ceea ce putea să mai fie salvat în asemenea împrejurări atât de perfid ostile. Cum spunea acum vreo sută de ani Jules Janin, unul din cei mai ageri critici dramatice și literari din epoca romantismului francez: „*Când te*

48

glindești că aceste trei capodopere au fost scrise aproape în același an, te cuprinde un sentiment de admirație în care se amestecă și ca un fel de spaimă. O dată opera sa încheiată, marele poet își părăsea orașul natal și turbulent ¹, pentru a-și duce la Paris noua sa tragedie, tot așa cum țărani normanzi duceau produsele ogoarelor și livezilor lor. Văzându-l, îngândurat și calm, cu necioplitele lui încălțări în picioare, cu nodurosul lui toiag în mână, în-dreptându-se spre Paris, l-ai fi luat drept un fermier oarecare ce merge să-și achite din șase în șase luni privilegiatului său senior și stăpân, arenda fânețelor. Împlinea pe atunci treizeci și patru de ani: ce frumoasă și minunată vârstă pentru poezii”

Acelui Paris, unde poporul cel simplu și trudnic îi asigurase și-i consolidase încă o dată triumful, gloria, încrederea în sine, dar de unde coalițiile nulițăților îl alungaseră scârbit, după ce-i alterase și-i împuținase suflul creației în însăși esența sa, acelui Paris, pe care încă o dată îl cucerise, așa cum mai avea să-l cucerească și după alte retrageri și tăceri, Pierre Corneille i-a adus pe rând tributul succesiv al geniului său mutilat, dar nu anihilat: *Moartea lui Pompei*, *Mincinosul*, *Urmarea mincinosului* și *Rodoguna*, toate numai în doi ani, între 1642 și 1644.

Și toate, în afară de triumf și de glorie, nici pe departe ușu-rându-i cât de cât grija de frate mai mare, pentru povara unei familii de orfani.

– „*Te felicit pentru atâtea triumfuri și atâta gloriei*”... îl întâmpinase într-o bună zi, Boileau, cu o sinceră bucurie.

– „*Da, sunt ghiftuit de atâta glorie, și lihnit de gologanii...*” răspunse provincialul nostru, care nu se înfrupta din subsidii și pentru care „drepturile de autor” ale glorioaselor și triumfalelor piese se reduceau la o treime din simbria unui valet parizian de casă mare.

i Turbulent, aluzie nu numai la viața activă a portului Rouen, ci și la spiritul rezistenței normande. Căci tocmai în acest răstimp ai primei tăceri și retrageri a lui Corneille, țărani normanzi se revoltaseră Împotriva impozitelor stabilite de Richelieu ca să acopere cheltuielile de război; parlamentul din Rouen îi susținu; guvernul trimise trupe; suprimă parlamentul; dizolvă corpurile municipale; suprimă privilegiile Normandiei! ; strivi orașul sub impozite represive ; reprimă jacqueria cu o cruzime teribilă. În piața „Târgului vechi”, la doi pași de casa lui Corneille, unde fusese arsă pe rug Jeana d'Arc, țărani revoltați erau trași pe roată și splnzurați cu duiumul. Așa că nici titlul tragediei lui Corneille *Cinna sau Clementa lui August* nu era lipsit de alt tâlc. (n.a.)

4 49

Primirea rece a piesei *Teodora* îi agrava în anul 1645, această strâmtorare bănească, silindu-l după tragedia *Heraclius, împărat al orientului*, la o nouă retragere și reculegere, ca să-și revizuiască din nou, mai minuțios, raporturile veșnic suspicioase cu faimosul cod poetic al lui Aristot.

La 22 ianuarie 1647, Academia Franceză, care-l respinse de două ori după ce-i aplicase lovitura de măciucă în tâmplă, se îndură în sfârșit să-l primească în rândul nemuritorilor ce erau cadavre mai toți pentru posteritate înainte de a fi fost îngropați. Și se cuvine a reține că discursul rostit cu acest prilej de Pierre Corneille este cel mai laconic și mai de mântuială discurs pe care l-a înghițit cu noduri vreodată conclavul Academiei Franceze, dovedind că noul ales, consecvent cu sine, nu știa să uite, ori mai exact, că știa să nu uite și să nu lingă mâna care l-a lovit.

În viața lui particulară, lipsită de răsunătoare evenimente, ca existența celei mai obscure și anonime unități statistice – număr, în milioanele de alte numere – firul s-a depănat după tipicul cel mai curent și banal; măritișul surorilor, însurătoarea sa, cei dintâi copii. În istoria Franței, evenimentele se precipitaseră însă într-un ritm și de-o semnificație mult mai profundă, politică, menită să insuflă și operei lui Corneille atenția mărită la fenomenul politic, fie și deghizat în togă romană, în hlamidă bizantină, în platoșe și coifuri medievale. Să enumerăm, în cea mai sincopată viteză: izgonirea Măriei de Medi-cis fiindcă uneltise împotriva lui Richelieu; conspirația și executarea pe eșafod a lui Cinq-Mars; moartea lui Richelieu; moartea lui Ludovic al XIII-lea; regenta Anei de Austria, regină a Franței, dar legată prin sânge și interese politice de Spania; succesiunea lui

Mazarin în locul cardinalului Richelieu; cele două Fronde, cu tot aspectul lor burlesc și tragic, cu faimoasele „mazarinade”, cu cei mai populari mareșali ai Franței, „marele Condé” și „marele Turenne”, luptând pe rând unul împotriva altuia și amândoi împotriva patriei lor, cu pustiirile orașelor și unor întregi ținuturi devastate de acest război civil, cică, al prinților fără conștiință și onoare, cu dezlănțuirea mizeriei și anarhiei care decima poporul abia înfiripat după războaiele religioase și provizoria pacificare a edictului de la Nantes.

50

Epocă a celor mai cinice manevre politice și diplomatice. Iar mărturiile unuia dintre cei mai fără de scrupul regizori, Paul de Gond^, cardinal de Retz, divulgă, cu pitoresc și cu sinceritate e adevărat, toată putreziciunea și deșănțarea unei lumi, ce răspundea imediat în sărăcirea și înfometarea tot mai deznădăjduită a norodului, în urgiile molimilor, ciumă și holeră, vărsat negru și alte flagele apocaliptice.

*

Credincios statornic geniului și misiunii sale, impermeabil ispitelor, Pierre Corneille își continuă netulburat calea creației, cu sentimentul că nu-și mai aparținea nici lui, și cu atât mai puțin deșertăciunilor și planurilor unui viitor despot în fașă. Se mulțumi să strecoare, deghizate în piese, anume aluzii îndestul de transparente la actualitatea politică și istorică a epocii, uneori răstălmăcite cu un exagerat exces de zel, de către comentatorii ce-aveau să vină. După *Heraclius* urmă *Andromeda*, piesă de mare spectacol și mari mașinării regizorale, de mare triumf; *Don Sancho de Aragon* o nouă încercare foarte izbutită de a da cu tifla umbrei lui Aristot; apoi *Nicomede* alt mare și unanim triumf; când deodată, *Pertharite*, regele lombarzilor primit cu răceală de public, îi păru un grav avertisment. Cu aceeași simplitate și demnitate de totdeauna, trase concluziile și se hotărî să abandoneze teatrul: „*E mai cuminte – spune el cu acest prilej – să-mi iau singur concediu, decît să aștept să mă concedieze alții: și e firesc ca după douăzeci de ani de muncă să încep a băga de seamă că am devenit prea bătrîn pentru a mai fi încă... la modă. Duc cu mine această satisfacție, că las teatrul francez într-o stare mai bună decît l-am găsit, atît întrucît privește arta, cit și moravurile.*”

Se poate închipui un mai demn, mai melancolic, mai sobru și mai muștrător rămas bun?

Vorbea un om întreg și conștient de sine, nu o rănită vanitate scriitoricească.

*

Această perioadă de nouă retragere în orașul natal, și în mijlocul unei familii de a cărei răspundere nu s-a lepădat nicio-

%* 51

dată, fu cea mai lungă și dură șapte ani. Părea definitivă și el o socotise sincer definitivă.

Autorul *Cidului* împlinise patruzeci și șapte de ani. Nu mai era un june cu sentimentul și revolta de nedreptățit, din anii 163G și 1637. Viața și experiența îl maturizaseră. Iar retragerea consacrată traducerii unor uvraje religioase, ca *Imitația lui Iisus Cristos*, nu-l împiedica să-și găsească suprema alinare în faptul că acum toate teatrele din Paris și vagabondele trupe ale „cavalerilor miracolelor”, care cutreierau cele mai îndepărtate târguri ale Franței, își alcătuiseră măcar jumătate din repertoriul lor cu piesele marilor sale triumfuri. Bietul Mondory, murise de mult, de apoplexie, pe scenă, în plin spectacol, de-clamând cu prea înflăcărat patos o tiradă, dintr-o piesă, evident, nu a lui Corneille. Dar se ridicau alți artiști, dintr-o altă urzeală, cu geniu și de creatori, nu numai de interpreți, cum poposiseră pentru mai îndelungă vreme în Rouen, trupa junelui Jean Poquelin, zis și Molière, eu Madeleine Bêjart și faimoasa Thérèse du Pare, mai zisă și Marchiza, jucând cu deosebire repertoriul cornelian în același și același nerăcit tumult de aplauze.

Pierre Corneille, cu cea mai stoică stăpânire de sine asistă astfel la triumful veșnic tânăr al vechilor sale piese, ca și la cel mai mare triumf teatral al veacului, depășind cu mult *Cidul* – cititorul a ghicit, e vorba de triumful tragediei *Timocrate*, scrisă după toate regulile codului aristotelian de fratele său cu douăzeci de ani mai tânăr, Thomas. Nu însă aceste triumfuri aveau să-l smulgă din tăcere, nici cumva vreun nobil îndemn al lui Ludovic al XIV-lea, Regele-Soare proaspăt apărut la orizont în toată superbia despotismului monarhic, ci îndemnul lui Fouquet și a vechilor prieteni din preajma lui, cu La Fontaine în frunte. În vreme ce Thomas Corneille alcătui două tragedii, *Camma* și *Stilicon*, respectuoase față de umbra lui Aristot și din cel mai diluat surrogat cornelian, Pierre Corneille înșfacă în mână vechea pană a vechilor sale triumfuri, cu o energie tinerească, pentru a așterne pe hârtie în două luni *Oedip*, încă un triumf ce-avea să se statornicească pe scena teatrului francez, vreme de-un veac, rivalizând cu *Cinna* și aproape cu *Cidul*, Astăzi, subiectul mitologic și desfășurarea lui ni se par

52

cam reci, cam prea geometrice; dar din vina lui Corneille oare, nu a cădelnițerilor lui Aristot, care-i

băgaseră răceala până în măduva oaselor? Urma *Lina de aur*, alt triumf – și apoi din nou o pauză și o tăcere, preludiul tăcerii finale. Care e pricina acestei retrageri și tăceri? Un nou impas, dar de altă natură, cu totul deosebită de explicațiile retragerilor și tăcerilor precedente.

Autorul *Cidului* de odinioară se întorsese și fusese aclamat din nou, de un Paris care semăna acum prea puțin cu cel al juneții sale. Nici publicul, nici teatrul nu mai era același. Evoluase într-o bună măsură sub influența sa, a nenumăratelor sale piese în majoritate triumfuri; care însă nu-l reprezentau deplin – ori îl reprezentau falsificat, luxat, împuținat de teroarea unităților aristoteliene – încât avea impresia unui criminal întors la locul crimei și sărbătorit, glorificat la locul crimei. Altfel visase acest teatru, și altfel era! Altfel era, în mare parte din vina lui, prin precedentele creației lui.

În ajun de premiera *Linei de aur*, publicându-și teatrul complet în volume, pe lingă „examelele” ce însoțeau fiecare piesă, adăugase ca un alt *Discurs asupra metodei* al lui Descartes, trei *Discursuri* menite să-i exprime opiniile generale asupra „Tragediei”, asupra celor „Trei unități” și celor mai judicioase „împărțiri ale poemului dramatic”; toate – fructul unor îndelungate meditații, experiențe și lupte creatoare cu rigiditățile dogmatismului; fructul amar al unei amărăte maturități. Bineînțeles, nu pierdu un asemenea prilej pentru a duce și el până la capăt, fronda sa. Măcar cu atât să-și ușureze cugetul! Și luptând iarăși cu umbra lui Aristot, ținu să avertizeze mai întâi lectorul: „*Orice-ar fi, iată opiniile mele, sau dacă voiți ereziile mele, cu privire la principalele probleme ale artei*”. Apoi, în concluzie, ca o ultimă sfârlă schematisă și dogmatistilor aristotelieni: „*Le este ușor speculativilor să fie de-o severă intransigență: dar dacă s-ar afla și ei în situația de a da zece și douăsprezece poeme de această natură publicului, ar lărgi poate limita regulilor încă mai mult decât am făcut-o eu, de îndată ce ar fi recunoscut prin experiență ce înăbușitoare constrângere înseamnă rigoarea lor, și cât de minunate realizări au izgonit și izgonesc din teatrul nostru*”

63

„*Cit de minunate realizări au izgonit și izgonesc din teatrul nostru*” în câteva cuvinte, trageanul Pierre Corneille nu rezumase astfel tragedia sa de creator și tragedia teatrului francez, cu orizontul arbitrar și stupid delimitat de mărginită concepție și competență a câtorva nulități pedante, lipsite de orice chemare și de orice aderență cu arta?

Tragedia *Sertorius* e reprezentată cu triumf la vechiul teatru „du Marais”, pe urmă la teatrul de la „Hôtel de Bourgogne”, în vreme ce celălalt teatru reia *Lina de aur*; după câteva luni, Molière joacă și el același *Sertorius* la teatrul „du Palais-Royal”. Trei scene pariziene sunt ocupate în același timp din nou de veneratul întemeietor al tragediei clasice franceze; un contemporan, într-o pagină mișcătoare, zugrăvește episodul de la sine elocvent, când Pierre Corneille, intrând discret într-o sală unde se reprezenta una din aceste piese, actorii s-au oprit din joc să-l aclame, tot publicul, printre caro marele Condé și prințul de Conți, s-a ridicat în picioare să-l ovaționeze, „și – adaugă martorul ocular – *aceste dovezi ale unei admirații atât de generale și ie emoționante păreau atât de stânjenitoare pentru un om a cărei modestie se împerechea cu cele mai incomparabile merite, încât dacă Pierre Corneille ar fi putut să prevadă asemenea manifestări de triumf, nimeni nu se mai îndoieste că s-ar fi abținut să apară la spectacol*”. Acesta era și rămăsese omul, straniu, splendid exemplar de modestie și de mândrie, de discreție și demnă conștiință a forței ca și a lipsurilor sale. Aruncând privirile în trecut, triumfurile oricât de mari și de numeroase, nu puteau să-l consoleze pentru o operă pe care climatul epocii nu-i îngăduise s-o făurească așa cum o năzuise și ar fi putut să fie. Iar în urma lui, pe aceste drumuri defrișate cu atâta caznă, înainta acum alt geniu tânăr, Racine, care nici nu se născuse când a fost reprezentat *Cidul* și care niciodată nu și-a pus problema unităților aristoteliene și nici n-a avut a lupta cu ele, fiindcă le socotea infailibile din oficiu. Frumos, tânăr, inteligent, subtil, artist stăpân pe toate mijloacele, cu o amărăciune sarcastică din naștere și fără iluzii asupra oamenilor, cum îl arată și buzele subțiri cu surâsul răutăcios, și întreaga sa operă mult mai crudă și mai tulbure în esența ei decât opera lui Corneille – mai pretutindeni dominată de prezența incestului și

54

pasiunilor îndoielnice, cum o recunosc mai toți criticii și comentatorii literari – el era în sfârșit „rivalul” cel mare, unic, pe dimensiunile sale, spre deosebire de liota feluriților Scu-déry și Mairet și Boisrobert și Chapelain. Și de la dânsul i-a venit lovitura de grație, cea mai dureroasă, când un oarecare curtean lingău și perfid, marchizul de Dangean, pentru a amuza pe Henriette d'Angleterre, fosta ducesă d'Orléans și cumnata lui Ludovic al XIV-lea, care fusese cândva îndrăgostită de Regele-Soare și renunțase la sentimentul ei din motive politico-diplomatice, consideră că un astfel de sacrificiu eroic, merită să fie transmis posterității, sub o formă simbolică, într-o nemuritoare tragedie cu subiect, firește, antic, clasic, roman. Astfel, în secret, fără a avertiza pe cei doi autori, pe tinărul Racine și pe venerabilul Pierre Corneille, i-a pus la un concurs fără s-o știe,

îndemnându-i să scrie cele două tragedii cu aproape același subiect și același titlu *Titus și Bérénice* de Corneille, *Bérénice* de Racine, jucate în același an 1670, și în aceeași lună, noiembrie, pe scenele a două teatre. Așa se scria istoria; și așa se scriau tragediile, în strălucitul secol al Regelui-Soare!

Tragedia tânărului Racine a fost primită cu însuflețire; a veteranului Corneille, deși jucată de trupa lui Molière, fu în-tâmpinată cu răceală.

Alt zar aruncat! Zar pierzător.

Pierre Corneille se încredința că steaua lui apusese, chiar dacă își mai afirmă încă o dată rigoarea geniului creator, cola-borând la piesa *Psyché* ordonată lui Molière de către Ludovic al XIV-lea s-o lucreze și s-o joace într-un termen record; chiar dacă *Surena, generalul părților*, admirabila tragedie, socotită de mulți superioară tragediilor *Cinna* și *Horatius*, vădește că suflul marelui Corneille nu ostenise. „*Trăiască vechiul nostru, marele Corneille!*” –exclama doamna de Sévigné, într-o scrisoare de melancolică perseverență în entuziasmele din epoca eroică a *Cidului*.

Trăiască! într-adevăr, Pierre Corneille mai trăi încă, su-praviețuindu-se în orașul natal. Dar cum? în cea mai mizerabilă – și iarăși și iarăși cea mai demnă – sărăcie. O rubedenie, care veni să-l viziteze în anul 1679, când Pierre Corneille împlinise șaptezeci și trei de ani, a lăsat veacurilor această

55

mărturie a unei scrisori particulare, despre soarta glorioșilor creatori, din veacul lui Ludovic al XIV-lea, gloriosul Rege-Soare: „*L-am căzut ieri pe domnul Corneille, ruda și amicul nostru; se ține încă destul de bine pentru cârsta lui. M-a rugat să ă transmitem cele mai bune sentimente amicale. Pe urmă, după prinz, am ieșit pe stradă împreună, și trecând pe ulița Pielarilor, intră într-o prăvălie pentru a-și cârpi o încălțare descusută. Se așeză pe o seândură, și eu alături de el; iar când meșterul isprăvi de meșteruit, îi dădu singurele trei monede pe care le avea în buzunar. Când am ajuns acasă, i-am oferit punga mea, dar el nu coi s-o primească și nici s-o împărțească cu mine. M-a podidit plnsul, la gân-dul că un geniu atât de mare era redus la o atât de cumplită mizerie.*”

E adevărat, după cinci ani, Boileau, aflând despre răstriștea în care se zbătea marele și veneratul Comei] Je, se înfățișă personal lui Ludovic al XIV-lea, Regele-Soare, și obținu pentru aproape octogenarul autor al *Cidului* și gloriosul întemeietor al clasicismului francez milostivirea unei sume de două sute de ludovici, exact cu douăzeci și patru de ore înainte de moarte (30 septembrie 1684) ; sumă binevenită pentru înmormântare. Aceasta a fost tot.

Numitul curtean și marchiz Dangean, regizorul concursului fără voie și știre dintre Racine și Corneille, eu subiectul dramei sentimentale a Henriettei d'Angleterre, aflat cu tot alaiul curții lui Ludovic al XIV-lea la Chambord, consemnă faptul divers în *Jurnalul* său, cu aceste cuvinte mai puțin dect laconice și mai mult decât disprețuitoare: „*Joi, în ziua de 5, se auzi la Chambord despre moartea moșulicului (bonhomme) Corneille.*” Crucea și lopata!

*

Ce rămâne în acest caz, din toată apologia Regelui-Soare și a veacului său? Ce rămâne din curtea lui proteguitoare a artelor și literaturii, care-l trata pe genialul Corneille ca pe-un „moșulic” oarecare?

Și totuși, de la Voltaire citire, secolul al XVII-lea se numește al lui Ludovic al XIV-lea, deși nimbul aureolei sale a fost țesut din fire de aur și de lumină de nemuritorii și de urgisiții creatori ai acestui secol.

56

Singura legătură reală a lui Ludovic al XIV-lea cu arta și literatura veacului său se reduce doar la doamna de Maintenon, văduva schilodului Scarron, al cărui ris sarcastic și răzbunător rânjește peste umerii și alcovul celor doi consorți, asupra unei domnii și asupra unei epoci.

Pierre Corneille cu naiva și demna lui noblețe, nici n-ar fi știut în ce gen literar și în ce stil al teatrului să treacă la nemurire întâmplări, mărunte dar caracteristice, care l-ar fi înfățișat pe al paisprezccilea Ludovic așa cum era el, cu care lup-tând eroic, a sucombat, pentru a rămâne mare, inegalat și inegalabil.

CEZAR PETRESCU

In
CIDUL
TRAGEDIE
1636
rominește de *St. O. Iosif*

PERSOANELE:

DON FERNANDO, întâiul rege al Castiliei.
DONA URACCA, infantă a Castiliei.
DON DIEGO, tatăl lui don Rodrigo.
DON GOMEZ, conte de Gormaz, tatăl Ximene
DON RODRIGO, iubitul Ximenei.
DON SANCHE, îndrăgostit de Ximena.
DON ARIAS "i
DON ALONSO j gentilomi castilani.
XIMENA ¹, fiica lui don Gomez.
LEONORA, guvernanta infantei.
ELVIRA, guvernanta Ximenei.
UN PAJ al infantei.

Acțiunea se petrece la Sevilla ².

¹ Se citește Himena (n. t.).

² Omis în traducerea lui St. O. Iosif (n.

59

ACTUL I

SCENA 1

Ximena, Elvira.

XIMENA

Pot să. mă-ncred, Elviră, în știrile aduse?
N-ascunzi nimic din cele ce tatăl meu îți spuse?

ELVIRA

Sunt încă fermecată de tot ce-am auzit:

Rodrig, iubit de tine, de el e prețuit
Și dacă din cuvinte i-am înțeles gândirea
Socot că îți va cere ca să-i ascuți iubirea.

XIMENA

O, spune-mi înc-o dată, o, spune-mi-o mereu
Ce te îndeamn-a crede că-i place-alesul meu?
Redă-mi din nou nădejdea ce-o socoteam apusă,
Solie-așa. de dulce în veci de-ajuns nu-i spusă;
Nu poți iubirii noastre ca să-i promiți de-ajuns
Că-și poate da pe față tot focul ei ascuns.
Ce-a zis de stăruința ce-o pun pe lângă tine
Și Sancho și Rodrigo? N-ai dat pe față-n fine
61

Nepotrivirea care mă face să înclin
Mai mult spre cel din urmă?

EL VIRA

Nu, câtuși de puțin,
Ci tocmai dimpotrivă i-am spus că tu, senora,
Aceași nepăsare le-arăți amândurora,
Și fără ca pe vreunul mai mult să-l prețuiești,
Te vei pleca smerită voinței părintești.
Smerenia aceasta l-umplu de bucurie,
Cum ochii lui și vorba-i îmi dară mărturie
Și dacă vrei să afli curatul adevăr,
Ascultă dar ce-n grabă mi-a spus, de-a fir-a-păr:
„Ea-și face datoria, pot amândoi s-o ceară
Căci amândoi sunt nobili, de-o vrednicie rară;
Sunt tineri, însă arde în ochii lor focuși
Virtutea strălucită a marilor strămoși.
Rodrig, el mai cu seamă, nu are-o trăsătură
Un gest, să nu-ți vorbească de marea lui bravură
i-i dintr-un neam ce dete atâți eroi măriți
ncât ei nasc de-a dreptul de lauri adumbriți.
Viteaz a fost și tatăl în zilele lui bune.
Virtutea lui pe vremuri trecea drept o minune;
In crețurile frunții săpat e-al său trecut,
Spunându-ne și astăzi de cele ce-a făcut.
Eu cred că fiul calcă pe urma lui, și dacă
Ximena vrea, iubească-l și n-are să-mi displacă."
Merga la adunare, și ceasul ce grăbea
I-a întrerupt cuvântul ce-l începuse-abea,
Dar poți să vezi din vorba aceasta mult-puțină
Gândirea lui spre care din amândoi înclină.
Azi regele e vorba s-aleagă guvernor
Infantelui; și sigur, acest înalt favor
Pe don Gomez l-așteaptă, căci rara-i vrednicie
Nu-ngăduie de altul înlăturat să fie.
Cum marile lui fapte îl fac fără egal,
în dreapta-i așteptare nu va-ntâlni rival.
62

Și cum Rodrig decise don Dieg să te ceară
Chiar azi, după ședință, – te las să judeci dară
De nu-s destule semne că toate-ți merg în plin.
XIMENA

Vai, inima mea totuși cuprinsă e de chin
Și pare că refuză această veselie.
O clipă poate soarta s-o schimbe, cine știe!
Și-n fericirea-aceasta așa de mare-a mea
Fără să vreau, mi-e teamă de-o-ntorsătură rea !

ELVIRA

Din fericire teama aceasta n-o să ție!

XIMENA

Să așteptăm sfârșitul, oricum ar fi să fie !

SCENA 2

Infanta, Leonora, Pajul.

INFANTA

Paj, du-te la Ximena, să-i spui din partea mea
Că astăzi zăbovește prea mult spre-a mă vedea
Și lenea ei jignește iubirea mea de soră.

LEONORA

Același dor te mână, slăvită mea senoră,
Ca să o cauți zilnic, și când cu ea vorbești
Te-aud de-a lor iubire cerându-i zilnic vești.

INFANTA

Nu fără de pricină ; eu însămi am silit-o
Să sufere sâgeata ce-n suflet a rănit-o ;

63

Rodrig i-e drag și însămi eu i l-am dăruit;
Disprețul ei prin mine Rodrig l-a biruit,
Și cum iubirea-aceasta de mine-a fost legată,
Aș vrea să se sfârșească și chinul lor o dată.

LEONORA

Cu tot succesul, doamnă, pe care îl obții,
Te văd în prada unei dureri așa de vii:
Iubirea care-i face pe dâșii să tresalte
Pricinuiește jalea acestei inimi-nalte?
Te face oare grija pe care le-o păstrezi,
Să fii nefericită când fericiți îi vezi?
Merg însă prea departe și poate-s indiscretă.

INFANTA

Mai mare mi-este jalea de-ncerc s-o țin secretă ;
Ascultă dar, ascultă ce mult m-am zbuciumat
Și cum mă zbucium încă și astăzi necurmat,
Cum dragostea mea crește oricât aș vrea s-o năru;
Da, tânărul acesta, iubitul ce i-l dăru
Mi-e drag...

LEONORA

A!

INFANTA

Pune mâna aici, să știi de vrei
Cum bate când aude de-nvingătorul ei
Și cum îl recunoaște inima mea...

LEONORA

O, doamnă,
Mă ierți că uit respectul ce să te cert mă-ndeamnă:

64

Prințesa mea pe care feciori de regi o cer
Să-și plece ochii galeși pe-un simplu cavaler?
Dar regele, dar țara ce spun de toate-aceste?
Stăpâna uită, poate, a cui odraslă este?

INFANTA

Nu uit; și mai degrabă sunt gata ca să mor
Decât să-mi lepăd rangul, decât să mă cobor.
Dar ți-aș putea răspunde că vrednicia are
Pe lumea asta dreptul s-aprindă-un suflet mare,
Și dacă slăbiciunea aș vrea eu să mi-o iert
Exemple strălucite n-aș căuta-n deșert;
Dar nu urmez o cale ce mi-ar scădea mărirea,
Nu-ngădui să mă-nvingă până-ntr-atât iubirea,
Și-mi zic întotdeauna: fiind de neam de regi,
Datoare ești un rege de mire să-ți alegi.
Când am văzut că totuși slăbește-a mea putere,
Am dăruit eu însămi ce nu-ndrăzneam a cere;
Am pus-o pe Ximena în locul meu, și-n ea
Am ațâțat văpaia ca să mi-o sting pe-a mea.
Să nu te mire dară că inima mă-mbie
Ca să grăbesc această fatală cununie,
Vezi că de ea atâră acum hodina mea ;
O dată cu nădejdea, iubirea-mi va scădea,
Precum un foc se stinge când e lipsit de hrană;
Și-oricât să-ndur mă face ursita mea tirană,
Rodrigo eu Ximena o dată cununat
Nădejdea mea e moartă și dorul vindecăt.
Dar până-atuncea sufăr un chin fără de nume,
Căci azi, Rodrig îmi este tot ce-am mai drag pe lume.
Încerc să-l pierd și totuși să-l pierd îmi vine greu:
De-aice izvorăște, vezi tu, tot chinul meu!
Ființa mea sărmana-i silită să suspine
Tânjind după un lucru ce nu e demn de mine;
S-abate bietu-mi suflet în două sfâșiat;
Curajul de mă-ndeamnă, simțirile m-abat;
Mă tem de nunta-aceasta și vreau această nuntă
Și-atât îmi sunt de scumpe în lupta-aceasta cruntă
5 – Corneille – Teatru

65

De-o parte-a mea mărire, de alta-al meu amor,
Încât de se va face sau nu, simt c-am să mor.

LEONORA

Atuncea nu-mi rămâne, senora mea cea bună,
Decât să-ți plâng de jale cu tine dimpreună ;
Te osândeam, și-acuma te plâng văzând ce-nduri;
Dar pentru că în prada acestei dulci torturi
Virtutea ta învinge puterea ei și vraja,
Zădărniciind asaltu-i și respingându-i mreaja,
Ea va reda hodina și sufletului tău.
Încrede-te în vreme ce-alină orice rău,
Încrede-te-n virtute, și speră-n Provedință
Ce trebui' să se-ndure de-atâta suferință !

INFANTA

Speranța cea mai dulce e-n disperarea mea !

PAJUL

Ximena, principesă, dorește-a vă vedea.

INFANTA

Te du, și o reține puțin pe galerie.

LEONORA

Vrei să mai stai, stăpână, pierdută-n reverie?

INFANTA

Nu; dar deși în suflet ascund atâta chin,

Doresc să-mi iau un aer mai vesel, mai senin.

Viu după tine.

66

SCENA 3

Infanta (singură).

INFANTA

Doamne, tu singur de la care

în jalea-mi fără margini aștept eu vindecare,

Redă-mi din nou hodina ! Ia-mi cinstea-n paza ta !

În fericirea-altora cat fericirea mea.

Grăbește-i ceasul, Doamne, ori dă-mi măcar tărie!

Înceată suferința-mi, se sfarmă orice lanț

Când oi vedea prin tine uniți cei doi amanți.

Dar pun prea mult răbdarea Ximenei la-ncercare

Vorbind cu dânsa, poate mai aflu alinare!

SCENA 4

Contele, Don Diego

CONTELE

A regelui favoare vă dete în sfârșit

Un rang ce pentru mine era mai potrivit:

Vă face guvernorul principelui Castilii.

DON DIEGO

Prin'naltul semn de cinste ce mi l-a dat familii

Cât e de drept arată, și face cunoscut

Că știe să plătească servicii din trecut.

CONTELE

Și regii sunt tot oameni ca noi, ca orișicare,

Și ei pot să se-nșele, – și această-mprejurare

Slujește ca o vie dovadă curții-ntregi

Că meritul de astăzi e rău plătit de regi.

6*

67

DON DIEGO

Să nu vorbim de-un lucru menit să nu vă placă.

Favoarea sau vreun merit dac-a putut să-l facă,

Respectul către rege nu iartă nimănui

De a cârti-mpotriva unei voinți a lui.

Sporiți-mi cinstea asta mai bine cu-alta nouă:

Să-mpreunăm a noastre vechi neamuri amândouă:

Aveți o fată numai, eu numai un fecior;

Ne-ar înfrăți de-a pururi căsătoria lor.

Fiți bun dar și primiți-mi de ginere feciorul...

CONTELE

Partide mai de seamă-i păstrează viitorul

Și spre-alte culmi s-aspire e azi îndrituit

De noua demnitate la care-ați fost suit.

Îndepliniți-o, faceți pe prinț ca să cunoască

Cum trebuie o țară un domn s-o cârmuiască,
Să stea în fața legii smeriți supușii săi,
Să-nsufle-n buni iubire și groaza în cei răi;
Uniți aceste daruri cu-acele de războinic:
Îi arătați cât trebuie să fie de destoinic
S-ajungă-n meșteșugul lui Mart, fără egal;
Cum să petreacă zile și nopți întregi pe cal,
Să doarmă cu armura și cum să dea asaltul
Și orișice izbândă s-o aibă el, nu altul.
Prin pilde, nu prin vorbe îl faceți în sfârșit
Ca să ajungă-aieve un domn desăvârșit.

DON DIEGO

Spre-a învăța din pilde, în ciuda lumii rele,
Ajunge să cunoască povestea vieții mele.
Acolo, în trecutul din fapte mari urzit,
El va vedea cum trebui-un neam călăuzit,
Cum iai o cetățuie, îți rânduiești oștirea
Și pe isprăvi mărețe întemeiezi mărirea.

63

CONTELE

Cu mult mai mare este puterea pildei vii,
Învăță rău din carte un prinț a cârmui,
Și-al anilor tăi număr nu a putut să facă
Nimic ce n-ar fi-n stare o zi de-a mea să-ntreacă.
De-ai fost viteaz pe vremuri, azi cel viteaz sunt eu:
A țării cea mai tare proptea e brațul meu ;
Tresar înspăimântate Grenada și-Aragonul
Când fulgeră-a mea spadă; ea ocrotește tronul;
De n-aș fi eu ați trece curând sub alte legi:
Curând dușmanii voștri ar fi ai voștri regi;
Pe zi, pe ceas, victorii câștig peste victorii
Și lauri peste lauri adaug vechii glorii.
Umbrît de brațu-mi prințul ar mai avea apoi
Prilejul să-și încerce curajul în război
Și-ar învăța să-nvingă văzându-mă pe mine.
Și pentru ca să poată cât mai curând, în fine,
Să-și pună în lumină aleasa lui ființă
Și caracterul nobil ce-l are...

DON DIEGO

Am știință ;
Slujiți pe rege bine, doar v-am văzut luptând
Și comandând sub mine întâi; și-acuma, când
A vârstei slăbiciune a stins în mine focul,
Mărturisesc că-mi țineți cu vrednicie locul ;
Ca să cruțăm atâtea cuvinte fără rost:
Voi azi sunteți eroul ce eu pe vremi am fost.
Monarhul însă-n astă întrecere, firește,
A vrut să dovedească pe cine prețuiește.

CONTELE .

Voi mi-ați răpit aceea ce meritasem eu !

DON DIEGO

Deci cu atât mai mare era meritul meu !

69

CONTELE

Mai demn e cine poate mai multă râvnă pune...
DON DIEGO
A fi respins nu-i tocmai un semn din cele bune.
CONTELE
Ați amăgit pe rege prin intrigi de curtean.
DON DIEGO
Mi-a fost trecutul mare unicul partizan.
CONTELE
Cred că etății voastre îi dele precădere.
DON DIEGO
Curajul e măsura ce-o are în vedere.
CONTELE
Atunci onoarea asta era un drept al meu.
DON DIEGO
Cin' n-a putut s-o iee, n-a meritat-o.
CONTELE
Eu?
N-am meritat-o? Spune !
DON DIEGO
Voi.

70

CONTELE
O, de-a ta îndrăzneală
Vei fi silit, n-ai teamă, să-mi dai tu socoteală.
Și chiar în clipa asta, moșneag înfumurat!
. (îl pulmuiește.)
DON DIEGO
(scoțând spada)
Sfârșește, ia-mi și viața, vai! după-acest stigmat,
Intâiul ce pătează a rasei mele faimă!
CONTELE
Atâta slăbiciune crezi Iu că-mi face spaimă?
DON DIEGO
Puterile mă lasă în ceasul cel mai greu!
CONTELE
Păstrează-ți totuși spada; ăst rușinos trofeu
De l-aș lua cu mine, ți-ar face numai fală.
Urmeze dară prințul a vieții tale școală
In ciuda lumii rele deprinsă a cârti
în paginile-acele învață-l a citi:
Pedeapsa meritată, de vorba-ți temerară
îi va sluji, firește, drept o podoabă rară!
SCENA 5

DON DIEGO
Turbare! Deznădejde! Dușmane bătrâneți:
Acesta-i dar sfârșitul frumoasei mele vieți?
71

Albit-am oare-n lupte slăvit pân-adineauri
Să văd o zi cum poate păli atâția lauri?
Și brațul meu de-o lume temut și prețuit,
El care-acest imperiu ades l-a mântuit,
Și-a fost aproape-un secol a tronului tărie,
Azi îmi refuză dreptul de apărare mie?
O, crudă amintire a vechei vitejii!

Ispravă-atâtor zile pierdută într-o zi!
Rang nou plin de mărire și de urmări fatale, -
Pripor înalt de unde onoarea-mi se prăvale!
E cu puțință oare să mor nerăzbunat?
Ori să trăiesc pe lume cu numele-ntinat?
O, ia-mi de-acuma, conte, această slujbă care
Nu poate s-o-mplinească un om fără onoare.
Geloasa ta trufie nevrednic mă făcu
De-nalta îndurare a regelui... Iar tu,
Unealtă glorioasă ce m-ai slujit o viață,
Netrebnică podoabă a unui trup de gheață
O, fier temut pe vremuri, ce nu spre-a m-apăra,
Ci numai de paradă atârni la coapsa mea,
Te du, mă părăsește și treci în mâni mai bune
Care vor ști pe mine, cel slab, să mă răzbune!

SCENA 6

Don Diego, Don Rodrigo.

DON DIEGO

Ai inimă, Rodrigo?

DON RODRIGO

Pe loc ți-aș arăta

De nu mi-ai fi părinte !

72

DON DIEGO

înflăcărarea ta

Ce dulce mi-e, și chinul cum știe să-mi aline!

În apriga-ți pornire mă recunosc pe mine!

Junia mea renaște în sângele tău viu !

Vin, nobilul meu sânge, vin, vrednicul meu fiu.

Vino și mă răzbună !

DON RODRIGO

De ce?

DON DIEGO

De cea mai mare

Ocară ce ucide a ta și-a mea onoare!

De-o palmă. Ticălosul pe loc mușca pământ,

Dar slăbiciunea vârstei mi-opri orice avânt.

Ia acest fier ce brațu-mi nu poate.să-l mai poarte,

Ți-l dau să faci dreptate; să mori ori să dai moarte!

Mergi dar și pedepsește pe-acel om încrezut:

Mori sau ucide-l: iată ce ai tu de făcut!

În sânge doar se spală asemenea rușine,

Și spre-a trezi mândria strămoșilor în tine

Ți-o spun fără înconjur că ai de combătut

Un adversar puternic și mare. L-am văzut

Acoperit de sânge și pulbere o dată

Împrăștiind teroarea într-o întreagă-armată ;

O sută escadroane văzutu-l-am rupând,

Și pentru-a-ți spune încă mai mult, n-a fost nicicând

Ca el printre războinici, nici printre căpetenii...

E...

DON RODRIGO

Spune, fie-ți milă !

DON DIEGO

Părintele Ximenei!

El este...

DON RODRIGO

DON DIEGO

Nici o vorbă. Cunosoc iubirea ta

Dar poți trăi-n rușine? Insulta e mai grea,

Cu cât mai scump îți este acel ce te insultă.

Cunoști acum ocara. Știi ce-ai să faci. Ascultă:

Răzbună-mă pe mine, răzbună-te și tu !

Arată-te de-un tată ca mine vrednic fiu:

Pe când eu-mi plâng amarul ce-asupra mea s-adună,

Tu du-te, -aleargă, zboară Rodrig și ne răzbună!

SCENA 7

DON RODRIGO

Străfulgerat în suflet de un năprasnic cbin,

Pe care nu putuse, vai, nimeni să-l prevadă,

Să fac o nedreptate silit de-o dreaptă sfadă

Și-obiect de plâns al unui neândurat destin,

Stau împietrit de spaimă, și inima-mi zdrobită

Abia de mai palpită.

Atât eram de-aproape de raiul meu dorit !

O, ce ursită plină de triste ciudățenii!

Iubitul meu părinte e crunt batjocorit

Și vinovatul este părintele Ximenei!

O, ce grozavă luptă se dă acum în mine!

În contra cinstei mele iubirea mea-i pornită:

A răzbuna un tată, și-a pierde o iubită !

El inima-mi ațâță, ea brațul mi-l reține.

Ca să-mi trădez iubirea ori cinstea mea hulită

Durerea cea cumplită

De-o parte și de alta e tot atât de multă !

74

O, ce ursită plină de triste ciudățenii!

Să las fără pedeapsă așa de grea insultă?

Să pedepsesc pe mâiindrul părinte al Ximenei?

Onoare și iubire, dușmane față-n față !

Război frumos și crâncen ! Plăcută tiranie!

Ori gloria apusă, ori inima pustie!

Nefericit pe lume, sau vai! nedemn de viață!

A unui suflet mândru, dar dragostei dat pradă,

Chin și nădejde, – spadă,

Al fericirii mele călău cinstit, vrei oare

În ziua-aceasta plină de triste ciudățenii,

Vrei tu acum în sânge să speli a mea rușine,

Vrei tu să-mi pierzi norocul și inima Ximenei?

Sfârșit vieții mele mai bine vreau să-i pun!

Și tatii și iubitei aceasta le priește.

De mă răzbun, Ximena mă va urî, firește

Am să-i atrag disprețul de n-am să mă răzbun!

Ori îmi reneg credința cea mai de preț a mea,

Ori sunt nedemn de ea ;

Nefericirea-mi crește vroind s-o înconjur:

Hai, inimă, cutează! Și dacă-i scris să mor,

Murind, să iau cu mine și dragostea Ximenei!

Dar moartea mea nu poate ocara grea s-o spele
Și gloria-mi o dată cu mine va s-apună !
O, pot să rabd eu oare ca Spania să spună
Că n-am știut să-mi apăr onoarea casei mele?
Să cruț un vis pe care îl vede biata-mi minte
Pierdut de mai-nainte !
Fugiți departe gânduri așa puțin înalte !
Depart de la mine, voi, josnice vedenii!
Hai, brațul meu, onoarea să o salvăm încalțe,
Căci, oricum, tot pierdută e dragostea Ximenii!
Da, gândurile mele o câipă-au rătăcit!
Nimic pe lumea-aceasta nu-i mai presus de-onoare,
75

Și dacă mor în luptă sau mor de întristare,
Jertfi-voi al meu sânge curat cum l-am primit !
Aleargă dar, Rodrigo, și lasă ezitarea.
Te cheamă răzbunarea !
De-atâta șovăială nedemnă-s rușinat.
Depart de la mine, o, josnice vedenii!
Căci azi al tău părinte e crâncen ofensat,
Și-ofensatorul este părintele Ximenii!

ACTUL II

SCENA 1

Don Arias, Conte.

CONTELE

Cel mult pot recunoaște că sângeâc-mi prea viu
Prea s-a aprins de-o vorbă, e însă prea târziu,
Căci lovitura fără de lecuire este.

DON ARIAS

Să îmblânziți pe rege cercați cu toate-aceste.
El ia prea vie parte la tot spre-a nu lăsa
Ca să simțiți întreagă nemulțămirea sa.
Și nici n-aveți altminteri vre-un drept la apărare,
Căci deopotrivă rangul înalt al celui care
A îndurat ocara, cum și mărimea ei
Cer datorii și jertfe mai mari ca de-obicei.

CONTELE ' ■

Pe viața mea stăpân e monarhul, mi se pare !

77

DON ARIAS

Greșeala vi-i urmată de-o furie prea mare.
El vă iubește încă și-a-l împăca nu-i greu.
Puteți sta împotriva când domnul zice: „Vreu”?

CONTELE

Ca să-mi păstrez, seniore, neatins-a mea onoare
Neascultarea-mi nu-e-un păcat așa de mare
Și-oricât ar fi de mare, la urma urmei pot
Prin meritele mele ca să răscumpăr tot.

DON ARIAS

Poți să-i aduci servicii oricât de mari și grele,
Un rege nu-ți rămâne îndatorat de ele ;
Și nu uitați un lucru: slujind pe domnitor
Orice supus nu face decât ce e dator.

Vă credeți prea puternic și viața-n joc v-o puneți.

CONTELE

Pân' ce nu văd cu ochii nu pot să cred ce spuneți.

DON ARIAS

Monarhul e puternic și face tot ce vrea.

CONTELE

O zi nu poate pierde pe-un om de seama mea.

Să-mi dea cea mai cumplită pedeapsă, nu mă speriu:

De pier, cu mine pierе și-ntreg acest imperiu...

DON ARIAS

Nesocotiți pe-acela ce ține sceptru-n mâni...

78

CONTELE

Pe care fără mine l-ar pierde până mâni:

Pornească împotriva-mi măriа-sа prigoana:

De voi cădea, voi face să-i cadă și coroana.

DON ARIAS

O, cugetați mai bine la cele ce v-am zis,

Luați o deciziune mai bună.

CONTELE

M-am decis.

DON ARIAS

Măriа sa m-așteaptă; ce vreți să i se spună?

CONTELE

Că nici o umilință nu poate să-mi impună.

DON ARIAS

Dar regilor le place să fie ascultați.

CONTELE

Zadarnică e vorba ; sunt sorții aruncați.

DON ARIAS

Cu toți bogații lauri ce fruntea vă-ncunună

Păziți-vă de trăsnet.

CONTELE

L-aștept cu voie bună.

79

DON ARIAS

Dar nu fără urmare.

CONTELE

Atuncea, în sfârșit,

Va fi și don Diego cu-atât mai mulțămît.

CONTELE

(singur)

Mi-e sufletul deasupra nendurătoarei soarte.

De-amenințări nu-ți pasă când nu te temi de moarte.

Primesc să duc mai bine un trai nefericit,

Dar nimenea nu-mi ceară să viețuiesc hulit.

SCENA 2

Contele, Don Rodrigo.

DON RODRIGO

Două cuvinte, conte.

CONTELE

Zi!

DON RODRIGO

Fără vorbă multă:

Cunoști tu pe don Diego?

CONTELE

Da.

80

DON RODRIGO

Mă-ndoiesc, ascultă.

Știi oare că bătrânul acesta vrednic fu

Virtutea și mândria epocii lui, știi tu?

CONTELE

Se poate.

DON RODRIGO

Știi că-i sânge de-al său văpaia vie

Ce-mi scapără-n privire? O știi?

CONTELE

Ce-mi pasă mie!

DON RODRIGO

La patru pași de-aici te-oi face ca s-o știi!

CONTELE

Copil plin de trufie !

DON RODRIGO

Nu te neliniști!

E-adevărat, sunt tânăr, dar pentr-un suflet mare

Valoarea nu așteaptă ca vârsta s-o măsoare!

CONTELE

Tu care-o spadă încă n-avuși în mână, vrei

Să te masori cu mine?

6

81

DON RODRIGO

Fac parte dintr-acei

Cari nu-arată cinc-s, de două ori pe lume

Și de la-ntâia faptă știu să-și câștige-un nume!

CONTELE

Curajul care-accste cuvinte ți-1 vădesc,

Mă deprinsesem zilnic în ochi să ți-1 citesc:

Văzând în tine noua Castiliei mărire

În gândul meu Ximenii te-am fost menit de mire.

Eu îți cunosc iubirea și-mi place a vedea

Că datoria-ți este mai sfântă decât ea,

Că tot ce simți nu poate avântul să-ți înșele,

Că rara ta virtute răspunde stimei mele

Și ginere voindu-mi un cavaler întreg,

De la-nceput știut-am pe cine să aleg.

În sufletul meu mila își face totuși cale;

Ți-admir curajul, însă de anii tăi mi-e jale,

Deci lasă gândul ăsta ce-ți poate fi fatal,

Căci între noi duelul ar fi prea inegal.

Mi-ar face prea puțină onoare-o biruință,

Triumfu-i fără slavă de-nvingi cu ușurință.

Te-o'r crede toți de-a pururi căzut de brațul meu

Și moartea ta la urmă am s-o deplâng tot eu !

DON RODRIGO

De marea ta-ndrăzneală nedeamnă ți-e-ndurarea:

Se teme să-mi ia viața cel ce mi-a luat onoare?

CONTELE

Te du d-a ici!

DON RODRIGO

Să mergem făr-a mai discuta !

82

CONTELE

Ți s-a urât cu viața?

DON RODRIGO

Ți-o temi cumva pe-a ta?

CONTELE

Vin', tu-ți faci datoria și-i demn un fiu do jale

Când supraviețuiește onoarei spiței sale.

SCENA 3*

Don Fernando, Don Arias, Don Sancho.

DON FERNANDO

E contele-ntr-atâta de van și ce așteaptă?

Cutează oare-a crede că-i iert această faptă?

DON ARIAS

I-am zis din partea voastră tot ce aveam să-i zic,

Cu toale-acestea, sire, n-am izbutit nimic.

* Față de textul integral al dramei lui Corneille, din tălmăcirea făcută de St. O. Iosif lipsesc scenele 3,4 și 5 din actul II și scena 4 din actul V.

Aceste scene, care cuprind episodul lăaturalnic al dragostei infantei pentru Rodrig, au fost socotite de mulți comentatori ca dăunătoare unității operei. Din această pricină ele nu sunt publicate de obicei decât în edițiile de opere complete, iar în teatru nu sunt reprezentate. Este deci foarte probabil ca ediția folosită de St. O. Iosif să nu fi cuprins aceste scene. Pentru a prezenta cititorilor întreaga operă, publicăm în apendice scenele pomenite, în tălmăcirea lui Ioachim Botez (n. r.).

6*

83

DON FERNANDO

O, ceruri! deci nutrește o râvnă-așa săracă

Și-așa puțină grijă arată ca să-mi placă !

Jignește pe don Diego, de rege-a ști nu vrea!

El vrea să facă lege aici, la curtea mea !

Oricât de brav războinic, bun căpitan să fie

Voi ști scurta din vreme asemenea trufie.

De-ar fi virtutea însăși și-al bătliei zeu

Ce-nseamnă neascultarea i-arăt acum eu!

Cu toate că-ndrăzneala-i cerea o grea osândă,

Vroiam să-l judec totuși cu inima mai blinda

Dar pentru că s-arată prea dârz și prea semeț,

Plecați și puneți mâna pe el cu orice preț.

DON SANCHE

Puțin răgaz l-ar face să-și vină poate-n fire,

Ii clocotea mânia în sânge încă, sire,

Și-n cea dintâi vâlvoare nici o mirare nu-i

Că nu se pleacă lesne un suflet cum e-al lui.

Greșeala si-o cunoaște, dar inima-i semeată

Nu-l iartă ca s-o deie așa curând pe față.

DON FERNANDO

Don Sancho, taci și află: oricine-i înclinat
Să-l apere, se face el însuși vinovat.

DON SANCHE

Ascult și tac, cer totuși iertare de voi pune
O vorbă ca să-l apăr.

DON FERNANDO

Și ce poți oare spune?

84

DON SANCHE

Că unuia ca dânsul cu fapte mari deprins,
I-e greu să se coboare ca orișicare ins.
În orice lămurire el vede o rușine
Și-acesta este numai cuvântul ce-l reține.
Asprimea datoriei nu-l poate-ndupleca
Și de n-ar fi un suflet prea mândru, s-ar pleca.
Ci dați poruncă, sire, ca brațul său cel tare
Cu ascuțișul armei insulta s-o repare.
Pe loc se va supune; și vină cine-o vrea,
Aici stau pentru dânsul chezaș, pin' ce-o afla.

DON FERNANDO

Uiți cui vorbești; ci vârsta pe care-o ai mă face
Să iert; și-nflăcărarea aceasta nu-mi displace.
Dar e dator un rege să cruțe pe-orice căi
Vărsările de sânge între supușii săi;
Pe-ai mei îi țin în pază, și-i am în grijă mare,
Precum un cap cuminte, de membre grijă are.
Cuvântul tău nu poate să fie deci și-al meu:
Tu judeci ca războinic, ca rege judec eu,
Și orice-ar vrea să spună și-ar îndrăzni să creadă
Supunerea nu poate pe contele să-l scadă.
Și-apoi m-atinge-ocara, căci el a degradat
Pe-acel ce-odraslei mele de guvernor l-am dat.
Cel ce nu ține seama de alegerea-mi făcută,
Nesocotește însăși puterea absolută.
Dar să lăsăm acestea. De-altminteri am vești noi:
S-ar fi văzut vreo zece corăbii de război
Ce chiar la gura apei au îndrăznit s-apară.

DON ARIAS

Dușmanii noștrii mauri nu-s pentru-ntâia oară
Siliți a vă cunoaște, spre a porni din nou
Piăzboi în contra unui așa temut erou.

85

DON FERNANDO

De-a pururi îi va roade în suflet gelozia
Cât m-or vedea pe mine stăpân pe-Andaluzia,
Și țara peste care au fost prea mult stăpâni
Va fi privită pururi cu ciudă de păgâni.
Acesta-i și cuvântul că-n inima Sevillii
De zece ani încoace țin scaunul Castilii,
Să-i pot veghea de-aproape și să zădărnicesc
Pe loc ce bag de seamă, tot ce pe-ascuns urzesc.

DON ARIAS

Atâtea sângeroase înfrângeri îi învață

Că totul e zadarnic cât timp veți fi-n viață.
N-aveți de ce vă teme.
DON FERNANDO
Și nici n-am ce lăsa.
Încrederea atrage primejdia-n urma s'a.
Și-apoi la urma urmei să nu prea dăm uitării
Că pân-aici îi poate aduce-un flux al mării.
Ar fi cu toate-acestea greșeală orișicum
Să aruncăm teroarea în inimi de p-aeum,
Fiind nesigur zvonul, fiind și pe-nnoptate
S-ar răspândi zadarnic neliniștea-n cetate.
Să se-ndoiască straja la ziduri și în port.
Ajunge pe-astă-seară.

SCENA 4

Don Fernando, Don Atonso, Don Sancho, Don Arias.

DON ALONSO

Sire, contele-i mort,
Prin fiul său, don Diego și-a răzbunat onoarea.

m

DON FERNANDO

Pe loc ce-aflai ocară, i-am prevăzut urmarea
Și-am vrut nenorocirea aceasta s-o previn.

DON ALONSO

Ximena la picioare vă cade în suspin
Și toată-n lacrimi vine dreptate a vă cere.

DON FERNANDO

Deși adânc în suflet m-atinge-a ei durere
Socot că după fapta ce contele-o făcu
A meritat pedeapsa ce l-a ajuns acu'.
Oricât de dreaptă-i însă pedeapsa, tot mă doare
Pierzând din căpetenii pe cel mai de valoare,
Căci dup-o lungă viață în slujba-acestui stat,
Și-un sânge pentru mine de mii de ori vărsat,
Orice simțiri trufia lui oare îmi dictează
Mă simt slăbit, pierzându-l, și moartea-i mă-ntristează.

SCENA 5

*Don Fernando, Don Diego, Ximena, Don Sanclio,
Don Arias, Don Alonso.*

XIMENA

Sire, sire, dreptate!

DON DIEGO

Ah, sire, m-ascultați!

XIMENA

Cad la genunchii voștri...

8?

DON DIEGO

Vi-i țin îmbrățișați...

XIMENA

Vă cer dreptate!

DON DIEGO

Dați-mi o clipă de-ascultare !

XIMENA

O, pedepsiți-i, sire, trufașa cutezare!
Cel mai puternic sprijin al țării l-a surpat:

Mi-a ucis tatăl, sire...

DON DIEGO '

Pe-al său l-a răzbunat.

XIMENA

Dreptate de la rege orice supus aşteaptă !

DON DIEGO

Nu merită pedeapsă o răzbunare dreaptă!

DON FERNANDO

Sculaţi şi unul şi-altul, şi-apoi am să v-ascult.

Restriştea ta, Ximenă, mă-ndurerează mult.

Mi-e inima cuprinsă, ca şi a ta, de jale.

(Către don Diego.)

Aşteaptă; să n-o tulburi în plângerile sale.

XIMENA

E mort tatăl meu, sire; cu ochii mei văzui

Cum sângele-i în clocot curgea din pieptul lui.

88

Ăst sânge, chezăşia regeştei voastre case,

Ăst sânge ce atâtea victorii câştigase,

Ce fumegă, cald încă, în mânios şivoi

Că se jertfeşte pentru un altul decât voi,

Ăst sânge ce avuse o nobilă menire,

Rodrig la curtea voastră îl risipeşte, sire!

Am alergat pierdută şi mort, ah, îl aflai...

Dar povestirea, sire, mă lasă fără grai:

Iertaţi-mi deznădejdea, amarele-mi suspine

Şi lacrimile mele vorbească pentru mine.

DON FERNANDO

Fă-ţi inimă, copilă, că eu de grijă-ţi port

Şi-ţi voi sluji de tată în locul celui mort.

XIMENA

Prea multă cinste-mi dete a mea restrişte, sire,

Precum spuneam, acolo l-aflai fără simţire,

Străpuns era de-o rană şi sângele-i vedeam

În pulbere scriindu-mi ce datorie am.

Ori poate vitejia-i ajunsă-n aşa stare

Prin rana lui deschisă mă îndârjea mai tare

Şi-ntocmai ca o gură ce strigă către cer

Mă îndemna mai grabnic dreptate să vă cer!

Nu-ngăduiţi, o rege, astfel de volnicie

Sub ocrotirea voastră stăpână să devie,

Ca viaţa celor vrednici să n-aibă nici un preţ,

Ca fără de pedeapsă un tânăr îndrăzneţ

Cu ei să se măsoare, mărirea să le-o sape,

Cu sângele lor nobil pământul să-l adape !

Nerăzbunând-o astfel de moarte-ar veşteji

În alţi supuşi oricare avânt de-a vă sluji.

Cer răzbunare, sire, şi-o cer nu pentru mine,

Ci pentru-a voastră slavă şi pentru-al vostru bine.

Voi aţi pierdut într-însul un om de merit rar,

Prin altă moarte moartea-i răscumpăraţi-o dar;

89

Jertfiţi nu pentru mine, pentru dreptate, sire,

Şi pentru a coroanei eternă strălucire,

Jertfiți spre ușurarea acestei țări întregi
Pe cel ce se mândrește cu-astfel de fărdelegi!

DON FERNANDO

Don Diego ce răspunde?

DON DIEGO

Că-i demn de pizmuire

Acela care moare la vremea lui, o, sire!

Că dup-un veac de slavă și strălucire plin

Adeseori ne-așteaptă cel mai amar destin!

Eu, ale cărui fapte uimesc și azi poporul,

Eu, care pretutindenii eram biruitorul,

Mă văd slăbit de vârstă, acum, cu părul nins,

Primind o grea ocară și rămânând învins !

Ce nu putuse luptă, asediu, ambuscadă,

Nici Aragonul mândru, nici falnica Grenadă,

Nici toți dușmanii voștri, nici toți ai mei pizmași,

Azi contele-a făcut-o, de-aici la câțiva pași,

Gelos de noua-mi slujbă și dârz de-o preferință

Ce i-o dădea asupra-mi a vârstei neputință.

Astfel aceste plete albite-n vitejii,

Ast sânge care curse ades spre-a vă sluji,

Ăst braț pe vremi teroarea dușmanelor armate

Se coborau în groapă de-ocară-mpovărate,

De nu nășteam pe lume un fiu spre-a m-ajuta

Demn de această țară, demn de măriia ta!

El a ucis pe conte, luându-mi apărarea,

El mi-a spălat ocară, el mi-a redat onoarea!

De socotiți că totuși e-un ucigaș de rând

Cel ce curaj arată o palmă răzbunând,

Asupra mea să cadă blestemul și păcatul,

Căci de greșește brațul, e capul vinovatul !

De e sau nu o crimă, o, sire, judecați:

Eu, orișicum sunt capul, el doar viteazul braț.

m

Ximena împotriva-mi deci are a se plânge,

Căci de-o puteam eu face, el nu vărsa ăst sânge.

Jertfiți, deci, sire, capul ce anii-l vor răpi,

Dar îngrijiți de brațul menit a vă sluji,

Dreptate-i dați Ximenei jertfind zilele mele,

Că tot nu am ce face de-acuma eu cu ele ;

Departe de-a mă plânge de-osânda ce mi-ați dat,

Murind cinstit, muri-voi cu sufletu-mpăcat.

DON FERNANDO

Pricina-i însemnată de-ajuns spre-a o aduce

În adunarea țării. Don Sanclio, vei conduce

Acasă pe Ximena. Tu, don Diego, vei sta

Aici, drept închisoare având credința ta.

Cătați-mi pe Rodrigo. Am să vă fac dreptate.

XIMENA

E drept ca ucigașul să piară, maiestate!

DON FERNANDO

Copilă, ai răbdare, oricât ai suferi!

XIMENA

Răbdare-a-mi cere-nseamnă durerile-a-mi spori!

ACTUL III

SCENA 1

Don Rodrigo, Elvira.

ELVIRA

Tu, don Rodrig! Ce cauți aci, nenorocite?

DON RODRIGO

Vin să-mi urmez cărarea sărmanei mele-ursite!

ELVIRA

De unde-ți iei tu însă curajul, de-ai venit

Pe locurile-acestea pe care le-ai cernit?

Îi urmărești și umbra în casa lui, haine?

Nu l-ai ucis tu însuși?

DON RODRIGO

Viața lui, știi bine,

Era o pângărire a numelui ce-l port.

82

EL VIRA

Dar adăpost să cauți în casa celui mort !

Găsi azil într-însa vreun ucigaș vreodată?

DON RODRIGO

Dar tocmai de aceea eu vin la judecată.

Nu mai privi la mine cu aerul mirat:

Eu moarte-am dat, și-acum cer înapoi ce-am dat.

Ximena mea iubită îmi e judecătorul

Și moartea mea o merit, căci i-am pierdut amorul

Și ca supremul bine acum vin să cer

Din gura ei osânda, de mâna ei să pier!

ELVIRA

Mai bine fugi din față-i și nu-i mai sta în cale,

Nu mai chema asupra-ți urgia urei sale ;

Te-ascunde și-ocolește întâiele porniri

La care pot s-o-mpingă mânia ce-i inspiri.

DON RODRIGO

Nu! nu! această scumpă și gingașă făptură

Pe care am jignit-o, nu are-atâta ură,

Și sunt în stare-o mie de morți să ocolesc,

Să pot să mor de mâna-i și ura-i s-o-nzecesc '

ELVIRA

Ximena e la curte, în lacrimi scăldată,

Și va veni-nsoțită de-amicii săi, îndată.

O, fugi, Rodrig, ai milă: nu mă mai chinui!

Ce-or spune bârfitorii de te-or vedea aci?

Vrei tu să fie încă și-n gura lumii dată

Că rabdă peTUCigașul sârmanului ei tată?

Are să vină, vine, o vād. O, dacă vrei

Să-i cruți, Rodrig, onoarea, te du din calea ei!

(Rodrig se ascunde.)

93

SCENA 2

Don Sancho, Ximena, Elvira.

DON SANCHE

Vă trebuie, senora, prinos bogat de sânge:

Mânia voastră-i dreaptă și-aveți dreptate-a plânge.

Și prin aceste vorbe nu vreau cât de puțin

Nici să vă-nduplec ura, nici chinul să v-alin.
Ci gura voastră numai o vorbă de mi-ar spune
Această spadă-i gata oricând să vă răzbune.
O, puneți la-ncercare, de vreți, al meu amor
Și, sub porunca voastră, voi fi biruitor.

XIMENA

Vai mie!

DON SANCIO

îndurare, primiți din bunătate.

XIMENA

Aș mânia pe rege, ce mi-a promis dreptate.

DON SANCIO

Știți că dreptatea merge cu-atâtea amânări,
încât o crimă scapă ades fără' de urmări,
Și pân-atuncea lacrimi prea multe sunt pierdute;
Un cavaler prin arme v-ar răzbuna mai iute,
E-un drum mai scurt și-osânda n-ar mai întârzia.

XIMENA

E leacul cel din urmă; dar de va fi așa
Și dacă trista-mi soartă v-ar mai stârni-ndurarea,
Atuncea veți fi liber să-mi răzbunați onoarea.

94

DON SANCIO

E un noroc la care râvnesc neconținut
Și-având nădejde-ntr-însul, mă duc prea mulțum

SCENA 3

Ximcnu, Elvira.

XIMENA

Sunt sigură acuma și fără fățarie
îmi pot striga întreagă durerea mea cea vie !
Acuma pot în voie să plâng și să suspin,
Și pot să-mi dau pe față nemărginitul chin.
Vai, tata-i mort, Elviră, și viața-i e curmată
De spada ce Rodrigo o trage-ntâia dată !
O, curgeți, curgeți lacrimi pâraie pe pământ:
O jumătate-a vieții-mi mi-aruncă în mormânt
Cealaltă jumătate, și-aceea care piere
Pe-aceea ce-mi rămâne să mă răzbun îmi cerc.

ELVIRA

Alină-te, stăpână!

XIMENA

Ah, ce nepotrivit

Cuvântul de-alinare pe buze ți-a venit !

Cum să-mi alin durerea, când eu, nesocotito,

Nu pot urî pe-acela ce mi-a pricinuit-o?

Și ce m-așteaptă oare decât un veșnic chin,

Când urmăresc o crimă, iubind pe asasin?

ELVIRA

Mai poți iubi pe-acela ce te-a lăsat orfană?

95

XIMENA

Dacă-1 iubesc, Elviro? L-ador ca pe-o icoană !

Iubirea și mânia în suflet mi se bat

Și în dușman descopăr pe omul adorat

Și simt că-n ciuda urei în inima-mi speriată
Rodrig combate încă, ah, pe sârmanu-mi tată:
L-atacă, l-urmărește, se apără și-i când
Mai slab, când mai puternic, și-acuma triumfând,
Și-n lupta-aceasta între iubire și mânie
El sufletul mi-l lasă, dar inima-mi sfâșie.
Dar nu m-adoarme-amorul, oricât m-ar stăpâni
Și datoria-mi sfântă mi-o voi îndeplini;
Alerg unde mă cheamă jignita mea onoare.
Rodrig mi-e scump și soarta-i nespus de-adânc mă doare,
Îi plâng de jale, totuși, oricâtă grijă-i port,
Știu cine sunt, Elviro, și tatăl meu e mort!

ELVIRA

Îl urmărești?

XIMENA

Ah, crudă gândire și cumplită
Și crudă urmărire la care sunt silită !
Că capul său și totuși mă tem să-l dobândesc !
De moare el, muri-voi și moartea i-o cerșesc!

ELVIRA

Atât de negre gânduri, alungă-le, stăpână,
Și nu-ți impune-o lege ce-n contra ta te mână !

XIMENA

Cum? Tatăl meu să aibă sfârșit așa de crud
Să strige răzbunare și eu să nu-l aud?
Să-l văd murind sub ochii-mi și inima-mi nătângă
Să creadă că-i-ajunge să geamă ori să plângă?

96

Să sufăr ca iubirea să-năbușe cum vrea
Prin o tăcere lașă mândria, cinstea mea?

ELVIRA

O, crede-mă, stăpână, n-ar fi prea mare vină
De-ai resimți în suflet mânie mai puțină;
În contra lui Rodrigo ai dobândit de-ajuns.
Ai fost la rege, – așteaptă în liniște răspuns.
Nu stărui-n această ciudată supărare.

XIMENA

Mi-e-n joc mândria-ntreagă, ea-mi cere răzbunare!
Dulci visuri de iubire, oricât m-ademenesc,
Renunț la tot mai bine decât să mă-njosesc.

ELVIRA

Dar îl iubești, senora, pe don Rodrig...

XIMENA

Vai mie!

ELVIRA

Și răzbunarea totuși mai poate să te-mbie?

XIMENA

Ca să-mi păstrez mândria, sfârșind și chinul meu
L-oi urmări, l-oi pierde, și voi muri și eu!

SCENA 4

Don Rodrigo, Ximena, Elvira.

DON RODRIGO

Ei bine, urmăritul, privește-l, e de față.

A ta să fie slava de-al izgoni din viață!

Corneille – Teatru 97

XIMENA

O, ce sunt eu silită, Elviro, a vedea?

Rodrig Ia mine-n casă ! Rodrig în fața mea !

DON RODRIGO

Ucide-mă, Ximenă, și gustă fără jale

Plăcerea morții mele și-a răzbunării tale.

XIMENA

Vai mie !

DON RODRIGO

O, ascultă!

XIMENA

Fugi, lasă-mă să mor!

DON RODRIGO

O clipă.

XIMENA

Du-te !

DON RODRIGO

Numai o vorbă, te implor,

Și-apoi cu-această spadă viața tu mi-o stinge.

XIMENA

Cum? încruntată încă de-al tatălui meu sânge?

DON RODRIGO

Ximenă !

' 98

XIMENA

Fugi cu arma ce vai, în fața mea

Mă muștră pentru viața și fărdelegea ta !

DON RODRIGO

Nu, mai curând privind-o mânia ta sporească,

Și ceasul morții mele să nu mai zăbovească !

XIMENA

Vopsită e de sânge de-al meu !

DON RODRIGO

Îți vine greu

Să o cufunzi, să-și piardă culoarea într-al meu.

XIMENA

Om crud, care pe tată l-ucide fără milă

Prin spadă, – prin vederea ei cruntă pe copilă !

Înlătură-mi această unealtă de omor !

Vrei să te-ascult, Rodrigo, și tu mă faci să mor.

DON RODRIGO

Fac ce dorești, dar totuși nu părăsesc dorința

Ca însăși tu, Ximenă, să-mi împlinești sentința.

Căci oricât mi-ești de dragă, un laș nu pot să **fiu**.

Ca să reneg vreodată chemarea mea de fiu.

Pe tatăl meu căzuse o groaznică rușine

Ce mă privea-n aceeași măsură și pe mine.

Știi ce-nsemnează-o palmă pentru un om cinstit.

Am căutat să aflu făptașul, l-am găsit,

Am răzbunat onoarea-mi și pe iubit-mi tată.

Și dac-ar fi nevoie, aș face-o înc-o dată.

Nu crede că iubirea-mi n-a dus o luptă grea

Cu tatăl meu și-n urmă chiar împotriva mea.

7* : 99

O, judecă-i puterea: aflând c-am fost în stare
Să mă-ndoiesc de poate să-ncapă răzbunare.
Silit să-ndur ocara, ori vai! disprețul tău,
îvinuiam de-o grabă prea mare brațul meu,
Mă dojeneam de-această pornire prea nebună
Și farmecele tale erau să mă supună
De nu-mi ziceam, Ximenă, că nu te-ar merita
Un om lipsit de-onoare, lipsit de stima ta!
Că ochii tăi iubirea și-ar fi schimbat-o-n ură
Văzând mișel pe-acela ce vrednic îl știură;
Că ascultând amorul, urmând al său îndemn
De-alegerea ta însăși m-aș fi făcut nedemn.
Ți-o spun din nou, ți-o spune-o, deși printre suspine,
Până la cel din urmă: da, te-am jignit pe tine;
Da, te-am jignit amarnic, fiind silit s-o fac
Pe tine să te merit și-onoarea să mi-o-mpac.
Mi-am împăcat onoarea și pe bătrânul tată;
Viu să te-mpac pe tine acuma, adorată.
Am alergat aicea de mâna ta să mor;
Ce-am fost dator făcut-am și fac ce sunt dator.
Un tată scump te strigă din fundul negrei groape
Și eu nu vreau victima cu nici un preț să-i scape:
Jertfește-acestui sânge pe care l-a pierdut
Acel ce se mândrește cu ceea ce-a făcut!

XIMENA

Rodrig, ah, ai dreptate, cu toată vrăjmășia
Nu pot blama pe-acela ce-și face datoria.
Și-n chinurile mele ce-asupra-ți se răsfrâng
Eu nu te-acuz pe tine', pe mine mă deplâng;
Știu ce se* cheamă cinste și cum înflăcărează
/- Asemenea insultă o inimă vitează.
Tu n-ai făcut, firește, decât ce se cădea, >
Dar mi-arătași de-asemeni și datoria mea ;
Funesta-ți vitejie mi-arată prin avântu-i
Cum îți răzbuni un tată, și-onoarea cum ți-o mântui.
Aceeași râvnă cată la rândul meu să pun
Onoarea să mi-o mântui, pe tata să-l răzbun.
100

Aceasta, vai, mă face să fiu nemângâiată !
O altă mână dacă m-ar fi lipsit de tată,
Găseam, ah, în norocul dorit de-a te vedea
Unica alinare ce-o mai puteam avea ;
Și-aș fi simțit un farmec în jalea mea cumplită
Să-mi zvânți aceste lacrimi cu mâna ta iubită.
Ci caut a te pierde, cum l-am pierdut pe el,
Această despărțire mă zbuciumă la fel:
Cumplita datorie ce inima mi-o rumpe,
Mă-mpinge la jertfirea vieții tale scumpe,
Căci oricât țin la tine, Rodrig, nu aștepta
Să simt o lasă milă fată de crima ta.
Și-oricât iubirea noastră ar vrea să mă reție,
Voi ști să dau dovadă de-acecași bărbăție:
Ca să fii demn de mine, tu n-ai dat îndărăt.
La rândul meu vreau demnă de tine să m-arăt.

DON RODRIGO

Nu pregeta atuncea să faci ce ești dator
Spre-a împlini o jertfă atât de-nălțătoare !
Mândria ta îmi cere viața – vin' și-o ia !
Osânda-mi va fi dulce și dulce moartea mea !
S-aștepti până ce legea își va rosti sentința,
E să-mi întârzii moartea și ție biruința.
Prea fericit muri-voi, răpus de brațul tău.

XIMENA

Taci, dacă-ți sunt dușmană, nu vreau să-ți fiu călău
Eu să-ți ridic viața, e cu puțință oare?
Dator ești să ți-o aperi, s-o cer eu sunt dator.
Dar între noi e altul judecător suprem
Și eu am numai dreptul în față-i să te chem.

DON RODRIGO

Oricât iubirea noastră ar vrea să te reție
Vei da și tu dovadă de-aceeași bărbăție,
101

Căci răzbunând un tată alt braț dacă-mprumuți,
Ximena mea, mă crede, înseamnă să mă cruți.
Cum brațul meu el singur mi-a răzbunat onoarea,
Al tău să-și dobândească la rându-i răzbunarea !

XIMENA

Rodrig, la ce mai stăruie? Tu ajutor nu ceri
Când te răzbuni, la nimeni, – și mie mi-l oferi!
Sunt tot așa de mândră și cred că se cuvine
Ca slava răzbunării să n-o împart cu tine.
Deci ajutor la rându-mi nici eu nu voi căta
în deznădăjduirea sau în iubirea ta !

DON RODRIGO

Mândrie neânfrântă! Vai! să nu pot obține
Atâta mângâiere încalțe de la tine? !
În numele iubirii și-al tatălui tău mort
Nu mă lăsa blestemul acestei vieți să-l port !
Mai vesel e Rodrigo de mâna ta să piară
Decât urât de tine, trăind o viață-amară!

XIMENA ■

Nu te urăsc eu, lasă !

DON RODRIGO

Oh, trebuie!

XIMENA

Nu pot.

DON RODRIGO

Așa puțin îți pasă de lume și de tot
Ce poate să scornească în umbră clewetirea
Când va să-mi știe crima și că-mi păstrezi iubirea?
Silește-le să tacă și în pofida lor
Salvează-ți bunul nume, făcându-mă să mor!

102

XIMENA

Lăsându-ți viața, vaza îmi va luci mai vie;
Vreau ca și cel din urmă clewetitor să știe
Că te ador și totuși pedeapsa ta o cer,
Și toți să-mi cânte imnuri de slavă pân'la cer,

Și soarta să-mi deplângă... Rodrig, acum du-te,
Să nu mai văd comoara de fericiri pierdute...
Ascunde-n umbra nopții plecarea ta de-acî.
Onoarea mea-i pierdută cumva de te-or zări.
Tot ce-ar putea bârfeala să zică despre mine
E că-n această casă eu te-am primit pe tine
Și ca să fiu hulită nici tu nu o dorești.

DON RODRIGO

Aș vrea să mor!...

XIMENA

Vai, du-te!

DON RODRIGO

Atunci, ce hotărăști?

XIMENA

Deși cea mai frumoasă văpaie amenință
Să-mi mistuie mânia, fac tot ce-mi stă-n putință
Ca să răzbun pe tata, mândria să mi-o-mpac
Și singura-mi dorință e să nu pot s-o fac.

DON RODRIGO

O, vrajă a iubirii!

XIMENA

O, culme-a suferinții!

103

DON RODRIGO

Ce de dureri și lacrimi ne vor costa părinții!

XIMENA

O, te-așteptai, Rodrigo?...

DON RODRIGO

Ximenă-ai fi crezut?...

XIMENA

Așa curând norocul să ni-l vedem pierdut!

DON RODRIGO

Și că așa de aproape de țarm a fost să vie
Nădejdea să ne-o sfarme o cruntă vijelie !

XIMENA

O, jale fără margini!

DON RODRIGO

O, chin așa de mult!

XIMENA

Rodrig, de-acuma du-te, fugi... nu te mai ascult!

DON RODRIGO

Pân'la sfârșit când dreapta osândă mi-oi primi-o
Merg să-mi târăsc o viață nemernică... Adio!

XIMENA

De-o fi așa să fie, îți dau cuvântul meu

Că-n urma ta o clipă n-am să respir nici eu.

Adio, dar ia seama să pleci pe nesimțite...

(Rodrigo iese.)

104

ELVIRA

Stăpână, orice rele Prea bunul ne trimite...

XIMENA

O, lasă-mă în pace cu sfatul tău nătâng...

Mă duc să caut pacea și noaptea, ca să plâng.

SCENA 5

Don Diego (singur).

DON DIEGO

În veci nu simți pe lume deplină desfătarea ;
În orice bucurie s-amestecă-ntristarea
Și cele mai senine a noastre mulțămiri
Ni-s veșnic tulburate de griji și-nchipuiri.
O grijă bucuria mi-o strică-n astă-seară:
Înot în fericire și spaima mă-nfioară.
Văzui mort pe dușmanul ce-onoarea mi-a pătat,
Și nu pot strânge mâna care m-a răzbunat.
Cutreier tot orașul, mă zbucium în neștire
Și vloga mult- puțină ce mi-a rămas în fire
Se mistuie zadarnic de trudă și necaz
Cătând fără de preget pe fiul meu viteaz.
Mereu și pretutindeni, în noaptea asta sumbră
Socot că-l strâng în brațe, și strâng în brațe-o umbră.
Și mintea-mi tulburată, din vis când mă trezesc,
Își face mii de gânduri ce groaza mi-o sporesc.
Nu aflu nicăirea vreo urmă-a fugii sale;
Mă tem că, cine știe, i-or fi ieșit în cale
Cetașii ori amicii dușmanului ucis:
Rodrig nu mai trăiește sau poate zace-nchis !
O, ceruri! m-amăgește și-acuma o părere
Sau văd tot ce-al meu suflet ca să mai vadă cere?
El e, fără-ndoială : mi-e sufletu-mpăcat
Și grija risipită și chinul mi-a-ncetat.

105

SCENA 6

Don Diego, Don Rodrigo.

DON DIEGO

Rodrig, mi-ajută cerul să te revăd în fine!

DON RODRIGO

Vai!

DON DIEGO

În triumful nostru n-amesteca suspine.
O, lasă-mă o clipă măcar să mai respir,
Să pot să-ți laud fapta așa cum ți-o admir!
Tu mi-ai călcat pe urmă și-n tine reânvie
Eroii rasei mele și vechea-mi bărbăție.
Născându-te din mine, din ei coborător,
Întâia ta ispravă întrece pe-ale lor,
Și anii tăi cei tineri, dar plini de-nflăcărare
Ajung al meu renume prin fapta asta mare.
O, vino dar și-atinge, copilul meu viteaz,
Aceste plete albe, sărută-acest obraz
Și recunoaște locul întipărit de-ocară
Pe care vitejia-ți și spada-ți o spălară!

DON RODRIGO

A ta e toată cinstea ; eu nu puteam uita
Că sunt născut din tine, crescut prin grija ta,
Sunt mândru că întâia ispravă-a mea, îi place
Cui datoresc viața. Ci bucură-te-n pace,
Și lasă-mă pe mine acum, la rândul meu,
De păsurile mele să-mi văd acum și eu.

O, las' să-mi izbucnească nemărginita jale:
Destul ai stânjenit-o cu drepturile tale!
Nu simt muștrări de cuget de ceea ce-am făcut,
Dar cine-mi dă azi mie norocul meu pierdut?
106

Să te răzbune brațu-mi s-a înarmat anume
Și-a biruit, răpindu-mi ce-aveam mai scump pe lume.
Nu-mi mai vorbi nimica; prin tot ce ți-am jerfit
De tot ce-ți datorisem mă cred acum plătit.

DON DIEGO

Nu, a izbândeii talc mai scumpă e valoarea!
Eu viața doar ți-am dat-o, tu mi-ai redat onoarea;
Mai mult decât la viață eu la onoare țin
Cu-atât mai mult deci ție datornic îți rămân.
Dar depărtează jalea din sufletul tău mare:
Onoarea-i datorie, amorul – desfătare;
Onoarea-i numai una ; amorurile – mii.

DON RODRIGO

Ce-mi spui tu, vai?

DON DIEGO

Aceea ce trebuie să știi !

DON RODRIGO

Mi-e inima zdrobită de-această răzbunare
Și tu-i mai ceri iubirii să fie trădătoare?
Sunt tot așa de josnici, în mișelia lor,
Războinicul ce fuge și-amantul trădător.
O, lasă-mă mai bine cum sunt, având puțința
Să fiu și demn de tine și să-mi păstrez credința.
E prea puternic lanțul spre a putea să-l rump:
Ximena mea pe lume e tot ce am mai scump
Și pentru că ursita cea crudă ne desparte,
Unica mântuire mi-o voi găsi-o-n moarte.

DON DIEGO

Nu-i vreme mântuire în moarte-a căuta,
Acum când e nevoie de bărbăția ta.

187

A maurilor flotă stă gata de năvală.
Norodu-i plin de groază, la curte zăpăceală,
N-auzi decât jălani la fiecare pas.
De bună samă fluxul, la noapte, peste-un ceas
Îi va lăsa pe mauri în port pe nesimțite.
În mijlocul acestor nenorociri cumplite
Cari umplu de teroare pe mari ca și pe mici,
Norocul îmi trimise cinci sute de amici
Însuflețiți cu toții de-aceleași gânduri bune,
Venind de bunăvoie ocara să-mi răzbune.
Tu le-ai luat 'nainte ; dar bravele lor mâni
Se vor scâlta mai bine în sânge de păgâni.
Mergi dar acolo unde te-așteaptă numai slavă,
Mergi și-i condu la luptă, făcând fără zăbavă
Din pieptul tău, în calea păgânilor, zăgaz:
De vrei să mori, încalțe să mori ca un viteaz !
Fă regele să-ți fie dator pierzării tale
Viața sa și slava împărăției sale.

Dar nu, mai bine fruntea-ți cu lauri s-o-ncununi.
Nu-ți mărgini mărirea o palmă să răzbuni;
Ci du-o mai departe; silește prin putere
Pe rege la iertare, Ximena la tăcere
Și dacă-ți este dragă Ximena ta, să știi
Că doar pe calea asta mai poți iertat să fii.
Dar e prea scumpă vremea s-o pierdem în cuvinte ;
Aș vrea să zbori la luptă c-un ceas mai înainte.
Învinge dar să vadă monarhul în sfârșit
Că ce-a pierdut în conte, în tine-a dobândit!

ACTUL IV

SCENA 1

Ximena, Elvira.

XIMENA

Nu este un zvon numai? Știi bine tu, Elviră?

ELVIRA

Nici nu-ți închipui lumea ce călduros l-admiră

Și-nalță pân'la ceruri în repetat ecou

Isprava săvârșită de tânărul erou.

A maurilor oaste e rușinos zdrobită:

Grăbit i-a fost atacul, și fuga mai grăbită.

Războinicilor noștri nici chiar trei ore-ntregi

Le deteră izbândă și prizonieri doi regi...

Iar meritul e numai al lui, pe cât se spune.

XIMENA

Cum, brațul lui Rodrigo făcu așa minune?

ELVIRA

Pe-acești doi regi Rodrigo, el singur i-a învins

Cu mâna sa: el singur cu mâna sa i-a prins.

109

XIMENA

De unde-aflași tu însă aceste zvonuri stranii?

EL VIRA

Orașul tot răsună de imnuri și litanii

Numindu-l fericirea întregului popor

Și îngeru-i de pază și-al său liberator.

XIMENA

Și regele ce spune de-atâta vitejie?

ELVIRA

Rodrig se teme încă în fața lui să vie.

Don Diego însă vesel i-aduce-ncătușați

Ca să-i înfățișeze pe robii-ncoronați,

Cerând mării-sale, ca o favoare rară,

Să vadă pe viteazul mântuitor de țară.

XIMENA

N-o fi rănit?... Ci spune!...

ELVIRA

Nu știu dacă-i rănit,

Dar vino-ți în simțire! Cum te-ai îngălbenit!

XIMENA

Mânia mea slăbită de-asemenea-mi revine !

Să mă-ngrijesc de dânsul și să mă uit pe mine !

Toți îl înalță-n slavă și eu-l înalț cu ei!

Mândria mea-i uitată și mut e glasul ei!

Taci, inimă sărmană, și-năbușește-ți plânsul:
De-a-nvins doi regi, pe tatăl mi l-a ucis tot dânsul
110

Și-oricâte osanale îmi sună în auz,
Aice însă totul mă face să-l acuz.
• Această haină tristă ce spune neagra-mi jale
E cea dintâi dovadă a vitejiei sale.
Voi, ce-ntăriți un suflet muncit de îndoieli,
Zăbranice și văluri, lugubrelor găтели,
Podoabă ce întâia izbândă-a sa-mi prescrie,
Neconținut vorbiți-mi de trista-mi datorie,
Și când mânia-n mine va lăncezi din nou
Asmuteți-o-mpotriva semețului erou !
Siliți-o ca să-mi ducă la capăt răzbunarea !
ELVIRA

Infanta iat-o, vine; alină-ți supărarea.

SCENA 2

Infanta, Ximena, Leonora, Elvira.

INFANTA

Nu viu aici, Ximenă, durerea să-ți alin,
Ci ca să plâng cu tine, cu tine să suspin.

XIMENA

Împărtașiți mai bine obșteasca bucurie
Lăsaîidu-mi supărarea și lacrimile mie;
Azi cine alta-n lume se poate tângui?
Primejdia din care Rodrig ne mântui
Și pacea datorită doar vitejiei sale,
Sunt numai pentru mine prilej de-adâncă jale.
Da, brațul său puternic, de lume prea slăvit,
E numai pentru mine funest și urgisit!

INFANTA

A săvârșit, Ximena, minuni fără pereche.

111

XIMENA

Supărătoarea veste mi-ajunse la ureche
Și laude răsună în gura tuturor
De marea-i vitejie și tristul său amor.

INFANTA

Te superi că poporul de laude-l încarcă?
Dar ți-era drag pe vremuri acest, Rodrigo, parcă,
Și tu-i erai lui dragă și el ți-era supus –
Poți să te simți dar mândră că-l vezi așa de sus.

XIMENA

Să-l ridicăți în slavă ușor vă este vouă,
Dar pentru mine-i veșnic o suferință nouă
Această preamărire a vitejiei lui:
Văzând cât prețuiește, văd astăzi ce pierdui!
Ah, neplăceri amare a celei ce iubește!
Cu cât îl văd mai vrednic, cu-atât iubirea-mi crește
Și totuși datoria ce-o am, să mă răzbun,
Mai tare-i ca iubirea și-mi cere să-l răpun.

INFANTA

Ieri datoria-aceasta făcu pe toți curtenii
Ca să admire marea virtute a Ximenei

Și să-i deplângă soarta, așa li s-a părut
De-nălțător curajul pe care l-ai avut.
Dar vrei s-ascuți tu sfatul unei amice bune?

XIMENA

Aș fi nelegiuită de nu i m-aș supune.

INFANTA

Ce-a fost ieri nu mai este îndreptățit și azi.
Al nostru singur sprijin e-acum acest viteaz,
112

El e-adoratul țării, sărbătoritul ziii,
A maurilor spaimă și razemul Castilii.
Chiar bunul nostru rege e azi încredințat
Că tatăl tău în mândrul Rodrig e renviat.
Și cu atât îți este greșeala ta mai mare
Că urmărești prin moarte-i a statului pierzare.
Ca să-ți răzbuni un tată, cum? crezi că e permis
Să-mpingi o țară-ntreagă pe margini de abis?
Dar către noi purtarea-ți e oare legitimă?
Luat-am oare parte și noi ceilalți la crimă?
De bună seamă-n urma acestui trist duel
Nu te silește nimeni să te cununi cu el,
Ci dacă vrei, Ximenă, s-ascuți a mea povață:
Din inimă-ți alungă-l, dar lasă-ni-l în viață !

XIMENA

Atâta bunătate, vai! eu nu pot avea.
Cu mult mai nendurată e datoria mea.
Deși la el mi-e gândul în fiecare oră,
Deși-l răsfață-un rege și un popor l-adoră,
Toți străluciții lauri ce-i pun pe frunte ei
Eu vin ca să-i întunec sub chiparoșii mei.

INFANTA

Da, e frumos, e nobil atuncea când în dorul
De-ați răzbuna un tată, știi să-ți jertfești amorul,
Dar crede-mă că-i încă mai nobil, mai frumos
Și te jertfești de dragul obștescului folos.
Lipsindu-l de iubirea ce-i arătai odată
E cea mai grea pedeapsă ce-i poate fi lui dată.
În joc e mântuirea întregii-mpărății:
Și-apoi chiar de la rege, ce crezi să mai obții?

XIMENA

Nu pot. să mă astâmpăr chiar de nu-mi dă dreptate.

I

113

INFANTA

Gândește-te mai bine, Ximena mea, la toate.
Adio : ca să cugeti în tihnă-acum te las !

XIMENA

Voi asculta, prințesă, al datoriei glas.

SCENA 3

*Don Fernando, Don Rodrigo, Don Diego, Don Arias,
Don Sancho.*

DON FERNANDO

Urmaș viteaz și nobil al unei vechi familii
Ce-a fost un stâlp statornic al falniciei Castilii

Neam de strămoși iluștri cu glorios trecut
Pe care de la-ntâiul tău pas l-ai întrecut,
Orișice dar din parte-mi prea mic și prea puțin e
Spre-ați răsplăti izbânda așa cum se cuvine.
Pământul țării mele de prădăciuni ferit
Și sceptrul meu de tine în mâna-mi întărit,
Și maurii-n risipă goniți de mica-ți ceată,
Nainte să pornească viteaza mea armată.
Nu sunt isprăvi de care mă pot plăti așa
Precum mi-ar fi dorința și cum ar merita.
Răsplata-ți fie regii captivi care te-admiră:
Ei Cidul lor pe tine în față-mi te numiră.
Și dacă Cid înseamnă „stăpân” pe limba lor,
Nu-ți pizmuiesc un nume așa de sunător.
Fii Cidul deci de-acuma: 1-a numelui tău faimă
Grenada și Tolcdo să tremure de spaimă.
Și numele acesta s-arate tuturor
Cât preț pun eu pe tine și tot ce-ți sunt dator.
DON RODRIGO

în fața voastră, sire, mă simt plin de sfială,
Isprava mi-e prea mică și-i dați prea multă fală,
114

Și laudele voastre mă fac să mă roșesc
Că nu-s destul de vrednic de cinstea ce-o primesc.
Știu că-s dator cu viața și sângele din vine
Să mă jertfesc, o, sire, spre-al țării voastre **bine**
?i-n lupta-aceasta sfântă de voi cădea răpus
mi fac doar datoria ca orișice supus.

DON FERNANDO

Toți cari se strâng în juru-mi, chemați de datorie,
Nu și-o-împinesc cu-atâta avânt și bărbăție.
Și dacă tu ca dâșii te mărgineai să fii,
N-ai fi putut atare izbândă să obții.
Deci lauda primește-o și spune-mi pe-ndelete
Povestea biruinței vitezei tale cete.

DON RODRIGO

Știți, sire, că în spaima întâiului minut,
La vestea că păgânii la porți au apărut,
Cinci sute de prieteni la noi se adunară
Și-n starea-mi tulburată de șef mă proclamară.
Iertați-mi graba dacă în zbuciumul de-atunci
Din partea voastră, sire, n-am așteptat porunci,
Din pricina primejdii prea mari și-a vremii scurte:
Dar îmi riscam viața, de m-arătam la curte
Și viața-mi osândită mi-era mai dulce-apoi
S-o pierd în chip mai vrednic în lupta pentru **voi**.

DON FERNANDO

îți iert fireasca pripă de-ați răzbuna ocara:
Precum ai apărat-o, te apără-acum țara:
Să te acuze poate Ximena cât de mult,
Ca s-o mângâi doar numai de-acum am s-o ascult.
Dar spune mai departe.

DON RODRIGO

Sub mine-naintează
Ăst pâlț, purtând pe frunte a bărbăției rază.

Eram cinci sute numai, dar până am venit
 În port, ca prin minune, trei mii ne-am pomenit,
 Așa de mult a noastră semeață-nfățișare
 Redeștepta curajul în gloatele fugare!
 Ascund îndată două treimi, cum am sosit,
 În vasele pe care acolo le-am găsit,
 Și restul cetei care creștea din clipă-n clipă,
 Arzând de nerăbdare în juru-mi se-nfiripă,
 Se culcă jos, și-n paza celei mai mari tăceri
 Petrece-o bună parte a minunatei seri.
 Din ordinul meu streaja se face nevăzută
 La rândul ei, și planul ea astfel mi-1 ajută
 Și plin de îndrăzneală eu mă prefac că am
 Din partea voastră, sire, lozinca ce-o dădeam...
 Sub palida lumină ce picură din stele
 Spre noi, de flux aduse, vin treizeci de vintrele;
 Le saltă apa-n spume și c-un obștesc avânt
 Și maurii și marea în port acuma sunt.
 Noi îi lăsăm să treacă; în pace tot le pare;
 Nici un soldat pe ziduri și nici în port n-apare,
 Și de tăcerea noastră vicleană amăgiți
 Nici nu le vine-a crede că sunt primejduiți.
 La țărm trag, ancorează, coboară și se-ndreaptă
 Netemători, de-a valma, în cursa ce-i așteaptă.
 Noi năvălim atuncea c-un chiotit prelung
 Și strigătele noastre până la cer ajung.
 La răcnetul navalei răspund cei din corăbii
 Și maurii-și pierd capul împresurați de săbii!
 De-o groază fără margini cuprinși, dau înapoi:
 Ei alergau la pradă și întâlnind război
 Pierduți se cred'nainte ca lupta să înceapă:
 Îi prididim pe țărmuri, îi prididim în apă,
 Răzbindu-i fără preget în groaznic vălmășag,
 Și nu apucă bine să-nchege un șirag,
 Că până să s-așeze în linie de bătaie
 Noi facem sânge maur să gălgâie-n șiroaie!
 Dar principii lor totuși să-i strângă reușesc,
 Curajul lor renaște și-acum se rânduiesc;
 116

Văzând că fără luptă sunt osândiți pierzării
 Într-înșii se deșteaptă curajul desperării:
 S-opresc pe loc și drumul acuma ni-1 închid,
 Făcând în contra noastră din iatagane-un zid.
 Și apa, și uscatul, și flota, schela toată
 Se schimbă-ntr-o imensă arenă-nsângerată,
 Pe care duhul morții se-ntinde-atot stăpân...
 O, câți eroi de-ai noștri necunoscuți rămân
 Și ce isprăvi mărețe, ce strălucite fapte
 Rămân învăluite pe veci în neagra noapte,
 În care, martori sieși tot insul se lupta
 Nebănuind izbânda de partea cui va sta !
 Eu însumi pretutindenii pe-ainoștri îndemnându-i,

îmbărbătam pe unii, pe alții stăm să-i rânduim,
Ca să-i reped în luptă când vremea le-a veni,
Și n-am știut nimica până în zori de zi.
Ele ne-arată-n fine ai biruinței lauri...
Atunci își pierde curajul înfricoșării mauri
Și dorul de-a învinge cedează spaimei lor
Când deslușesc că trupe ne vin într-ajutor.
S-aruncă în corăbii, odgoanele le taie
Și fug cu huiet mare din câmpul de bătaie,
Nemaivoid să știe acești ostași mișei
De pot să se retragă și regii lor cu ei.
Nu simțul datoriei, ci groaza-i stăpânește...
Îi adusesese fluxul, refluxul ni-i răpește!
În vremea asta regii, de-ai noștri năpădiți,
Și apărați de-o seamă de oameni, toți răniți,
•Mai luptă, cu nădejdea să-și vândă viața bine.
Zadarnic le dau sfatul eu însumi să se-nchine:
Cu iataganu-n mână, ei stau nenduplecați ;
Dar când își văd ostașii de moarte secerați,
Că singuri se mai luptă, că-nfrângerea-i deplină,
Ei cer "să vină șeful. M-arăt – și mi se-nchină,
Vii i-am trimis îndată aici, pe amândoi...
Așa-ncetă și lupta din lipsă de eroi
Și-n felu-acesta, sire, luptând pentm-apărarea...
117

SCENA 4

*Don Fernando, Don Diego, Don Rodrigo, Don
Arias, Don Alonso, Don Sancho.*

DON ALONSO

Ximena vine, sire, să ceară judecarea.

DON FERNANDO

Supărătoare veste și datorie grea !

Te du, să nu te vadă; mai bine-i pentru ea.

Drept orișice răsplată te-alung acum, viteze,

Dar vin' întâi la rege ca să te-mbrățișeze.

(Don Rodrigo iese.)

DON DIEGO

Ximena-l urmărește, deși să-l scape-ar vrea.

DON FERNANDO

Că-i este drag, se spune. Acuma vom vedea.

Prefă-te plin de jale.

SCENA 5

*Don Fernando, Don Diego, Don Arias, Don Sancho,
Don Alonso, Ximena, Elvira.*

DON FERNANDO

De-acum, fii mulțumită,

Dorința ta, Ximenă, ți-a fost îndeplinită.

De-a biruit Rodrigo pe-ai noștri inamici,

De rănilor primite el a murit aici,

Poți lăuda pe Domnul cu inima-mpăcată.

(Către don Diego.)

Ia uită-te la dânsa cum a pălit deodată.

118

DON DIEGO

Dar iat-o că leșină, și din acest leșin
Puteți vedea dovada iubirii pe deplin.
Durerea-i dă pe față văpaia tăinuită
A dragostei de care e încă chinuită.

XIMENA

Cum? A murit Rodrigo!...

DON FERNANDO

Nu, nu; dușmanul tău

Trăiește, viu și teafăr ca și amorul său!

Nu te-ngriji, Ximenă, de soarta vieții sale.

XIMENA

Leșini și de plăcere, precum leșini de jale.

Prisosul bucuriei când vine din senin

Simțirile ne fură ca și-un prisos de chin.

DON FERNANDO

La ce încerci, Ximenă, la ce mai stărui încă?

Nu, prea era vădită durerea ta adâncă !

XIMENA

Îngrămădiți, dar, sire, restrîștea mea mereu!

Dovadă-a întristării numiți leșinul meu!

O ciudă prea firească m-a-mpins așa departe:

De judecată dânsul ar fi scăpat prin moarte,

Căci pentru-al țării bine rănit dacă murea,

Era zădărnicită și răzbunarea mea !

Mi-ar fi o nedreptate o moarte-asa frumoasă:

Cer moartea lui Rodrigo, nu însă glorioasă,

Nu ridicat în slavă de rege și norod,

Nu pe un pat de-onoare, ci pe un eșafod;

119

Să moară pentru crima-i, nu pentru domn și țară,

De-a pururi amintirea să-i fie de ocară !

Nu sunt de plâns aceia ce pentru țară mor,

Ei numele prin moarte și-l fac nemuritor!

Iubesc deci biruința-i, și nu mi-e greu păcatul,

Ea întărește țara, redându-mi vinovatul

Mai nobil și mai mândru acum de mii de ori,

Căci poartă astăzi lauri pe frunte-n loc de flori ;

Și ca să spun ce cuget cu-o vorbă răspicată:

Mai vrednic azi de umbra sărmanului meu tată !

Dar vai, în ce nădejde o clipă am crezut?

Rodrig din parte-mi n-are nimica de temut:

Ce-i strică-aceste lacrimi și jalea mea amară

Când pentru el azil e întreaga noastră țară!

Sub ochii voștri totul i se permite-aici:

Mă biruie pe mine, ca și pe inamici.

Dreptatea-năbușită cu-al maurilor sânge

O nouă strălucire asupra lui răsfrânge;

Noi îi sporim alaiul și-acest dispreț de legi

La carul său ne-ajungă în rând cu cei doi regi!

DON FERNANDO

Copila mea, acestea-s porniri nemăsurate.

În cumpănă pun totul atunci când dau dreptate.

Ucis de-ți este tatăl, el fu provocator

Și simțul echității mă face iertător.

Dar cântărindu-mi fapta, tu inima-ți-o-ntreabă:

Rodrig stăpân e-acolo și cred că mai degrabă
Ea mulțamește-n taină dreptății ce-o bârfești
Că ți-l păstrează teafăr pe-acela ce-l iubești.

XIMENA

Cui? Mie ! Pe-ucigașul sărmanului meu tată !
Pe-acela chiar pe care îl chem la judecată !
De-aceasta nu vă pasă, ba v-așteptați să fiu
Mulțumitoare dacă bocesc aci-n pustiu?
O, dac-aceste lacrimi zadarnic sunt vărsate,
îngăduiți prin arme să dobândească dreptate:
120

Prin arme el pe mine de tată m-a lipsit,
Prin arme se cuvine să fie urmărit !
Cer de la toți vitejii să-l cheme-n luptă, sire:
Pe-acel ce mă răzbună eu mi-l aleg de mire
Să lupte toți, și-o dată Rodrigo pedepsit,
Voi fi răsplata celui ce biruie-n sfârșit.
Deci dați poruncă, sire, să se proclame vestea...

DON FERNANDO

E-o datină străbună, dar luptele acestea
Pretinse că răzbună pe drept un atentat
Stârpesc pe luptătorii cei buni ai unui stat.
Adeseori se-ntâmplă izbânda de înclină
Spre vinovat și cade cel fără nici o vină.
Scutesc deci pe Rodrigo ; prea mult la dânsul țin
Ca să-l expun acestui prea schimbător destin.
Și-oricât de vinovat e că te-a lăsat orfană
I-au dus cu dâșii crima paginii puși pe goană...

DON DIEGO

Cum? Sire, pentru dânsul călcați aceste legi
De-a pururi respectate de cei mai mândri regi?
Dar ce va zice lumea și pizma ce va spune
Când viața lui sub scutul monarhului și-o pune,
Fugind de locul unde oricare om cinstit
E bucuros să afle un lăudat sfârșit?
Favoarea-aceasta, sire, mărirea lui i-o scade:
Păstreze-și nentinate a biruinței roade !
Cel ce-a știut să-nfrângă pe-un conte de Gormaz,
Dator e să rămână pân'la sfârșit viteaz.

DON FERNANDO

Mi-o ceri și tu, deci fie! și cum i-a fi norocul!
Dar celui ce-a să cadă, mii au să-i ceară locul
Și prețul ce Ximena ni l-a vestit aici
În toți ai mei războinici îi face inamici.
121

Să-l las cu toți să lupte ar fi nedrept, Ximenă:
I-ajunge de coboară o dată în arenă.
Numește-l dar pe care îl vrei din cavaleri,
Dar după-această luptă nimic să nu-mi mai ceri.
DON DIEGO

Atunci cruțați pe-aceia ce de Rodrig s-ar teme.
Lăsați deschisă lupta – și nimeni n-o să-l cheme.
Căci după biruința-i de astăzi, nu m-aștept
Să mai cuteze vreunul să dea cu dânsul piept.

Se-ncumetă vreunul, oricât de mare-i prețul?
Cine va fi viteazul sau, mai curând, semețul?

DON SANCHE

Deschideți dară lupta ; și chiar de-o fi să caz
Eu sunt semețu-acela ori poate-acel viteaz.
Ardoarea mea nu cere decât să vă răzbune:
Vă amintesc, senora, a voastră promisiune.

DON FERNANDO

Îți lași, Ximeno, soarta într-ale sale mâni?

XIMENA

Făgăduit-am, sire.

DON FERNANDO

Fii gata deci pe mâni!

DON DIEGO

Nu, sire. Lupta poate să-nceapă cât mai iute:
Ești totdeauna gata atunci când ai virtute.

DON FERNANDO

Să-ncepi o luptă nouă, întors din luptă-abia.!

122

DON DIEGO

Rodrig a prins putere pe când vi-o povestea !

DON FERNANDO

Să-i dăm un ceas sau două de liniște deplină.
Dar cum mă tem ca pildă cumva să nu devină
Și ca s-arăt că-n silă s-admit m-am hotărât
Un obicei sălbatic ce pururi l-am urât,
M-abțin s-asist, și curtea și ea se va abține.
(Cătro don Arias.)

Arbitru-al întâlnirii te rânduiesc pe tine;
Vei îngriji ca toate să meargă-n cbip cinstit
Și-mi adă-nvingătorul când lupta s-asfârșit.
Aceași e răsplata, oricare s-ar alege
Vreau să i-l dau Ximenui cu mâna mea de rege
Și ea pe veci să-i jure credință-n fața mea.

XIMENA

Cum, sire? Îmi impuneți o legc-așa de grea?

DON FERNANDO

Te plângi; iubirea-ți însă, departe de-a se plânge
De biruie Rodrigo, mândria-ți va înfrânge.
Înceată orice murmur și-ascultă-mă ce spun:
Oricare s-ar alege, cu-acela te cunun.

ACTUL V

SCENA 1

Don Rodrigo, Ximena.

XIMENA

Rodrig, ce îndrăzneală ! Cum? În amiaza-mare?
Vrei să mă **pierzi**? Ascultă și fugi, aibi îndurare!

DON RODRIGO

Mă duc să mor, Ximeno, și dacă viu aci
Viu ca să-mi iau adio-nainte de-a muri;
Amorul ce mă **ține** sub dulcea ta robie,
Dacă primește moartea, vrea să ți-o-nchine ție.

XIMENA

Te duci să mori!

DON RODRIGO

Merg vesel spre-acel minut dorit
În care-am să-ți răscumpăr tot chinul suferit!

XIMENA

Te duci să mori! Cum oare? Don Sancho te-nspăimântă
Și tremură de groază o inimă nenfrântă?

124

Ce s-a făcut avântu-ți? De unde spaima ta?

Rodrig învins se crede-nainte de-a lupta?

Cel ce-a-nfruntat pe mauri și pe viteazu-mi tată,

În fața lui don Sancho, se pierde-așa, deodată?

Curajul ți-e de-acelea ce pot îngenunchea?

DON RODRIGO

Eu nu alerg la luptă, ci la jertfîrea mea,

Și sufletu-mi respinge, plin de dispreț, povața

Când moartea tu mi-o cauți, eu să-mi mai apăr viața.

Eu am rămas același: dar nu mai poți să-mi ceri

Ca să păstrez aceea ce tu să pierd îmi ceri,

Și-aș fi căzut desigur, azi-noapte-ucis de mauri

De-ași fi avut să-mi apăr doar propriii mei lauri ;

Însă norodul, țara și tronul apărând

De nu-mi feream viața, ar fi-nsemnat să-i vând.

Un suflet mare viața-ntr-atâtea n-o hulește

Încât să vrea să iasă dintr-însa mișelește,

Dar cum e vorba numai de propriu-mi folos,

Azi, când îmi ceri tu moartea, eu o primesc voios.

Mânia ta o mână străină îmi alege –

De-a ta Rodrig să moară nu-i vrednic, se-nțelege.

De nici o lovitură nu vreau să mă feresc:

Cui te-apără, omagiul acesta-i datoresc.

Și fermecat la gândul că toate-s de la tine,

Fiindcă-a ta onoare don Sancho o susține,

Îmi voi deschide pieptul în calea spadei lui,

Slăvind această mână prin care mă răpui.

XIMENA

O, dac-asprimea unei îndatoriri severe

Ce marea-ți vitejie s-o osândesc îmi cere,

Te-mpinge până-acolo ca să te lași sfărmat

De-un braț ce pentru mine să lupte s-a-narmat,

Gândește-te, în ceasul acesta de orbire,

Că-n joc îți e și viața, dar și a ta mărire,

125

Și toți, oricât de falnic Rodrig a viețuit,

Căzut dac-or să-l știe, l-or crede biruit.

Onoarea ți-e mai scumpă decât îți sunt eu scumpă,

Dac-a putut chiar vraja amorului s-o rumpă

Și te-a făcut în ciuda părerilor de rău

Să nimicești tu însuți și visul meu și-al tău:

Și totuși văd că-ți pasă așa puțin de onoare,

Că făr' să lupți pe Sancho îl lași să te omoare?

Ce s-a făcut avântul pe care-l arătai?

De ce nu-l ai și-acuma ori pentru ce-l aveai?

Și cum? Viteaz ești numai spre-a-mi cauza durere?

Iar dacă nu, deodată și vitejia-ți piere?

Și tatăl meu de tine-i așa disprețuit
Că tu, biruitor-i, te lași azi biruit?
Mergi, fără dor de moarte, la luptă hotărâtă
Și-ți apără onoarea, nu viața ta urâtă !
DON RODRIGO
Dac-am învins pe conte și maurii barbari
Mai am nevoie oare de alte fapte mari?
La ce să-mi apăr slava, când toată lumea știe
Isprăvile-mi mărețe, c-această viteză
Să facă totul poate, și că pe-acest pământ
Afară de onoare nimic nu mi-e mai sfânt?
Nu, nu; în lupta-aceasta Rodrig să moară poate
Fără să-și piardă nimbul măririi câștigate,
Și fără ca să fie de nime-nvinuit
Că n-a căzut'el însuși de sine biruit.
Dar se va zice numai: „Ximena i-a fost dragă.
Avea între iubirea și ura ei s-aleagă,
Și s-a supus el însuși ursitei, ce-o silea
Pe dulcea lui iubită să-i ceară moartea sa.
Ea însăși i-a cerut-o și inima-i, firește,
Credea că de-o refuză, o crimă săvârșește.
126

Spre-a-și răzbuna onoarea, amorul și-l pierdu;
Spre-a-și răzbuna iubita, el viața și-o dădu;
Știind ca să prefere în floarea tinereții
Onoarea sa Ximenei și pe Ximena vieții."
Astfel această moarte, departe de-a umbri,
A măreției mele splendoare-o va mări
Și voi avea prin moartea-mi voită, mângâierea
Că nimeni decât mine nu ți-a-mpăcat durerea.
XIMENA
Viața ta și-onoarea în stare dacă nu-s
S-abată gândul morții de care ești supus,
De te-a iubit vreodată Ximena ta, ei bine,
Rodrig atunci ascultă: îndură-te de mine
Și scapă-mă de sila ce-o am să mă mărit
Cu omul care veșnic mi-a fost nesuferit.
Să-ți spun mai mult? Aleargă și-arată-ți vitejia
Ca să-mi impui tăcere, ca să-mi împaci mindria»
Și de mai ții la mine, oricât va fi de greu,
Învinge într-o luptă al cărei preț sunt eu !
Adio: vorba asta, vai, să roșesc mă face...

SCENA 2

DON RODRIGO

Mai e dușman pe care să-l tem? Veniți încoace
Voi, castilani, voi mauri, veniți voi, navareji
Și tot ce țara Spâniei mai are ca viteji!
Uniți-vă cu toții și face-ți o armată
Să biruiți o mână astfel îmbărbătată:
Spre-a-mi nimici nădejdea, o mie de vieți
Să aibă fiecare, tot prea puțini sunteți!
127

SCENA 3

INFANTA

Vei asculta mândria străbună care-ți cere
Acum între mărire și dragoste s-alegi?
Sau dragostea a cărei și vrajă și putere
Te-mbie fără preget să-nfrângi aceste legi?
Ah, căreia din două vei da tu precădere,
Sărman vlăstar de regi?
Rodrig, ești demn de mine și te-aș putea alege
Deși viteaz, tu însă, vai! nu ești fiu de rege!
Destin fără de milă, a cărui nendurare
Desparte-a mea mărire de fericirea mea !
E scris în ciuda unei virtuți așa de rare
Amorul meu să poarte o luptă-așa de grea?
Ah, inima-mi sărmană, ce-o să îndure oare
Și cum va geme ea,
De n-o să izbutească în veci să se închine
Iubitului, nici focul iubirii să-și aline!
Dar totuși stau și cuget și nu pot înțelege:
Când el e-atât de vrednic, de ce-aș mai ezita?
Deși am fost născută pe seama unui rege,
E-o cinste pentru mine, Rodrig, să fiu a ta!
Când ai învins pe mauri ar fi o fărdelege
Coroană de-ai purta?
Și numele tău falnic de Cid nu dovedește
Că faima ta măreață pe zi ce merge crește?
El totuși e-al Ximenei, deși e demn de mine!
Îmi pare rău de darul pe care i-l făcui.
Nici moartea unui tată nu poate să-i dezbine
i ea, de silă numai proclamă vina lui.
n toată războirea aceasta, pentru mine
Nici o nădejde nu-i.
Căci spre-a-mi mări pedeapsa, ursita, vai ! permite
Iubirei să dureze și-n inimi învrăjbite!
128

SCENA 4

Ximena, Elvira.

XIMENA

Elviro, vai, cât sufăr! Ce vrednică-s de jale!
Nu văd nici o nădejde, am presimțiri fatale!
N-am nici un gând de care să nu mă înfior
Și fără pocăință nu pot avea un dor!
Pe doi rivali în luptă mânia mea-i împinge,
Au să mă coste lacrimi, oricare ar învinge ;
Și-n cartea sorții mele oricum îmi este scris,
Ncrăzbunat mi-e tatăl sau vai! Rodrig ucis!

ELVIRA

De-i una ori de-i alta, vei fi mai împăcată,
Sau capeți pe Rodrig sau fi-vei răzbunată
Și-apoi oricât destinul va fi de nendurat,
Îți mântuie onoarea și-un mire-ți va fi dat.

XIMENA

Cum? Pe-ucigașul tatii? Pe-al lui Rodrigo, poate?
Pe unul din făptașii acestor mari păcate?
Oricum s-alege soarta, ea-mi dă un soț pătat
De sângele pe care mai mult l-am adorat ;
Oricum s-alege soarta, durerea mă ucide

Și mă-ngrozesc de ceea ce lupta va decide.
O, dor de răzbunare și tu amor, tăceți!
Voi vă sfădiți pe seama sărmanei mele vieți,
Și tu, cârmuitorul umanelor destine,
Sfârșește-această luptă așa cum e mai bine:
Nici unul să nu-nvingă și nici să fie-nvins.

ELVIRA

Ar fi prea aspră soarta ; și lupta ce s-a-ncins
Ți-ar da prilej la chinuri și mai amare poate,
Lăsându-te, stăpână, să ceri mereu dreptate.

9 – Cernille-Teatru

129

S-arăți aceeași ură mereu, să urmărești
Mereu viața celui pe care tu-l iubești.
Mai bine-i biruința de-ar fi să-l încunune,
Ea datoriei tale tăcere i-ar impune
Și bunul nostru rege te va sili atunci
S-ascuți îndreptățită de-a inimei porunci.

XIMENA

O, dacă el învinge, crezi că mă dau învinsă?
Prea sfântă-i datoria-mi și jalea-mi prea nestinsă
Și nu ajunge numai ca regele să vrea
Sau lupta să decidă în defavoarea mea !
A-nvinge pe don Sancho nu-i greu, dar n-o să poată
Să-nvingă și mărirea Ximenei totodată:
Și chiar dacă Rodrigo va birui acum,
Onoarea mea-i va scoate mii alți vrăjmași în drum.

ELVIRA

Stăpâna mea, asemeni cuvinte nu mai spune,
Să nu se-ndure cerul cumva să te răzbune !
Cum? Vrei să pierzi prilejul acesta fericit
Ce focul urei tale l-ar potoli-n sfârșit?
Dar ce vrea datoria aceasta nempăcată?
Ori moartea lui Rodrigo, îți dă-napoi un tată?
O grea nenorocire îți pare prea puțin?
Vrei lacrimi peste lacrimi, suspin peste suspin?
Nu, nu, cu-astfel de gânduri, stăpâna mea iubită,
Nu meriți fericirea ce-ți este hărăzită
Și-ți va impune dreapta mânie-a Celui-nalt
Prin moartea lui Rodrigo, să-l iei pe celălalt.

XIMENA

Elviro, îmi ajunge atât amar și jale
N-o mai spori tu încă prin prevestiri fatale,
Aș vrea să fug de ambii, dac-aș putea să sper,
De nu, pentru Rodrigo-nalt rugăciuni la cer.

130

Nu că mi-e drag, dar dacă Rodrig nu biruăște
Voi fi a lui don Sancho, cum am promis, firește...
La gândul ăsta numai mi-e sufletu-ngrozit...
Ce văd, amar de mine? Elviro, s-a sfârșit!

SCENA 5

Don Sancho, Ximena, Elvira.

DON SANCHO

Silit această spada să v-o aduc plecată...

XIMENA

De-al lui Rodrig scump sânge, cum? încă-nsângerată?

Și mai cutezi, perfide, în fața-mi să te-arăți

Când mi-ai răpit norocul întregei mele vieți?

O, izbucnește-n voie de-acum iubire-ascunsă !

Onoarea mi-e-mpăcată și ținta ei ajunsă !

Aceeași lovitură de spadă mi-a ucis

Norocul și iubirii-mi drum liber i-a deschis!

DON SANCHO

De-ați fi mai liniștită...

XIMENA

Taci! taci! nu ți-e rușine

Crunt ucigaș al unui erou slăvit de mine?

O, l-ai lovit hoțeste, căci un viteaz ca el

N-ar fi putut, desigur, să fie-nvins altfel.

Nu mai spera nimica ; crezând să mă răzbune

Nevrednica ta mână pe mine mă răpune !

9f*

131

DON SANCHO

Ciudată rătăcire, ce cu atât mai mult...

XIMENA

Crezi tu că pot să sufăr și vrei să te ascult

Cu ce nerușinare trufașă-mi vei descrie

Păcatul meu și moartea-i și marea-ți vitejie?...

SCENA 6

Don Fernando, Don Diego, Don Arias,

Don Sancho, Ximena.

XIMENA

Sire, nu se mai cade să fie tăinuit

Ce n-am putut ascunde oricât m-am chinuit ;

Știți că-l iubeam și totuși, în dreapta mea mânie,

Vream să jertfesc o viață atât de scumpă mie

Și maiestatea voastră chiar a putut vedea

Iubirea-mi sugrumată de datoria mea.

Rodrig e mort acum, și moartea-i schimbă, iată,

în jalnică iubită vrăjmașa nempăcată.

Ceruse răzbunare acel ce m-a născut,

Acum să plâng îmi cere amorul meu pierdut;

Luându-mi apărarea în oarba lui pornire

Don Sancho nu-mi aduse decât nenorocire,

Și-acum să fiu datoare, cum am făgăduit,

S-ajung răsplata celui ce m-a nenorocit!

O, de pătrunde mila o inimă de rege,

îndură-te, stăpâne, revoacă-această lege.

Ca preț al unei lupte în care am pierdut

Tot ce-aveam scump pe lume, îi las al meu avut,

Don Sancho să mă lase pe mine mie însămi.

Îngăduiți-mi, sire, să-mi plâng în tihnă plânsu-mi.

Jelind, la adăpostul cel sfânt al unui schit

Pân' ce-oi muri, pe tata și scumpul meu iubit!

132

DON DIEGO

S-a dat pe față-n fine și nu mai crede, sire,

Că-i un păcat să-și spună năvalnica iubire.

DON FERNANDO

Ximenă, ești greșită, Rodrig nu a murit.

Don Sancho-nvins, pesemne, n-a spus-o lămurit.

DON SANGHO

De-aprinderea-i prea mare, fu, sire, amăgită,

Veneam să-i spun cum lupta fusese săvârșită.

Acest războinic nobil, ce-i adorat de ea,

„N-ai nici o teamă-mi zise pe când mă dezarma,

Te las mai bine teafăr să părăsești arena,

Decât să vărs un sânge riscat pentru Ximena,

Dar cum de datorie la curte sunt chemat,

Te du și-i spune lupta așa cum s-a urmat

Și ca trofeu prezintă-i din partea-mi a ta spadă..."

Așa făcui eu, sire, – și-a fost destul s-o vadă,

Spre-a crede fără preget că sunt învingător

Și-atunci mânia-i dete pe față-al ei amor

Cu-așa avânt năprasnic și-atâta nerăbdare

Că n-am putut să capăt o clipă de-ascultare.

Deși, înfrânt, eu totuși acum sunt fericit

Și dacă-mi văd azi visul iubirii nimicit, •

Infrângerea mi-e scumpă, fiindcă-a fost în stare

Să dea ca pildă lumii o dragoste-așa mare!

DON FERNANDO

Nu mai roși, copilă, și nu mai căuta

Zadarnice mijloace s-ascunzi iubirea ta.

Ne-o spune doar sfiala ce-ți înflorește fața.

Punându-i în pericol de-atâtea ori viața

Viteazului Rodrigo, destule-ai încercat

Și tatăl tău azi poate să doarmă împăcat.

133

Vezi lămurit că alte sunt căile divine:

Făcuși tot pentru dânsul, gândește și la tine.

Și-ascultă fără murmur al regelui tău sfat

Ce-ți dă un soț prea Vrednic și-atât de adorat.

SCENA 7

Don Fernando, Don Diego, Don Arias, Don Rodrigo, Don Alonso, Don Sancho, Infanta, Ximena, Leonora, Elvira.

INFANTA

Din partea mea, Ximena, a principesei tale,

Pe-acest războinic nobil primește-l fără jale.

DON RODRIGO

Vă cer iertare dacă în fața voastră, sire,

M-aruncă la picioare-i sfioasa mea iubire.

Nu vin aci răsplata izbânzii să mi-o cer,

Vin capul meu, stăpână, din nou să ți-l ofer,

Și în a mea favoare nu chem a luptei lege,

Nu chem nici chiar voința prea bunului meu rege,

Dar dacă toate cele făcute-s prea puțin,

O, spune ce mijloace te-ar împăca deplin?

Mii de rivali vrei încă, iubita mea, să birui,

Voiești a mele fapte mărețe să le-nșirui

De la un cap al lumii până la celălalt?

Să iau o cetățuie eu singur din asalt?

Să spulber o armată? S-ajung-al meu renume
Să-ntunece pe-al celor mai mari eroi din lume?
O, dacă prin acestea iertare-aş dobândi
Le-aş îndura pe toate şi tot aş izbândi!
Dar dac-acea onoare, mereu nerăzbunată,
Cu moartea mea doar poate să fie îmbunată,
Puterea omenească de ce-o mai^înarmezi
Când prosternată fruntea-naintea ta mi-o vezi!
134

Răzbună-te tu însăşi, căci astfel se cuvine,
Cel neînvins de nimeni să fie-nvins de tine;
Cu preţul vieţii mele atunci, de m-ai ierta,
Nu mă goni, Ximeno, din amintirea ta,
Şi pentru că prin moarte-mi eu îţi păstrez mărirea,
în schimb şi tu păstrează-mi, Ximeno, amintirea
Şi spune câteodată, plângând al meu sfârşit:
„De nu-i eram prea dragă, Rodrig n-ar fi murit!”
XIMENA

Ridică-te, Rodrigo! Adevărat e, sire,
Prea mult mi-am dat pe faţă ascunsă mea iubire.
E prea viteaz Rodrigo, ca eu să nu-l iubesc,
Şi la porunca voastră pot să mă-mpotrivesc?
Ştiu bine că-s datoare s-ascult a luptei lege,
Că sfânt e totdeauna cuvântul unui rege.
Dar orişice pedeapsă binevoiţi a-mi da,
Această cununie voi o puteţi răbda?
Şi datoriei mele de-i porunciţi tăcere,
Dreptatea voastră oare nu suferă-o scădere?
Dacă Rodrig e-al ţării cel mai de seamă fiu
A slujbei lui răsplată se cade eu să fiu?
Şi viaţa mea întreagă să am mereu a plânga
Cu mâinile pătate de-al tatălui meu sânge?

DON FERNANDO
Adesea vremea totuşi legitim a făcut
Ce se părea o fărădelege la-nceput.
Te-a cucerit Rodrigo prin marea-i vitejie
Şi de aci-nainte a lui eşti pe vecie;
Dar preţul biruinţei acum de i l-aş da
Duşman mării tale să fiu ar însemna:
Căsătoria-aceasta mai poate să s-amâne
O dată ce întreagă credinţa ta-i rămâne.
Ia-ţi dar un an de doliu, Ximeno, dacă vrei...
Iar tu, Rodrigo, la arme, cu toţi vitejii mei!
135

Dac-ai gonit pe mauri departe de limanuri,
Zădărniciind năvala şi-a lor viclene planuri,
Cu-ntreaga mea oştire aleargă-n ţara lor
Şi pradă-le pământul ca un cuceritor.
Eşti *Cidul*, înainte-ţi vor tremura de groază
Şi-or să te vrea de rege: tu însă îi păstrează
Credinţa ta jurată Ximenii-n faţa mea.
Revino, de se poate, mai demn încă de ea,
Şi-atât de sus te-nalţă prin faptele-ţi viteze
Încât să fie mlndră l-altar să te urmeze.

DON RODRIGO

Spre-a vă sluji, stăpâne, și pentru-a nu displace
Ximenii mele scumpe, ce n-aș putea eu face?
De ochii ei departe oricât aș îndura,
Prea fericit sunt, sire, că pot măcar spera.

DON FERNANDO

În vitejia-ți speră, Rodrig, și-n vorba-mi dată,
Și inima Ximenii fiindu-ți închinată,
Încrede-te în vremea ce-alină orice rău
Și-n brațul tău puternic și-n suveranul tău!

APENDICE

ACTUL II

SCENA 3

Infanta, Ximena, Leonora.

INFANTA

Ximena mea, alină durerea ta, alină;
Rămâi nestrămutată când soarta ți-o haină ;
Vedea-vei iar seninul după-ast vânt trecător;
Norocul ți-l umbrește numai un pic de nor,
De-acuma, fericirea poate că va urma.

XIMENA

Nimic nu sper, zdrobită îmi este inima.
Furtuni neașteptate ce peste noi s-abat,
Anunță naufragiul de neânălțurat:
Sunt bine-ncredințată, și valurile mă iau.
Iubeam, eram iubită, părinții se-nvoiau;
Vă depanam povestea cu știrea-ncântătoare
În clipa dureroasă când cearta lor loc are,
A cărei tristă veste cum o aflareți, iată,
A spulberat de-a pururi nădejdea-mi adorată,
Ambiție fatală, netrebnică manie,
139

Cei mai viteji să-ndure această silnicie!
Nemilostivă cinste a dulcelui meu chin,
De-acuma ți-oi aduce cât plânset, cât suspin!

INFANTA

Mânia lor se cade ca să te lase rece.
O clipă a stârnit-o, o clipă, și va trece.
Făcut-a prea mult zgomot spre-a nu aduce pace.
Când regele el însuși voiește să-i împace;
Și sufletu-mi atât e pătruns de jalea ta,
C-aș face pentru tine tot ce-n puteri mi-ar sta.

XIMENA

Împăciuiți, aicea nimica nu mai fac;
Asemenea afronturi xm mai au nici un leac.
În van se străduiește prudență și putere:
Spre-a potoli necazul sunt numai o părere.
Când cugetu-n adâncuri o cruntă ură are,
Hrănește-ascunse focuri mult mai mistuitoare.

INFANTA

Rodrigo și Ximena, cu dorul lor cel sfânt,

Vor împlânzi părinții care în vrajbă sunt.
Vedea-vom cum iubirea mai tare o să fie,
Și risipi-va ura prin dulce cununie.

XIMENA

Așijderea mi-i dorul, da-mi spune judecata:
Don Diego e prea mândru, eu îl cunosc pe tata.
Mă-neacă lacrimi, nu pot seca izvorul lor,
Mă chinuie trecutul, mă tem de viitor.

INFANTA

Te temi de neputința unui bătrân slab? Spune!

XIMENA

Rodrigo e prea iute.

140

INFANTA

Dar este și prea june.

XIMENA

Bărbații de valoare se văd de la-nceput.

INFANTA

Nu trebui' să te sperii de dânsul așa mult.
Nespus îi ești de dragă, ca să-ți aducă-un rău,
Și i-ar opri mânia doar un cuvânt de-al tău.

XIMENA

Dacă nu mă ascultă, ce-ngrozitor păcat!
Iar de mi se supune, cum fi-va judecat?
Născut așa cum este, să-ndure așa soartă!
De-ascultă ori rezistă iubirii ce îmi poartă,
Mă rușinez în cuget ori am nedumerire
De stima ce-mi arată, de dreapta-mpotrivire.

- INFANTA

Ximena e măreață, și chiar dreptate-având,
Nu poate să îndure un așa josnic gând,
Dar dacă pân'la urmă voi face eu așa,
Și pe îndrăgostitu-ți îl voi încătușa
Ca astfel să împiedic înverșunarea lui,
Iubirea-ți pătimașă întunecată nu-i?

XIMENA

Ah, doamnă,-atunci iubirea nu-mi va mai porunci.

SCENA 4

Infanta, Ximena, Leonora, Pajul.

INFANTA

Paj, cată pe Rodrigo, și adu-mi-1 aci.

141

PAJUL

Senor Gormaz și dânsul...

XIMENA

O, Doamne, sunt nebună!

INFANTA

Vorbește !

PAJUL

De aicea ieșiră împreună.

XIMENA

Doar ei?

PAJUL

Doar ei, în șoaptă părea că au o sfadă.

XIMENA

Fără de îndoială, au și ajuns la spadă.
Iertați, mărită doamnă, această-nverșunare.

SCENA 5

Infanta, Leonora.

INFANTA

Vai, cât sunt de-ngrijată, și cit de mult mă doare!
Îi plâng nenorocirea, iubitui-mă vrăjește,
Mă părăsește tihna, amorul se trezește.
Când soarta pe Rodrigo de ea o să-l dezbine,
Speranță și obidă va deștepta în mine;
Văd cu mâhnire-adâncă încrâncenarea lor,
Dar inima-mi vrăjită hrănește-un tainic dor.

142

LEONORA

Așa virtuți înalte, sublime, să le lași
Să se predea deodată acestui amor laș?

INFANTA

Când el doar îmi rămâne nu-i spune laș acum,
Când falnic și puternic în casa mea-i stăpân
Să îl respecti, de vreme ce mi-i atât de drag,
Virtutea îl respinge, însă nădejde trag;
Nădejdea nebunească a cugetului mut
Vrea un iubit pe care Ximena l-a pierdut.

LEONORA

Lăsați deci să-ngenunche virtuțile străbune,
Și glasul rațiunii nimic nu vă mai spune?

INFANTA

Gândirea noastră spune atâta de puțin
Când inima-i pătrunsă de-așa un blând venin !
Iar când bolnavii-n boală ca-n fericire zac,
Cât li-i de greu să-ndure să li se afle leac !

LEONORA

Nădejdea v-amăgește, răul vi-i drag; ș-apoi,
Acest Rodrigo, doamnă, nu este demn de voi.

INFANTA

Prea bine știu; dar dacă virtutea mi-e înfrântă,
Află deci cum iubirea o inimă alintă.
Dacă, j*Rodrig în luptă semeț s-a arătat,
Dacă sub spadă-i cade acest vestit soldat,
Pot să îmi caut partea, pe față să-l ador.
Ce fapte mari va face ieșind învingător!
Cutez să merg cu gândul că de acum are
Să puie-ntregi regate la ale lui picioare;

143

Iubirea mă alintă, mă-ndeamnă, vrea să-l vadă
Cum se așază-n tronul din falnica Grenadă,
Mauri-nfrânțvân tremur, slăvindu-mi-l, și pân'
Și Aragonul cade sub acest nou stăpân.
Supus e portughezul, viața-i neprihănită
Ducând peste oceane înalta lui ursită,
Stropindu-și ai săi lauri cu sânge de-africani;
Pe scurt, tot ce se știe de marii căpitani,
Aștept de la Rodrigo de-o fi învingător

Și slava vieții mele va fi acest amor.

LEONORA

Dar, doamnă,-i duceți brațul la multă depărtare,

După o întâlnire ce poate loc nu are.

INFANTA

Rodrig e ofensatul, contele-a-adus ocară:

Ieșirea împreună, mai mult ce trebui' dai'ă?

LEONORA

Ei bine, se vor bate, dacă doriți astfel,

Dar până-așa departe ca voi, va merge el ?

INFANTA

Ce vrei? Sunt o nebună; mintea-mi nu mai cunoaște:

Vezi dar cu ce neazuri acest amor mă paște.

Hai, vino^în odaie, mă mângâie și-mi spune;

Nu mă lăsa o clipă în astă-amărăciune.

ACTUL V

SCENA 4

Infanta, Leonora.

INFANTA

Ce cauți, Leonora?

LEONORA

Să laud am venit

înțelepciunea care pașii v-a cârmuit.

INFANTA

Poți înțelept fi oare, când sufletul ți-e fier?

LEONORA

Când din nădejde-amorul trăiește dar și pier,

Simțirea să v-o-ncânte, Rodrig nu e în stare.

În lupta cu Ximena știți ce putere are:

Ori trebuie să moară, ori să-l ia de bărbat,

Nădejdea voastră-i moartă și cugetu-mpăcat.

INFANTA

Ah! cât de greu îmi vine!

10

145

LEONORA

Ce puteți aștepta?

INFANTA

Dar pentru ce speranța-mi n-ar fi pe voia ta?

Dacă-n așa condiții dă lupta-acum Rodrig,

Scornesc eu șiretlicuri urmarea lor s-o stric.

Amor, iubit părinte al chinurilor mele,

Pe-ndrăgostiți învață el multe născoceli.

LEONORA

Ce veți putea să faceți, când tatăl ei prin moarte

N-a izbutit pe unul de altul a-i desparte?

Ximena dovedește mult prin a ei purtare.

Că ura ei de-acuma o țintă nu mai are,

Preface-n braț și spadă a răzbunării sale

Pe-întâiul om de arme ce se ivește-n cale.

În brațe tari ea soarta n-a vrut ca să și-o lase,

În mâini care prin fapte viteze-s glorioase:

Îi e de-ajuns don Sancho și-l ia de-apărător

Fiindcă-abia încearcă norocul armelor.

Și în duelu-acesta neliniștea n-o-ncearcă
Ci-a lui nedibăcie o ferește parcă.
Vedeți dar cu-nlesnire că-n astă luptă cruntă,
Ea cată o scăpare ce datoria-nfruntă.
Ce lui Rodrig i-aduce-o victorie ușoară
Și o-mputernicește fără muștrări să pară.

INFANTA

Văd bine toate astea, și totuși îl ador –
Trecând peste Ximena – pe-acest biruitor.
Care e dezlegarea? Nenorocită ce-s !

LEONORA

Să v-amintiți mai bine din dine ați purces:
Un rege vă dă cerul, și drag vi-i un supus !

146

INFANTA

Ardoarea către dânsul de-acuma a apus.
Nu mai mi-e drag Rodrigo, un simplu gentilom;
Nu, altfel de acuma iubesc pe acest om:
Mi-i drag căci e viteazul drag unei lumi întregi,
E Cid neprețuitul, stăpân peste doi regi.
Mă voi învinge nu de teama unui ponos,
Ci ca să las în pace-un amor așa frumos;
Și dacă pentru mine coroana i s-ar da,
Nici când nu-mi voi înfrânge nestrămătarea mea.
Fiindcă-n așa luptă izbândă au oștenii,
Haidem încă o dată să-l dăruim Ximenii.
Iar tu ce vezi săgeata din sufletu-mi sărman,
Vin să mă vezi ajunsă la vechiul meu liman.

10*

JOCUL AMĂGIRII

COMEDII:

1M6

În românește de C. Borânescu –

PERSOANELE :

ALCANDRU, vrăjitor.

PRIDAMANT, tatăl lui Clindor.

DORANTE, prietenul lui Pridamant.

MATAMOR, pretins războinic, îndrăgostit de Izabela.

CLINDOR, însoțitorul lui Matamor și iubitul Izabelei.

ADRASTE, nobil, îndrăgostit de Izabela.

GERONTE, tatăl Izabelei.

IZABELA, fiica lui Geronte.

LIZA, camerista Izabelei.

Temnicerul din Bordeaux.

Un copil de casă al lui Matamor.

CLINDOR, în rolul lui Theagen, nobil englez.

IZABELA, în rolul Hypolitei, soția lui Theagen.

LIZA, în rolul Clarinei, însoțitoarea Hypolitei.

ERAST, ofițer în garda prințului Florilam.

Slujitorii lui Adraсте.

Slujitorii lui Florilam.

Scena se petrece în Turena, la țară, în apropierea
peșterii locuite de vrăjitor.

149

ACTUL I

SCENA 1

Dorante, Pridamant.

DORANTE

Alcandru, vrăjitorul, răstoarnă firii rostul.

Palatul lui e-această cavernă, adăpostul

în care bezna nopții el pururi a păstrat ;

Iar dacă-o pală rază cândva s-a strecurat,

Abia de luminează-aceste locuri sumbre

Atâta cât suportă a duhurilor umbre.

Oprește-te ! Căci lângă această stâncă-a-ntins

O cursă-n care cade cutezătorul ins

Ce-ar îndrăzni să treacă. Țst gol e-o nălucire,

Zid nevăzut ce-nchide un vânt de nimicire

Și-ascunde-o fortăreață a nemiloasei sorți

Ce-n pumnu-i de țărână cuprinde mii de morți.

Mai mult să-și aibă tihnă decât să se ferească,

El știe nepoftiții pe loc să-i nimicească.

Oricât ți-ar fi de mare dorința de-a-i vorbi,

Așteaptă să te cheme atunci când va pofti.

Acum se-apropie-ora când, zilnic, se ivește,

Când, ca să se preumbe, el grota-și părăsește.

151

PRIDAMANT

Deși n-aștept prea multe – mă mistuie un foc.

Cuprins de nerăbdare – nu am nădejdi de loc.

Căci fiul meu, pricină de grea îngrijorare,

Fu alungat, departe, de crunta mea purtare

Și iată, pretutindeni, de zece ani îl cat.

Din ochii mei făptura-i pe veci s-a-ndepărtat.
Eu, sub cuvânt că dânsul îşi permitea cam multe,
l-am stăvilat avântul, silindu-l să m-asculte.
Credeam că, pedepsindu-l, voi şti să-l împlânzesc.
Nimic nu obţinut-am, decât să-l izgonesc.
Vai, ştiu cât de greşită mi-a fost atunci purtarea:
în faţă îl jignisem, azi îi deplâng plecarea.
O dragoste de tată mă scurmă-acum în piept.
Nedrept de-am fost cu dânsul, să mă căiesc e drept.
Să-i dau de urmă-n lume purtatu-mi-am eu chinul
Pe Tage şi pe Sena. Văzut-am Padul, Rinul,
Şi rătăcind pe drumuri, de gânduri frământat,
Umblând să-i dau de urmă, nimica n-am aflat.
Simţii cu deznădejde că sunt strădanii vane
Şi cât de mărginite-s puterile umane!
Să curm aceste chinuri, la gânduri n-am mai stat
Şi iadului de-a dreptul m-am dus să-i cer un sfat.
Văzui pe toţi mai marii ştiinţelor oculte
Din care, după spusa-ţi, Alcandru ştie multe.
Mi s-a vorbit de-aceştia cum tu-mi vorbeşti de el,
Dar nimenea durerea nu-mi potoli de fel.
Infernul mut rămâne când cată să-mi răspundă
Sau, de cumva răspunde, mai mult în griji m-afundă.

DORANTE

Să nu crezi că Alcandru e om de rând cumva.
Ştiinţa-i fără seamăn nu-i dată altcuiva.
Eu n-am să-ţi spun că dânsul stârneşte focul, vânlul,
Că mările răscoală, că zguduie pământul,
Că răzvrăteşte cerul şi îl preschimbă-n oşti
Pe duşmani alungându-i la mii şi mii de postî,
182

Că ar putea cu-o vorbă să mute, bunăoară,
Şi stâncile şi munţii, că cerul îl coboară,
Că face să lucească pe ceruri două luni;
O, nu, căci n-ai nevoie de-asemenea minuni;
Ci e de-ajuns să afli că gândul ţi-l citeşte,
Trecutul, viitorul şi tot ce te priveşte.
Din universul nostru nimic nu-i e străin
Şi, ca în cărţi deschise, el vede-al tău destin.
Nu prea-mi venea nici mie să cred în toate-acestea,
Dar din întâia clipă îmi cunosc povestea.
Şi-am ascultat din gură străină, uluit,
Iubiri păstrate-n suflet, simţiri ce-am tăinuit.

PRIDAMANT

Ce-mi spui e de mirare!

DORANTE

Dar câte ţi-aş mai spune !

PRIDAMANT

În van îmi dai nădejde. Durerea mă răpune.
Şi grijile şi truda, ai vieţii mele nori
îmi schimbă viaţa-ntreagă în nopţi fără zori.

DORANTE

De când lăsaî Bretania, cătând un loc ferice,
Ca nobil de la ţară, să mă aşez aice,
Iar doi ani de iubire cu norocos sfârşit

Sylveria și conacul vecin mi-au dobândit,
Eu știu că orișicine l-a consultat vreodată
Plecat-a de la dânsul cu inima-mpăcată.
Să știi că ajutoru-i nu-i lucru de prisos
El, să mă satisfacă, e foarte bucuros.

m

Și pot să spun că nu am dorință cât de mare,
Să nu-mi acorde magul întreaga lui favoare.

PRIDAMANT

Mi-e soarta mult prea crudă, să sper că s-ar schimba.

DORANTE

Poți năzui mai mult chiar. O, iată-1, vine-ncoa.
Privește-i mersul tânăr; dar fața lui cea gravă
Ce a silit natura să-i fie blinda sclavă,
N-a izbutit să scape din gheare de văleat
Decât doar nervi și oase ce-un veac a descărnat.
Dar chiar în ciuda vârstei, un trup plin de vigoare
Îl face drept să meargă – și sprinten în mișcare;
Ascunse arcuri parcă îl mână pe moșneag
Și-i o minune pasul puternicului mag.

SCENA 2

Alcandru, Pridamant, Dorante.

DORANTE

O, geniu al științei, a cărui veghi savante
Minuni scot la iveală din tainice neante,
Și căruia nu-i scapă al nostru gând tăcut,
Tu nu ne vezi și totuși vezi tot ce am făcut;
De-au fost cândva puterea și arta ta divină
Prea bune pentru mine, atunci, te rog, alină
Și chinul unui tată adânc îndurerat,
Un vechi al meu prieten de care-s strâns legat.
La Rennes, ca și mine, își are obârșia
La pieptul lui, aș spune, mi-am dus copilăria.
Cu fiul lui de-o vârstă, crescuți am fost la fel.
O dragoste de frate mă-apropie de el...

164

ALCANDRU

Dorante, știu ce-1 face să-mi iasă mie-n cale.
E fiul său pricina nefericirii sale.
Ci nu-i așa, bătrâne, că fiul tău plecat
Ca o căință dreaptă te doare ne-ncetat?
Că îndărătnicia-ți te duse prea departe,
Că el, plecând de-acasă, te-a-ndurerat de moarte,
Că tu regreți asprimea cu care l-ai gonit
Și câți în lumea-ntreagă feciorul oropsit?

PRIDAMANT

Profet al vremii noastre, cum știi tu toate cele!
De ce s-ascund pricina nenorocirii mele?
Străin nu-ți este faptul că-am fost brutal, nedrept.
Cunoști secretul groaznic ce-1 port ascuns în piept.
E-adevărat, greșit-am, dar pentru-această vină,
Atâtea chinuri vane – pedeapsă-mi sunt deplină.
O, pune-o dată capăt părerilor de rău.
Dă sprijin bătrâneții, redă-mi pe fiul meu.

Ca regăsit el fi-va, de-aș căpăta vreo știre;
Ar ști să-mi pună aripi duioasa mea iubire.
Unde-i ascuns? Și unde să merg mânat de dor?
De-ar fi la capul lumii, mă veți vedea cum zbor.
ALCANDRU

Să sper! Pe căi vrăjite tu vei afla cu gândul
Tot ce-ți ascunse cerul, deși ai plâns, rugându-l.
Fecioru-ți plin de viață și-n cinste-l vei vedea.
Norocul i se trage din izgonirea sa.
De dragul lui Dorante, voi dovedi-o. Iată,
Cu ochii tăi vedea-vei izbânda-i minunată,
În vrăji, începătorii, cu stranii tămâieri,
Spun vorbe ne-nțelese ce au – zic ei – puteri
Ascunse, și ard ierburi cu izuri aromate
Lungind ceremonialul cu gesturi complicate –
În fine, mascarade cu țel înșelător,
155

Să înspăimânte omul ce crede-n faima lor.
Eu, cu bagheta-n mână, voi fi cu mult mai tare.
*(Minuiește bagheta, o perdea se dă la o parte și,
îndărătul ei, apar expuse cele mai frumoase costume
de teatru.)*

Poți singur să-ți dai seama de-a lui Clindor splendoare:
Au oare prinții-n lume podoabe mai de preț?
Mai te-ndoiești acum de rolul lui măreț?

PRIDAMANT

Să măgulești un tată ți-i scopul, mi se pare.
Cum pot să-i aparțină atâtea lucruri rare?
La rangul său băiatul nu și-ar îngădui
Să poarte haine scumpe, oricât s-ar strădui.

ALCANDRU

Mărinimia soartei și-mprejurări ferice
I-au dat un rang mai mare decât avu aice.
Și nimenea nu are vreun cuvânt de zis
Când se arată-n lume în astfel de dichis.

PRIDAMANT

Vrea inima mea toată speranței să se deie ;
Dar printre-aceste haine văd rochii de femeie.
Căsătorit e oare?

ALCANDRU

Pe cine a iubit
Și tot ce pătimit-a e lung de povestit.
Dar, inima de-ți este destul de îndrăzneată,
Poți, printr-o nălucire, să-i vezi întreaga viață;
Pățaniile-i toate în șir le voi ivi
Prin umbre-nsuflețite la fel cu oameni vii,
Care se mișcă-n voie și între ei cuvântă.
156

PRIDAMANT

Doar nu cumva-ți închipui că lucrul mă-nspăimânta
Întruchiparea celui ce-l cat cu-atâta dor
Cum ar putea să-mi pară un lucru-ngrozitor?

ALCANDRU

(lui Dorante.)

Te rog să pleci, amice! Și, fără supărare,
Ca totul să se-ntâmples în taina cea mai mare.

PRIDAMANT

Eu nu am nici o taină pentru-un prieten bun.

DORANTE

(lui Pridamant)

O, nu, la tot ce-mi cere eu știu să mă supun;

Te-aștept apoi la mine.

ALCANDRU

(lui Dorante)

Și ce-a văzut, să-ți spună,

De vrea, chiar astăzi seara, când fi-veți împreună.

SCENA 3

Alcandru, Pridamant.

ALCANDRU

Băiatul nu de-o dată om mare-a devenit

Și nu tot ce făcut-a e demn de-a fi slăvit.

N-aș vrea să vadă-un altul viața-i scăpătată.

Străinul nu privește cu ochii unui tată.

Vreo câțiva hani luat-a când a plecat de-acî;

Dar prada fu mărunță – și a ținut o zi.

157

Ca la Paris s-ajungă pe căi cât mai ușoare,

Vindea la proști țidule atotvindecătoare.

Făcând pe ghicitorul, a mers la țintă iar.

Cu oamenii de carte, se-arată cărturar:

La Sfântul Inocențiu ca secretar lucrează,

Pe urmă-i ajutorul unui notar cu vază.

Condeiu-l plictisește. Îl lasă și apoi

El face să danseze la bălci un maimuțoi.

S-apucă-atunci de rime – și versurile sale

Pe cântăreții străzii îi umplu de parale.

Își colorează stilul, și-n mai puțin de-un an

Se-ncumetă să scrie și câte un roman,

Pentru actori vreun cântec, cuplete, epigrame,

Ca mai târziu să vândă mătăanii și balsame;

Cu leacuri de tot soiul, pe oameni a-nșelat;

Revine-n tribunale, făcându-se avocat,

Pe scurt: nici Saavedra, nici Lazaril din Torme

N-au îmbrăcat vreodată atât de varii forme.

De-ar ști Dorante toate, nu ți-a plăcea de fel.

PRIDAMANT

Vă mulțumesc din suflet că nu-i aici și el.

ALCANDRU

Nu-ți arătai nimica. Ți-am spus pe scurt povestea

Să te scutesc de-ocara rușinilor acestea.

Sătul de păguboase și-urâte meserii,

Mănat de-o soartă biândă, ajunge într-o zi

Pân'la Bordeaux – și-acolo găsește de îndată

La un viteaz localnic îndrăgostit de-o fată,

O slujbă mai ușoară: să-i fie emisar.

Și din această treabă câștigă-avere iar.

Ducând iubitei sale mesaje, Clindor știe

Naivului să-i stoarcă bani mulți cu dibăcie,

Și din agent devine apoi rivalul său,

Căci prea frumoasa doamnă nu se lăsa prea greu.

158

Și după ce vedea-vei povestea-i de iubire,
Am să-1 arăt în toată deplina-i strălucire
Și noua meserie ce are el acum.

PRIDAMANT

Durerea-n clipa asta se-alină oarecum.

ALCANDRU

Pe când umbla prin țară el și-a ales alt nume.
Și nu Clindor, Montania îi spune-acum în lume
Vei auzi îndată că i se zice-așa ;
Privește în tăcere și nu te-nfricoșa.
De zăbovesc o clipă, să nu îți pierzi răbdarea.
Nu te-ndoi de mine de-i lungă așteptarea.
Descântecel simple sunt slabe și prea mici,
Ca năluciri vrăjite să glăsuiască-aici.
Poftim la mine-n grotă, vedea-vei cum răsare
O vrajă nouă, demnă de-un scop atât de mare.

ACTUL II

SCENA 1

Alcandru, Pridamanl.

ALCANDRU

De ce-ai să vezi acuma, tu nu te îngrozi
Dar numai după mine din grotă poți ieși.
Altminteri mori pe dată. Privește cum apare
Clindor și-apoi stăpânul, năluci înșelătoare.

PRIDAMANT

O, zei! Cum al meu suflet spre el își face drum!

ALCANDRU

Ascultă ce vorbește. Nu-1 tulbura acum.
(Alcandru și Pridamant se retrag într-un colț al scenei.)

SCENA 2

Matamor, Clindor,

CLINDOR

Stăpâne, faceți planuri? După atâtea glorii,
O inimă vitează mai cere noi victorii?

160

N-ați ostenit dușmanii să-i bateți în război?

Aveți cumva nevoie mereu de lauri noi?

MATAMOR

Într-adevăr, am planuri, dar nu știu încă bine
Pe cine-ntâi să-1 spulber. Pe cine-ntâi? Pe cine?
Să fie Șahu-acela? Sau Marele Mogol?

CLINDOR

Lăsați-i să trăiască! Scutiți-i de pârjol!
Au moartea lor vă poate aduce nemurire?
Și-apoi puteți în grabă să strângcți o oștire?

MATAMOR

Armată pentru mine? O, laș și trădător!
Ci brațul meu ajunge pe dată să-i omor.
Când numele-mi răsună cad zidurile toate,
E lupta câștigată, se prăbușesc armate.

Cunosc toți împărații curaju-mi neânfrânt;
Mânia-mi doar în parte și-a spus al ei cuvânt.
De poruncesc o dată, tustrele ursitoare
Usucă-o împărăție, oricât do-nfloritoare.
E tunul meu un trăznet, destin ai mei soldați.
Cu pumnul culc în țărână o mie de bărbați.
Cu-o singură suflare dărâm a lor pornire.
Și-ai totuși cutezanța să-mi pomenesci de-oștire?
Pe un al doilea Marte n-ai să-ntâlnești în drum.
Cu-o singură privire te voi ucide-acum.
Netrebnice ! Mi-e gândul la scumpa mea iubită
Și asta mă-mblânzește. Mânia-i potolită.
Arcașul cu-aripioare ce mângâie pe zei
A alungat și moartea aflată-n ochii mei.
Și părăsit-am chipul cel crud, setos de sânge
Ce arde și strivește, distruge și înfrânge ;
Gândind la ochii dragei și la puterea lor
Mă simt frumos și gingaș, mă simt fermecător.
11 – Corneille-Tealru
161

CLINDOR

Orice vi-e cu puțință. Iar fața luminoasă
Pe cât de cruntă fuse pe-atât e de frumoasă.
Și nu cred vreo femeie să fie-așa de rea
Încât să vă refuze mereu favoarea sa.

MATAMÛR

Ți-o spun din nou, amice, să nu îți ieși din fire:
De vreau inspir și groază ; de vreau inspir iubire.
Și rând pe rând, de-mi place, stârnesc pe drept temei
La toți bărbații groază, iubire la femei.
Pe când purtam pe chipu-mi o frumusețe rară
Aflară ele-n mine o pradă prea ușoară;
Când mă-ntâlneau pe stradă cădeau ca în extaz ;
Murea pe zi o mie zărind al meu obraz.
Prințese fără număr cereau o întâlnire,
Regine-ndrăgostite cerșeau a mea iubire,
Negusa și regina niponă-n visul lor
Oftau la al meu nume, cuprinse de amor.
Din dragoste vreo două sultane-nnebuniră.
Iar alte două-n grabă seraiu-și părăsiră,
Încât sultanul însuși un timp m-a dușmănit.

CLINDOR

Această dușmănie socot că v-a cinstit.

MATAMOR

Ei bine, toate astea îmi stăvileau avântul
Și-mi rețineau pornirea de-a cuceri pământul,
De-altminteri obosisem; și capăt ca să-i pun,
Eu pe Destin trimis-am la Jupiter, să-i spun
C-aș vrea un leac să-mi deie care să stingă dorul
Femeilor aprinse ce îmi cerșeau amorul.
De nu, mânia-mi zboară spre cer, zvârlind scânteii,
Lui Joe să-i răpească puterea peste zei,
162

Pe trăsnete să-l facă-apoi stăpân pe Marte.

De frica mea, deci Joe n-a mai rămas de-o parte
Și – fără-a sta pe gânduri – mi-a și făcut pe plac.
De-atuncea, într-o clipă, de vreau, frumos mă fac.

CLINDOR

Altfel, ce scrisorele ar fi căzut pe mine!

MATAMOR

Să nu primești bilete cumva de la oricine !

Afară doar... De mine ce spune? Haide, zi!

CLINDOR

Că pentru inimi, vrajă și groază știți a fi;

Făgăduința voastră o dată-ndeplinită,

Nici o zeiță-n ceruri n-ar fi mai fericită.

MATAMOR

Ascultă! Știi, pe vremea dé care îți vorbeam,

Zeițelor divine tot eu le porunceam.

Să-ți povestesc acuma o stranie-ntâmplare

Ce-a tulburat natura din cap până-n picioare,

Atunci ca niciodată. Deci, soarele-ntr-o zi

Nu a mai fost în stare să poată răsări,

Și-acest vizibil astru, el, zeul tuturor,

Zadarnic să-l anunțe, chema pe Aurora!

Cătată pretutindeni, la soțul ei Titon,

În codrii lui Cefale, în casa lui Memnon,

N-a fost chip s-o găsească pe mândra vestitoare

Și până-n prânz rămas-a deci ziua fără soare.

CLINDOR

Dar unde a luminii regină se afla?

11* 153

MATAMOR

Îmi oferea iubirea chiar în odaia mea !

Cât timp pierdut zadarnic și lacrimi risipite!

Căci inima-mi fu rece la multele-i ispite

Și tot ce cu iubirea-i ușoară-a dobândit,

A fost să facă ziuă, precum i-am poruncit.

CLINDOR

Îmi amintesc acuma și eu de toate-acestea.

Eram atunci în Mexic, unde-am aflat povestea.

Au plâns atunci persanii că zeul le-a pierit

Și împotriva voastră să murmure-au pornit.

MATAMOR

Aflai și eu de asta. Le hotărâm pierzania

De nu aveam de lucru pe-atunci în Transilvania,

Și soli cu daruri multe acolo au sosit

Ca să-mi prezinte scuze – și atunci m-am potolit.

CLINDOR

Frumoasă-i îndurarea când ești viteaz în viață!

MATAMOR

Privește, scump prieten, privește-această față;

Vei recunoaște-o listă completă de virtuți.

Din lumea de potrivnici de mine abătuți

N-a mai rămas o spiță, li-i țara părăsită;

Orgoliul fu pricina că viața li-i sfârșită.

Cei care-aduc omagii la tot ce am mai bun,

Pot să-și păstreze statul atunci când se supun.

Aici, în Europa, sunt regii cumsecade,

Deci eu a lor castele sau târguri nu voi rade.
îi rabd să guverneze: dar printre africani,
Unde-am găsit adesea netrebnici suverani,
Distrusu-le-am eu țara și vechea-i dinastie ;
A lor deserturi vaste îmi stau drept mărturie;
164

Acele seci nisipuri în care-atâtea-nduri
Sunt urme grăitoare a dreptei mele uri.

CLINDOR

Să revenim acuma la dragoste. Sosește!

MATAMOR

Acest rival sinistru mereu o însoțește.

CLINDOR

Plecați?

MATAMOR

Vezi, tinerelul deși în fond e laș,
Când este-n toane rele devine chiar abraș.
Și mândru că se află cu-această doamnă-aice,
E-n stare să mă-nfrunte și să-mi găsească price.

CLINDOR

Ar fi să-și cate moartea cu însăși mâna lui.

MATAMOR

Când sunt frumos, nu-mi place să fac rău nimănui.

CLINDOR

Vă părăsiți splendoarea, redeveniți teribil!

MATAMOR

Dar nu-nțelegi că faptul acest ar fi oribil?

Eu nu pot fi teribil pe jumătate doar;

Vrei să-l ucid pe dânsul – și pe iubita-mi chiar?

Gât timp sunt împreună, să stăm în așteptare.

165

CLINDOR

La fel ca vitejia, prudența vă e mare.

SCENA 3

Adrasle, Izabela.

ADRASTE

O, de-i așa, mă paște un jalnic nenoroc!
Suspîn și sufăr groaznic – și stau mereu în loc;
Cu toate că mă scurmă o dragoste adâncă
În marea mea iubire voi nu vă-ncredeți încă.

IZABELA

O, domnul meu, eu nu știu de ce mă-nvinuiți.
Pot inspira iubire – și cred că mă iubiți ;
Prea limpede mi-ați spus-o-n suspine arzătoare
Și chiar de-ar fi în totul să nu le dau crezare,
Dacă-i bărbatul sincer, eu gata sunt oricând
Să îi acord favoarea de-a-l crede pe cuvânt.
Vă cer același lucru ; și pentru a răspunde
Iubirii voastre-aprinse, nimic nu voi ascunde.
Vă rog deci să mă credeți – și lucrul e firesc;
Voi mă iubiți pe mine, dar eu nu vă iubesc.

ADRASTE

O, cât sunteți de crudă și ce cuvinte grele!

Aceasta e răsplata atențiilor mele?

Iubirea-mi credincioasă nu merită alt preț
Decât pedeapsa crudă a unui lung dispreț?

IZABELA

Noi lucrului îi spunem precum ni se năzare ;
Ce-i spinul pentru mine, e pentru voi o floare;
156

Și ce numiți iubire, credință sau plăceri,
Eu le numesc prigoană, supliciu și dureri.
Susține fiecare credința-i cu tărie.
Voi credeți în iubirea ce îmi purtați. Dar mie
Ea-mi pare ucigașă. Voi credeți că-i de preț
Un lucru ce-mi inspiră doar ură și dispreț.

ADRASTE

Disprețul vi-l stârnește deci sfânta mea iubire
Ge-mi fuse hărăzită de cer drept mântuire.
Da, cerul când venisem pe lume-n prima zi
O inimă îmi dădea doar pentru-a vă iubi.
Și fără-a vă cunoaște, vă cuprindeam în suflet
De când zvâcnise-n pieptu-mi întâiul meu răsuflăt.

Iar când privirii voastre mă dăruiam cândva,
Vă-napoiam comoara ce vă aparținea
Și care sus în ceruri, vă fuse hărăzită.

IZABELA

Mai bine-ar fi fost alta de cer îmbogățită ;
Să mă iubiți vi-i soarta, a mea, să vă detest;
Să ne supunem ambii destinului celest.
De altfel și în ceruri aveți de ură parte
Și ispășiți pesemne vreun păcat de moarte ;
Căci nu există-n lume un zbucium mai cumplit
Decât să-ți dai iubirea, dar fără-a fi iubit.

ADRASTE

De îmi cunoașteți, doamnă, durerea-atât de bine,
îmi refuza-veți mila ce doar mi se cuvine?

IZABELA

Mi-e milă, dimpotrivă, și cu atât mai mult
Cu cât suspinul vostru degeaba îl ascult
107

Căci tot ce v-ar aduce atâtea suferințe
E biata mulțumire a sarbedei credințe.

ADRASTE

Un tată mă susține. Și deci al meu amor
La dânsul va recurge spre-a cere ajutor.

IZABELA

Nu-i calea cea mai dreaptă ce duce pân'la mine.
Cu-aceasta, mai degrabă, vă faceți de rușine.

ADRASTE

Sper totuși ca-nainte de-al soarelui apus
Să văd că un părinte voința și-a impus.

IZABELA

Iar eu nutresc speranța să văd în seara asta
Un amoret ce iarăși îl va lovi năpasta.

ADRASTE

Asprimea voastră, doamnă, e fără de sfârșit?

IZABELA

Vă rog, vorbiți cu tata – căci eu m-am plictisit!
ADRASTE
Purtarea voastră rece, cum văd, e regretată
Dar vreți să vă îndemne voința unui tată.
Mă duc la el acuma. Dar jur pe ce-am mai bun
Că doar poruncii voastre eu vreau să mă supun.
168

IZABELA

N-aveți decât să mergeți spre-această țintă vană.

SCENA 4

Matamor, Izabela, Clindor.

MATAMOR

Ei, ce zici? Cum mă vede, îndată-o ia la goană.
Să-mi lase mie locul n-a pregetat de fel.

IZABELA

Nu-i doar a lui rușinea, chiar regii fac astfel,
De-i drept tot ce se spune de-a voastră vitejie
– Și-am auzit atâtea – nu-i simplă vorbărie.

MATAMOR

Puteți s-o credeți. Iată dovada: de doriți,
Să vă alegeți țara în care să domniți;
De brațul meu imperii sunt gata să asculte
O jur pe brațu-mi însuși; și asta spune multe!

IZABELA

Nu risipiți avântul acesta vitejesc;
Doar pe iubirea voastră aş vrea eu să domnesc.
O singură dorință acum spre voi mă nună
Pe-a voastre sentimente aş vrea să fiu stăpână.

MATAMOR

Ca să vedeți că ele cu totul vă-apartin,
Că-n stăpânirea voastră sunt ele pe deplin,
Las orișice pornire de cuceriri deoparte,
Las regilor coroana pe capul lor s-o poarte,
169

Am să aleg dintr-înșii un slujitor sau doi
Ce în genunchi să ducă solie către voi.

IZABBLA

Alai de felu-acesta ar face pizmuită
O viață-atât de plină și-atât de fericită.
Mesajul ce-mi trimite al vostru suflet rar,
Mi-l poate aduce dânsul – nu vreau alt emisar.

MATAMOR

Har Domnului, vi-i gândul așa cum vreau să fie;
Mărirea vi-i povară, precum îmi e și mie.
O, sceptrele regale nu mă atrag de loc:
O dată cucerite, îmi bat de ele joc.
Prințese cu duiumul sedus-am ; dar stăpână
Pe inima-mi nici una nu-i demna să rămână.

IZABELA

Doar în privința asta m-aș îndoi puțin
Că din a mea pricină cu ele-ați fost hain,
Că nu le-ați dat un suflet ce mie-mi aparține!

MATAMOR

(arătând pe Clindor)

Desigur că Montania o știe foarte bine.
La marile întreceri din China, când m-am dus
Și ambele prințese chineze le-am sedus,
Ce ți s-a spus atuncea de marea gelozie
De care-au fost cuprinse, dorind să-mi aparție?

CLINDOR

De-a voastră nepăsare prințesele-au murit.
Mă-aflam la Piramide când știrea mi-a sosit;
170

Temându-se de-a voastre isprăvi vijelioase,
Cairo într-un fluviu de lacrimi se-necase.
Voi tocmai pustii răți ținuturi și câmpii,
Vreo opt giganți sau zece ucis-ați într-o zi,
Ați năruit trei lanțuri de munți și opt castele,
Orașe, sate, târguri au dispărut și ele,
Lângă Damasc înfrânt-ați oșteni sute de mii.

MATAMOR

Ce bine știi tu locuri și timpuri să reții!
Eu le uitasem.

IZABELA

Fapte de-așa frumoasă glorie
Cum pot să vi se șteargă cu totul din memorie?

MATAMOR

Prea plină e de lauri ce-n lupte am cules
Ca s-o încarc cu fapte ce nu au interes.

SCENA 5

Matamor, Izabela, Clindor, un copil de casă.

COPILUL DE CASĂ

Stăpâne...

MATAMOR

Da, vorbește!

COPILUL DE CASĂ

Un sol afară-așteaptă.

MATAMOR

De unde e?

!71

COPILUL DE CASĂ

Regina Islandei îl îndreaptă

Spre voi.

MATAMOR

O, ceruri sfinte, ce mare-i al meu chin!

Să-mi dați mai multă tihnă și farmec mai puțin!

Și faceți ca-ndelungu-mi dispreț s-o lămurească.

CLINDOR

(către Izabela)

De dragul vostru-i gata oricând să se jertfească !

IZABELA

N-am nici o îndoială.

CLINDOR

V-a spus-o doar chiar el.

MATAMOR

Zadarnic mă imploră. Nu, nu-i cedez de fel!

i, orice i-ar promite speranța-amăgitoare,

i voi trimite moartea cu ultima-mi scrisoare.

Vă bucurați, stăpână, și pentru-un scurt moment
Primiți a sta de vorbă cu scumpu-mi confident
Ce viața mi-o cunoaște, și poate să vă-arate
Pe cine cucerit-ați pentru eternitate.

IZABELA

Nu stați prea multă vreme, curând vă-napoiați.
Așa voi ști cât face amorul ce-mi purtați.

172

SCENA 6

Clindor, Izabela.

CLINDOR

Ca să-i cunoști meteahna socot că este locul:
Acest copil de casă e-aci spre-a-i face jocul
Și a vesti într-una pe mândrul Matamor
Că vine-un sol, un consul sau un ambasador.

IZABELA

Mai mult decât ar crede, povestea-i oportună:
Mă scapă de-un zănatic – și iată-ne-mpreună.

CLINDOR

Aceste scumpe vorbe aprind amorul meu.
Voi folosi prilejul ce l-am dorit mereu...

IZABELA

Să-mi zici că...?

CLINDOR

Izabela îmi e nespus de dragă,
Și sunt cu trup și suflet al ei o viață-ntreagă,
Că...

IZABELA

Lasă aste vorbe; la ce bun să le-ascult?

Le știu și cred în ele ; ce poți dori mai mult?

Ai fost aici: respins-am coroană și mărire,

Ți-am alungat rivalul. Deci vezi că-ți port iubire

Doar când amoru-i searbăd te-ndeamnă să alinți

Cu vorbe inutile și vagi făgăduinți.

173

Ni se-ntâlnesc doar ochii – și iată fericirea.

Ce pot să spună vorbe mai mult decât privirea?

CLINDOR

O, Doamne! Ce miracol că asprul meu destin
îmi dăruie norocul unui amor deplin!

De-asprimea unui tată am fost gonit de-acasă,

Sărac, fără prieteni; o soartă nemiloasă

La îngâmfatu-acesta făcu să fiu lacheu,

Să-l măgulesc, și toana să i-o îndur mereu;

Această stare tristă ce viața-mi hărăzește

Nu pare să-ți displacă, nici nu te stingherește!

Iar toată bogăția unui rival semet

Te lasă totuși rece ; pe-amorul meu pui preț !

IZABELA

Ales-am cum e bine. O dragoste curată

De cel ce o atrage se simte doar legată.

Când urmărești avere, în rang să faci un salt,

Iubirea-i mercantilă și scopul nu-i înalt.

Acest amestec josnic mânjește și apasă

Dorința zămislită de-o inimă aleasă.
Eu știu că altu-i gândul nutrit de tatăl meu
Și că se va opune să-mi fac norocul eu.
Dar dragostea prea-mi puse pe suflet stăpânire
Ca să-mi ascult părinții și nu a mea iubire.
Puternic este tata, dar dragostea mai mult;
El mi-a ales o cale; eu inima-mi ascult.

CLINDOR

Deși mă simt nevrednic de gândurile tale...

IZABELA

O, iată nedoritul! Îi voi pleca din cale.

174

SCENA 7

Adraste, Clindor

ADRASTE

Ah, cât ești de fericit, iar eu năpăstuit!
Iubita-mi te dorește, de mine a fugit.
Prezența dumitale nu pare să-i displacă
Eu doar apar o clipă și ea de-ndată pleacă.

CLINDOR

N-a bănuț, pesemne, că veți veni aci.
Sătulă să mă-asculte, acum mă părăsi.

ADRASTE

Sătulă să te-asculte? Prea veselă ți-e firea
Și prea spirituală îți este convorbirea !
Dar ce-i spuseseși oare încât s-a plictisit?

CLINDOR

Mereu aceleași lucruri, ușor de-nchipuit:
Tot ce stăpănu-ndrugă, isprăvile-i faimoase,
Și faptele-i de arme, și cele amoroase...

ADRASTE

Ai vrea să-mi faci un bine? Pe dumneata, pe el
Să fiu gelos vreodată nu aș putea de fel.
Dar dacă nu-l poți face mai potolit să fie,
îndreaptă-n altă parte absurda-i nebunie.

CLINDOR

Nu-i cazul să vă temeți. A sale născociri
Vorbesc mereu de moarte, mereu de pustiiri,
Bătăi, zdrobiri, înfrânger, vor lumea să distrugă...

175

ADRASTE

Cum văd, ești om de lume – și totuși doar o slugă.
Nu cred că fără țintă servești un îngâmfat
Ce-i mai nebun ca însuși discursu-i deslănat.
Oricum ar fi, spre dânsa când pași-ți se îndreaptă,
O simt mereu cu mine mai crudă, mai nedreaptă.
Ori îl servești pe altul, ori ești așa semeț
încât nutrești în suflet un vis prea îndrăzneț.
Eu te socot capabil de multă dibăcie.
Deci, Matamor aiurea să-și cate o soție,
Sau, dacă nu renunță la legătura sa,
Să-i fie altul solul, nu însă dumneata.
Eu știu că, pân'la urmă, voința unui tată
Ce mă cunoaște bine, puterea își arată.

Ci slobozește-mi gândul de griji atât de mici,
Iar de ți-e dragă viața, să nu mai calci pe-aici!
De te mai prind vreodată că mi-ai ieșit în cale,
Știu ce să fac cu oameni de teapa dumitale.

CLINDOR

Pot oare-amorul vostru să-1 tulbur oarecum?

ADRASTE

Dacă mai spui o vorbă te-nvăț eu minte-acum !

Am terminat! Hai, du-te !

CLINDOR

O mică supărare

Nu-ndreptățesc-le asemeni cuvinte jignitoare.

Căci dacă n-a vrut cerul ca să mă nască prinț,

Mi-a dăruit curajul și al onoarei simț;

Eu știu să dau, de-i cazul, răsplătă după plată.

ADRASTE

Ce spui? E-amenințare?

176

CLINDOR

Din contra, plec îndată.

Din astfel de purtare nimic n-ați folosit.

Dar pentru-a face zarvă nu-i locul nimerit.

SCENA 8

Adrasle, Liza.

ADRASTE

Această secătură obraznică mă-nfruntă.

LIZA

Vă e cuprinsă mintea cumva de-o boală cruntă?

ADRASTE

Cum? Mintea mea?

LIZA

Desigur, dacă sunteți gelos

Pe sluga ponosită a unui caraghios !

ADRASTE

Știu cine-i Izabela – și mă cunosc pe mine.

Nu poate să-mi ia locul pe lângă ea .oricine.

Dar nu pot sta deoparte și sânge rău să-mi fac

Văzând că stau de vorbă și că, vădit, se plac.

LIZA

Negați – dar, cum se vede, vi-i teamă totodată.

12 177

ADRAȘTE

Poți socoti că ciuda mi-e neântemeiată,

Că am sau n-am dreptate cumva să-i bănuiesc.

Eu l-am gonit de-aicea, ca să mă liniștesc.

De fapt ce e?

LIZA

Aș spune, de nu-mi găsiți vreo vină,

Că Izabela numai pentru Clindor suspină.

ADRASTE

Ce tot vorbești tu, Liza?

LIZA

Că ea îl poartă-n gând,

Și-o dragoste ca asta n-a existat nicicând,

Că au aceleași doruri, că se iubesc pe viață.

ADRASTE

Frumoasa mea ingrată care mă minți în față,
Cum îndrăznești în locu-mi să-ți placă un slugoi?

LIZA

Rivalul vostru mândru se crede om de soi.
Să nu v-ascund nimica, vă spun ce-mi zise mie:
El spune că e nobil, bogat...

ADRASTE

Ce-obrăznicie !

LIZA

Fugind de-asprimea unui părinte-autoritar,
O vreme el prin lume a tot umblat hoinar;

178

Și, fie-apoi din lipsă de bani sau din capriciu,
La fanfaronul ăsta intrat-a în serviciu.
Și sub cuvânt că-ajută un amoretz hai-hui,
Știu prin șiretlicuri să-și facă jocul lui.
Și să cuprindă-n mreje o biată-ncrezătoare
Încât amorul vostru să-l calce în picioare;
Vorbiți cu-al ei părinte. Desigur că va ști
Să-i redeștepte simțul filialei datorii.

ADRASTE

II întâlnii acuma. Și-mi spuse încă-o dată
Că-atâta stăruință va merita răsplată,
Și bune rezultate curând se vor vedea.
Dar uite, un serviciu să-mi faci cred c-ai putea.

LIZA

Orice-am să pot voi face, de-mi cereți ajutorul.

ADRASTE

Putea-vei face astfel, să le surprind amorul?

LIZA

Nimic nu e mai lesne. Deseară, de doriți.

ADRASTE

Te las. Dar vezi să fie așa cum îmi promiți;
(*îi dă un diamant.*)

O mică-atențiune primește de la mine.

LIZA

Să-l scuturați pe tânăr cât veți putea mai bine.

12*

179

ADRASTE

N-ai grijă, sub povara sub care-l voi trudi
Va duce bețe-n spate cât poate prididi.

SCENA 9

LIZA

(singură)

Clindor, fudulul, crede partida câștigată,
Dar va primi la vreme pedeapsa meritată:
El mi-a respins amorul, se crede semizeu
Și vrea să-atragă fete ce nu-s pentru-un lacheu.
Să-mi dea o sărutare, el cîntea n-o să-mi facă.
Îi trebuie cucoane, doar ele să-i mai placă,
De sunt eu servitoare, el e valet – și-atât.

I-o fi frumos obrazul, al meu nu-i mai urât.
Susține că e nobil, bogat... Să râd îmi vine.
Departe de-a sa țară o poate spune-oricine.
E treaba lui. Deseară, de-l prind se va vedea
Cum, sub ciomag, noblețea și-averea-i vor juca.

SCENA 10

Alcandru, Pridamant.

ALCANDRU

Ți-i frică?

PRIDAMANT

Mă-nspăimântă grozav amenințarea.

ALCANDRU

Prea îl iubește Liza spre a-i dori pierzarea.

180

»

PRIDAMANT

Ea vrea să pedepsească purtarea lui Clinelor.

ALCANDRU

N-ai teamă. O transformă aprinsul ei amor.

ACTUL III

SCENA 1

Gerante, Izabela.

GERONTE

Crezi că oftări și lacrimi pot inima să-mi sfărme?

Pentru-a-mi zdrobi voința sunt slabe-aceste arme.

Deși e al meu suflet mâhnit de-atâta chin,

De minte el ascultă – și nu de-al tău suspin.

Eu știu cu mult mai bine ce-ți trebuiește ție;

Disprețuiești pe-Adraste fiindcă-mi place mie.

Deoarece, ca tată, să-l iei de soț te-ndemn,

Orgoliul tău te face să-l socotești nedemn.

Ce îi lipsește oare? Curaj? Blazon? Avere?

Nu este om de spirit? Displace la vedere?

Prea bun e pentru tine.

IZABELA

Eu știu că-i om perfect,

Că cinstea ce mi-o face se cade s-o respect.

Dar totuși să-mi îngădui – de nu-i cu supărare –

Doar câteva cuvinte să spun în apărare.

182

Eu simt imboldul tainic ce nu-l pot denumi

De a-l stima pe-Adraste, dar nu și de-a-l iubi.

Porniri ce vin din ceruri, de noi neânțelese,

Ne-ndreaptă împotriva a tot ce vrem, adese,

Și nu ne dau puțința un tată să-ascultăm

Când pentru noi alege un soț ce-l detestăm.

Dar inimile care pe lume sunt unite

Au fost de mult în ceruri iubirii hărăzite.

Iar dacă nu ții seama de aceste tainici legi,

Nu vei putea o viață de alta să o legi.

Călcând a providenței orânduiri fatale

Aduci injurii grele înțelepciunii sale.

Ar fi o răzvrătire: dezastre s-ar ivi,

Mânia providenței prea aspru ar lovi.

GERONTE

Obraznică ! Asemeni povești îmi spui tu mie?

Ce dascăli te-nvățăară așa filozofie?

Vei fi știind tu multe. Dar orișicâte-ai ști,

Să-mi desfășor puterea tu nu mă vei opri.

De te îndeamnă cerul la ură, Isabela,

Tot cerul te îndeamnă spre căpitanu-acela?

De-acest pretins războinic vrei viața să ți-o legi?

El ți-a impus puterea-i ca omenirii-ntregi?

Crezi că zăludul ăsta e-o cinste pentru mine?

IZABELA

Cu fata dumitale te poți purta mai bine!

GERONTE

Atunci ce te îndeamnă să nu mă-ascuți de loc?

IZABELA

E fericirea toată și liniștea-mi în joc.

Tu zici că-i fericită această căsnicie;

Un iad ar fi, te-asigur, de mi-ai impune-o mie.

183

GERONTE

Sunt fete mai frumoase ca tine, ce-ar dori

Un iad de felu-acesta, de li s-ar oferi!

La urma urmei, asta-i! Te vei pleca, și gata!

IZABELA

La altă încercare te rog supune-ți fata.

GERONTE

Când zic „voiesc”, ajunge! Și nu aștept răspuns.

Și du-te! Am credința că-am discutat de-ajuns.

SCENA 2

GERONTE

Au tinerii de astăzi o stranie manie !

A bunei creșteri reguli le par o tiranie

Și fără de putere e dreptul cel mai sfânt

Când dă peste-un orgoliu atât de neânfrânt.

Zi-i sexul slab și pace ! Pornit să contrazică

A noastră stăpânire n-o rabdă nici de frică ;

În dragoste îi mână doar toanele – atât

Și nu se sinchisește de tot ce-am hotărât.

Să-ți scoți din cap tu, oarbă copilă fără minte,

Că răzvrătirea-ți toantă va-nvinge-al tău părinte.

Dar ce, nebunu-acesta iar mă va plictisi?

Prin forță sau tertipuri am să-l gonesc de-acî.

SCENA 3

Geronte, Matamor, ClindoT-

MATAMOR

(lui Clindor)

Nu-ți face oare milă mult zbuciumata-mi viață?

Vizirul încă-o dată de mine se agață ;

184

Și Han-Tătar, de altfel, mă cheamă-ntr-ajutor;

Narsinga și Calcutta de-asemenea mă vor.

De-accept, ar fi nevoie de patru inși ca mine!

CLINDOR

Lăsați-i să se bată, eu cred că e mai bine.

Păcat de pumnii voștri biruitori și grei

Să sprijine pe unul îngelozind alți trei.

MATAMOR

Că bine zici; ajunge cu-a mea mărinimie;

Doar dragostea îmi place când iscă gelozie.

(Lui Geronte.)

Vai, domnule, iertare, dar nu v-am observat.

Erați atât de-aproape, și nu v-am salutat.

Dar ce priviri sunt astea? Citesc durerea-n ele.

Ci unde vi-s dușmanii să-i tai în bucățele?

GERONTE

Să-l proslăvim pe Domnul, dușmani nu am de fel.

MATAMOR

Eu i-am supus cu brațu-mi ; să-l proslăviți pe el.

GERONTE

Nu-mi fuse cunoscută această fericire!

MATAMOR

De când se știe-n lume că eu vă port iubire,

Murit-au toți de frică – sau nu-ndrăznesc nimic.

GERONTE

Prin alte părți mai bine te-arată-așa voinic !

Dar cum tânjește brațul cel vajnic ca un tunet

185

în lume când vuieste al luptelor răsunet?

Și cum rămâne faima cu care te mândrești,

De vrei doar în orașe pe străzi să hoinărești?

Se spune că te lauzi, că falsă-ți este slava,

Că doar îți târîi spada – și asta ți-i isprava.

MATAMOR

Afurisită soartă! E foarte-adevărat ;

Dar cum să plec de-aicea când sunt întemnițat?

Privirea Izabelei cu vraja ei mă-oprește

Să merg din nou la luptă – și inima-mi răpește.

GERONTE

De este Izabela ce te reține-aci

Te pregătește-n grabă. În voie poți porni;

Să nu ai nici o grijă. Ea n-o să-ți aparțină.

MATAMOR

La naiba ! Ce tot spuneți? Eu vreau s-o fac regină

GERONTE

Nu-mi arde-ntotdeauna să fac atâta haz

De biata nerozie a unui fals viteaz.

Prostia se suportă când nu e repetată !

Pe scurt, alege-ți altă regină adorată.

De te mai prind vreodată, îți jur pe zeii sfinți...

MATAMOR

Ca să-mi vorbească astfel, și-o fi ieșit din minți.

Ființă neferice ! Când al meu nume zboară

Prin lume, fug sultanii și dracii se-nfioară.

O clipă mi-ar ajunge ca să te nimicesc !

GERONTE

Eu am valeți acasă, și, când le poruncesc,

186

Deși ei nu bravează, sunt orișicând în stare
Cu pumnul să răspundă la toanta-ți îngâmfare.

MATAMOR

(lui Clinilor)

Să-i spui tot ce făcut-am din est și până-n vest.

GERONTE

Te-ar prinde mult mai bine de-ai vrea să fii modest

Eu nu sunt dintr-aceia ce te urăsc. Dar poate

Mi-e sângele cam iute – și slugi am devotate.

SCENA 4

Malamor, Clindor.

MATAMOR

Respect de-a mea iubită, tu scrupul fără leac,

Tiran al spadei mele! Ce mă silești să fac?

De ce-am avut. în față nu dușmani, ci un tată,

Ca fără să te supăr, să-i fi zdrobit pe dată?

Bătrână arătare, tu, drac împielit,

A iadului tălpoaie cu chipu-ți blestemat,

Cutezi să mă ameninți, să-alungi un om ca mine

Cu care regii lumii vor să se aibă bine !

CLINDOR

În lipsa lui de-acasă puteți, oricând poftiți,

Râzându-vă de dânsul, iubitei să-i vorbiți.

MATAMOR

Ehei, valeții ăștia... le știu obrăznicia!

187

CLINDOR

Cu spada voastră-n mână le potoliți mânia.

MATAMOR

Scânteile ce-aruncă din teacă de o scot,

Dau foc la-ntreaga casă. Vezi bine că nu pot!

S-ar mistui pe dată și țigle și burlane,

Ar arde bârne, scânduri, pervazuri și olane,

Și pietrele de boltă, și grinzi, și ușiori

Traverse și proptele, grilajuri, căpriori,

Și uși, zăvoare, broaște, filiere și vopsele,

Peroane, săli și poduri și tot ce e în ele,

Și sticla, plumbul, fierul ca niște luminări,

Și pivnițe, și puțuri, și curți, terase, scări...

Ce jalnice priveliști ar provoca pojarul

Și-ar stinge-apoi iubitei din inimă tot jarul!

Vorbește-i tu, căci nu ești, ca mine, un viteaz

Și-ai pedepsi mai dulce pe cei fără obraz.

CLINDOR

E greu!

MATAMOR

Te las, căci ușa se va deschide-ndată

Și va sări^la mine a slugărimii gloată.

SCENA 5

Clinilor, Liza.

CLINDOR

(singur)

Peste poltronii lumii e rege-acest fricos,

O umbră sau o frunză îl face sperios.

188

Un biet bătrân 'l-insultă, o fată îl gonește
I-e frică de bătaie și fuge iepurește.

(Intră Liza.)

Vai, Liza, cum se poate ca dulcele-ți obraz,
Să sperie pe omul cu suflet de viteaz,
Eroul fără seamăn, cel căpitan de vază
Ce-atâția regi doboară, regine captivează?...

LIZA

N-am farmec. Alte chipuri chiar de departe plac.
Al meu și de aproape alungă. Ce să-i fac?

CLINDOR

Alungă doar nebunii, cuminții-i cucerește.
Obraz cum ai tu, Liza, mai rar se întâlnește.
Iar cel ce te adoră nu-i chiar nesocotit;
Ființă mai drăguță nicicând n-am întâlnit.
Deși-ți cam râzi de oameni, ești nostimă, ești vie,
Dibace, subțirică, ai talie mlădie,
Ți-s ochii dulci, ai tenul ca doi bujori aprinși.
Sunt grosolani bărbații ce nu se lasă prinși.

LIZA

De când îți par frumoasă? Tu ai uitat, anume
Că nu sunt Izabela, ci Liza e-al meu nume?

CLINDOR

Sunteți de o potrivă pe placul meu. Ador
Averea ei – și-al Lizei obraz fermecător.

LIZA

Te cam întreci; ajungă-ți o singură favoare.
In fața bogăției obrazul meu dispare.

189

CLINDOR

Oricât o fac să creadă că sincer o iubesc,
Să știi că nu pe dânsa, pe tine te-ndrăgesc.
Amor și căsnicie diferă foarte tare,
Căci unul vrea plăcerea, cealaltă bună-stare.
Tu n-ai nici o lețcaie, eu sunt un biet. calic;
Nimicul nu se-mpacă de loc cu alt nimic;
Și-n ciuda încântării pe care-o dă iubirea
Celor săraci le este prea scurtă fericirea.
Eu cat în altă parte să scap de nenoroc ;
Dar când te văd pe tine simt că mă arde-un foc,
Și scot suspine crude din inima mea frântă,
Silită să renunțe la dorul ce-o frământă.
Mă simt vrăjit când calde priviri îmi dăruiești.
Cât te-aș iubi de tare de-ar fi doar să iubești!
Și mult ai fi pe placu-mi, de-ar fi de-ajuns ce place!

LIZA

Dac-ai tăcea, te-asigur că mult mai bine-ai face,
Și poate-ar fi cuminte un timp să zăbovești
Decât cu sânge rece iubirea s-o jertfești.
Ah, ce noroc pe mine! Ce amarez cuminte!
Din milă nu cutează măcar să mă alinte,
Și spre partide bune îndreaptă ghidul său
Doar ca să mă ferească de un destin prea rău!
Așa mărinimie n-o voi uita prea iute.

Fă-ți vizitele-n voie. Ci lasă-mă și du-te !

CLINDOR

Aș sta mereu cu tine, căci tu doar mi-ești pe plac!

LIZA

Stăpâna mea te-așteaptă, e singură-n iatac.

CLINDOR

De ce m-alungi tu, Liza?

190

LIZA

Eu? Te trimit la locul

Unde te-așteaptă-accea ce-ți poate da norocul.

CLINDOR

Mi-ești dragă chiar atuncea când îmi arăți dispreț!

LIZA

Nu pierde timpul, du-te, căci timpul e de preț.

Hai, du-te !

CLINDOR

Amintește-ți că alta de mă-mbie...

LIZA

E doar că-ți este teamă de-a noastră sărăcie.

Ți-am spus-o doar, sunt lucruri ce nu le uit de loc.

CLINDOR

Atât de mult îmi place bătaia ta de joc

Că dorul meu de tine devine tot mai mare.

Adio! Plec. Altminteri mă-ndrăgostesc prea tare.

SCENA 6

LIZA

Fățarnicul! Mă place și dânsul în sfârșit,

Dar cum se mai preface că este-ndrăgostit !

De-amorul meu ce-i pasă? Sunt pentru el o joacă

Și mă iubește-n glumă ea timpul să-i mai treacă.

Lipsindu-mă de-amorul ce mi se cuvenea,

Se jură că m-adoră si totuși nu mă vrea.

191

Iubește-le pe toate și inima ți-o-mparte ;

Ibovnice sau soațe să ai de ele parte

Și lasă-ți interesul să-mpace al tău dor;

Să nu crezi că pe una din noi o-nșeli ușor.

Pentru-un amor pe zestre e prea sus Izabela

Și eu mă cred prea bună pentru amoru-acela

Vândut po bani. Ca tine, la rându-mi am glumit

Ca să nu bagi de seamă ce tare m-ai jignit.

Un om nu se ferește cât timp nimic nu știe.

Și mă răzbun mai lesne de-ascund a mea mânie;

Blândețea-mi prefăcută o cursă ți-a întins

În care te vei prinde, sub ochii mei, învins.

Dar stai! Cu ce purtarea ți-ar fi ea vinovată?

E vrednic de pedeapsă cel ce norocu-și cată?

Tu mă-ndrăgești. Doar banul te face infidel.

În veacul nostru, cine nu s-ar purta la fel?

Să-i iert așadar răul ce-mi face fără vină.

Să-i las dar fericirea ce-o merită, deplină.

De nu mă vrea și dragă îi sunt, e pedepsit;

De-l mai iubesc, de rele aș vrea să-l știu ferit.

O, Doamne! în ce stare mă-aduce-ngrijorarea !
Aproape că sunt gata să-i iert toată purtarea.
O, demnă răzbunare, cum poți îngădui
Ca dreapta mea mânie să-nceapă a slăbi?
El mă iubește – totuși nedemnă mă socoate.
Eu îl iubesc – și dânsul de mine joc își bate.
Taci, dragoste nebună ! E timp să pedepsesc ;
Ți-am dat cuvântul doară, și vreau să-l împlinesc.
Când vana mea nădejde stârncște-n mine furii,
Decât a ta dulceață, prefer dulceața urii.
În sufletu-mi domnească deci ura mea de foc:
O dragoste-ntinată, nu-i dragoste de loc.

SCENA 7

MATAMOR

Ah, iată-i! Hai s-o ștergem! Dar stai, nu-i nimeni
doară...

192

Deci să-iidărăznesc. Tot trupul mi-1 simt că se-nfioară.
Iar îi aud. S-o ștergem! Nu, vântul a vuit.
Să-nainteze, de bezoa-nnoptării să profit.
Te-mpotrivești, bătrâne, dar eu mi-aștept regina.
Mă-ncurcă doar slugoii-accștia, bată-i vina!
De douăzeci de veacuri n-am tremurat atât.
Prea-i mare riscul. Dacă mă prind, m-au omorât;
Accept să mor în luptă, dar nu cu-această clică,
Să-mi întinez eu spada pe oameni de nimica.
Ce groaznice primejdii te pasc, când ești viteaz !
Dar bine că sunt sprinten la fugă-n orice caz.
Și dacă fug, degeaba spre mine ei se-ndreaptă !
Picioarul, ca și spada, e-un fel de luptă dreaptă.
Ah, vin' încoace-acuma ! Pierdut sunt! Voi muri'
Am înghețat cu totul. Și n-am să pot fugi.
O, soartă nemiloasă, curajul cum mi-1 măhuri!
Dar ce vād? E regina cu omul meu-alături.
Mi se dezgheață trupul; dar s-auzim ce spun,
Cum proslăvește dânsul amorul meu nebun,

SCENA 8

Clindor, Izabela, Matamor.

IZABELA

(în timp ce Matamor ascuns, trage cu urechea)
Nu merge bine treaba cu prea iubitul-mi tată ;
N-a fost atât de aspru bătrânul niciodată,
Nu poate să te vadă – și nici pe Matamor;
E drept că și Adraste e-acum bănuitor.
De-aceea ne-ntâlnirăm aicea, în grădină;
Vreun nechemat, la mine s-ar fi putut să vină.
Mai bine ca oriunde vom sta de vorbă-aci.
Și sunt destule locuri pe unde poți ieși.
De-asemeni, pentru mine, lasai deschisă-o poartă.

CLINDOR

Ți-i mult prea mare grija de ne-nsemnata-mi soartă.

13 – Cornellle-Teatru 193

IZABELA

Nu poate fi prea mare când îmi păzesc un bun

Ce mai presus de toate în viața mea îl pun ;
Un bun ce prețuiește mai mult ca lumea-ntreagă ;
De dragul lui, în fine, lumina-mi-este dragă.
Adraste-n van prin tata încearcă-a mă răpi;
Căci doar a ta iubire mă poate cuceri.
Morala lor absurdă de-ai ști cât mă irită!
Dar pentru tine-mi place să fiu chiar chinuită.
Și lovituri mai crunte eu cred că-aș suporta
Când le îndur pe toate pentru iubirea ta.

CLINDOR

Mă copleșești, iubito-, și inima mi-o năruie
Căci nu pot decât viața la rândul meu să-ți dăruie.
Doar sângele-mi rămâne pe-acest meleag străin
Și ție, Izabela, cu drag eu ți-l închin.
Dar dacă viața însăși îmi va surâde-o dată
Și am să pot ajunge în țara-mi depărtată,
Atunci îți vei da seama că n-ai ales prea rău:
Un om ce prețuiește cât și rivalul său.
Deși ce-ai spus mă-ncântă, o teamă pieptu-mi strânge
Că un rival și-un tată vor ști a te constrânge.

IZABELA

Fii liniștit, căci tata nu-mi poate porunci,
Precum nu poate-Adraste nicicând mă cuceri.
Eu nu-ți voi spune-acuma ce hotărâri mă mână,
Dar află că în toate pe mine sunt stăpână.
Încât ale lor planuri sunt doar proiecte-n vânt...

MATAMOR

Nu pot tăcea: e vremea să mă arăt cum sunt.

IZABELA

Vai! Cine ne ascultă?

194

CLINDOR

E doară căpitanul.
Să nu îți fie teamă. Îi potolesc aleanul.

SCENA 9

Matamor, Clindor.

MATAMOR

Trădare ! Mârsăvie !

CLINDOR

Valeții... Taci!

MATAMOR

Ei, și?

CLINDOR

Cu toții-asupra noastră acum s-or năpusti.

MATAMOR

(îl trage pe Clindor într-un colț al scenei)
Ia vin'încoa! Păcatul tu ți-l cunoști prea bine!
Tu îi vorbeai iubitei de tine, nu de mine.

CLINDOR

E drept, spre fericire, eu am râvnit ades.

MATAMOR

Din trei sau patru feluri de moarte, ai de-ales:

Te pot preface-n țandări cu pumnul-ntr-o clipită,

13*

195

Să te izbesc o dată pământul să te-ngnita.
De vreau, cu dosul palmei în zece te despic,
Sau te azvârl în ceruri, ca pe un biet pitic,
Să te prefac-un fulger în scrum și neființă.
Alege – și-ți exprimă o ultimă dorință.

CLINDOR

Și eu vă dau să-alegeți.

MATAMOR

Să-aleg? N-am priceput!

CLINDOR

Ori să fugiți degrabă, ori să ieșiți bătut.

MATAMOR

Mă amenință sluga ! Priviți neobrăzarea !
în loc să îngenunche, să-mi ceară îndurarea!...
Le face semn! Slugoiî acum vor năvăli...
De-aș vrea, în fundul mării pe loc te-aș prăvăli.

CLINDOR

Eu n-am să cat departe un cimitir prea mare;
Vă voi zvârli pe dată în gărlă, nu în mare.

MATAMOR

V-ați înțeles cu toții!

CLINDOR

Tăceți acum chitic !

Ucis-am zece oameni azi-noapte, ca nimic.

Inc-un cuvânt – și cifra cu unul va mai crește.

196

MATAMOR

Ei, drace! Vezi, banditul pe urma mea pășește.
De firea-mi curajoasă, cum văd, s-a molipsit.
De s-ar purta mai bine, ar fi de preamărit.
Am multă bunătate, și-ar fi păcat, știi bine
De-ar pierde omenirea un om viteaz ca tine.
Să-mi ceri acum iertare – și să-mi făgăduiești
Ființa ce mi-e dragă să n-o mai pângărești.
Mi-ai cunoscut curajul – să-mi prețuiești clemența.

CLINDOR

De vă trezește-amorul în suflet vehemența,
Să tragem spada-n cinstea frumoasei ce-ndrăgim.

MATAMOR

La naiba! Mă îneântă curajul tău sublim.
Hai, du-te, cucerește-o, căci nu-ți mai stau în cale,
Asta va fi răsplata serviciilor tale.

Să te mai plângi-acuma că nu sunt generos !

CLINDOR

De-un dar atât de nobil mi-i sufletul voios.
Voi ocrotiți chiar regii și nu știți ce e spaima !
Vă cânte universul întreg, de-a pururi, faima !

SCENA 10

Izabela, Malamor, Clindor.

IZABELA

O, slavă vouă, ceruri, că pot vedea aici
Cum – fără să vă bateți – v-ați regăsit amici.

197

MATAMOR

Uitați, domniță, cinstea ce v-am făcut odată
De-a vă promite rangul de soață-ncoronată.
Motive anumite proiectul mi-au schimbat.
Dar v-am ales eu însumi în loc un alt bărbat;
E un viteaz războinic și dânsul, fiți pe pace!
Doar a luptat sub mine !

IZABELA

Dac-o doriți, – îmi place.

CLINDOR

Iubirea noastră însă rămână un secret.

MATAMOR

Vă ocrotesc din umbră, eu știu să fiu discret.
Uzați în clipe grele de marele meu nume:
De-1 veți rosti, de frică va tremura o lume;
Să fiți uniți sub semnul unei comune legi.

IZABELA

Îi voi păstra credință de-a lungul vieții-ntregi.

CLINDOR

Aș vrea, cu jurământul, să meargă mai departe...

SCENA 11

*Gerante, Adraste, Matamor, Clindor, Izabela, Liza,
un grup de servitori.*

ADRASTE

Pentru aceste vorbe vei fi lovit de moarte !

Mișelule!

598

MATAMOR

Curajul s-a dus tocmai acum.

Dar ușa e deschisă – și am să-mi văd de drum.
(Trece în camera Izabelei, după ce aceasta și cu
Liza au ieșit din scenă.)

CLINDOR

(către Adraste)

Te crezi puternic, câine, cu haita după tine.
Te nimeresc, n-ai grijă, oricât te-ascunzi de bine.
(Îl străpunge cu spada)

GERONTE

Chemați în grabă-un medic. Adraste e răpus
Iar asasinu-n lanțuri pe loc să fie pus.

CLINDOR

Sunt prea mulți! Izabela, Clindor te părăsește.
Mă năruie în abisul ce soarta-mi hărăzește.

GERONTE

S-a isprăvit ! Voi trupul luați-l binișor
Iar voi, la închisoare băgați pe trădător!

SCENA 12

Alcandru, Pridamant

PRIDAMANT

O, vai! îmi pierd copilul!

ALCANDRU

Cum vă ieșiți din fire!

199

PRIDAMANT

Cu farmecele voastre, scăpați-1 de pieire!
ALCANDRU
De veți avea răbdare, chiar fără ajutor
Îl veți vedea ferice în viață și-n amor.

ACTUL IV
SCENA 1

IZABELA

Se-apropie deci ziua ; o strâmbă judecată
Își va impune mâine puterea-i ne-ndurată,
Călăului său însuși jertfit-au pe Clindor;
Ei nu vor pedepsire – să se răzbune vor!
O, cruntă nedreptate! Sentința de nu iartă,
E ca să-mpace ura ce tatăl meu ne-o poartă,
Să facă vrerea țării și-a celui ce-a murit,
Să-mi dau tribut durerea unui destin cumplit.
Cum lupti cu toți dușmanii și ce-au pus ei la cale,
Având doar slabul sprijin al inocenței tale,
Clindor, tu, singuratic? De vină te dezleg.
E-o crimă că-ți sunt dragă? Că ești un om întreg?
Da, sufletul tău mare, iubirea ta cinstită
M-au cucerit, dar dus-au la crima săvârșită.
De-ar fi să mori, zadarnic ei cruță viața mea.
De-mi pierd cumva iubitul, și eu să mor aș vrea.
Osânda ce te-așteaptă și mie îmi revine.
De ți-am adus eu moartea, vreau s-o împart cu tine.
Aceași clipă-a morții a ta și-a mea va fi,
Iar inimile noastre în cer s-or regăsi.

201

O, tată, fără suflet cu ciuda-ți ne-mpăcată,
Vedea-vei cum triumfă iubirea mea curată,
De mor și ura-ți oarbă în lacrimi s-ar schimba,
Cu-alesul meu voi râde atunci de jalea ta.
Iar de-ai să plângi amarnic de cruntă remușcare,
În ceruri fericirea-mi va fi cu-atât mai mare
Și dacă n-ai să suferi jelind pe un mormânt,
Cu umbra mea eu zilnic voi ști să te-nspăimânt ;
Să-ți urmăresc toți pașii prin groaznice tenebre,
Să-ți înspăimânt privirea cu-nchipuiri funebre,
Să-ți torn apoi în suflet al spaimei crunt blestem,
Să-ți zvârl cruzimea-n față, la mine să te chem,
Și să tânjești în viață ca sub o grea osândă,
Încât să ți se pară că soarta mea-i mai blindă.

SCENA 2

Izabela, Liza.

LIZA

Toți dorm și voi aicea? Dar e de neiertat!
Vă jur că tatăl vostru e foarte-ngrijorat.

IZABELA

Când nu-i speranță, Liza, de ce m-aș teme oare?
Să plâng aici în voie, resimt o ușurare.
Aici ultima dată iubitul rni-1 văzui,
Aicea mai răsună ecoul vocii lui,
Și iată că în suflet eu simt cum se încheagă
Imaginea ființei ce mi-e atât de dragă.

LIZA

De ce mâhnirea voastră o răscoliți mereu?

IZABELA

Ce-ai face, Liza, spune, de-ai fi în locul meu?

202

LIZA

Din doi bărbați de seamă ce v-au iubit orbește,

În zori muri-va unul, celalt nu mai trăiește ;

În loc să pierdeți vremea oftând fără temei,

Puteți găsi un altul mai valoros ca ei.

IZABELA

Cum de cutezi a-mi spune asemenea cuvinte?

LIZA

Și care-ar fi folosul unei dureri ce minte?

Ori socotiți că plânsul și chipul adumbrit

Din gheara morții scapă bărbatul cel iubit?

Gândiți-vă mai bine la altă cucerire.

O inimă v-așteaptă și-i demnă de iubire.

Un om ce n-are seamăn.

IZABELA

Să piei din ochii mei!

LIZA

Alegerea aceasta făcută-i cu temei.

IZABELA

Tu vrei să-mi faci acuma durerea mai adâncă?

LIZA

Vreți oare bucuria să n-o destăinui încă?

IZABELA

De unde bucuria aceasta îți veni?

203

LIZA

Cred că-mi veți da dreptate atuncea când veți ști.

IZABELA

Să nu mai spui nimica !

LIZA

Dar lucrul vă privește.

IZABELA

Te rog să taci din gură. Doar de Clindor vorbește.

LIZA

Gu râsul meu șagalnic, în clipa grea obțin

Mai mult ca dumneavoastră cu-un secol de suspin.

El v-a salvat iubitul.

IZABELA

Clindor?

LIZA

Chiar dânsul este.

Cât vă iubesc, stăpână, vă-arată-această veste.

IZABELA

Vorbește, spune-mi unde ar fi el de găsit?

LIZA

Făcui doar începutul. Veți face-un bun sfârșit.

IZABELA

Ah, Liza!

204

LIZA

Sunteți gata să vă urmați iubitul?

IZABELA

Iubitul fără de care eu mi-aș dori sfârșitul?

De nu ești tu în stare să mi-l salvezi acum,

L-aș însoți de voie pe al gheenii drum.

În orice colț de lume cu dânsul m-aș ascunde.

LIZA

Amorul de vă-ndeamnă să-l însoțiți oriunde,

Să-mi ascultați povestea și ajutor să-mi dați.

Vă e la îndemână, iubitul să-l salvați.

E închisoarea-alături.

IZABELA

Ei și?

LIZA

Așa se face

Că-al paznicului frate ce m-a văzut, mă place;

Căci cine mă zărește pe loc e-ndrăgostit.

Deci bietul băiețandru îndată-a fost vrăjit.

IZABELA

Și nu mi-ai spus nimica...

LIZA

Mi-a fost așa rușine

Că m-am ferit să credeți vreun lucru rău de mine;

De când iubitul vostru se află arestat,

Mai multă ascultare băiatului i-am dat.

205

Cu ochii și cu vorba lăsați să se-nțeleagă

Că-mi este drag și dânsul pe cât îi sunt de dragă.

Cel ce iubește-o dată și crede că-i iubit,

Se va jertfi acelei de care-i înrobit.

Deci pus-am stăpânire pe-ntreaga lui ființă:

El, fără să crâcnească urmează-a mea voință.

I-am spus că mai fidelă ca mine alta nu-i,

Dar că nu-s îneântată de meseria lui;

El îmi jură atuncea că-ncepe să-i displacă

Și lui, deși nu-i lesne de ea să se desfacă.

Știți, ambii frați primit-au ale-nchisorii chei

Și nu le-ar da din mână nici unul dintre ei.

Eu i-am răspuns pe dată că soarta lui cea bună

Nu i-a mai dat o clipă atât de oportună ;

Că pentru-mbogățire și pentru-a mă iubi

Prilej cum e acesta cu greu se va ivi,

Că are-n închisoare un nobil din Bretania

Ascuns sub falsul nume de domnul de Montania,

Că trebuie să-l scape; de-l însoțim apoi,

Ne-ar da tot ce i-am cere, ne-ar scoate din nevoi.

El stă la îndoială, ca-i frică de ocară,

De dragoste-mi vorbește, dar eu mă supăr iară,

Eu dau să plec, iar dânsul se face tot mai mic,

Când el se scuză însă, nu vreau să știu nimic.

IZABELA

Pe urmă?

LIZA.

După-aceea ma-ntorc. Cu fața-i tristă
îmi pare șovăielnic. L-atac, el mai rezistă;
Iar azi îi spun: „Mi-e teamă că am întârziat.
Poți face încă totul cât fratele-i plecat.”
„Dar o călătorie e scumpă, îmi răspunde.
Ne trebuiesc atâtea ! De unde bani? De unde?
Boierul cred că n-are.”

206

IZABKLA

Dar cum de n-ai știut
Ce să-i răspunzi? Ii dăruie întregul meu avut!
Inele, perle, rochii...

LIZA

Am mers chiar mai departe.
I-am spus că vă iubește captivul nostru foarte,
Și că-l iubiți, de-asemeni, cu noi că veți fugi.
Am izbutit cu asta pe loc a-l domoli.
Era, precum se vede, un pic de gelozie
Privindu-l pe Montania. Credea că-mi place mie.
Deci toată șovăiala de-acolo a pornit;
El, la-nceput, crezuse că-mi apăr un iubit.
Știind tot adevărul, el a plecat de-ndată
Spunând să fiu pe pace, că treaba-i terminată
Și m-a trimis încoace ca să vă spun acum :
Că-n miez de noapte-n taină noi vom porni la drum.

IZABELA

Mă faci prea fericită !

LIZA

Din tot ce se petrece
Eu mă aleg cu-un mire care mă lasă rece.
Dar mă jertfesc de dragul acestei mari iubiri.

IZABELA

Dar...

LIZA

Nu de asta-i vorba, căci nu cer mulțumiri.
Pe lângă pietre scumpe, atunci când veți fi gata,
Luați și niște galbeni fără să afle tata.

207

Vă vând a sa comoară – chiar fără de profit:
Am pus eu bine cheia de cum a adormit;
Și v-o predau.

IZABELA

Hai, vino, căci noaptea este mică.

LIZA

Veți merge fără mine.

IZABELA

Îți este oare frică?

LIZA

De loc, dar împreună mă tem să nu-l trezim
Căci n-ar fi cu putință ca noi să nu vorbim.

IZABELA

Glumești !

LIZA

Vreo neplăcere s-ar mai putea produce;

Deci eu aștept aicea pe cel ce ne conduce,
De-ntârzie pe stradă va fi recunoscut,
Viu să vă dau de veste de cum a apărut.
Așadar, n-a fost glumă...

IZABELA

De ce am mai lungi-o?
Să fii tu azi stăpâna! Și-acum te las. Adio!

LIZA

Vedeți...

208

IZABELA

Să bagi de seamă!

LIZA

Și-acum succes deplin!

SCENA 3

LIZA

Clindor, eu sunt aceea ce soarta ți-o dețin.
Te-am ferecat în lanțuri, tot eu le pot desface.
Eu pot să-ți dăruiesc viața sau moartea, cum îmi place.
Am fost mai răzbunată decât aș fi dorit,
Să curm o desfătare, atât am urmărit.
Destinul tău prea aspru făcu să-mi schimb dorința ;
Și-acuma vreau să-ți apăr iubirea și ființa;
Amorul meu se stinse ; văzându-ți viața-n joc,
El renăscu și ura-mi se năruie pe loc.
Și drept recunoștință, Clindor, să-mi dai cuvântul
Că, soț fidel, cerca-vei să-ți îngrădești avântul...

SCENA 4

Malamor, Izabela, Liza.

IZABELA

Aici? Acuma noaptea?

MATAMOR

Deunăzi...

14 209

IZABELA

Cum o fi

„Deunăzi”? Asta-i vreme să vă găsec aci?

LIZA

E căpitanul nostru ! De unde vine iară?

IZABELA

Pe când urcam eu scara, văzui cum el coboară.

MATAMOR

Deunăzi, când sfârșise amori-mi nebunesc,
Eu totuși de primejdii am vrut să vă feresc.

IZABELA

Apoi?

MATAMOR

Se cam iscuse pe-aici o-nvălmășeală.

Voi v-ați retras din toată această zăpăceală,
Iar eu, ca să vă apăr, de-aproape v-am urmat.

IZABELA

Ah, vitejiei voastre un nobil țel i-ați dat.

De-atunci?

MATAMOR

Nevrând atâta mândrețe să se piardă,
Am stat în turnul casei și am făcut de gardă.

IZABELA

Fără-a ieși?

210

MATAMOR

Da, fără,

LIZA

Ce mai în sus **și-n jos?**

De teamă se închise, în pod acest fricos.

MATAMOR

De teamă?

LIZA

Da, s-ar zice că tremură o varga.

MATAMOR

Pe Teamă.am pus șaua știind ce iute aleargă.

Și-apoi în chingi strângând-o am stăpânit-o-așa,
încât, de merg călare, ea tremură sub șa.

LIZA

Ca să vă-alegeți caii aveți metode rare.

MATAMOR

Asemeni cal în luptă, e fără-asemănare.

IZABELA

Frumos ! Dar despre asta noi am vorbit de-ajuns.

Ați stat deci patru zile acolo sus ascuns?

MATAMOR

Da.

14*

211

IZABELA

Hrana?

MATAMOR

Doar ambrozie, nectar...

LIZA

Nu-i lucru mare;

Cam greu e să te sature cu astfel de mâncare.

MATAMOR

Ei, da!

IZABELA

Și pân'la urmă de ce ați coborât?

MATAMOR

Să vă redau iubitul ce îl doriți atât,

Să-i prăbușesc celula și zidul de-nchisoare,

Să-i sparg în cioburi lanțul oricât ar fi de tare.

LIZA

Mai bine spuneți sincer că foamea ce-o simțiți

V-a îndemnat o pâine de zor să cuceriți.

MATAMOR

Și asta. Căci ambrozia-i mâncare cam ușoară.

Și mi-am simțit stomacul puțin bolnav spre seară.

Nu-i hrană sățioasă, și de nu ești chiar zeu,

Firește că regimul o să-I suporte cam greu.

212

Din clipa înghițirii, tu simți cum te deprimă,
îți strepezește dinții, stomacul ți-l comprimă.

LIZA

În fine, e-o gustare ce nu v-a prea plăcut.

MATAMOR

Eu, totuși, peste noapte mai coboram tăcut,

Și, la bucătărie, improvizam o cină

Unind umana hrană cu hrana cea divină.

IZABELA

Deci, după toate astea, ați vrut să ne furați.

MATAMOR

Cum, după toate astea, acum mă mai certați?

De îmi descarc mânia, vor tremura pereții...

IZABELA

Fii bună, Liza dragă, și cheamă-ncoa valeții.

MATAMOR

Doar proștii să-i aștepte.

SCENA 5

Izabela, Liza.

LIZA

Nu poți să-l prinzi ușor.

213

IZABELA

N-a spus chiar el că frica e iute de picior?

LIZA

Deci n-ați făcut nimica? N-a fost destinul darnic?

IZABELA

Am întâlnit viteazul – și totu-a fost zadarnic.

LIZA

Să-l fi lăsat să treacă și nu v-ar fi zărit.

IZABELA

Dar m-a văzut el primul, și-atuncea mi-a vorbit.

Eu, singură, în noapte, temându-i apropierea,

Mai mult însă de teama de-a turbura tăcerea,

Crezui că scap mai lesne și grija că mi-o iau

Chemându-l după mine, pe mâna ta să-l dau.

Când eu te știu aproape, mă simt mai curajoasă

Și pot să-nfrunt mai bine făptura-i zgomotoasă.

LIZA

Am râs și eu de dânsul, dar oare nu-i păcat

Că-i timp pierdut degeaba?

IZABELA

Va fi recâștigat.

LIZA

Sosește-acel cu care noi totu-am pus la cale;

El ne va da dovada destoiniciei sale.

214

SCENA 6

Itahela, Liza, Temnicerul.

IZABELA

Ei bine, brav prieten, spre ce destin ne duci?

Și ce-mi aduci tu? Viața? Sau moartea mi-o aduci?

Spre tine se îndreaptă speranța mea nebună.

TEMNICERUL

Goniți a voastre temeri. Va merge totul strună;
Am pregătit și caii. Putem pleca pe loc,
De temniță și piedici curând ne-om bate joc.

IZABELA

Ești pentru noi, amice, o forță salvatoare
Și nu cunosc răsplată ce-ar fi-ndestulătoare.
(Arată pe Liza.)

TEMNICERUL

E singura răsplată la care am râvnit.

IZABELA

Te străduiește, Liza, a-1 face fericit.

LIZA

El vrea cu-a sale planuri speranțe să ne deie:
Dar cum deschide poarta cetății fără cheie?

TEMNICERUL

Lăsat-am caii-n pază la margine de-oras.

La ei ca să ajungem, cunosc eu un făgaș:

E-un zid ce se dărâmă; prin el un drum se face.

! 216

IZABELA

Mă simt nerăbdătoare de parcă-aș sta pe ace

TEMNICERUL

Dar e târziu ! Să mergem !

IZABELA

îndată vom plec*

Dar vino sus cu mine să mai luăm ceva.

SCENA 7

CLINDOR

(în temniță)

Voi, amintiri frumoase a fostelor delicii!

Curând vă veți preface în crâncene suplicii!

în ciuda spaimii morții și-a groaznicei dureri,

Eu vă rechem în minte, supreme mângâieri!

Rămâneți lângă mine, imagini de-odinioară,

Ca soarta mea cea crudă să-mi pară mai ușoară;

Când aripile morții spre mine vor veni

Și fără Indurare sfârșitu-mi vor vesti,

Veniți și voi, să-mi spună a voastră amintire

Că-mi fuse dăruită o mare fericire.

Și dacă mă voi plânge cândva de-asprimea lor,

Să-mi amintiți că-n viață am fost cutezător.

Mult prea mărețe planuri eu am urzit în viață:

Iubirea-mi fu nebună, speranța îndrăzneată;

A fost o crimă faptul că m-am îndrăgostit.

Prin moarte va să-mi fie păcatul ispășit.

Ce mare mi-i norocul că viața mea fidelă

în slujba ta sfârșește, frumoasă Izabelă!

Și viața mea curmată de mână de călău,

Devine glorioasă, căci mor de dragul tău.

216

O, vai! Mă-nșel eu singur cu vanele-mi silințe

De a-mi ascunde-oprobiul acestei suferințe.

Să părăsesc eu ochii a căror dulci priviri

M-au înălțat prin vraja fatalei lor iubiri?

Un ucigaş fantomă cu umbra-i mă doboară;
S-a prăbuşit în viaţă, dar mort, el mă omoară;
Nu m-am temut de braţu-i, de numele-i mă tem;
Călăi se nasc o mie din cruntul său blestem.
Si sângele-i, perfidul, deşi s-a scurs din vine,
Asmute împotriva-mi fiinţe mai haine,
A căror patimi oarbe, ce greu le înţelegi,
Comit pe faţă-omoruri, la adăpost de legi.
O crimă vor să facă din fapta-mi vitejească
Şi-acestui mizerabil vor capu-mi să-l jertfească ;
Ei zic că interesul întregii ţări slujesc ;
Într-o sentinţă blândă cum să nădăjduiesc?
Astfel, n-aveam ce face: eram pândit de moarte,
Fugit-am de pieire – şi tot de ea am parte.
Scăpat-am de-un pericol, dar asta-i şi mai rău,
Îmi doborâi rivalul, dădui de un călău.
Gândesc cu-nfiorare la trista-mi întâmplare
Şi clipele de tihnă sunt doar o grea-ncercare ;
Acum, în toiul nopţii, mi-e somnul alungat
Şi-a morţii hădă schelă eu văd cum s-a-nălţat;
Dar iată magistraţii, în dimineaţa tristă,
Citind cu glas puternic sentinţa lor sinistră ;
Încătuşat, în lanţuri, vociferări aud:
E gloata ce aşteaptă deznodământul crud.
Cu ochii văd călăul ce moartea-mi pregăteşte;
Fiinţa mea se pierde şi mintea-mi rătăceşte
De nicăieri nădejde, nici urmă de-ajutor.
De frica morţii însăşi, presimt că am să mor.
O, scumpă Izabelă, tu ce-mi aprinzi iubirea,
Alungi şi spaima morţii, mi-aduci şi liniştirea !
De cum evoc surâsul divinei tale guri,
Se risipesc aceste diabolice făpturi.
Oricât de aspră-i soarta ce-acum o voi cunoaşte,
Să te gândeşti la mine – şi-atuncea voi renaşte.
217

Dar ce? în toiul nopţii se umblă pe la porţi?
Amice, vii la mine? Ce ştiri cu tine porţi?

SCENA 8

Clindor, Temnicerul.

TEMNICERUL

(în timp ce Izabela şi Liza rămân în umbră.)

Înalta judecată, în marea-i indulgenţă,

Luat-a hotărârea de-a vă-acorda clemenţă.

CLINDOR

Clemenţă! Zei din ceruri!

TEMNICERUL

La noapte veţi muri.

CLINDOR

Aceasta-i indulgenţa ce-mi pot ei oferi?

TEMNICERUL

Nu preţuiţi clemenţa aşa cum se cuvine.

Scutit de-o moarte-n public, scăpaţi şi de ruşine.

CLINDOR

Cum să-l glorific oare pe-acel judecător

Ce-n marea lui clemenţă m-a osândit să mor?

TEMNICERUL

Primiți solia morții cu toată bărbăția.

CLINDOR

Fă-ți, fără vorbă multă, amice, datoria!

TEMNICERUL

Afară așteaptă-arcașii. E totul pregătit
Și de-i vedeți, desigur, veți fi mai mulțumit.

SCENA 9

Clindor, Izabela, Liza, Temnicerul.

IZABELA

(se adresează Lizei în timp ce temnicerul deschide lui Clindor ușa temniței)

11 vom vedea, o, Liza!

V LIZA

Sunteți ca fermecată.

IZABELA

Cum aş putea fi altfel, când viața mi-i redată?

Ni-s viețile legate ; și lovitura grea

Ce viața i-o distruge, zdrobește și pe-a mea.

TEMNICERUL

Ei, domnul meu, asemeni arcași cunoașteți oare?

219

CLINDOR

Chiar voi sunteți, o, Doamne! Surpriză-ncântătoare!

Înșelător amabil, tu n-ai mințit de loc!

Da, voi muri la noapte, dar de prea mult noroc!

IZABELA

Clindor !

TEMNICERUL

Să nu vă-ndemne la mângâieri ispita !

Pe urmă fiecare ne-om alinta iubita.

CLINDOR

Ce, Liza și cu dânsul...?

IZABELA

Să-ți spun cum s-a-ntâmplat

Și cum de dragul Lizei el te-a eliberat.

TEMNICERUL

Cuvinte de iubire acum pot să ne strice.

E locul cam nesigur; hai să plecăm de-aice !

IZABELA

Să mergem ; dar v-am cere să vă mai stăpâniți

Ardoarea pân-la nuntă. Ei, ne-o făgăduiți?

Altminteri ne întoarcem.

CLINDOR

Fiți fără-ngrijorare.

Cuvântul meu de cinste !

220

TEMNICERUL

(către Liza)

Cuvântul meu de-onoare !

IZABELA

Cu-așa făgăduială, chiar viața ne-o riscăm.

TEMNICERUL

Prea multă vreme pierdem. E timp să evadăm.

SCENA 10

Alcandru, Pridamant.

ALCANDRU

Norocul lor, amice, să știi că nu se curmă,
Și cine-i urmărește nu le va da de urmă.

PRIDAMANT

Răsuflu-acum în voie.

"^ALCANDRU

Doi ani apoi s-au scurs.

Urcaș-au trepte 'nalte în lungul lor parcurs.

N-am să înșir pe unde umblat-au împreună,

Nici zilele senine, nici cele cu furtună;

Nu voi vorbi de arta prin care s-au 'nălțat;

Să ne ajungă felul în care-au evadat,

Și mărginind povestea la cele necesare,

Am să-i arăt în toată nespusa lor splendoare.

De vrei să vezi acuma mai mândre întâmplări,

Urmează-mă. Voi trece la alte evocări.

221

N

Acei ce-n fața voastră aici se perindară

Trăind din plin iubirea și drama lor fugară,

Nehărăziți pe lume unui măreț destin,

N-avură strălucire, nici faimă pe deplin.

ACTUL V

SCENA 1

Alcandru, Pridamant.

PRIDAMANT

Azi parcă Iza!..cla e mai încântătoare!

ALCANDRU

În urma-i merge Liza, fidefa-nsoțitoare.

Dar mai întâi de toate, tu nu te-nspăimânta,

Și nu ieși de-aicea decât în urma mea.

Căci altfel riști, ia seama, să cazi în neființă

PRIDAMANT

în astfel de condiții, îmi piere-orice dorință.

SCENA 2

Izabela, în rolul Hipolitei. Liza, înfățișând pe Clarina.

LIZA

Această comedie când oare-o vom sfârși?

Vreți să petrecem noaptea, printre boschete,-aci?

223

IZABELA

Eu am să-ți spun ce gânduri încoace mă purtară

Căci de-mi ascund durerea, mi-e soarta mai amară.

Știi, prințul Florilam e...

LIZA

Da, știu, plecă la drum.

IZABELA

Din pricina aceasta, eu sufăr crunt acum.

Fiindu-ne prieten, și casa lui vecină,

A pus să se deschidă o poartă spre grădină.
Rozina – principesa – și soțul meu, complici,
Când Florilam plecat-a, se întâlnesc aici.
Aștept să-mi văd bărbatul, și fără vorbă multă
Să-i spun că nu-s femeie să rabd așa insultă.

LIZA

De-mi dați crezare, doamnă, să nu-l mai dojeniți.
Mai bine ați ascunde tot ceea ce gândiți.
Pornirile geloase sunt vane și absurde.
Bărbatul, când le simte, mai tare vrea să zburde.
El tot stăpân rămâne, și orice-am spune noi,
Îl mână, dimpotrivă, mereu spre-amoruri noi.

IZABELA

Iubirea-i vinovată s-o rabd? Să nu se știe?
Pe alta s-o iubească? Eu doar să-mi zic soție?
Nu-i crimă, când el rupe al căsniciei fir?
Cum **nu** se rușinează de-așa minciuni – mă mir!

LIZA

Astfel a fost pe vremuri. Dar azi fidelitate
Și-un lanț al căsniciei sunt lucruri perimate.

224

Pentru bărbați onoarea își are legea ei:
Ce e la dâșii cinste, necinste-i la femei.
Pe lașitatea noastră se-nalță-a lor onoare:
E-o cinste pentru-un nobil să aibă țiitoare !

IZABELA

Scutește-mă de omul atât de-orgolios
Încât să fie mândru că e necredincios !
Dacă-a urî trădarea, a ține la soție
E socotit de unii drept o nemernicie,
Pe-un astfel de nemernic aş pune pururi preț,
Disprețuit de este, stimez acest dispreț.
Și de-i un blam când soțul soția nu-și înșală
Fidelul soț să-și facă din blamu-acesta, fală.

LIZA

Am auzit portița, desigur c-a venit.

IZABELA

Să ne retragem.

LIZA

Vine încoace. V-a zărit.

SCENA 3

Clindor, în rolul lui Theagen.

Izabela în rolul Hipolitei.

Liza în acel al Clarinei,

CLINDOR

Prințesa mea se-ascunde și văd că mă evită.
Aceasta-i desfătarea cândva făgăduită?
Așa se răsplătește amorul meu fidel?
O, stați și nu vă temeți, prințesa mea, de fel.
Vi-i soțu-absent, și doarme geloasa mea consoartă.

✓

15 – Corneille-Teatru

225

IZABELA

Ești sigur de aceasta?

CLINDOR

înverșunată soartă!

IZABELA

Sunt trează. Tu, viclene, nu m-ai putut orbi
Căci văd, în miez de noapte, la fel ca-n plină zi.
Văd cum se-ntruchipează ce-a fost doar bănuială ;
Ți-am deslușit prea bine purtarea neleală.
Cu gura ta trădat-ai perfidul tău secret,
îndrăgostit bezmetic ce nu poți fi discret!
Da, este în iubire o faptă imprudentă
Din propria-ți soție să-ți faci o confidentă.
Nu mi-ai jurat tu oare la alta să nu ții?
Azi unde ți-i amorul? Credința unde ți-i?
Când mi le dăruiseși, păstrat-ai amintirea
Cât între noi de mare era deosebirea?
Rivalii tăi, din cale ți-i-am înlăturat
în timp ce tu – ții minte? erai doar un soldat.
Am părăsit și casa unui iubit părinte
Ca să îndur cu tine mizeria, – ții minte?
Și brațele întins-am atunci când m-ai răpit.
Căci la porunca tatei n-am vrut să mă mărit.
Apoi, tu știi prea bine ce griji, ce sărăcie
Am îndurat urmându-ți amara pribegie.
Vai, cruntă mi-a fost soarta, când, iată, printr-un salt
Ai obținut deodată un rang atât de-nalt.
De crezi că fără mine ți-e viața fericită,
Mă duc din nou în casa de unde-am fost răpită.
Iubindu-te, necazuri de-am înfruntat mereu,
Nu-i pentru-a ta mărire – ci ca să fii al meu.

CLINDOH

De ce îmi faci o vină din fuga ta cu mine?

Ce poate face-amorul o știi și tu prea bine.

226

Să fii mereu cu mine, dorință el ți-a dat.
Nu m-ai urmat pe mine, plăcerea ți-ai urmat!
Eram sărman atuncea, dar nu uita de-asemeni
Că fuga ta făcuse aidoma să-mi semeni.
Să te răpesc, te-asigur că nu mă ispiteau
Averi oricât de multe ce-acasă rămâneau !
Eu am adus ca zestre doar spada neânvinsă.
Tu ce mi-ai dat afară de-o dragoste aprinsă?
Pe când mă duse spada din ce în ce mai sus,
Iubirea-ți în pericol de mii ori m-a pus.
Regreți pe-al tău părinte, cu biata-i bogăție;
Să fii printre prințese, au nu-ți mai place ție?
Te du atunci în țara din care ai plecat
Să cumperi cu averea-ți un rang precum ți-am dat !
La urma urmei, spune, ce te nemulțumește?
Silitu-te-am vreodată să mă ascuți orbește?
Am fost cu tine rece ori disprețuitor?
Femeile-s ciudate, sucită-i mintea lor!
Când soțul le adoră și-n dragostea-i nebună
La felul lor năstrușnicfii vrea să se supună,
Când le oferă-onoruri și-un trai de griji ferit,

Când orișice capriciu le este-ngăduit, –
Dacă un pic știrbit-ai credința conjugală,
Nu este-n lume faptă la fel de criminală;
Mai bine-ai fi fățarnic, hoț, ucigaș, escroc,
Ți-ai otrăvi părinții, ai da la casă foc!
Și chiar pedeapsa cruntă, Titanilor sortită,
Lovind pe Encelade, de drept ți-e cuvenită.

IZABELA -

Dar ți-am mai spus adesea: faimoasele-ți măririi
Nu-mi fură niciodată prilej de ispitiri.
Eu te urmai pe tine, când părăsii pe tata;
Dar când privești mărirea ce firea ta schimbat-a,
Nu te gândi la mine – vezi cui o datorești.
Prin Florilam, știi bine, ești astăzi tot ce ești.
Abia ce te cunoaște, și felul tău îi place;
Din biet oștean, deodată el căpitan te face

15*

227

Și prin această slujbă norocul ți-a-nzecit.
Ajungi, prin ocrotirea-i, de rege ocrotit;
Și ce prietenie de-atuncea îți arată,
Grăbindu-ți înălțarea, lui singur datorată!
Prin grija lui ajuns-ai – vezi, lucrul se putu –
Mai mic în rang ca dânsul, dar mai puternic tu;
Oricui avea să-i frângă într-astfel cerbicia;
Iar tu, drept mulțumire, să-i spurci, vrei, căsnicia!
Dar pentru-a ta pornire, arată un temei!
Când el îți face-un bine, să-l necinstești tu vrei?
El te-a umplut de bunuri, tu furi a sa iubire.
Ți-aduse măreție, tu lui, doar înjosire!
Așa întorci tu oare tot binele primit?
Cu-așa recunoștință îl crezi tu răsplătit?

CLINDOR

O, suflete (căci încă așa e al tău nume
Și-așa îți va rămâne cât am să fii pe lume),
Crezi oare că respectul sau teama de-a muri
Vor dobândi anume ce nu poți dobândi?
Ingrat, sperjur tu spune-mi, sau orișicum îți place.
Iubirii noastre însă injurie nu-i face.
Ea își păstrează focul întreg, nemistuit,
Iar patima aceasta ce m-a învăluit
De-ar fi putut să fie ucisă la naștere,
Nu pregeta să-o facă iubirea mea cea mare.
Că datoria-ncearcă zadarnic a lupta
O știi și tu prea bine din însăși viața ta.
Când te silise Eros să-ți părăsești căminul,
Părintele și-avutul ca să-mi urmezi destinul,
Tot Eros, cu de-a sila, dorința, vai! mi-a dat
Să te lipsesc pe tine dé câte un oftat ;
Ci iartă-mi tu greșeala aceasta ne-nsemnată.
Nu-ți fură nimeni locul de soață adorată.
Iubirea ce nu are virtutea ca temei,
Chiar ea se nimicește prin slăbiciunea ei;
Amorul ce ne leagă, adânc se-ntemeiază,

228

Cu cinste se-ncunună, virtutea îl veghează;
Prin dârza-i stăruință un nou avânt își ia
Și legătura-i ține cât ține viața mea.
Deci, suflete, îmi iartă această rătăcire,
Pe care mi-a trimis-o amorul în neștire,
Și rabdă-mi nebunia de-o clipă ; doar tu știi
Că dragostea ne leagă acum ca-n prima zi.

IZABELA

O, cum mă las de lesne în voia amăgirii!
Văd deslușit trădarea, dar mă încred iubirii.
Mă las din nou răpită de glasu-ți pățimaș,
Ba iert chiar fărdelegea, iubindu-1 pe făptaș.
Iubite soț, mă scuză că sunt nestăpânită
în marea mea mânie din inimă pornită !
în astfel de-ntâmplare, nu dovedește-amor
Acel ce se arată mereu nepăsător.
Dt^mi pierde strălucirea și farmecu-mi se trece,
E drept față de mine să te arăți mai rece ;
Și chiar consimt a crede că ce-ai făcut acum,
Iubirea conjugală n-o schimbă nicidecum.
Dar nu uita spre cine ardoarea ta se-ndreaptă;
Din pricina-i, desigur primejdii mari te-așteaptă.
Ai grijă ca secretul să-ți fie nepătruns ;
Cei mari nu pot să facă nimica într-ascuns.
Alaiul ce într-una de pașii lor se ține,
Greu îl înșeli, când ochii și-ndreaptă către tine,
Și pârîtor devine oricine-a presupus
Că prin această pâra se-nalță el mai sus.
Iar Florilam acuma sau mai târziu afla-va
Ori singur, ori prin alții, ce demnă ți-e isprava!
Și-atuncea – doar la gândul acesta mă-nfior –
Va merge în mânia-i chiar până la omor.
Când sufletul abateri de felu-acesta-ți cere,
îmbină-ntotdeauna prudență și plăcere.
Aș accepta schimbarea, așa cum ți-am mai spus,
De-aș ști că scumpa-ți viață tu nu vei fi expus.

229

CLINDOR

Atuncea-, încă-o dată să ți-o repet mă lasă,
Că pentru-a mea iubire, de viață nici nu-mi pasă.
Prea mi-a pătruns în suflet și-n mreje m-a cuprins
Ca să mă tem de moarte, de-ar fi să fiu surprinț.
în patima mea oarbă, eu îndrăznesc a spune:
în cumpănă chiar capul nu e prea mult a-1 pune;
Dar focu-acesta, clipe să-l potolească-ajung.
E un puhoi ce trece, și nu ține-ndelung.

IZABELA

Atuncea mergi la moarte cu pofta ta nebună,
Disprețuiește-ți viața, cu plânsu-mi dimpreună.
După-o astfel de faptă, cum poți tu socoti
Că doar cu-a ta pedeapsă un prinț s-ar mulțumi?
Ce sprijin să-mi rămână când vei muri-n rușine
Și răzbunării sale mă vei lăsa pe mine,
Ca necinstind soția cuiva ce l-a trădat,

De două ori să simtă că-i bine răzbunat? *

Eu n-am s-aștept atâta ca moartea ta să vie
Și să se-abată-asupra-mi pedeapsa lui târzie.
Onoarea mea întreagă, păstrată până-atunci,
Tu jertfă urii sale așa ușor arunci?
îmi voi cruța rușinea legată de-a ta soartă:
De nu rămâi în viață, la rându-mi voi fi moartă,
Iar trupul meu ce ție "cu drag s-a dăruit,
Atuncea nu se teme să fie pângărit.
Trăiam pentru iubire, nu pentru-acea rușine
De-a desfăta bărbatul cel înșelat de tine.
Adio. Chiar acuma, murind eu cea dintâi
îți iert fărădelegea. Poți liber să rămâi.

CLINDOR

O, nu muri, iubito. Privește ce schimbare
In sufletu-mi aduse virtutea ta cea mare.

230

Yi ciuda crimei mele tu încă mă iubești,
Brin moartea ta, o soartă nedemnă ocolești!
De laudă, mai vrednic ce ar putea să fie?
Iubirea ta cea mare, sau marea-ți vitejie?
Învins de amândouă, spre tine iar m-avânt.
Porăirea mea neroadă căzută-i la pământ,
Și aimea simțire-n fine, cu totul vindecată,
Din lanțuri rușinoase e-acum descătușată,
Când inima-mi fu prinsă, ea nu s-a apărat.
Uita-vfei tu vreodată?

i

i

1 IZABELA

Ce oare? Am uitat.

CLINDOR

Chiar dacă astăzi ochii cei mai frumoși din lume
Ar vrea să mă cuprindă în mreji fără de nume,
Mi-e inima ferită, și nu mă tem de ei,
Căci ochii tăi, nu alții, îmi sunt stăpâni și zei.

LIZA

Dar cine vine-ncoace?

SCENA 4

Clindor, în rolul lui Theagen, *Izabela*, în rolul
Hipolitei, *Liza*, în acel al Clarinei, *Erast*. Un grup
de slujitori ai lui Florilam.

ERAST

(înjunghiind pe Clindor)

Netrebnice, primește

Favorul ce iubita prin mine-ți dăruiește.

231

/

I

PRIDAMANT

(cătrefe Alcandru)

O, Doamne! 11 ucide! Nu-i dați un ajutor? ,

/

ERAST /

Așa să moară, pururi, orice seducător! !

IZABELA

i

Călăilor, ce faceți? j

ERAST '

Am dat o pildă dreaptă.

Cu spaimă să privească pedeapsa ce-i așteaptă,

Ingrații care-ar crede că fără de căinți

Necinste pot aduce în casa unor prinți.

Noi răzbunăm deodată – e gândul ce ne-ndeamnă

Pe prinț, pe principesă, pe dumneavoastră, doamna.

Pentru toți trei, venit-am aicea să abat

Un om ce n-a fost vrednic de a vă fi bărbat.

Când o mârșavă faptă își capătă răsplată,

O, nu mai plângeți, doamnă, căci fost-ați răzbunată.

Adio!

IZABELA

Jumătate din el, doar, ai ucis !

În mine mai trăiește. Pe cel ce te-a trimis

De vrei a-l satisface, ia viața mea zdrobită !

– Iubite soț, la pieptu-mi a ta ți-a fost răpită

Căci inima-mi geloasă, cu tainicul ei rost,

Nu m-a vestit la vreme, să-m piedic ce a fost.

Puternică lumină, atâta de târzie,

Ne-arăți amenințarea atunci când ne sfâșie !

Ar trebui... Mă-năbuș. Prea mult am suferit.

Deodată și putere și glas m-au părăsit.

232

Durerea ma ucide, dar mi-e și mângâiere,

Căci ne unește iarăși...

LIZA

O, graiul cum îi piere!

Vai, doamna moare! Moare! Să alergăm de zor

– Ajunge-atâta vorbă ! Să cerem ajutor !

(Aci se coboară o cortină care ascunde grădina și trupurile lui Clindor și al Izabelei; vrăjitorul și tatăl ies din grotă.)

SCENA 5

Alcandru, Pridamant.

ALCANDRU

De-a noastre vise soarta își râde tâlhărește;

Ne-nalță, ne prăvale, cum roata-i se-nvârtește,

Iar legile-i nedrepte în univers domnesc

Și-n plină fericire, pieirii ne sortesc.

PRIDAMANT

Unei iubiri de tată, aceste vorbe-s crunte ;

Pot fi doar mângâiere durerilor mărunte ;

Ci mi-am văzut eu fiul răpus, asasinat,

Pierdută fericirea și visul spulberat;

Prea mare mi-e durerea și rana prea fierbinte,

Ca să mai pot pricepe asemenea cuvinte.

Vai! Sărăcia poate de rău l-ar fi ferit.

Fatala-i fericire, ea l-a nenorocit!

De-acum încolo poate să tacă-a mea durere,

Un chin care bocește așteaptă mângâiere ;

Al meu și-urmează soarta. Destul am suferit.
Adio, mor la rându-mi, căci fiul mi-a murit.

233

ALCANDRU

Firească desperare pe căi firești te rână
Și face-o crimă cine decizia-ți amână.
Urmează-ți dar feciorul și nu mai aștepta !
Dar împotriva-ți mâna în van ai îndrepta.
Te va răpune sigur durerea ta cea mare.
Ca s-o sporesc, pe dată te duc la-nmormântare.
(În acest moment cortina se ridică și toți actorii
împreună cu portarul, numără banii pe o masă,
fiecare luându-și partea ce i se cuvine.)

FRIDAMANT

Ce-i asta? Oare morții au bani de numărat?

ALCANDRU »

Cum vezi, aici, nici unul nu-i dezinteresat.

PRIDAMANT

Clindor e ! Iată-1 ! Doamne ! Ce mare mi-e surpriza !

Îi văd și asasinii, soția lui și Liza !

Prin ce minunăție, deodată împăcați,

Stau laolaltă morții și viii adunați?

ALCANDRU

E-acum sfârșitul piesei cu crime și zăzanii,
Actorii se adună ca să-și împartă banii.
Pier unii, alții-omoară, un altul e mahnit,
Dar viața lor, pe scenă, frățește i-a unit.
În versuri se înfruntă și-apoi cad fără teamă,
Rostind cuvinte grele – de care nu țin seamă.
Trădatul, trădătorul, cel viu și cel ucis
Se regăsesc prieteni, de parcă-a fost un vis.
Clindor și cei din juru-i au izbutit să scape
De-un tată și de-un jude ce-i urmăreau de-aproape.
Zvârliți în sărăcie și fără de-ajutor,
Ales-au meseria aceasta de actor.

234

PRIDAMANT

Deci, fiul meu pe scenă...?

ALCANDRU

Da, arta grea, frumoasă,
Fu pentru câteșipatru o primitoare casă ;
Iar după închisoare, tot ce-ai putut vedea,
Iubirea-i adulteră și-o moarte atât de grea,
Sunt doar sfârșitul tragic al unei piese triste
La care tot Parisul se duce să asiste,
Și să admire arta în care din belșug
Ei se arată vrednici de-un nobil meșteșug.
Bănoasă-i meseria, iar bogăția mare
Pe care ai văzut-o în toată-a ei splendoare,
Chiar lui îi aparține. Dar astfel îmbrăcat
Pe scenă doar s-arată, lăsându-se-admirat.

PRIDAMANT

Crezusem că murise. Era doar amăgire.
Dar nu văd un prea mare prilej de mulțumire.

Să fie-acesta rangul atât de ridicat
La care fericirea cea mare l-a purtat?

ALCANDRU

Nu te mai plânge. Astăzi, e mare cinste-n teatru
Și se arată-oricine al scenei idolatru ;
O artă odinioară hulită pe nedrept
E îndrăgită astăzi de orice om. deștept.
Vuieste tot Parisul! Provincia o-așteaptă!
Chiar principii, spre teatru privirile-și îndreaptă.
Poporul se desfată, și-un nobil, nicăieri
Nu poate să mai afle asemenea plăceri ;
Iar cei ce prin adâncă și rodnică gândire
Se străduiesc s-aducă obștească mulțumire,
Găsesc la un spectacol frumos ce-l pot vedea,
O desfătare demnă de-o muncă-atât de grea.

236

Chiar Ludovic, monarhul, în lupte neânfrântul,
A cărui faimă face să tremure pământul,
Încununat cu lauri acceptă, uneori,
La teatru, să privească, s-asculte pe actori.
Parnasul își arată minunile acolo,
Iar mulți din cei pe care i-a îndrăgit Apollo,
Și mințile alese, găsesc destul răgaz
Să scrie pentru scenă – cu lacrimi ori cu haz.
De vrei cumva să judeci un om după câștiguri
Să știi că și în teatru, venituri mari ți-asiguri.
Deci, fiul dumitale, cu meseria sa,
E mai bogat acum decât la dumneata.
Te leapădă, amice, de-acea prejudecată
Și nu-i mai plânge soarta atât de minunată.

PRIDAMANT

Nu am nici o părere de rău când pot vedea
Că are-o meserie ce-o-ntrece pe a mea.
La început, desigur, fu inima-mi mișcată
Când am crezut în piesa ce o vedeam jucată;
Nu-i prea recunoscusem nici farmec, nici folos
Și mă plângeam de teatru, găsindu-l odios.
Dar spusa dumitale mi-a-nlăturat sfiala
Și mi-a gonit tristețea o dată cu greșeala.
Binc-a făcut băiatul!

ALCANDRU

O vezi și dumneata...

PRIDAMANT

Firește, eu chiar mâine, de-aicea voi pleca.
Merg la Paris, Alcandre. Iar pentru-a ta știință
Primește-mi admirația și-a mea recunoștință.

236

ALCANDRU

È-o mare bucurie s-ajuti un om cinstit.
A-i da o mulțumire, te face mulțumit.
Adio! Mă pot duce – ți-e inima-mpăcată.

PRIDAMANT

Un bine ca acesta greu și-ar găsi răsplată;
Dar n-am să pot vreodată uita, în viitor,

Mărinimoasa-ți faptă, ilustre vrăjitor!
SFIRȘIT

HORAȚIU

TRAGEDII;

16»

în rominește de *Victor Eltimiu*
în colaborare cu *Petru Manotlu*

PERSOANELE:

TULIUS, regele Romei.

BĂTRÎNUL HORAȚIU, cavaler roman.

HORAȚIU, fiul său.

CURIAȚIU, nobil din Alba, logodnicul Cămilei.

VALERIU, cavaler roman, îndrăgostit de Cămila.

SABINA, soția lui Horațiu și sora lui Curiațiu.

CĂMILA, logodnica lui Curiațiu și sora lui Horațiu.

IULIA, romană, prietena Sabinei și a Cămilei.

FLAVIAN, soldat din oastea Albei.

PROCUL, soldat din oastea Romei.

ACTUL 1

La Roma, într-o sală a palatului lui Horațiu.

SCENA 1

Sabina și Iulia

SABINA

îmi iartă slăbiciunea și suferința mea:

E prea îndreptățită în astă clipă grea ;

Când vezi căzând pe tine urgia cea mai mare

Un tremur sade bine chiar celui dârz și tare;

Cel mai puternic cuget atât de crunt lovit,

Cum ar putea rămâne întreg și neclintit?

Deși trăiesc în suflet o teamă ne-mblânzită,

Simțirea nu îmi este de lacrimi cotropită

Și-n valul de suspine urcat spre-a bolții vrajă

Măcar statornicia să-mi stea mereu de strajă...

Când poți să stingi în tine a lacrimii scânteie,
Nu ești bărbat și totuși mai mult ca o femeie...
Astămpărându-ți plânsul în [ceasul.de](#) urgie,
Arăți, fiind femeie, destulă bărbăție.

IULIA

Aceasta i-ar ajunge unei făpturi vulgare
Ce face din nimica o suferință mare ;
16 , 241

De-această slăbiciune virtutea-i umilită,
Și speră să răzbească, deși e îndoită.
Stau cele două taberi sub zidurile noastre,
Dar Roma nu cunoaște înfrângeri și dezastre;
În loc să tremuri, cântă-i un imn de proslăvire;
Dacă-a pornit la luptă, pornit-a la mărire!
Alungă, da, alungă îngrijorarea vană,
Fii vrednică Sabina, de-un suflet de romană!
SABINA

Romană-s, vai, fiindcă Horațiu e roman;
Prin mâna-i stau alături de-un falnic cetățean,
Dar legătura asta mi-ar fi numai sclavie
De-ar fi să uit de locul ce-mi dete ziua mie,
De Alba, unde viața-mi pornit-a să respire...
O, Albă, țară scumpă, întâia mea iubire,
Când văd că între tine și noi, porni război,
Mă tem și pentru tine, mă tem și pentru noi
Și de găsești, o, Romă, trădare-n gândul meu
Dușmanii ți-i alege, să-i pot urî și eu!
Când oștile-și înfruntă voința lor, înalta,
Cu frații mei într-una și soțul meu în alta,
Cum să-ți urez izbândă, și fără necredință
Să mânii zeii pentru deplina-ți biruință?
Eu știu că începutul, puterea ți-e în fașă
Că fără de războaie nu vei spori, trufașă;
Al tău e viitorul și marile-i destine
Nu se opresc în pragul popoarelor latine ;
Îți hotărâră zeii a lumii stăpânire
Și numai prin războaie vei merge spre-mplinire ;
Eu n-am să stau în calea mărețului avânt,
Ce va să-ndeplinească al zeilor cuvânt...
Aș vrea să-ți văd, o, Romă, superbe armate
Cum taie Pirineii și trec încoronate...
Să-mpingi batalioane departe-n Răsărit
Stindardele-ți înfige pe Rinul biruit;
Coloanele lui Hercul sub pașii tăi răsune ;
Dar cruță o cetate ce-n vremile străbune
242

Ți-a dat pe Romul, rege, din sânge vechi de regi.
Din elji tragi și nume și ziduri mari și legi!
Origina ți-e Alba. Oprește-te din cale
Și nu înfige fierul în sânul mamei tale!
Aiurea îți întoarce triumfătorul pas ;
A Albei bucurie îți va cânta în^vglas,
Căci, dânsa fericită de strălucirea ta,
Îți va dori izbândă, dar nu în contra sa !

IULIA

Mă miră aste vorbe ! Ți-am cunoscut gândirea
Când, împotriva Albei ne-am înarmat ostirea.
Erai nepăsătoare, o socoteai dușmană,
Părea că porți în vine un sânge de romană,
Îți admiram pornirea cu care îți jertfeai
Trecutul tot, și una cu soțul te făceai.
Și-ți alinam suspinul și temerea ciudată,
Crezând că pentru Roma erai îngrijorată.

SABINA

Atâta timp cât fură numai ciocniri ușoare
Prea slabe ca pe unul sau cellalt să-l doboare,
Atât cât o speranță de pace mai trecea,
Puteam să fiu romană, în vanitatea mea.
Triumful Romei dacă îl așteptam cu teamă
Pornirea tăinuită n-o mai lăsam să geamă.
Și, dacă, dimpotrivă, simțindu-i tari pe-ai **mei**
Mă bucuram în suflet și biruiam cu ei,
Deodată, judecata chemând într-ajutor
Plângeam văzând norocul trecând de partea lor.
Dar azi, când o cetate va trebui să piară,
Să cadă sclavă Alba sau Roma să dispară,
Când n-or mai fi zăgazuri pentru învingător •
Și nici speranțe-n calea învinsului popor,
M-aș arăta prea crudă, cu țara mea, sărmana,
Dac-aș simți că-n mine a biruit romana,

16*

243

Triumful vostru dacă î-aș implora la zei,
Cu prețul unui sânge vărsat de frații mei.
Nu doar de-un om se leagă tot ce mă abătu,
Eu nu sunt pentru Alba, nici pentru Roma, nu!
Mă tem și pentru una și pentru alta, eu...
Oricare-ar fi sfârșitul, voi fi lovită greu.
Mă-mpart amândurora egal, pân-la osândă,
Părtașă la dezastru dar nu și la izbândă,
Și-n mijlocul atâtor urale și plânsori,
Voi plânge cu învinșii, urând pe-nvingători !

IULIA

Se nasc, chiar foarte-adeșea, în vremi nenorocite,
Deosebite gânduri în firi deosebite !
Pe alt temei Cămila se zbate mai cumplit:
Bărbatul tău i-e frate, iar fratele, iubit;
Dar astăzi vede altfel, c-o suferință-naltă,
Când neamu-i e-ntr-o parte și dragostea-n cealaltă.
Pe când purtai în suflet un crez roman, înalt,
Al dânsei, șovăielnic, la cel dintâi asalt,
La orice pregătire de luptă se temea,
Nici uneia din taberi triumful nu-i dorea,
Pe cei loviți plângându-i cu lacrimi nesecate,
Purta mereu în suflet durerile-adunate.
Dar ieri, aflând că zarul fusese aruncat,
Și că-nsfârșit asaltul din urmă fi-va dat,
I-a strălucit pe frunte o bucurie mare...

SABINA

Vai, Iulia, mi-e teamă de grabnica-i schimbare!
Deunăzi, cu Valeriu, vorbea prietenește;
Rivalului acesta pe frate-meu jertfește.
Cu mintea tulburată de câte s-au vestit,
Doi ani i-ajung să uite pe cel care-a lipsit.
Dar iartă-mi izbucnirea unei iubiri frățești;
De grija lui mi-e frică de câte-mi povestești.
244

Mă roade bănuiala s-o văd alunecând,
în preajma zilei grele, schimbată prea curând.
Cu alte răni într-una un suflet nu se-ncarcă,
Privește-mprejurarea cu alte gânduri parcă,
Iar întâlniri duioase nu le-ai putea avea
Nici mulțumirea care trăiește-acum în ea.

IULIA

Și mie toate-acestea îmi par nelămurite.
Nu pot pricepe tâlcul schimbării împlinite,
Ar fi de-ajuns în fața acestei mari dureri,
S-o vezi, să nu te tulburi și nici să nu mai sperii,
Dar să te bucuri, iată, e mult prea mult, firește.

SABINA

Dar iată că la vreme Cămila și sosește;
Încearc-o, iscodește-o și fă-o să vorbească,
I-ești dragă și nu poate nimic să-ți tăinuiască.
Vă las. Iubită soră, ascult-o pe Iulia
Că mie mi-e rușine să-mi port melancolia.
Cu inima înfrântă zdrobită până-n fund,
Singurătatea caut, durerea să-mi ascund.

SCENA 2

Cămila, Iulia.

CĂMILA

Ce rău că mă silește să mă destăinuiesc !
Mai mică-mi crede oare durerea ce-o trăiesc
Și mai nepăsătoare în suferința mea
Cu mai puține lacrimi voi plânge decât ea?
Mi-e sufletul și mie zdrobit, tăiat în două,
Ca ea, sunt împărțită în oștile-amândouă.
245

Eu am să-mi văd iubitul, unica mea comoară,
Menit să-mi piardă țara sau pentru-a lui să moară
Și dragostea aceasta ce-n vraja ei mă fură,
S-o fac prilej de lacrimi, s-o fac prilej de ură.

IULIA

Cu toate-acestea, dânsa e mai de plâns, o, da!
Îți poți schimba iubitul; pe soț nu-l poți schimba.
Primește-l pe Valeriu, uitând pe Curiațiu
Și potoli-vei, poate, al temerii nesațiu.
Vei fi a noastră toată cu sufletu-mpăcat,
Nimic nu vei mai pierde în câmpul ce-ai lăsat.

CĂMILA

De poți, dă-mi alte sfaturi, nu sfaturi de cruzime,
Nefericirea plânge-mi dar nu-mi impune crime,
Cu toate că durerea eu nu mi-o pot răbda
Îndur mai bine chinul decât a-l merita.

IULIA

Cum? Ți se pare crimă un țel dac-ai schimbat?

CĂMILA

Cum? Lipsa de credință îți pare de iertat?

IULIA

Cu inamicul nu poți păstra un legământ!

CĂMILA

Cuvântul dat o dată e totdeauna sfânt.

i

IULIA

S-acoperi adevărul cred c-o să-ți fie greu.

Aseară cu Valeriu, nu t**am văzut chiar eu?

246

Surâzătoarea față cu care l-ai primit

îndreptătea speranța ce-ntrânsul a mijit.

CĂMILA

De-am stat cu el de vorbă, având un chip voios,

Nu lui am vrut să-i fie aceasta de folos.

Eu mă gândeam la altul în mulțumirea mea.

Cuvântul ascultându-mi, greșeala-ți vei vedea.

Îi port lui Curiățiu o dragoste curată

Ca să mai port osânda de-a-1 fi uitat vreodată.

Ți-aduci aminte ziua când sora lui iubită,

Cu fratele-mi mai mare a fost căsătorită?

Și culmea fericirii îi dete tatăl meu

Răsplată a iubirii să-i fiu soție eu.

Această zi ne-aduse și fericirea, și

Unind a noastre case, pe regi îi dezuni.

Același ceas ne-aduse și nuntă și război,

Ne-a licărit speranța, stingându-ne-o, apoi,

Ne smulse toate-ndată, ce toste le-am avut,

Făcându-ne logodnici, vrăjmași ne-a prefăcut.

Ce mult ni se părură acele clipe grele,

Cum și-a vărsat atuncea blestemele în stele...

Și eu cu câte lacrimi udai a mea privire,

N-am să-ți mai spun: de față ne-ai fost la despărțire.

Văzuși de-atuncea câte în sufletu-mi se zbat

Și pentru pace câte urări n-am mai urat

Și cât potop de lacrimi vărsai neconținut

Când pentru țara-mi dragă și când pentru iubit!

În marea-mi deznădejde, cu nimeni să m-aline,

Am vrut să-ncerc norocul în tainele divine.

Ascultă ce oracol mi-a fost sortit chiar ieri,

Și spune de mângâie cumplitele-mi dureri.

Un grec vestit și care de-atâția ani la șir,

Sub Aventin prezice al vieții tainic fir

Iar Apollo printr-însul de-a pururi a vorbit,

Mi-a spus în aste versuri al chinului sfârșit:

„Și Alba ca și Roma la chip se vor schimba ;

Trăi-vor iar în pace precum e dorul tău ;

247

Cu tine, Curiățiu, pe veci se va lega

Și n-o să vă despartă nicicând un demon rău".

Oracolul acesta-l primii încrezătoare

Căci întrecea în bine nădejdea cea mai mare
Și m-am lăsat în zborul frumosului meu vis,
Cum n-a fost niciodată unei iubite scris.
Atunci mi-eși în cale, Valeriu ; știi prea bine
Că nu mi-a fost vreodată pe plac. Vorbi cu mine
Și l-am lăsat să-mi spună cuvinte câte vrea.
Nu; nici nu știu prea bine dacă i-am spus ceva^
Dar nici disprețul rece-n priviri nu mi-a lucit;
În ochi pe Curiațiu l-aveam neconținut;
Tot ce-auzeam, de dânsul îmi aducea aminte;
Și tot ce-am spus șoptise a mele jurăminte.
Dar astăzi, iată, lupta s-a-ncins cumplit. Mi-e teamă.
Ieri îmi dădură vestea dar n-am luat-o-n seamă,
N-am înțeles-o bine, cuprinsă cum eram
De pacea prevestită și-al meu epitalam.
A fost de-ajuns o noapte să-mi risipească visul,
Frumosul vis de pace și dragoste. Abisul
Mi s-a căscat în față cu groaze mii și mii,
Mi-a risipit beția din care mă trezii:
Năluci spăimântătoare, vedenii de măcel,
Motive mari de hoituri și monștrii fel de fel;
Văzut-am sânge, moarte, apoi pustiu... tăcere...
Un spectru se ridică... se-nalță... fuge... piere.
Și alți strigoi în goană, și spaima ce-i gonea,
Sporiră-nfrigurarea și nălucirea mea...

IULIA

Un vis se tâlmăcește p^ dos de cum a fost.

CĂMILA

La fel dorinții mele aș vrea să-i aflu rost,
Dar, orișicum, mă aflu, ori ce-aș gândi și-aș face,
În zi de bătălie, ar nu în zi de pace!

i

248

IULIA

Așa sfârșim războiul și-ncepem împăcarea.

CĂMILA

Mai bine-ar ține răul, decât să-i văd urmarea ;
De-ar fi să cadă Roma sau Alba să se-abată,
Nu mai râvni, iubite, să-mi fii bărbat vreodată,
Căci numele acesta nu-l vei putea primi
Învingător al Romei sau robul ei de-ai fi!
Dar gata... Față nouă în fața noastră vine.
Cum? Tu ești Curiațiu? Tu însuși? Văd eu bine?

SCENA 3

Curiațiu, Cămila, Iulia.

CURIAȚIU

Nu te-ndoi, Cămila, de cel care s-arată.
El nu e-nvingătorul nici sclavul Romei. Iată
Aceste mâini în sânge roman n-or să roșească,
Nici lanțurile voastre n-or să le umilească!
Eu știu că-n slava Romei, așa te poartă gândul:
Disprețuindu-mi lanțul, triumful meu urându-l,
Precum și eu, la rândul-mi, trăiesc acestea toate,
Cu teama de izbândă și de captivitate...

CĂMILA

Destul, o Curiațiu, căci restul l-am ghicit.
Tu fugi de-nvălmășeala unui război cumplit
Iar inima-ți întreagă dorind să mă păstreze
Îi fură țării tale puterile-ți viteze.
Să-ți cumpănească altul renumele de vrea,
Și altul să te mustre pentru iubirea ta,
Nu mie mi se cade a te disprețui
Cu cât ți-arăți iubirea, cu-atât te voi iubi.
249

Și dacă țării tale atât îi datorezi,
Cum vei putea, pe mine, cu ea, să mă păstrezi?
Văzutu-l-ai pe tata? Putea-va el să-ndure
În casa-i primitoare tânjala să te fure,
El care pune Statul mult mai presus ca toate,
Și Roma mult mai scumpă ca fiica, socoate?!
De fericirea noastră ești bine-ncredințat?
Ca ginere te vede sau ca dușman ai stat?
CURIAȚIU
Ca ginere, firește, el m-a văzut cu drag,
Când mi-a fost dat cu cinste să-i calc al casei prag
Dar nu mă vede printr-o trădare ticăloasă
Nevrednic de onoarea să-i pot intra în casă.
A patriei credință eu nu mi-o părăsesc;
Iubind-o pe Cămila și cinstea îmi iubesc.
Cât a ținut războiul, m-am dăruit dreptății,
Statornic și iubirii, statornic și cetății.
Cu dragostea deodată și Alba împăcăm;
Plângeam cu voi alături și pentru ea luptam;
Și dacă bătălia va fi curând în toi,
Lupta-voi pentru Alba, voi plânge pentru voi;
Da, da! Cu tot aleanul ce inima-mi vrăjește,
Războiul de va ține, lupta-voi vitejește!
Eu numai când e pace pătrund la voi în casă;
În pace se aprinse iubirea-ne frumoasă !
CĂMILA

O, pacea! Cum.vă credem asemenea miracol!
IULIA

Încrede-te, Cămila, în ultimul oracol!
Și s-așteptăm în voie sfârșitul fericit
Pe care ni-l aduce al păcii răsărit!

y

250

**

CURIAȚIU

Cine-ar putea să creadă? Oștirile-amândouă
Egal împinse-n luptă de-o îndârjire nouă,
S-amenințau cu ochii și n-așteptau decât
Supremul ordin ca să pornească hotărât,
Când dictatorul nostru oștirii voastre cere,
Naintea luptei crude o clipă de tăcere.
Fu dată învoiala. – Ce facem noi, romani,
Strigă – și care demon făcu din noi dușmani?
E vremea să aprindem lumina judecății;
Suntem vecini și rude. Copilele cetății

Noi vi le-am dat adesea, primindu-vă ca soți.
În rândurile noastre aveți cumnați, nepoți,
Suntem un singur sânge în două vechi orașe.
De ce să ne ucidem în tabere vrăjmașe?
Prin moartea lui, învinsul pe-nvingător slăbește;
Triumful cel mai mare cu lacrimi se plătește.
Vrăjmașii stau la pândă, nerăbdători să vadă,
Cum unul dintre-ai noștri pe cellalt le dă pradă,
Slăbit prin biruința și istovit de ea
Nemaiputând lui însuși vreun ajutor să-și dea.
Destul se bucurară de-a noastră dușmănie,
Uniți de-aici nainte să mergem cu frăție!
Să dăm uitării pricini trecute și mărunte,
Ce fac haine rude din luptători de frunte.
Trufia ce ne-ndeamnă spre locul de poruncă,
Și una-ntr-alta, oarbe, oștirile ne-aruncă,
Va trebui de-a pururi cu sânge s-o plătim?
În loc de dezbinare, romani, să ne unim!
S-alegem luptătorii ce se vor înfrunta,
Și-n brațul lor năvalnic norocul ne va sta.
Ce hotărî-va soarta, primi-vom fiecare;
Cel slab să se supună rivalului mai tare.
Dar nici o umilire acestor oameni bravi!
Supuși celui puternic să nu-i devie sclavi,
Nici dări și nici rușine. Vor fi numai datori
Să meargă sub drapelul purtat de-nvingători !
251

Și-așa din două taberi un singur Stat vom face.
Cuvintele acestea duceau un gând de pace,
Și toți, zvârlindu-și ochii în câmpul inamic,
Recunoșteau o rudă, un văr sau un amic.
Și se mirau cu toții cum mâinile avide,
Putură să roșească în lupte fratricide.
Pe fruntea lor acuma, strălumina la fel
Avântul înfrățirii și groaza de măcel.
Primită fu-nvoiala și pacea mult visată
În semnul învoielii fu repede uitată.
Trei pentru toți lupta-vor. Luarăm un răgaz
S-aleagă șefii noștri oșteanul mai viteaz,
În cort e șeful nostru, al vostru în Senat.

CĂMILA

O, zei, primesc aceasta cu gându-nseninat !

CURIAȚIU

În cel mult două ore, precum ne-am înțeles,
Ne vom alege soarta cum sorții au ales.
În vremea asta, drumul e liber, cum îl vrei.
În câmpul nostru-i Roma și noi în câmpul ei;
De-o parte și de alta putem umbla în voie;
Ne-om regăsi prieteni de ieri, cu bunăvoie.
Cât despre mine, dornic spre frații tăi venii
Și dorul meu fierbinte curând îl împlinii.
Prea scumpul tău părinte chiar mâine îmi va da
Nespusa fericire de-a fi soția mea!
N-ai să-i înfrunți voința cu gând de vrăjmășie?
CĂMILA

Supunerea deplină e-a noastră datorie.

CURIAȚIU

Atuncea vino, dulcele porunci să te supui,

Să ne primim norocul, plecați în fața lui.

252

I

CĂMILA

Te voi urma. Să mergem să văd pe frații mei,

Sfârșitul suferinții să-l știu și de la ei.

IULIA

Plecați! Și-n vremea asta, în pace sau război,

La sfintele altare jertfi-voi pentru voi!

■

s "

I ■

M

■

ACTUL II

SCENA 1

Horățiu, Curiațiu.

CURIAȚIU

Deci, Roma să-și împartă onoarea, nu a vrut;

Căzând alminteri, sorții nedrepti i-ar fi crezut;

Și falnica cetate, în frații tăi și-n tine,

Găsi cei trei războinici, s-o apere mai bine;

Și cum întreg curajul e-ales doar dintr-o casă,

De ale noastre toate arată că nu-i pasă.

S-ar crede că, păzită prin voi, azi, de albanii,

Feciorii lui Horățiu sunt unicii romani.

Alegerea aceasta, prin cinstea ei, putea

Cu lauri trei familii pe veci. încununa.

Dar, cum a vrut destinul ca în aceeași casă

Să intre a mea soră, și să-mi aleg mireasă

Prin tot ce-ți sunt acuma, prin tot ce îți voi fi,

Mă bucură, că soarta prin zaru-i te cinsti.

Dar bucuria asta îmi este sugrumată

De-o teamă care-n suflet pătrunde-ntunecată.

V-avdat războiu-acesta atâta strălucire,

Că tremur pentru Alba și-a ei nenorocire.

Chemându-vă la luptă, destinul a jurat

S-o piardă prin al vostru curaj neânfricat.

254

Simt tot ce urmărește prin brațul vostru brav,

Și, de pe-acum, în mine, mă văd căzându-ți sclav.

HORAȚIU

Să nu ai pentru Alba, ci pentru Roma, teamă

Văzând pe cine uită, știind pe cine cheamă;

Orbirea sa-i cumplită și de pieire-o leagă,

Având de unde-alege și-atât de rău s-aleagă.

Mii de bărbați ai Romei, mai vrednici decât noi,

Puteau intra cu fală în vajnicu-i război.

Dar, deși lupta asta mă-mpinge spre sicriu,

De gloria chemării demn voi râvni să fiu.
O-ncredere semeată în sufletu-mi urzesc
Și sper, deși nu-s falnic, mai mult să-ndeplinesc.
Oricât va fi dușmanul de tare și de brav,
Eu nu mă văd căzându-i, prin luptă dreaptă, sclav.
Crezu în mine Roma, dar sufletu-mi vrăjit
Sau îi va face voia sau va muri zdrobit.
De cauți biruința sau moartea, cazi mai greu.
De-această deznădejde e plin sufletul meu.
Oricare-ar fi destinul, văd Roma în sclavie
Când eu înfrânt, voi trece din luptă-n veșnicie.

CURIAȚIU

Aceasta, vai, mi-e teama care, acum, mă-nfrânge;
Ce țara poruncește, prietenia-mi plânge.
Cumplita sfâșiere de-a ști Alba învinsă
Sau biruind cu prețul să-ți văd suflarea stinsă ;
Să simt că scopul unic spre care tinde ea
Se cumpără cu moartea, lovind în viața ta.
Ce bucurie oare să-aștept, ce să doresc?
Sfârșitul tot cu lacrimi, oricum, o să plătesc,
Iar dorurile mele, oricum, vor fi trădate.

HORAȚIU

Cum? Zilele mi-ai plânge când țării dragi sunt date?
În inimi mari, această jertfire-i minunată
Iar gloria nu-ndură să fie-ndoliată.
255

Aș preamări de-a pururi neânsemnata-mi moarte
Dacă atât s-ar cere să fie-a Romei parte.

CURIAȚIU

Prietinilor, totuși, îngaduie-le spaima;
Căci moartea e urâtă oricât de mare-i faima ;
Slăvirea-i pentru tine, iar pierderea e-a lor
Și te vor plânge veșnic așa, nemuritor.
Când pierzi un bun prieten, toate se sting din fire.
Dar Flavian s-arată... Poate-mi aduce-o știre.

SCENA 2

Horațiu, Curiațiu, Flavian.

CURIAȚIU

Ce știi de-aleşii Albei? Sunt oameni de temei?

FLAVIAN

Vin tocmai să-ți dau vestea.

CURIAȚIU

Și care sunt cei trei?

FLAVIAN

Sân*, frații tăi, cu tine!

* CURIAȚIU

Ce spui?

FLAVIAN

Da, tu și frații tăi.

De ce ți-e fruntea tristă? De ce ți-s ochii răi?

Alegerea-ți displace?

256

CURIAȚIU

Nu ; sunt numai mirat ;

Norocul e prea mare, iar eu, prea ne-nsemnat.

FLAVIAN

Voi spune, deci, acelui ce m-a trimis solie,

Că știrea ai primit-o cam fără bucurie?

înfățișarea-ți rece trezește doar uimirea.

CURIAȚIU

Prietenia, – spune-i, – rudenia, iubirea

Nu vor opri, vreodată, pe cei trei Curiați

Să lupte, pentru țară, contra a trei Horați.

FLAVIAN

În contra lor? Ce multe spun vorbele-ți puține !

CURIAȚIU

Te du să duci răspunsul și lasă-ne. Cu bine!

SCENA 3

Horațiu, Curiațiu.

CURIAȚIU

De-acum, pământul, cerul, infernul peste noi

Unind ale lor Furii, veni-vor cu război.

Dar oamenii și zeii și demonii și sorții,

Zadarnic se adună să ne arunce morții !

Puțin de toate-mi pasă ; de foc îmi este-avântul ;

Căci soarta ca și zeii și dracii și pământul

Cu cât vor fi mai groaznici, mai răi și mai cumpl

Cu-atât de-a noastră faimă vor fi mai umiliți.

t7 - Corneliu-Teatru 257

HORAȚIU

Destinul ce, prin cinste, ne este dezlegat,

Ne dă din plin prilejul să fim tot ce-am visat.

El ne silește-acuma că, în nenorocire,

Cumplit să se măsoare cu-a noastră-nvrednicire.

Și cum, în noi, el vede nu oameni de duzină,

Pe piscul său ne cheamă, scaldându-ne-n lumină.

Luptând c-un dușman" pentru salvarea tuturor,

Și să primești pumnalul, doar tu, ucigător,

E fapta prea mărunță a micii vrednicii

Cu care mii se umflă și o vor face mii;

Căci moartea pentru țară, de toți este dorită

Și-n viața tuturoră e-o splendidă ispită.

Dar a jertfi iubirea pentru obștescul bine

Și-nvălmășagul luptei, să lupti întâi cu tine ;

S-ataci un grup în care se află sorocit

Și fratele soției și-al sorei scump iubit;

Să te desprinzi din toate lovind neândurat

Un sânge ce, prin viața-ți, l-ai vrea răscumpărat,

Aceasta e virtutea cu care mă mândresc !

Puțini o au în suflet, puțini o pizmuiesc,

Și foarte rar se vede ca firea omenească,

Spre piscu-acestei glorii să vrea să năzuiască.

CURIAȚIU

Prin ale noastre nume în veci o să trăim ;

E minunat prilejul; se cade să-l iubim.

Vom fi oglip".i de aur, exemple de mândrie,

Dar îndârjirea-ți sună puțin» barbarie.

Chiar cei mai bravi de mâine, luptând pentru mărire,

Nu-ți vor călca pe urme în drum spre nemurire.

Oricare i-ar fi prețul acestei faime-n lume,
Fii neștiut mai bine decât cu-al ei renume.
Eu îndrăznesc a spune, iar tu o știi prea bine,
N-am întrebat în templu, ce rol mi se cuvine.
Iubirea, înrudirea apropiată și
Prietenia, - nimeni nu m-a putut clinti.
258

Dar, dacă astăzi Alba mi-a dat o-nsărcinare
Cum ție-ți dete Roma, și tot atât de mare.
Voi face pentru Alba, cât tine, ca roman;
Mi-e inima semeață, dar vreau să fiu uman.
Când văd că fericirea-ți ar vrea să-mi bea din sânge
Și când a mea râvnește tot să te poată-nfrânge ;
Că logodit cu sora pe frate-l voi ucide
Și că-mpotrivă-mî țara vrea lupte fratricide,
Deși, la datorie alerg să stau de pază
Virtutea-mi se-ndrjește, dar mă-nspăimânt de groază.
Mi-e milă și de mine, ba chiar îi pizmuiesc
Pe cei căzuți în luptă, și-acum îi fericesc.
Fără să vreau, o clipă, să dau cumva-napoi,
îmi duc virtutea tristă în crâncenul război.
Ce Alba-mi dă, îmi place; dar plâng tot ce-mi răpește;
Iar dacă Roma cere ce nu e omenește,
Voi lăuda toți zeii că nu-s născut roman
Și că, prin chiar aceasta, pot să rămân uman.

HORAȚIU

Roman, de nu ești, tinde spre gândurile-i mari;
De-ncerci să-mi fi de-o seamă, râvnește ca să pari.
Virtutea mea de stâncă, cu care mă mândresc,
Gonește șovăiala pe care o gonesc.
Nu biruie acela ce intră în război,
Cu îndoieli în suflet, privind trist înapoi,
Nefericirea noastră e mare, negrăită,
Dar inima-mi ce-o vede, nu este îngrozită.
Oricine-ar fi acela pe care țara-mi cere
Să-l nimicesc, – porunca mă-mbată de plăcere.^
Numai încredințarea acestui ordin sfânt,
Din sufletu-mi alungă orice alt simțământ.
Iar cine, ca s-asculte, mai stă să se gândească,
Sfârșește și porunca în țărână s-o târască.
Acest drept sacru rupe tot ce ne-a-nlănțuit.
Fiind ales de Roma, rămân de neclintit.
Cu-aceeași bucurie țâșnită din dreptate,
M-am cununat cu sora și voi lupta c-un frate.
17* 259

Și ca să punem capăt acestei vorbe vane,
Nu te cunosc de-acuma, căci ești alban, dușmane!

CURIAȚIU

Eu te cunosc, vai, încă; aceasta mă ucide.
Dar nu știam că, gându-ți, atâta frig închide;
îngăduie să-mi placă, dar nu să-l și imit,
Deși ne este chinul ca dânsul de-mplinit.

HORAȚIU

Nu-mbrățișa virtutea de nimenea constrâns.

Răsfață-te în voie cu vorbe și cu plâns ;
Și gustă-n libertate o dulce fericire ;
Jelește cu Cămila ce plânge în neștire.
Mă duc, surorii tale, să-i fiu o pildă vie:
O clipă să nu uite că este-a mea soție.
Drag să-i rămâi chiar dacă, prin mâna ta albană,
Eu voi cădea; și-n jale să fie-n veci romană.

SCENA 4

Ilora[iu, Curia[iu, Cămila.

HORAȚIU

Cunoști cinstirea mare/ ; logodnicului tău,
Cămila?

CĂMILA

Vai, destinul cu mine este rău!

HORAȚIU

Arată că-mi ești soră și dârz te stăpânește ;
De voi cădea sub brațu-i, în luptă, vitejește,
260

!

Să vezi numai eroul, nu pe ucigător,
Pe omul de onoare, făcând ce-a fost dator,
Slujindu-și țara aprig, așa cum se cuvine,
Și că prin biruință s-a-nvrednicit de tine.
Apoi, începeți nunta, crezând că sunt cu voi.
Dar, dacă spada asta, în crâncenul război,
M-o-ncununa cu lauri, încununând sfârșitul,
Să nu-mi aduci o vină că ți-am ucis iubitul.
In ochii tăi văd lacrimi cât jalea poate cere ;
Bociți-vă-mpreună, sorbiți o mângâiere ;
Certați-vă cu cerul, cu tot ce este scris,
Dar după crunta luptă, uitați pe cel ucis.
(*Lui Curia[iu.*)

Te las cu ea o clipă, apoi, fără de teamă
Vom merge unde cinstea pe amândoi ne cheamă.

SCENA 5

Curia[iu, Cămila.

CĂMILA

Te duci, deci, Curia[iu? Virtutea ucigașă
Te-mpinge fericirea să o sugrumi din fașă?

CURIAȚIU

Vai, simt și văd prea bine, că voi muri-n curând
De mâna lui Horațiu, sau de dureri plângând.
Spre-această preamărire mă-ndrept ca **la** tortură ;
O blestem și-o întâmpin, în sufletu-mi, cu ură;
Urăsc tot ce mă face în Alba demn de stimă
Iar chinul deznădejdi se urcă pân-la crimă.
Ameninț cerul, soarta, căci visul mi l-au rupt.
Te plâng, mă plâng si totuși pleca-voi să mă lupt. /
261

CĂMILA

Nu ; te cunosc prea bine ; tu vrei să fii rugat
Ca astfel, pentru mine, să fii de-ai tăi iertat.
Prin faptele-ți de arme ești, astăzi, cunoscut;
Primi prin ele, Alba, mai mult decât a vrut.

Ca tine, nimeni altul n-a fost mai ne-nfricat;
Mai mulți ca tine, nimeni, dușmani n-a secerat.
Ți-e numele cu faimă, nimic nu-i mai lipsește;
Deci lasă altui rândul să-l vezi cum se-mplinește.

CURIAȚIU

Să-ndur ca altă frunte cu nimb să se-ncunune,
Când, prin chemarea-i, slava, pe fruntea mea îl pune?
Vrei, neamul, bărbăția să mi-o-nvinovățească
Că, de intram în luptă, putea să biruiască,
Și că, virtutea-mi trage, prin dragoste, să moară,
Că, tot trecutu-mi falnic, e astăzi de ocară?
Nu, Alba, după cinstea ce-mi vine de la tine,
Prin mine vei învinge sau vei muri cu mine !
Trăind fără rușine, murind fără de pată,
De soarta-ți biata-mi soartă, de-apururi e legată.

CĂMILA

Nu vrei să vezi că, astfel, pe mine mă lovești?

CURIAȚIU

Eram al țării mele, când nu știam că ești!

CĂMILA

Cum, poți să-ți pierzi cumnatul și dârz, fără fiori,
Să treci și peste soră?

282

CURIAȚIU

Suntein vai, muritori !

A Albei și a Romei alegere îngheață

Și numele duioase și tot ce-i drag în viață!

CĂMILA

Tu ai putea, deci, capu-i să mi-l aduci tăiat,
Cerându-mi ca, drept plată și-n schimb, să-mi fii bărbat !

CURIAȚIU

Nu mai gândi, Cămila; durerea e prea mare.

Să te iubesc, – atâta mai sunt acum în stare.

Plângi, draga mea?

CĂMILA

Vezi bine că trebuie să plâng

Când, chiar iubitu-mi cere din viață să mă frâng.

Pe pragul nunții noastre, unde credem că sunt,

Tot el dărmă visul, gonindu-mă-n mormânt,

Iar inima-mi rănită cu-acest surâs se-nchide,

Că dragul mă iubește și-atunci când mă ucide.

CURIAȚIU

Puteri ne-nvinse graiu-ți din plâns agonisește ;

Un ochi frumos e tare când lacrima-l păzește ;

Mi-e inima învinsă de tine, când suspini;

Virtutea-mi chiar regretă că-ți icse-n drum cu spini.

Nu-mi ruina tăria cu biata ta durere ;

Nu-mi sugruma virtutea cu-a jalei mângâiere ;

O simt cum îngenunche sub chipul adorat ;

Cu cât iubirea crește, cu-atât nu-s Curiat.

Pierzând prietenia ce m-a privit cu silă,

Cu dragostea putea-voi să lupt fără de milă?

Hai, pleacă; nu mai plânge ; făptura-ți mă-nfioară.

Sau vrei să-ți zvârl în față cuvinte de ocară?

263

De-a ta niânie crudă m-aş apăra mai bine,
Şi ca s-o merit află, că te alung din mine.
Loveşte-n necredinţă şi-n goala amăgire !
Nu-ţi par aceste vorbe destulă necinstire?
Atunci ascultă: află că toate le urăsc!
Nu e destul? Mai află că nu te mai iubesc !
Vai! Tu, virtute aspră, în care mă închid,
Nu pot să fiu de stâncă decât dacă ucid?

CĂMILA

Nu mai ucide; iată, iau cerul chezăşie,
Că te-oi iubi de-a pururi, în loc să-ţi port mânie.
Te voi iubi de-a pururi, aşa ingrat, perfid,
Dar nu râvni ca braţu-ţi s-ajungă fratricid.
De ce sunt eu romană ; de ce roman nu eşti?
Ți-aş pregăti cununa să te împodobeşti ;
Curaj ți-aş da în luptă, în loc să te gonesc,
Căci, ca şi pe-al meu frate aş şti să te păzesc.
Am fost, vai! astăzi, oarbă în rugăciunea mea:
Dorindu-i să învingă, doream doar moartea ta.
Dar iată-1 că soseşte, iar biata lui soţie
învinsă ca şi mine, e-nfrântă de urgie.

SCENA 6

Horăţiu, Sabina,) Cămila, Curiaţiu.

CURIAȚIU

Sabina e cu dânsul! Ca inima să-mi frângă
Nu ajungea Cămila? Vine şi ea să plângă?
Îngăduind să-nvingă prin lacrimi un roman,
Vreţi, zei, ca tot prin plânsu-i să-nvingeţi şi-un alban?

SABINA

Nu, nu, iubite frate; eu vin cu tristu-mi pas
Să te mai văd şi astfel, să-mi iau şi bun rămas.
264

Suntem prea drepti la suflet ca să te temi că eu
Aş îndrăzni curajul să ți-1 mai judec rău.
Această grea-neercare dacă v-ar clătina,
Pe soţ ca şi pe frate, pe veci i-aş renega.
O rugă am a face, mânăla de dreptate,
Deopotrivă demnă de soţ ca şi de frate.
Vreau lupta prea cinstită să fie preacurată,
Iar slavei ce-o aşteaptă, s-o-ntorc neântinată;
Să-i dau o strălucire ne-amestecată-n crimă
Ca să puteţi fi duşmani c-o ură legitimă.
Sunt singura prin care voi vă simţiţi uniţi;
Voi între voi, – eu stinsă, – ce-aţi mai putea să fiţi?
Deci, rupeţi fără milă, această legătură
Şi cumpăraţi, prin moarte-mi, al vostru drept la ură;
Şi Alba, ca şi Roma, v-o cer; deci ascultaţi:
Să mă ucidă unul şi-apoi mă răzbunaţi.
Atunci a voastră luptă născută din mânie,
Nu va mai fi pătată de nici o infamie,
Iar braţul ce lovi-va întâi, va fi curat,
Sau sora sau soţia având de răzbunat.
Nu vă mânjiţi prin asta a cinstei sărbătoare;
Voi nu doriţi mărunte pricini de-ncăierare.

Iubirea pentru țară vă apără de chin,
Căci mai puțin ați face, de-ați fi voi mai puțin,
Se cere, fără ură, să moară un cumnat;
Priviți ce se cuvine să fie-njunghiat.
Începeți deci cu sora să o scăldați în sânge ;
Începeți cu, soția, care de groază, plânge;
Începeți cu Sabina, dar fără de cruțări,
Făcând din ea o jertfă pentru-ale voastre țări.
Sunteți dușmani în lupta ce nimb v-aduce vouă:
Tu-al Romei, tu al Albei, – iar eu contr-amândouă.
Cum ! Ați dori ca vie s-aștept o biruință
Scăldată în lumină dar și în suferință,
Și-n care sacrii lauri și-un braț ce-a biruit,
Să fumege de-un sânge pe care l-am iubit?
Dar inima, putea-va-ntre voi să se mai ție,
Ca soră pe deoparte, pe de-alta ca soție,
265

Siăvind învingătorul, plângând pe cel învins?
Nu, nu; de mult Sabina în chin se va fi stins.
Atât măcar, chiar moartea va ști să-mi dăruiască,
Căci, liniștea eternă prin voi o să-mi sosească.
Ce stați? Ce vă oprește? Vai, suflete haine,
Vă temeți de pumnalul care lovește-n mine?
Dar mâinile acestea, când veți lupta mai vajnic,
Vor ști să nu mai fie al deznădejdiei paznic,
Iar ale voastre spade întinse să străpungă,
Vor trebui, la dușman, prin mine să ajungă.

HORAȚIU

Soția mea !

CURIAȚIU

Tu soră !

CĂMILA

Ai biruit, Sabină !

SABINA

A inimii căldură, deci, nu vă e străină?

Ce teamă vă cuprinde? Voi sunteți luptători?

Pe voi, Alba și Roma, v-alese-apărători?

HORAȚIU

Ce ți-am greșit, Sabina? Și cum ai fost jignită,

Că-ncerci o răzbunare atâta de cumplită?

Onoarea mea nu-ți place? Însă cu care drept

Vii să-mi distrugi avântul și săl lovești în piept?

Ajungă-ți că uimirea mi-a da o-nfiorare,

Dar lasă ziua asta cu-ntreaga-i sărbătoare.

Gândește-te la mine și nu mai încerca

Să-mi birui îndârjirea cu deznădejdea ta.

Fugi, nu vreau îndoiala s-o am tocmai prin tine,

(

266

Căci ale tale vorbe mă umplu de rușine,
Îngăduie cu cinste, cum am trăit, să mor.

SABINA

Dacă te temi de mine, primcșle-un ajutor.

SCENA 7

Bătrînul Horațiu, Horațiu, Curiațiu, Sabina, Cămila.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Copiii mei, de patimi voi vă lăsați robiți
Și timpul cu-ale voastre femei îl risipiți?
Vă mai uitați la lacrimi, când gata a vărsa
Sunteți, al vostru sânge, în lupta asta grea?
Fugiți de ele; plânsul lor are-o viclenie
Care pe-ascuns ucide viteaza bărbăție,
Iar de a lui capcană, fugind scăpați mai bine.

SABINA

Nu te-ndoi de dâșii; sunt vrednici doar de tine.
Feciorul deopotrivă cu ginerele, sunt
Cu sufletul de piatră, cum vrei, prin legământ.
Și, ca a noastră jale fără puteri să fie,
Plecăm să nu mai stingem aprinsa bărbăție.
Să mergem, soră dragă, și să uităm a plânge;
În contra îndârjirii noi nu putem învinge.
Să cerem deznădejdie un loc să suferim.
Plecați la luptă, fiare; noi mergem să murim!

SCENA 8

Bătrînul Horațiu, Horațiu, Curiațiu.

HORAȚIU

Veghează, dragă tată, din fire să nu-și iasă;
Să stea cât mai ascunse și cât mai mult în casă ; «
867

Iubirea lor aprinsă de-o spaimă ne-ntreuptă,
Cu țipete și lacrimi ne-ar turbura în luptă.
Și s-ar putea chiar zice că noi, ai tăi copii,
De teamă născocit-am aceste viclenii.
Iar faima cinstei noastre ar fi adânc rănită
De frică, să n-ajungă, să fie bănuită.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Fiți fără grijă. Mergeți, v-așteaptă-ai voștri frai
Și nu uitați că sunteți Horați și Curiați!

CURIAȚIU

Ce să vă spun în pragul acestei despărțiri?

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Nu-mi turburați, acum, tăcutele-mi simțiri;
Ca să vă-nalț curajul, mă văd fără cuvinte,
Și, gândurile, toate, mi se destramă-n minte:
Dar, iată, simt cum plânge durerea-n ochii mei,
Plecați la datorie și-ncredeți-vă-n zei.

i

ACTUL III

SCENA 1

SABINA

Tu, suflete, alege în ne-ndurata oră:
Soție lui Horațiu sau celorlalți suroră?
Dorind un singur lucru, zvârlind ce-i de prisos,
Păstrează hotărârea senin și credincios.
Dar, vai! de care parte a cumpenii să-nclin?
Să-mi fac dușman bărbatul? din frate un străin?
Iubirea ca și neamul îmi țin făptura-ntreagă

Iar legea datoriei de amândoi mă leagă.
Cu-a lor virtuți înalte să ținem calea dreaptă.
Să fiu soție bună și soră înțeleaptă,
Și să privesc onoarea ca pe supremul bine
Să fiu cât ei de bravă, s-alung teama din mine.
Da, moartea ce-i pânđește e-atât de minunată
Că nu mă înspăimântă suflarea-i înghețată.
Nu este crudă soarta, deși ne e stăpână,
Când știm ce țel slujește, dar nu prin care mână.
Aștept, deci, împăcată, să cânt biruirii
Și casa-mpodobită cu-asemenea victorii.
269

Fără a ține seamă cu-al cărui sânge stins
Virtutea îi înalță pe-un pisc încă neatins,
Dorința mea-i porunca de-a li la datorie
Ca fiică pe de-o parte, precum și ca soție
Și sunt deopotrivă, alături de ei
Căci, orișicum, învinge tot unul dintr-ai mei.
In relele ce soarta mi le trimite mie,
Eu tot găsesc prilejul să storc o bucurie !
Și să privesc în lupta ce țara sângerează
Pe morți fără de jale, pe vii fără de groază.
Înșelătoare umbră, minciună desfrânată,
Zadarnică-ncercare, lumină-ngenuncheată,
A cărei seănțeiere ca-n vis mi-ai strălucit,
Trăiși numai o clipă și-apoi te-ai risipit.
Ca fulgerul, ce, noaptea, în bezna grea răzbate,
Lăsâncul în urmă-i băuri și mai întunecate,
Tot astfel, tu, momeală, mi-ai licărit în față
Ca să-mi scufunzi privirea și mai adânc în ceață.
Tu mi-ai vrăjit durerea iar cerul ce nu iartă,
Îmi cere să răscumpăr iluzia deșartă.
Simt inima străpunsă de moartea ce socoate
Să-mi fure sau bărbatul sau să lovească-n frate.
Cind mă gindesc la moartea cumplită ce-i pânđește
Văd brațul ce ucide, nu țelul ce-l slujește.
Pe-nvingători, durerea plângând cât poate plânge,
Îi vede-n piscul slavei pătați pe-armuri cu sânge;
Doar -ei învinși mă mișcă și nu c-o jale mică,
Căci, în aceeași clipă, soție sunt și fiică,
Și sunt, în amândouă, cu-aceiași cjârț temei,
Când gloria tot sfarmă pe unul din ai mei.
Prea darnici zei, aceasta e pacea implorată
Și semnul că, din ceruri de voi sunt ascultată!
Când mila voastră este atât de-ngrozitoare,
Ce fel, mânia voastră, izbește să doboare?
Când nevinovăției îi dați numai amarul,
Cum pedepsiți pe-acela ce-a pângărit altarul?
270

SCENA 2

Sabina, Iulia.

SABINA

Vai, Iulia, ce veste-mi aduci în ceasul greu?
Voi plânge pentru frate sau pentru soțul meu?

Nenorocita luptă pornită între rude,
Pe toți, fără de milă, îi dete morții crude?
Și, stăvilindu-mi groaza de-nvingători, îmi cere
Pentru cei duși, șiroaie de lacrimi și durere?

IULIA

Dar cum e cu puțință să nu ai nici o știre?

SABINA

Sărmana-mi neștiință, de ce să te mai mire
Când știi, că-n casa asta, deși cum vezi, nu pare,
Și eu ca și Cămila suntem la închisoare?
F Ne-au zăvorit în casă, căci lacrimile sunt
Mai tari, decât în luptă al spadelor avânt.
Și glasul deznădejdiei, prin mine și Cămila
Nu trebuie, în taberi, să răscolească mila.

IULIA

Dar nu era nevoie de-a voastră-nduioșare ;
Toți cei aleși se luptă-n suprema-ncăierare.
De cum se-nfățișară, porniți să se lovească,
Nemulțumiri în oaste porniră să trezească:
Atât de scumpi prieteni si-atât de bune rude
Aleși să se ucidă de pofta morții crude!
De milă unul cade sau plânge-nfiorat ;
Un altul le slăvește curajul ne-nfricat ;
Câțiva le-admiră mândra și aspra îndârjire
Ce altora le pare a fi nelegiuire.
Părerile sunt multe, dar ca un singur glas,
Mânia se prăvale pe cei ce-n sorți i-au tras,
271

Și neputând să-ndure o faptă-așa barbară
Poporul dă năvală și-i ia din luptă-afară.

SABINA

O, zei, mă ascultarăți! Ce jertfe să vă-nehin?

IULIA

Sabina mea, nu-i încă închis al lor destin.
Speranța este bună dar mai avem o vreme
Să vină bucuria; mai ai de ce te teme.
Zadarnic vor de-o soartă cumplită să-i păzească,
Inflăcărații ăștia nu pot să o primească.
Renumele chemării e mult prea prețios
Că le vrăjește gândul atât de-ambitios,
Când lumea îi conjură, ei cântă fericiți,
Ba, chiar se simt de mila mulțimii, umiliți.
Amestecul acesta le e mai greu ca toate;
Mai bine vor să-nfrunte armatele-adunate
Și vor, cu toți să cadă, trecând spre țărnul morții,
Decât să nu asculte porunca grea a sorții.

SABINA

Și firea lor de stâncă rămas-a neânfrântă?

IULIA t*

Da! Taberile-adverse se mișcă, se frământă.,
Iar strigătele aspre, în stol, de-ți dau fiori,
Sau lupta să înceapă sau cer alți luptători.
Nici comandantii oastei, ca-ntr-un vârtej luați,
De-ai lor soldați acuma nu mai sunt ascultați.
Chiar regele se miră de-atâta învrăjbire

Și spune: „Toți de față și tot ce e oștire,
Vom merge și vom cere un sfat chiar de la zei
Să știm dacă schimbarea o-ngăduie și ei.
Cine, apoi, aflată înalta lor voință,
Ar cuteza s-o calce fără de rea credință?"

272

Această-nțelepciune a fost ca un făcut:
Chiar celor șase spada din mână le-a căzut,
Căci setea lor de slavă, oricât ar fi de oarbă,
N-a reușit credința din suflet să le-o soarbă.
Toți strigă: Tullus spus-a întregul adevăr;
Să așteptăm porunca ce va veni din cer.
Prin jertfa ce vom face, statornicind o lege,
Vom ști ce vrea destinul care-a vorbit prin rege.
Noi, vom cunoaște restul la urmă, cum ni-i dat.

SABINA

Nu ; zeii nu vor cere o luptă cu păcat ;
Speranța mea zărește-n această amânare
Un semn al mântuirii și sacra îndurare.

SCENA 3

Cămila, Sabina, Iulia.

SABINA

Cămila, dragă soră, îți dau o veste bună.

CĂMILA

O știu, dar cred că altfel e drept să i se spună.
Chiar tata a aflat-o pe când eram cu dânsul
Și-n ea n-aflai nimica să-mi potolească plânsul.
Acest răgaz nu poate decât să-i învrăjbească.
Ni se lungește chinul ce alt chin o să nască,
Iar singura nădejde ce-n suflet ni s-a strâns
E, că vom plânge mâine, tot ce va fi de plâns.

SABINA

Nu-n van ne dat-au zeii această răscolire!

18

273

CĂMILA

Fără folos acuma, e orice iscodire.
Aceiași zei, lui Tullus, vorbiră cu-nțeleș,
Căci zeii, prin mulțime, nici nu vorbesc prea des.
Ei nu pogoară lesne aceste joase trepte,
Ci, doar la regi în suflet, găsesc cuvinte drepte
A căror înțeleaptă pornire spre dreptate
E ca un fir de rază dat de divinitate.

IULIA

Nu șovăiți, căci zeu, pe care îl contemplu,
Vorbesc doar prin oracol, – oracolul, e-n templu.
Zvârliți deci amăgirea ce naște din dureri;
Când bine știți ce spus-a oracolul de ieri.

CĂMILA

Oracolul oricâte-ar vorbi și-oricât de des
Rămâne tot o taină și tot neânțeleș,
Iar cine se încrede naiv în ghicitoare,
Cu cât n-o înțelege cu-atât îi dă crezare.

SABINA

Dar pentru tot ce-nseamnă, să fim mai împăcate
Primind nădejdea bună ce gândul ni-l străbate.
Când zeii îndurarea ne-o dau, cât de puțin,
N-o merită aceia ce mai vorbesc de chin.
Iar celor ce-ndărătnici mai stau în necredințe
Li se răpește dreptul de-a se numi ființe.

CĂMILA

Nu ne întreabă zeii pe noi, când ne lovesc,
Nici milă n-au vreodată de neamul omenesc.

274

IULIA

Prin chinul vostru, prețul iertării vor mări.
Eu plec să văd și lupta și cum se va sfârși.
Fiți fără teamă, sper că, la-napoierea mea,
Cuvinte de iubire pe buze vom avea,
Iar în amurg, voioase, vom umple toată casa
De cântecul de nuntă, ca să primirii mireasa.

SABINA

Aș vrea să cred !

CĂMILA

Eu, iată, nimic nu mă mai ține!

IULIA

Se va vedea îndată cine-a gândit mai bine.

SCENA 4

Sabina, Cămila.

SABINA

Suntem deopotrivă de triste, dar te' cert.
Atâta deznădejde eu nu pot să ți-o iert.
De-ai fi în locu-mi, soră, mă-ntreb ce-ai face oare,
Având să porți pe umeri întreaga-mi zbuciumare,
Șiind că, vai, sfârșitul oricum ar fi să fie,
Tot va lovi în soră sau numai în soție?

CĂMILA

De ale noastre lacrimi vorbește, dar te-ndură
Să nu-mi arunci povețe când nu prea ai măsură.

18*

276

Privind cum se cuvine la chinul ce rni-i scris,
Durerea ta-mi apare ușoară ca un vis.
Tu plingi pentru Horațiu, căci e amenințat,
Dar frații nu înseamnă nicicând cât un bărbat.
Cu nunta ce ne duce în altă casă, știi
Ne smulgem din aceea în care-am fost copii.
Altfel se cântărește cu ochii suferinții.
Ca să urmăim bărbatul ne părăsim părinții.
Dar în ajun de nuntă, logodnicul e cel
Ce, dacă nu-i cât soțul, nici frații nu-s cât el.
Iar între ei iubirea se luptă și se zbate;
Alegerea se stinge-n păreri învolburate.
Deci, soră dragă, ție-ți rămâne cel puțin,
Cu-o singură dorință să stingi oricare chin,
În timp ce, dacă cerul, va vrea să ne doboare
Eu voi avea doar jale și nici o alinare.

SABINA

Când unul cade-n luptă prin altul din ai tăi,
Gândirea-ți îmi apare lipsită de temei.
Deși altfel se vede cu ochii suferinții,
Nu fără amintire ne părăsim părinții.
Cei dragi rămân în suflet mereu apropiați,
Și îndrăgind bărbatul, nu îi uităm pe frați.
Natura-n orice clipă-și păstrează primul pas.
În suflet, soțul, frații, 'răspund cu-același glas;
Și toți sunt, până-n moarte, cu noi de o făptură;
Durerile-s asemeni când trec peste măsură. .
Iubitul, soră dragă, cel care te-a vrăjit,
Până la urmă este aceea ce-ai voit.
O mică supărare, un pic de gelozie,
Îi spulberă din suflet dar și din fantezie,
Ce poate slăbiciunea, încearcă deci prin minte;
Nu-l compara cu neamul și-a sale lucruri sfinte.
E o nesocotință s-asemeni întâmplarea
Cu firea care este atotstăpânitoarea.
Deci, dacă însuși cerul va vrea să ne doboare,
Eu voi avea doar jale și nici o alinare,
276

Iar ție, dragă soră, lovită, cel puțin
Putea-vei cu-o dorință să stingi oricare chin.

CĂMILA

Abia acum văd bine că, tu, tu n-ai iubit,
Că zeu-acesta-ți este de neguri învelit.
Poți să-i rezști, desigur, senină la-nceput,
Dar nimeni nu-l mai poate goni, când s-a născut,
Și mai ales, când tata, cu-a sa oblăduire
Îți binecuvântează fricoasa ta iubire.
Pătrunde-ncet în suflet, apoi o simți stăpână;
O dată prins de dânsa nici nu-i mai scapi din mână
Nu poți s-alungi iubirea și-n contra ei să vrei;
Voința ta ascultă doar de voința ei,
Iar lanțurile sale ne par fermecătoare.

SCENA 5

Bătrânul Horațiu, Sabina, Cămila.

BĂTRÂNUL HORAȚIU

Copile dragi, zadarnic cu vorbe-nșelătoare
O veste mult prea tristă să v-o ascund aș vrea.
A zeilor poruncă din ceruri, cea mai rea,
N-a sorocit schimbarea, deci lupta o să-nceapă.

SABINA

Speranța și cu spaima nu vor putea să-ncapă
Deodată într-un suflet. Mereu am așteptat
Un semn care să-mi spună că zeii au schimbat
Cumplita lor dorință, atât de mult rugați.
Nici mângâieri, nici milă, nu cerem să ne dați.
Sfârșitul suferinții e-n mâna noastră, tată.
Cine să moară știe, nu este-ngenuncheată.
Ne-ar fi atât de lesne, în fața ta să fim,
Sub masca stăpânirii, altfel de cum simțim;
877

Dar când, fără sfială, ne este-ngăduit

Să fim supuse, slabe, cum zeii ne-au voit,
De ce-am părea în lume ce nu suntem în noi?
Această artă-i bună să-mbrace pe eroi !
Nu cerem ca virtutea, atât de ne-ndurată,
Luând exemplul nostru, să fie destrămată.
Primește fără groază și fără să iei parte,
Această nouă veste șoptită ca din moarte,
Privindu-ne ca tată, cum sub loviri ne frângem,
Rămâi mereu de piatră și-ngăduie să plângem.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Cum aş putea să judec aceste lacrimi drepte?
E mult că gându-mi cere durerii să aştepte
Și însumi eu alături de voi, ca voi, aş plânge,
Dacă aceleași chinuri în suflet mi s-ar strânge.
Nici nu urăsc, prin Alba, pe frații tăi ce-mi stau
La inimă, și vraja puterii lor îmi dau.
Prietenii, știi bine, nu sunt pe-aceeași treaptă
Cu cei născuți din tine, prin legiuire dreaptă,
Iar pentru ei nu sufăr cât suferi tu, Sabină,
La fel precum Cămila, lovite fără vină.
Pot să-i socot drept dușmani ai Romei și pe ei,
Înfrânți să-i văd, dar veșnic biruitori ai mei.
Cum n-au adus, prin frică, onoarei nici o pată,
Sunt vrednici toți de țara lor, astfel, apărată.
Ba, i-aș slăvi mai tare, văzând cum frăgezimea
Lor calcă-n țărână mila ce le-o dădea mulțimea.
De-ar fi cerșit, din teamă, pomana îndurării,
Și-a lor virtute-naltă cădea-n mreaja iertării,
Atunci această mână, atât de-mbătrânită,
Știa să spele-n sânge onoarea terfelită.
Dar când văzui că schimbul nu e a lor dorință,
Am fost cu voi alături în gând și-n suferință.
De zei, măcar o dată, de-am fi fost ascultați,
Atunci urma ca Alba s-aleagă alți bărbați
Iar noi, vedeam, deodată, cum biruiesc Horații
Dar fără ca sub spade, să cadă Curiatii,

278

Căci prin această luptă semeată și umană,
Se înalța de-a pururi și gloria romană.
Ci, zeii vrut-au altfel și-n sfânta-nțelepciune
Eternă, bietu-mi cuget speranțele își pune,
Și-ncrezător în ginta-mi prin veacuri fericite,
Mă dăruiesc iubirii de țară, neclintite.
De veți gândi ca mine, scăpa-veți de nevoi
Și nu uitați că sunteți femei romane, – voi!
Tu, ești prin dreapta lege, iar tu încă mai ești.
Fiți demne de aceste comori împărătești.
Căci va veni o vreme, când în întreaga lume
Cu glas de tunet, Roma, rosti-va al său nume;
Iar fala ci, zidită pe datine și legi,
În frica tuturor, va fi simbol de regi.
Căci, zeii, lui Eneia așa-i proorociră.

SCENA 6

Dătrânul Horațiu, Sabina, Cămila, Iulia.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Vii să ne-aduci de știre c-ai noștri biruiră?

IULIA

Mai bine spus, sfârșitul de care te-nspăimânți.

De Alba-nfrântă-i Roma, iar fii tăi, înfrânți.

Din trei, doi morți; bărbatul Sabinei mai trăiește.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

O, zei, această veste cumplită, mă-ngrozește !

E sclava Albei, Roma, iar fiul meu, soldat,

Pentru a țării cinste suflarea nu și-a dat !

Nu, nu e cu puțință; ce spui tu, e poveste;

Sau Roma nu-i învinsă, sau fiu-mi nu mai este.

Eu știu cine-i Horațiu, el știe ce a vrut.

279

IULIA

Mulțimea de pe ziduri, ca mine l-a văzut.

Minuni făcu alături de frații lui sărmani,

Dar când rămase singur el, cu cei trei dușmani,

Ce încercau să-l prindă în sulii, a fugit.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Trădați, soldații noștri, cum, nu l-au săvârșit?

L-au tras chiar ei în rânduri și l-au păzit de moarte?

IULIA

Nu știu, căci de durere, privii în altă parte.

CĂMILA

O, frați prea dragi!

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Ascultă: nu-i plânge pe toți trei!

Mi-ași da, acum, suflarea, să fiu cu doi din ei!

Pe cripta lor să fie cununi, neâncetat;

A lor slăvită moarte-mi întoarce ce mi-a luat;

Norocul vru, ca dâșii, să moară fericiți,

Căci, de o Romă-n lanțuri vor fi în veci scutiți.

Nu vor mai fi ca sclavii, de-ocară și rușine,

Mânați, precum o turmă, în țările vecine.

Dar plângi, da, plângi în hohot, pe-acel ce-a umilit

Onoarea, căci din luptă nemernic a fugit;

Plângi, plângi îndurerarea de care geme-o țară,

Că, tocmai prin Horațiu, ajuns-a de ocară.

IULIA

Dar ce putea să facă-mpotriv-a trei?

280

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Să moară !

Sau, altfel, deznădejdea să-l fi-ntărit să piară,

înfrângerea, c-o clipă, s-o facă amânată

Iar Roma să se vadă mai greu îngenuncheată.

Încărunțit de vreme, puteam să mai trăiesc,

Și, până-n clipa morții, prin jertfe să-l slăvesc.

Datornic este țării tot sângele ; dator

E neamului în fața căruia-i trădător.

Cu fiecare clipă ce-o târnie sub soare,

Mă simt pătat pe frunte și plin de dezonoare.

Dar voi sfârși cu dânsul; că dreptu-mi de părinte,

Lovindu-l ca nevrednic, va fi luare-aminte

Că lașitatea-n luptă se cere pedepsită,
Cu cât mai bun e brațul prin care-i săvârșită.

SABINA

Nu-ți asculta prea tare cuvintele rostite,
Și nu ne fă, prin ele, și mai nenorocite.

BĂTRINUL HORAȚIU

În inima-ți, Sabina, durerea-i trecătoare
Iar suferința noastră o jucărie-ți pare.
Să nu ne fii părtașe la jale, ți-i sorocul,
Căci frații și bărbatul i-a ocrotit norocul.
Suntem, azi, în sclavie de țara ta luați,
Iar frații știu să-nvingă când noi suntem trădați.
Privind mereu spre piscul de unde slava vine,
Nu vezi cine ne-aduce oprobiu și rușine.
Dar dragostea-ți prea mare, pe care-o simți cum poți,
Pentru un laș, te-o face curând să plângi, cu toți.
Cu lacrimile tale îl aperi prea zadarnic.
Iau martori pe toți zeii, că voi lovi amarnic
Aceste mâini chemate să nu izbească-n van,
Scăpând de-un laș, prin sânge, tot sângele roman.

281

SABINA

Să mergem după dânsul; mânia îl smintește.
O, zei, mereu aceeași urgie ne pândește?
Mereu aceeași spaimă din ce în ce mai crudă,
Să nu cădem prin junghiul, din umbră tras, de-o rudă?

ACTUL IV

SCENA 1

Bătrînul Horațiu, Cămila.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Să nu te-aud vorbindu-mi cu milă de Horațiu,
Din fața mea să fugă, ca orice Curiațiu !
Fugi în toiul luptei, dar viața vrând să-și scape,
Tot nu-i cruțat de moarte, de-mi va cădea pe-aproape.
Sabina să-l păzească, sau, altfel, jurământul
Ce l-am făcut, năprasnic îi va săpa mormântul.

CĂMILA

Vai, tată, îndurarea din suflet n-o goni.
Căci însăși Roma, poate, nu îl va pedepsi;
Așa îngenuncheată de zei și umilită,
Îi va ierta bravura de număr copleșită.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

E prea puțin în ochi-mi a Romei judecată
Cămila; eu am dreptul, asupra lui, ca tată.
Eu știu că, vitejia de-a pururi strălucește,
Gă numărul o sfarmă, dar nu o biruiește;

283

Puterea-i bărbătească să fie veșnic trează,
De forță copleșită, ea nu îngenunchează.
Taci. Iată-l pe Valeriu. Ce-ar mai putea să știe?

SCENA 2

Bătrînul Horațiu, Valeriu, Cămila.

VALERIU

Trimis la voi, de rege, aduc o mărturie
Să mângâi un părinte...
BĂTRÎNUL HORAȚIU
Nu te-ngriji de mine,
Căci nu există balsam durerea să-mi aline.
Pe cei care căzură uciși în bătălie,
Mai bine-i știu în groapă, decât în infamie;
Ei se jertfiră țării, cinstindu-i preamărirea
Și mi-e destul.

VALERIU

Dar cellalt v-aduce fericirea.
Va prețui de-acuma, cât la un loc toți frații.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

De ce n-a fost printr-însul, să moară toți Horații!

VALERIU

Ești singurul ce astfel îi judecă purtarea!

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Căci singur eu am dreptul să-i pedepsesc trădarea !

284

VALERIU

Cum, c trădare oare, viteaza-i luptă grea?

{•

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Dar ce virtute-aleasă găsești în fuga sa?

VALERIU

În felul cum luptat-a, și fuga-i vitejească.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Rușinea și mirarea nu pot decât să-mi crească !

Da, pilda este rară și demnă de știință,

Că fuga este drumul deschis spre biruință.

VALERIU

De ce mirare-i vorba? Rușine-acum socoti

Să ai un fiu ca dânsul ce ne-a scăpat pe toți?

Și Romei dă triumful și-o mare-mpărăție?

Cum ar râvni un tată mai mare bucurie?

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Dar ce triumf, ce faimă, ce-mpărăție oare

Sunt lanțurile Albei, pe noi, stăpânitoare?

VALERIU

Cum poți vorbi că, Alba, e azi victorioasă?

Dar nu cunoști a luptei urmare glorioasă?

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Eu știu atât: că țara prin fugă și-a trădat.

288

VALERIU

Da, dacă tot prin fugă și lupt-ar fi-ncetat.

Dar s-a văzut îndată că a fugit viclean,

Spre a urca în slavă renumele roman !

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Ce-ai spus? Triumfă Roma?

VALERIU

Învață să-1 iubești

Pe fiul tău pe care văd că-1 nedreptățești,

În contra trei să lupte rămas, și încolțit,

Toți trei răniți, el singur văzând că nu-i rănit,
Prea slab, pe toți să-i bată, voinic cu fiecare,
El știe să profite de-această-amenințare
Și fuge să-i înșele, și-astfel prin viclenie
Pe cei trei frați îi trage pe rând, în bătălie.
Iar fiecare vine mai greu sau mai grăbit,
Pe cât e fiecare în parte de rănit.
Avânul li-i același porniți să-l urmărească,
Dar rănilor-i separă și-i face să greșască.
Horațiu când îi vede, cum vin toți răzlețiți,
Se-ntoarce și-i așteaptă, știindu-i biruiți,
Întâiul care vine e chiar al său cumnat
Cellalt, plin de mânie, atacă nencetat,
Dar sângele din rană și fuga îl doboară,
Deși curajul-i aprig nu-i pregătit să moară.
Cu răcnete, albanii, pe celălalt îl cheamă,
Cuprinși de îndoială și tremurând de teamă.
Zadarnic se repede și-acesta să atace,
Pe cel dintâi văzându-l, cum fără viață zace.

CĂMILA

Vai mie!

286

VALERIU

Dar se-aruncă în luptă Curiațiu ;
O nouă biruință-ncunună pe Horațiu ;
Curajul să-l răzbune pe frate, nu-l susține
Și moare lângă dânsul, deși luptase bine.
Lungi răcnete din piepturi, văzduhul îl sfâșie:
Durere-i glasul Albei, al Romei, bucurie.
Atunci, știind Horațiu că va să biruiască,
Vrând nu numai să lupte, dar să și umilească
Vorbește: „Doi sunt jertfe pentru iubiți-mi frați,
Dar ultimul ce vine, din cei trei Curiați,
Îl dau ca jertfă Romei, pe sacrele-i altare!”
Zicând aceasta, iute și drept în față-i sare
Și pentru el izbânda curând se hotărăște:
Slăbit de răni, albanul, abia de se târăște
Cu pasul șovăielnic și fruntea-nsângerată,
Ca victima ce-așteaptă să fie-njunghiată.
Așa îl și primește, cum e, fără-apărare,
Iar pe-a lui moarte Roma-și înalță-a sa splendoare !

BĂTRÎNUL HORAȚIU

O, fiu! O, bucurie! Tu cinste-a vieții mele!
Tu sprijin scump al țării în aste ceasuri grele!
Erou de Roma vrednic și-nvrednicind Horații,
Tu stâlp al țării tale, slăvit prin generații!
Când voi putea la pieptu-ți, cumplita-mi îndoială
S-o sting, spălând în lacrimi și marea mea greșală?
Când va putea iubirea-mi de tată, să-ți mângâie
Biruitoarea-ți frunte în plâns de bucurie?

VALERIU

Îl vei vedea în voie căci va sosi îndată.
Chiar regele-l trimite să-i dai dreapta răsplată,
Și poruncind prinosul la cer să se amâne,
A hotărât, triumful, să aibă loc tot mâine,

Urmând, ca fiecare, azi doar cu legăminte,
Să mulțumească zeii, și cu ofrande sfinte.
287

Horățiu întârzie acolo, pe când mie
Mi s-a-nmănat porunca să vă aduc solie
Și tristă, de la rege, dar și de sărbătoare.
Nemulțumit el însuși doar c-o înștiințare,
Veni-va să-ți vorbească și, poate, încă azi,
Spre-a lăuda soldatul și fiul tău, viteaz, –
Recunoștința țării urmând să ți-o închine.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Atâta mulțumire e prea mult pentru mine.
Sunt prea plătit cu asta, cu care m-a cinstit
Pentru un fiu în viață, și cei care-au murit.

VALERIU

La jumătăți de fapte un rege nu se-oprește ;
El știe c-al său sceptu prin care mulțumește,
A fost salvat, spre slava virtuților romane,
De fiu ca și de tată, din mâinile dușmane.
Mă duc să-i spun ce-nalte și vitejești simțiri
Gândirea vă insuflă ; ce nobile porniri
Știți să-nchinați credinții cu care îl slujiți.

BĂTRINUL HORAȚIU

Prea mult mă-ndatorează aceea ce voiți...

SCENA 3

Bătrînul Horațiu, Cămila.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Copila mea, oprește al plânsului șuvoi;
Nu-i potrivită jalea când cinstea e cu noi,
Căci nu pe drept mai plângem căderea-n neființă,
Când ea împodobește a țării biruință.

268

Când Roma-nvinge Alba, nimic nu se mai cere,
Iar orice suferință e-o dulce mângâiere.
De ți-ai pierdut iubitul, un om doar s-a sfârșit,
Ce-și va găsi egalul în Roma, negreșit.
Când neamul tău e astăzi simbol de vitejie,
Vor fi destui să ceară ca să le fii soție.
Mă duc să-i spun Sabinei aceste știri. Știi bine
Că pentru ea-s mai grele decât sunt pentru tine.
Trei frați uciși prin brațul bărbatului iubit,
Îi dau mai multe drepturi să plângă nesfârșit.
Dar sper, grăbindu-mi pașii, la vreme să ajung,
Din sufletu-i furtuna cu sfaturi s-o alung,
Iar mintea-i înțeleaptă, slujind-o și acum,
Prin inima-i curată, spre soț, și-o face drum...
Tu, totuși, stăpânește-ți durerea, – și se poate!
Primește-1, dacă vine, smerită, ca pe-un frate,
Arată că-i ești soră, iar chinul tău ți-1 frânge,
Căci sunteți, deopotrivă, născuți de-același sânge.

SCENA 4

CĂMILA

Am să-i arăt, firește, și cu temeinicie,
Cum dragostea înfruntă a soartei vitregie

Și nu primește legea făcută de-un tiran
Cu nume de părinte, dar sufletul dușman.
Durerea mea îți pare nătângă, fără vlagă?
Cu cit o vei lovi-o, cu-atât mi-o fi mai dragă,
Vai, tată fără milă! Prin îndârjirea mea
Durerea mi-o voi face la fel cu soarta-mi grea !
S-a mai văzut vreodată mai schimbătoare soartă?
În fiecare clipă un alt alean mă poartă,
Blândețe și cruzime pe rând să le înduri
Și să primești atâtea cumplite lovituri!
S-a mai văzut un suflet menit să poarte-ntr-însul
Amarul, bucuria, nădejdea, teama, plânsul,
19 – Corneille-Teatru
289

Un suflet rob atâtor ciudate-mprejurări,
O jucărie-n mâna cumplitei întâmplări?
Oracolu-mi surâde, un vis mă chinuiește;
Iar pacea-mi stinge spaima ce lupta mi-o mărește;
În pregătiri de nuntă veni un zvon cumplit:
Iubitul, cu-al meu frate, să lupte e sortit;
Și-această deznădejde nu-i nimeni s-o-nțeleagă !
Dezleagă omul moartea dar zeii vin și-o leagă,
Învinsă, Roma, pare; al meu, fiind alban
Nu varsă din cruzime un sânge de dușman.
Vai, zei! Mi-ați dat durerea drept soră și stăpână,
Când mi-am văzut cetatea și frații în țărână.
Ceream prea mult în clipa când, fără de păcat,
Îl mai iubeam, păstrându-i un gând înaripat?
Destul de pedepsită prin moartea lui, prin felul
Cum îmi ajunsese vestea, cum s-a sfârșit măcelul:
Vrăjmașul lui, el însuși mi-a povestit voios
Cum mi-a căzut iubitul! Slăvea, lăudăros,
Întunecata faptă, cu fruntea luminată
De fala vitejiei, – când eu cutremurată,
Îl ascultam pierdută și fără să tresalt,
Cum își clădea mărirea pe moartea celuilalt.
Dar nu le-ajunge-atâta, îmi cer o jertfă nouă:
Să râd și să mă bucur, cu suflet rupt în două,
Să preamăresc eu însămi pe-nvingătorul uns
Și să sărut o mână ce pieptul mi-a străpuns !
Într-un prilej de-atâta durere pentru mine,
E un păcat să sânger, să plâng e o rușine!
Virtutea lor de piatră te cere fericit ;
De nu ești fără milă n-ai suflet oțelit.
O, inimă, reneagă asemenea părinte;
Nici fiică, dar nici soră nu vreau de-aici-nainte
Să le mai fiu! Ce mândră mă simt că pot să plâng;
Când nu se-ndoaie nimeni sunt mândră că mă frâng!
Durerea mea, dă-ți drumul în lacrimi și blesteme;
Când nu mai am nimica de cine m-aș mai teme?
Nici o-ndurare pentru acest învingător!
Durerea mea, primește-l c-un glas fulgerător!
290

Batjocorește-i faima, mânia-i răscolește,

Să-i umilim trufia cu care se mândrește !
S-apropie. Fii gata să-i arătăm din prag,
Cum s-a purtat iubita la moartea celui drag.

SCENA 5

Horațiu, Cămila, Procul.

(Procul poartă cele trei spade ale Curiatilor.)

HORAȚIU

Cu brațu-acesta, soră, pe frați i-am răzbunat;
El, zarul soartei noastre dușmane, l-a schimbat;
Destinu-a două state stă în această mână,
Și Roma, peste Alba, o face azi stăpână.
Privește-acum aceste trofee și dovezi
Și-arată-ți bucuria prin care le serbezi.

CĂMILA

Doar lacrimi nesfârșite, atât pot să le-nchin.

HORAȚIU

Nu-ngăduie, triumful, să ai nici un suspin;
Au fost, în luptă, frații, răscumpărați prin sânge,
Ca umbrele lor scumpe, să ceară a-i mai plânge.
Când cinstea-i răzbunată, nu am pierdut nimic!

CĂMILA

Spre frații mei privirea de chin n-o mai ridic;
Iar amintirea dragă a lor n-o să mă vadă,
Știindu-le-mpăcarea, căzând tristeții pradă.
Doar pe iubitu-mi nimeni nu este să-l răzbune.
Cjim vrei să-l dau uitării fără de vină, – spune?

19*

291

HORAȚIU

Ce spui, nefericite»?

CĂMILA

Vai, scumpe Curiat!

HORAȚIU

O, tu, nedemnă soră, cu suflet desfrânat !
Pe un dușman al țării, pe care l-am zdrobit,
Îl mai evoci duioasă și-l chemi ca pe-un iubit !
Pornirea-ți ucigașă și-a gândului tău fiere,
Cu fiecare strigăt o răzbunare cere.
Cu patimile tale vorbește cât mai rar,
Nu-mi mai roși obrazul cu chinul tău flecar;
Înăbușe-ți văpaia durerii de femeie,
Îhalță-te senină, spre marile-mi trofee,
Iar ele să alunge din tine tot ce-i rău.

CĂMILA

Vai, dă-mi atunci un suflet sălbatic ca al tău,
Și dacă vrei să afli ce clocotește-n mine,
Redă-mi pe Curiățiu, nădejdea mea de bine,
Sau lasă-mă durerea în tihnă să mi-o port !
L-am adorat în viață și-l plâng, știindu-l mort.
Să nu mai vezi în mine pe sora de-altădată ;
Nu sunt decât iubita, prin tine-ndoliată.
Pe urma ta, de-acuma, la pândă pas cu pas,
Strigoaică nendurată, cu bocete în glas,
Te-oi urmări și veșnic te-oi întreba de dânsul,
Călăule, tu, fiară, ce-mi iei până și plânsul;

Și care-n nebunia triumfului, ai vrea
Să-l mai ucizi o dată, prin însăși mâna mea!
Blestemul de urgie pe capul tău să cadă;
De mii de ori, ca mine, să fii durerii pradă
292

Și prin ticăloșie să te mânjești, să cazi,
Târându-ți în mocirlă renumele de azi!

HORAȚIU

S-a mai văzut vreodată atâta oarbă ură !
Crezi, tu, că-ngăduința nu-și are o măsură,
Iar blestemul acesta va fi nepedepsit?
Iubește-l, dar, în taină, pe-acel care-a murit,
Dar să nu faci greșeala de-a-i preaslăvi fantoma,
Uitând necugetată că te-ai născut prin Roma !

CĂMILA

Nu-mi mai vorbi de Roma, – înverșunarea mea!
De Roma, ce-mi ucise pe-acel ce mă iubea;
De Roma, care-ți dete și viața și mărirea;
De Roma, care mie mi-a dat nefericirea!
Vecinii săi, cu ură, unească-se cu **toți**,
Să-i surpe temelia, lovind-o-n strănepoți;
Și dacă nu-i ajunge Italia întreagă,
Să văd cum alte neamuri în contra ei se leagă,
Apusul, Răsăritul, întregul univers,
Pe trupul ei să-și poarte nimicitorul mers !
Să i se prăvălească zidirile ! Să-și taie
Cu mâna ei, să-și smulgă și ochi și măruntaie,
Și trăsnetele-n ceasul sortit de nenoroc,
Pe capul ei să cadă într-un potop de foc!
Din ochii mei, urgia de flăcări să țâșnească,
S-o mistuie, cenușa în vânt să-i risipească,
Să văd cum cel din urmă roman își dă suflarea,
Și fericită-n moarte, să-mi urlu răzbunarea!

HORAȚIU

(trăgând spada, își urmărește sora care fuge)
Destul! Răbdarea, datoriei, îi trece al meu braț;
Te du-n infern și plânge-ți iubitul Curiat !
293

CĂMILA

(rănită, din spatele scenei)

Vai, ucigaș!

HORAȚIU

(întorcându-se în scenă)

Primește pedeapsa asta dreaptă.

Oricine-o fi ca tine să știe ce-l așteaptă!

SCENA 6

Horațiu, Procul.

PROCUL

Dar ce-ai făcut, Horațiu?

HORAȚIU

O scurtă judecată;

A Romei defăimare, e astfel, răzbunată.

PROCUL

Mai multă îndurare din parte-ți așteptam.

HORAȚIU

Să nu-mi spui că mi-e soră, să n-aud că mi-e
Nici tatei să-i mai fie, nu poate, fiică dragă.
Cui își urăște țara, și neamul și-l reneagă, –
Nu-i sunt îngăduite aceste sacre nume,
Iar rudele-1 alungă rătăcitor prin lume.
Pedeapsa este astfel precum un fulger, dreaptă,
Căci clocotul din sânge, lovește, nu așteaptă.
Deși fără de vlagă, blestemul ei nebun
Am vrut, ca pe un monstru în fașă, să-l răpun.

294

SCENA 7

Sabina, Horațiu, Procul.

SABINA

Ce falnic este! Hai, vino și sora-njunghiată
S-o vezi murind la pieptul bătrânului tău tată,
Te scaldă-n bucuria sfârșitul lui dorit...
Iar dacă crezi că nu e destul ce-ai săvârșit,
Atunci jertfește Romii, desăvârșind Horații,
Și sângele-mi în care trăiesc și-azi Curiații!
Risipitor cu neamu-ți, de ce dar m-ai cruța?
Lângă Cămila pune și pe soția ta.
Durerea ni-i aceeași; avem aceeași vină;
Și eu îmi plâng tot frații, c-o jale tot străină.
Eu sunt mai vinovată ca deznădejdea ei,
Căci ea a plâns doar unul, pe când eu plâng pe trei,
Iar după pedepsirea-i, greșeala mea-i în viață.

HORAȚIU

Sabina, șterge-ți ochii sau să nu-i văd în față!
Fii vrednică de-acela prin care ești soție;
Nu-mi fă o umilință, din milă, tocmai mie.
Dacă iubirea încă ne ține-nlănțuiți,
Și dacă-n gând și-n suflet suntem nedespărțiți,
Înalță-ți tu simțirea la neclintirea mea,
Eu nu pot să fac pasul spre umilința ta.
Mi-ești dragă și de-aceea văd bine de ce plângi.
Dar uită-te la mine, să știi cum să te-nfring.
Părtașă fii la slava-mi, căci este haina ta,
Nu încerca, mânjind-o, să mă dezbraci de ea.
Dușmană cinstei mele îmi ești cu orice preț,
De-ți plac strivit de vorbe și fapte de dispreț!
Soție fii iar soră puțin și, se-nțelege,
Urmează pildei mele și schimbă-mi-o în lege.

295

I

SABINA /

Sunt alții mult mai vrednici ca să-ți urmeze calea
Tu nu ai nici o vină că rudă-mi este jalea. /
Mi-s gândurile toate precum îmi este chinul, /
Și nu mă lupt cu tine, ci-nfrunt numai destinul.
Dar, în sfârșit, mă lepăd de legea ta romană,
De mi se cere-având-o, să nu mai fiu umana.
Și nu pot fi soția aceluia ce-a învins,
De nu mai văd pe sora acelor ce s-au stins.

Tu vrei, ca-n timp ce-afară e lumea-n sărbătoare,
Să plâng aici, în casă și-n taină, ce mă doare,
Și-a țării bucurie să fie-ntunecată,
În inima-mi sârmană, de morți îndoliată?
Nu pot să fiu ascunsă, – făptură nemiloasă!
Azvârle dragii lauri, când ai pășit în casă,
Să plângem împreună! Cum, nici chiar mișelia
Nu-ți înarmează brațul, ca să-ți ucizi soția?
Cum, îndoita-mi crimă, nepăsător te lasă? /
Ferice de Cămila; a fost mai norocoasă,
Căci, tu, i-ai dat prin spadă și moarte, ce-a cerut:
Să aibă-n veșnicie iubitul-aici, pierdut !
Tu, soț iubit, prin care de viață-mi este silă,
Dacă mânia-ți doarme, ascultă-mă din milă;
Lovește și cu una și cu cealaltă, tare
Și dă-mi, ca o pomană, a morții alinare.
Dă-mi moartea ca iertare sau chiar ca pătimire,
Și, fie din dreptate ori numai din iubire,
Înfățișarea-i fi-va cu chipul împăcat,
Că a venit prin tine, ce-mi ești încă bărbat.
HORAȚIU
Ce nedreptate cruntă făcură-n lume zeii,
Lăsând chiar și eroii în mrejele femeii,
Căci nedreptatea cade, precum o vitregie,
Când vezi că ea învinge dar fără vitejie,
Râvnind chiar și virtutea în om să o distrugă.
De-acest dușman de moarte scapi, dacă poți, prin fugă!
Rămâi aici, adio! Să nu-ți aud suspinul!

296

SABINA

V (singură)

Tu, milă; tu, mânie, – nu vreți să-mi stingeți chinul?
Greșala mea e stearpă iar plânsu-mi vă trudește,
De nu-mi dați nici iertare, nici braț ce pedepsește?
Mai am doar o nădejde prin lacrimi s-o-mplinesc, –
Apoi, să-mi fac sfârșitul, pe care mi-l doresc.

ACTUL V

SCENA 1

Bătrânul Horațiu, Horațiu.

BĂTRÂNUL HORAȚIU

Cereasca judecată pentru-a putea vedea,
Privirea ți-o întoarce de la o faptă rea.
Când gloria ne-mbată, destinul știe bine
Să-nfrângă-n noi mândris încrezătoare-n sine.
Plăcerea cea mai dulce e plină de tristețe;

Tăriei, slăbiciunea vine să-i dea povețe,
Și rar e răsplătită, cum se cuvine-o faptă
Zidită pe virtute și năzuința dreaptă.
Eu nu plâng pe Cămila, știind-o vinovată;
Te plâng mai mult pe tine, iar eu mă plâng, ca tată.
Pe tine, căci prin moartea-i, ți-e mâna pângărită;
Pe mine, c-am dat Romei o fiică rătăcită.
N-ai fost nedrept, nici aspru stârpind-o dintre vii;
Voiam, ca-n judecarea-i făptaș nu tu să fii.
Cumplita-i fărdelege mai bine rămânea *
în veci nepedepsită, decât de mâna ta.
HORAȚIU
Pe sângele-mi, prin lege, stăpân te socotesc;
Pe-al ei, crezut-am tată, doar Romei să-l jertfesc.
298

Dar dacă-nțelepciunea-ți mă vede ucigaș,
Urmând să fiu muștrării neistovit părtaș,
Și, dacă, dreapta-mi fi-va de-a pururi de ocară,
Cu un cuvânt poți face ca viața mea să piară.
Ia-ți sângele acesta-napoi, de i-am pătat
Neprihănirea sfântă cu brațu-mi vinovat.
Dar n-am crezut rușinea s-o-ndur, în casa ta,
Cum nici chiar tu insulta nu vei putea ierta.
Un tată, dragă tată, se umple de mânie
Când cinstea e surpată de-o mare infamie.
Iubirea ei să tacă sau, altfel, nu-i iertată;
Chiar dacă o ascunde, e totuși vinovată,
Iar faima lui pe calea pieirii o îndeamnă,
Când nu vrea să lovească ocea ce condamnă.
BĂTRÎNUL HORAȚIU
Adesea, pentru sine un tată nu se-ndură
Să-și pedepsească fiii, trecând peste măsură;
Intreaga-i bătrânețe prin ei se ține bine
Și nu-i lovește aspru căci ar lovi și-n sine.
Eu te privesc cum ochiu-ți în veci nu te privește;
Știu... Regele-i pe-aproape... Văd garda-i că sosește.
SCENA 2

*Tullus, Valeriu, Bătrânul Horațiu, Horațiu,
soldații din garda.*

BĂTRÎNUL HORAȚIU
Vai, sire, cinstea mare ce-mi faci, mă copleșește;
Nu în aceste locuri un rege se primește ;
Să -ngenunchez în față...
TULLUS
Bătrâne, fii pe pact;,
Eu fac ce orice rege în locul meu ar face ;
299

Iar fapta vitejească atât de iscusită,
Ne cere-o preamărire egal de strălucită.
(Arătându-l pe Valcriu.)
Cuvântul său cuprinde întreaga chezașie
A gândului cu care ți l-am trimis solie.
Cunosc, tot prin Valeriu, cu cită stăpânire
A fiilor tăi jertfă o-nduri fără clintire,

Și că-ntărit în tine și-n marea ta durere,
Nu ceri și nu îngădui un semn de mângâiere.
Dar am aflat, în calc, de-o grea nenorocire
Ce te-a lovit prin fiul intrat în nemurire ;
Că dragostea-i curată de țara l-a mânat
Să stingă viața sorei cu suflet vinovat.
Știindu-te dat pradă acestei lovituri,
Venii să văd, bătrâne, de poți s-o mai înduri.

BĂTRÎNUL HORAȚIU

"**îndur** cu suferință și cu răbdare, sire.

TULLUS

Acesta-i rodul vieții și-a vârstei răsplătire,
Căci anii mulți învață, pe cei ajunși ca tine,
Că, după fericire, nenorocirea vine.
Dar prea puțini știu leacul acesta să și-l facă
Iar în durere, scutul voinții lor se pleacă.
De poți afla-n cuvântu-mi părtaș la jalea-ți mare
Un strop de mângâiere si-o caldă alinare,
Atunci să știi că sufăr cât răul ți-e de mare ;
Cu cât înduri mai aspru, eu te iubesc mai tare !

YALERIU

Fiindcă zeii, sire, au hotărât, prin regi,
Dreptatea să nc-mpartă și veșnicele legi;
Și cum norodul cere c-a voastră înălțime
Să laude virtutea dar să lovească-n crime

300

Primiți să v-amintească un credincios soldat,
Că regii nu pot plânga ce au de condamnat,
îngăduiți...

BĂTRÎNUL HORAȚIU

Eroul îl vrei trimis la moarte?

TULLUS

Să-și spună gândul, lasă-l; voi face-apoi dreptate;
O-mpart chiar cu plăcere, oriunde și mereu,
Căci doar prin ea un rege ajunge semizeu.
Însă te plâng, că după o faptă lăudată,
În contra lui se cere o aspră judecată.

VALERIU

Primiți, mărite rege, mai drept dintre toți regii,
Ca, cei cinstiți, prin mine să ceară glasul legii.
Nu pizma ne împinge să fim în contra sa ;
Cu cât mai mult primește, mai mult ar merita;
Măriți-i răsplătirea, vrem toți să i-o sporim;
Mai bine să întreacă decât nedrepti să fim.
Dar, cum de crimă, astăzi, e vinovat ostașul,
Trăiască-nvingătorul dar piară ucigașul.
Opriți-i ura oarbă iar de a sa mânie,
Salvați, acum, poporul și falnica-ți domnie.
În mâna ta-i și moartea și supraviețuirea.
Războiul, cu pojaru-i, a semănat pieirea,
Căci, Roma și cu Alba-s prin cununii unite
În ceasuri de odihnă și-n vremuri fericite,
Că nu e, poate, astăzi, familie romană
O rudă să nu plângă în tabăra albană;
Și că-n sărbătorirea victoriei obștești,

Sunt multe lacrimi grele cu care te-ntâlnești.
De-a fost jignită Roma cu lacrimi, pe când dânsul
A hotărât prin crimă să pedepsească plânsul,
Ce sânge-această fiară va mai putea cruța,
De n-a-nțeleș s-o ierte nici chiar pe sora sa?
301

Și n-a găsit, în sine, pe nimeni să-nțeleagă
Durerea-n pragul morții, când pierzi ființa dragă,
Și când, în loc de torța de nuntă, ai în față
ISfădejdea-nmormântată cu cel gonit din viață?
Făcând să-nvingă Roma, el ni-i stăpân, iar sorții
I-au dat dreptul vieții asupra-ne, și-a morții.
Și ale noastre zile amare n-or dura
Decât dacă-ndurarea-i le va putea-ndura.
Aș mai voi s-adaug, pentru al Romei bine,
Că fapta lui, în lume, ne umple de rușine.
Mi-ar fi prea lesne, sire, ca-n văzul tuturor
S-arăt măreața faptă a unui luptător,
Iar sângele Cămilei, ucis de-acest viteaz,
Să-i spună toată crima, plesnindu-l în obraz.
Orori nenehipuite în față ați avea ;
Și-ați plânge pentru vârsta-i și frumusețea sa.
Dar n-o s-ajung la astfel de searbede mijloace.
Ați hotărât că, mâine, ofranda se va face,
Și bănuți că zeii ocrotitori, vor vrea
Tămâia s-o primească pe-altar, din mâna sa?
Asupra voastră, sire, va fi ura cerească;
Priviți-l ca pe unul sortit să ispășească,
Și fiți convinși că bunul și-al Romei drept destin
Făcu mai mult, în luptă, ca brațu-i asasin.
Aceiași zei, prin care, el e un brav ostaș,
Voi să-l prăvale, făcându-l ucigaș,
Și că măreața-i faptă, nevrednic să o poarte,
Aduse după dânsa pedeapsa grea de moarte.
Porunca asta, sire, îți cerem să o dați.
E prima dată-n Roma că seucid doi frați;
De ce-o să vină, ca și de cer ne îngrozim;
Salvați-ne de dânsul, de zei să ne păzim.

TULLUS

Horațiu, cum te aperi?

HORAȚIU "

De ce m-aș apăra?

Voi îmi cunoașteți fapta cum e și cât de grea.

302

Să-nfrunt eu nu pot, sire, părerea unui rege;
A voastră hotărâre, e pentru mine, lege.
Chiar cel mai fără vină rămâne condamnat,
Când tronul îl socoate nedemn și vinovat;
E-o crimă să te aperi, precum și a te plânge,
Căci tronul ni-i stăpânul pe nume și pe sânge.
Datori suntem a crede, când toate ni se iau,
Că regii au dreptate față- de noi, cum vreau.
Rostiți osânda, sire; supus o-ndeplinesc;
Iubească alții viața ; eu trebui's-o urăsc.

Nu-nvinui pe Valeriu că-n patima-i, socoate,
îndrăgostit de soră, s-acuze chiar pe frate.
Nădejdea mea, cu râvna-i vin azi să se îngâne:
El îmi dorește moartea, iar eu, ți-o cer, stăpâne! –
Deosebirea mică ce ne îndepărtează,
E că, prin moarte-mi apăr, virtutea mea vitează;
Același drum ne poartă, dar nu ș-același țel:
El vrea să-mi stingă nimbul, iar eu lupt pentru el
Prea rar se-ntâmplă, sire, ca o împrejurare
Să dea virtuții zborul și-ntreaga întrupare.
De multe ori, curajul apare foarte mic,
Atunci când și prilejul e sterp sau de nimic.
Poporul care vede orice numai la față
Se -neântă ca de forță când luciul îl răsfață,
Și vrea ca toți eroii ce năzuiesc să-i placă,
Minuni dacă făcut-au, mereu minuni să facă;
După o faptă-naltă care spre cer te-avântă,
Din tot ce nu lucește, nimic nu-l mai îneântă ;
El vrea să fii același oriunde și mereu ;
Nu poate să-nțeleagă că ești doar om, nu zeu,
Și că, dacă nu vede minuni întotdeauna,
Prilejul poartă vina, nu inima ce-i una.
Căci neagra-i nedreptate distruge pe eroi.
Și faptele mărețe-s stropite cu noroi.
Iar cel a cărui slavă prea mult spre zei se-apleacă,
De nu vrea s-o știrbească, nimic să nu mai facă.
Eu n-am să-mi laud, sire, un braț care-a înfrânt,
Luptând cu trei deodată ; și nici nu mă îneânt
303

Că-n viitor avea-voi un nou prilej, prin care
Voi săvârși o faptă ca asta, sau mai marc,
Și că, curaju-mi, astfel, în văzul tuturor
Va fi mai fără frică și mai biruitor.
Vrând să rămână-n urma-mi, o amintire mare,
Încrezător doar morții o pot da spre păstrare.
Se cuvenea s-o caut de cum am biruit,
Căci pentru fericirea-mi prea mult am și trăit.
Un om ca mine-și vede onoarea adumbrită
Când defăimarea mușcă din gloria-i slăvită;
Iar brațu-mi de oprobriu de mult m-ar fi scăpat
De nu aveam a voastră-nvoire de-așteptat.
Eu știu că suflu-mi este-n a regelui putere;
El poate să ni-l smulgă; doar el ni-l poate cere.
Mai sunt viteji în Roma, frumoși, cu legământ,
Ai voștri lauri, sire, să-i apere cu-avânt.
Cu viața mea, stăpâne, milos să nu mai fiți,
De vreți întreaga-mi luptă cumva s-o răsplătiți;
Ingăduiți-mi, rege, atât să mai doresc:
Renumelui, nu sorei, senin să mă jertfesc!

SCENA 3

Tulim, Valeriu, Bătrânul Horațiu, Horațiu, Sabina.

SABINA

Ascult-o pe Sabina, stăpâne, și privește
Cum jalea de soție și soră, o sfârșește.
În fața voastră cade, zdrobita, cu temei

Să-și plângă și bărbatul dar și pe frații ei.
Cu bocetu-mi, dreptatea, nu vreau să o clintesc.
Pe asasin, cu lacrimi, nu pot să-l ocrotesc.
Orice-ar fi fost'nainte, rămână ucigaș, –
Dar pedepsește-n mine pe-accst viteaz ostaș ;
Să ispășească viața-mi o faptă vinovată ;
Nu veți schimba nici jertfa ce fi-va-njunghiată.
304

Iar mila voastră, sire, dreptatea o împarte
Lovind în plin întregul, în cea mai dragă parte.
Âtât iubirea noastră ne-a contopit de bine,
Că el trăiește-n mine mai mult decât în sine,
Și dacă dezlegarea mi-o dați să pot muri,
Mai mult s-o stinge-n mine decât dac-ar sfârși.
Această îndurare pe care mi-o veți da,
Îi va mări durerea stingând-o pe a mea.
Stăpâne, vezi-mi lungul și nemblânzitul chin
Neâncăput în lacrimi, în vorbe, în suspin.
Să strâng la piept, e groaznic, un om care-a ucis
Întregu-mi neam și-o dată cu el, al vieții vis.
Dar mai cumplit îmi este să fug de-acest bărbat,
Fiindcă neam și țară, luptând, le-a apărât.
Cum să iubesc pe-acela ce mi-a ucis toți frații?
Cum să-l urăsc când slava romană sunt Horații?
Vai, rege bun, dă-mi moartea pe care-o fericesc,
Să scap de o iubire pe care o urăsc.
Numi-voi bunătate, această izbăvire
Pe care pot, prin mine, s-o duc la-ndeplinire.
Iar moartea asta, sire, ce dulce o să-mi pară,
Când soțul meu printr-însa scăpa-va de ocară.
A zeilor mânie încerc s-o potolesc,
Dezlănțuită, poate, de brațu-i vitejesc.
Vreau manilor Cămilei să mă încredințez,
Iar Romei, pe bărbatul viteaz, să i-l păstrez.
BĂTRÎNUL HORAȚIU
Stăpâne, lui Valeriu, îi voi răspunde-ndată.
Copiii, și cu dânsul, lovesc în al lor tată
Și vor, toți trei, în casa-mi ce sub amar se frânge,
Să stingă fără milă al neamului meu sânge.
(Sabinei.)
Tu, care prin durere, din neamul Curiațiu,
Ceri fraților odihna, lăsându-l pe Horațiu,
Întreabă-le mai bine preamilostivii mani,
Să afli de sunt mândri că au murit albani.

20

305

Cerul a vrut ca Alba de noi să fie-nvinsă,
Dar dacă mai trăiește ceva când viața-i stinsă,
Atunci vei ști că, dâșii, sfârșindu-se eroi,
Nu-s triști văzând că faima ne-acoperă pe noi.
Toți trei vor ști să mustre, așa cum se cuvine,
Și ochii-ți plini de lacrimi și valul de suspine,
Precum și nefireasca ta groază, ca soție.
Rămâi, dé le ești soră, ca ei, la datorie.

(Regelui.)

Pe dragul soț, Valeriu zadarnic se răzbună;
A inimii zvâcnire nu-i crimă, ci e bună;
S-o lăudăm se cere, și nu s-o pedepsim,
Când, prin această faptă virtutea-nfăptuim.
Urâtă-i îndrăgirea dușmanilor de țară;
A plânge pentru dânșii e faptă de ocară;
Dar a dori, ca țara, s-o vezi căzând, robită,
Aceasta e o crimă de-a pururi pedepsită.
Doar dragostea de Roma atunci l-a-ncurajat ;
De n-o iubea atâta, era nevinovat.
Nu, n-are nici o vină, căci brațul meu de tată,
Ii da, găsindu-i una, pedeapsa meritată.
Aș fi știut, prin faptul că e născut din mine,
Să-l judec fără patimi, așa cum se cuvine.
Iubesc prea mult onoarea și nu îngăduiam
Rușinea sau omorul în neamul meu să am.
Valeriu să v-aducă întreaga mărturie,
Că-ngenunchea năprasnic sub apriga-mi mânie,
Când mi s-a spus că-n luptă, Horațiu, a scăpat
Fugind, și că prin fugă pe rege l-a trădat.
Iar pe Valeriu, sire, aș vrea să-l rog să-mi spună
Cu care drepturi fiica în contra-mi o răzbună?
Și cine-i dă puterea, ca moartea-i meritată
S-o apere, când nu e de mine apărată?
Se teme, după soră, ca alții să nu cadă!
Necinstelor străine noi nu ajungem pradă,
Oricât ar vrea un altul pe-ascuns să uneltească,
Obrazul fără vină nu poate să roșească.

(Lui Valeriu.)

306

Valeriu, plângi; poți plânge chiar și în fața sa;
A sângelui său crimă el știe răzbuna ;
Doar cei de-un neam cu dânsulsânt vrednici să-i înfrunte
Coroana biruinții cu lauri, de pe frunte.
Voi, lauri, sacri lauri, târâți acum în pleavă;
Voi, ce-i păziți și fruntea de fulgerul din slavă,
Îl veți lăsa să cadă ca cel din urmă rău,
Lovit de rușinoasa secure de călău?
Romani, vreți voi dintr-însul s-aveți numai fantoma,
Când fără brațu-i, astăzi, nici Roma n-ar fi Roma?
Și-ngădui-veți oare ca numele-i slăvit,
Pătat să fie pentru tot ce ne-a dăruit?
Hai, spune-ne, Valeriu, de vrei ca el să moară,
Unde ales-ai locul de-osândă și ocară?
E între-aceste ziduri în care mii și mii
De glasuri, îi mai cântă atâtea vitejii?
E dincolo de ziduri? Pe țarina uitată,
Ce fumegă de sânge și viață curiată,
La întreita criptă, pe câmpu-acela care
E mărturia faptei atotbiruitoare?
Nu vei putea cu vina-i ascunde faima sa ;
În ziduri, peste ziduri, vorbesc toate de ea !
Căci, toate-s împotriva silinții ce te-mpinge
Să-neci o zi sfântă în gloriosu-i sânge.

Nu va-ndura nici Alba priveliștea aceasta ;
Plângând în hohot Roma, va conjura năpasta!
(Regelui.)

Le veți lua-nainte, și-n bună judecată
Veți hotărî, stăpâne, întreaga lui răsplată.
Căci tot ce dat-a Romei în luptă, vitejește,
Stă-n viitor ca pildă și îl mărturisește.
Eu nu cer pentru mine, nimic; dar am avut
Patru copii și, Roma, ca tată m-a văzut.
Trei, mi-au murit chiar astăzi, mai am doar unul încă ;
Păstrați-l, să vă fie zid tare, ca o stâncă.
Nu văduviți, deci, Roma, de brațu-i bărbătesc,
Și-ngăduiți-mi, sire, acum, lui să-i vorbesc.

20*

307

Horățiu, nu te-ncrede, că gloata poate-n lume
Să stăpânească veșnic un strălucit renume.
Năvalnica ei voce adesea asurzește;
Nimicul o atâță, tot el o potolește,
Iar tot ce se înalță zidit pe-al său avânt
Se stinge ca o umbră și se destramă-n vânt.
Ci, regii, înțelepții, eroii știu din plin
Virtuții care fapte și cum i se cuvin.
Eroii pot să aibă ofrandele-amintirii,
Doar ei își poartă pasul în cerul nemuririi.
Rămâi în veci Horățiu, și-n strălucirea lor;
Renumele-ți va crește, mereu în viitor,
Deși, prilejul ăsta ce nu-i o faptă mare,
Unui vulgar îi dete-o nedreaptă așteptare.
Nu mai urî deci viața; trăiește pentru mine,
Și ca să aperi ale cetății mari destine.

Am spus prea mult, stăpâne, dar vreau să se-nțeleagă
Că, prin cuvântu-mi, astăzi, vorbit-a Roma-ntreagă !

VALERIU

îngăduiți-mi, sire...

TULLUS

Destul; te-am ascultat;
Prin vorba lor, Valeriu, cuvântu-ți n-am uitat.
Cunosc gândirea-ți bine și nu mă îndoiesc,
Că ai simțiri pe care știu să le prețuiesc.
Îngrozitoarea faptă, urâtă-n ochii mei,
Pe om îl pângărește, urcând până la zei.
Pornirea unei inimi, ce duce la omor,
Nu-l apără de fapta de-a fi ucigător.
Cea mai miloasă lege, aici, se dă deoparte,
Căci ispășirea crimei, se face tot prin moarte,
Dar, de privim mai bine, mai drept, pe vinovat,
Această neagră faptă ce e de neiertat,
Ne vine tot prin spada virtuții lăudate
Ce m-a făcut, azi, rege stăpân pe două state.

308

Aceste două sceptre și Alba subjugată
Spun îndestul, ca viața, să-i fie-acum iertată.
Eram un sclav acum, nu dătător de lege

Și n-ajungeam, deodată, pe două neamuri, rege!
Sunt mulți supuși de treabă în fiecare țară,
Ce luptă fără vlagă, dar n-o fac de ocară;
Toți o iubesc, dar unul, cu brațu-i vitejesc
Susține, ca o stâncă, pământul strămoșesc,
Căci, arta și puterea de-a sprijini un stat
E dar pe care zeii la prea puțini l-au dat.
Acești fideli, sunt astfel, tărie pentru regi;
Prin asta ei se-așază, chiar mai presus de legi!
Deci, legile să tacă și Roma tăinuiască
Tot ce-a văzut la Romul, în vremea strămoșească
Și să îndure astăzi, pe-acest liberator,
Cum a-ndurat pe vremuri pe primu-i ziditor.
Trăiește deci, Horațiu ; viteaz și scump ostaș;
Eroul te înalță mai sus de ucigaș;
Te-a-mpins către greșală a inimii căldură;
Urmarea unei fapte mărețe, deci, îndură.
Trăiește pentru țară ; Valeriu-ți-e ca frate ;
Goniți din voi mânia ce-aduce răutate,
Căci el din datorie sau dragoste-a lucrat,
Deci, fără nici o ură privește-l împăcat.
(Către Sabina.)
Sabina, uită-ți chinul ce multe are-a-ți spune;
Din inimă alungă oricare slăbiciune.
Oprindu-te, în suflet, amarul să-l mai strângi,
Arată că ești soră a celora ce-i plângi.
Dar mâine, cu ofrande pe-altar, ne vom ruga,
Iar zeii neprielnici în cale ne vor sta
Dacă ai noștri preoți, făcând dreptul oficiu,
Nu îi vor da iertarea prin sacrul sacrificiu.
Chiar propriul său tată va îngriji, și mila
Cerească să împace pe zei și pe Cămila.
309

O plâng, dar vrând ca moartea-i să. fie-asemuită
Cu viața ei pierdută, cu viața-i netrăită,
Și cum același soare i-a urmărit plecând,
El prăbușit în luptă, iar ea prin el căzând,
Cer să-i culcăm alături, ca din aceeași zi,
Și sub aceeași piatră să poată-n veci dormi!

*

NICOMED
TRAGEDIE
1651

în rominește de *Victor Eftimiu*
în colaborare cu *Petru Mano/iu*

PERSOANELE:

PRUSIAS, regele Bitiniei.

FLAMINIUS, trimisul Romei.

ARSINOE, cea de-a doua soție a lui Prusias.

LAODICE, regina Armeniei.

NICOMED, fiul cel mai mare al lui Prusias, din prima căsătorie.

AT AL, fiul lui Prusias și al Arsinoei.

ARASP, căpitanul gărzilor lui Prusias.

CLEONA, confidenta Arsinoei.

Acțiunea se petrece în Nicomedia.

ACTUL I

SCENA 1

Nicomed, Laodice.

LAODICE

Sunt bucuroasă, prințe, că ochi-mi mai domnesc
Și-acum pe al tău suflet atât de vitejesc;
Când văd că, sub cununa de-ostaș nebiruit,
Cuceritorul încă de mine-i cucerit
Și că, atâtea glorii menite să-l slăvească,
El mi le-aduce mie să mă împodobească.
Atâta fericire ce zeii mi-o doresc,
Cu inima ușoară eu nu pot s-o primesc.
Să te revăd mă doare, întors la curte iar,
Căci tot palatul este al viperii cuibar.
Da, vitrega ta mamă-i stăpână; al tău tată
Prin ochii ei privește, de dânsul ascultată;
Și, cum a ei voință conduce și dictează,

Vezi, deci, că-n Nicomedia, tu nu prea ești în pază;
Iar ura care-o mână să fie-n contra ta,
Va crește mai amarnic chiar din pricina mea.
De când s-a-ntors fecioru-i ce-i frate și cu tine...
313

NICOMED

Regină, știu ce-așteaptă când calea îți aține.
Știu că, zălog la Roma, se-ntoarce în sfârșit,
Având o-nsărcinare mai grea de-ndeplinit;
Că, darul ăsta-i prețul dat de Flaminius, ca
Pe Anibal, în lanțuri, să-l vândă maică-sa.
Că regele, din ordin, l-ar fi predat din slavă,
De nu-și găsea eroul salvarea prin otravă,
INevrând ca al său nume de ne-nfricat oștean,
Să dea o strălucire triumfului roman.
Sfârșisem tocmai lupta și stăpâneam cu ochii
Bitinia unită cu țara Capadochii,
Când mi se-aduse vestea de temeri încărcată
Că, mort e-nvățătoru-mi iar tu, amenințată.
Atunci, lui Theagene lăsând armata-ntreagă,
Am alergat să apăr pe-a mea regină dragă,
Iar apărarea asta e pentru mine lege
Când văd cum îl domină Flaminius pe rege;
Căci, dacă el venit-a doar pentru Anibal,
El mort, șederea-i țese un plan și mai fatal;
Și numai tu poți, astăzi, să-l faci să se oprească
S-ajute pe-al meu frate să te mai prigonească.

LAODICE

Știu că, Flaminius, este prin inima-i romană,
Alături de regina care mă vrea dușmană;
Că, Anibal, e-o jertfă de Roma poruncită
Și că, aici, eu însămi sunt cu ochi răi privită.
Dar n-am de ce mă plânge și nici să te-alarmeze
Și, orice-ar vrea să facă, să te îngrijoreze,
Dacă iubirea-mi, prințe, și slava-mi ar avea
Nevoie de prezența-ți spre a mă apăra
Și de m-ai ști căzută printr-un destin păgân,
Să-l vreau pe-Atal și nu pe al Asiei stăpân;
Pe-acest Atal ce-n Roma ostatic l-au ținut
Și prin a lor mijloace în sclav l-au prefăcut,
Fără a-i pune-n suflet decât un chin servil
Să tremure de-un vultur sau chiar de un edil !

314

NICOMED

Doresc, doresc, regină, să mă sfârșesc mai bine
Decât să-ți dărui gânduri nevrednice de tine;
Mă tem de violență și nu de frica ta ;
Dar dacă Roma iarăși de noi se va lega...

LAODICE

Eu sunt regină ; Roma putea-va să trăsnească ;
Nici ea, nici al tău rege nu pot să-mi poruncească
El mi te dete ție doar numai păstrător,
Cum tatăl meu dorit-a, ca domn stăpânitor:
El mi te dete ție; sunt singura mea lege;

Și nimeni n-are dreptul ca să-mi aleag-un rege ;
Cel ce va lua regina armeană de soție,
Moștenitor la tronul Bitiniei să fie !
Iar gândul n-o să-mi fie atâta de mârșav
încât să mă preschimbe-n soția unui sclav.
Fii liniștit.

NICOMED

Dar cine ar mai putea să stea
Nepăsător, când tu ești urâtă mult de ea,
Femeia care crede că ea e-ntreaga lege
Ca să-și ajute fiul și să-l înalțe rege?
Nimic nu e prea sacru ca să nu-l pângărească ;
Cine-a vândut un geniu va ști să te silească,
Ba, chiar să-ți și arate acea fidelitate •
Pe care a călcat-o și-n ospitalitate.

LAODICE

Dar cei de-un rang cu tine au oare-un privilegiu
Să te-apere-mpotriva-i și după sacrilegiu?
Venirea ta, mări-va dorințele-i haine;
Primejduindu-ți viața, tu mă expui pe mine.
Sosind fără-nvoire, vei fi chiar acuzat
Că ești fugar și, astfel, de crimă judecat,
315

Iar mama și cu fiul vor cere moartea ta,
Prin tine să-mi distrugă și neclintirea mea.
De crezi că am nevoie ca tu să mă păzești,
Pe rege și pe dânsa îți cer să-i stăpânești.
Întoarce-te în lagăr, și pentru-a mă apăra,
Arată-le armata ce mă va răzbuna ;
Vorbește-le cu spada și fugi dacă te cheamă;
Avându-te cu dânsii, de tine nu au teamă.
Nu-ți amăgi curajul și inima aleasă
Nici ostășeasca-ți faimă mereu victorioasă.
Oricât ai fi de mare, când ei îți sunt stăpâni,
Nu ai, ca să te aperi, decât tot două mâini.
Și, de-ai fugi de lume, de-amor, de făr'delege,
Cine-n palat pătrunde e jertfă pentru rege.
De aceea-ți spun: în lagăr întoarce-te îndată;
Palatului arată-i doar faima-ți fără pată;
Păzește-ți viața, astfel să mă păzești te chem;
Când lumea te va teme nici eu n-o să mă tem.

NICOMED

Să mă întorc ! Dar află că lagărele-s pline
Prin ura Arsinoei de brațe asatine.
Doi trădători în lanțuri i-am și adus, să fie
Reginei o dovadă, iar regelui, trezie.
Deși e soț, îmi este oricum și veșnic tată,
Și, dacă vocea firii va fi neascultată,
Cele trei sceptre-aduse, prin brațu-mi la picioare,
Vor face să m-audă și încă foarte tare.
Dar dacă, soarta noastră sfârșitu-mi va grăbi
La curte sau în lagăr, visez să pot muri
Primejduit oriunde pe ale vieții căi,
Aici, a mea regină, și chiar sub ochii tăi!

LAODICE

La temerile mele nu-ți voi mai face parte,
Căci vom muri-mpreună, dacă-mi vorbești de moarte.
316

Să ne-ntărim curajul, și-atunci vor tremura
Cei ce prin lașitate, vor a ne-mpovăra.
Poporul te iubește, urând asupritorul;
Ești tare când în luptă, te sprijină poporul.
Dar fratele tău vitreg, Atal, îl văd că vine.
NICOMED

Nu mă cunoaște încă, deci nu-i vorbi de mine.

SCENA 2

Laodice, Nicomed, Atal.

ATAL

Tot încruntată, doamnă, și neândurătoare?
Nu voi putea surprinde-o privire zâmbitoare,
Privirea ce, c-un zâmbet de-asprimi să se ferească,
Și care să surâdă când vrea să cucerească?

LAODICE

De nu vă cucerește severitatea mea,
Voi ști să fiu și altfel, dar numai când voi vrea.

ATAL

Mi-e inima, regină, de voi înlănțuită.

LAODICE

Deci nu mai e nevoie să fiu mai îmblânzită.

ATAL

Acum, vă rog păstrați-o, când ați știut s-o luați.

317

LAODICE

Este un bun pe care vă rog să vi-l păstrați.

ATAL

Înapoindu-mi darul nu-i dați nici o valoare.

LAODICE

Eu nu pot adevărul să ți-I ascund. Mă doare,
Dar rangul meu și al nostru impun același crez:
Ca să-ți primesc iubirea, n-am unde s-o păstrez.
De-atâtea ori v-am spus-o, că inima mi-e dată
Ca despre asta, prințe, să-mi mai vorbiți vreodată.
Să socotim această poveste ca sfârșită.

ATAL

E norocos acela chemat să-i fiți sortită !
Și-i fericit acela ce astăzi ar putea
Să vă pătrundă-n suflet chiar și prin luptă grea !

NICOMED

Ar cere multe jertfe acest loc închinat:
Cuceritorul știe păstra tot ce-a luat;
Și nimeni nu cunoaște în lumea asta toată,
O artă ca să-i smulgă ce-a cucerit o dată.

ATAL

Totuși, acesta poate fi atacat în casă,
Și, brav cum vrea să fie, va trebui să iasă.

LAODICE

Vă înșelați!

318

ATAL

Dar d#că porunca-i de la rege?

LAODICE

Un rege poate numai ce-i consfințit de lege.

ATAL

Și, totuși, ce nu poate regala sa lumină!

LAODICE

Dacă el este rege, eu sunt, cum știți, regină,

încât, până la mine, întreaga lui silință

Prin rugăminți ajunge și bună-cuviință.

ATAL

Nu ; astfel se permite prea multe să urzească

Reginelor ce umblă prin țara sa regească ;

Și dacă nu-i destulă augusta rugămintă,

Vorbi-va însăși Roma, ca să luați aminte.

NICOMED

Alteță, Roma?

ATAL

Roma, sau poate vă mirați?

NICOMED

Alteță, mi-e cam teamă să nu fiți ascultați,

Căci de s-ar ști la Roma ce gânduri tăinuți,

în loc de ajutorul de care ne vorbiți,

Mustrări vi s-ar trimite, fiindcă al său nume

De cel crescut de dânsa, e insultat în lume,

319

Și-ndată, printr-un ordin, privindu-vă dușman,

Ați pierde titlul nobil de» cetățean roman.

Nu vi l-a dat cu gândul să-i meritați mânia,

Și nici pentr-o regină să-i insultați mândria !

Cum, nu mai știți că-n Roma, străinul, chiar de preț,

Nu poate sta alături nici chiar de-un târgoveț?

Trăind lângă eroii ce-atât v-au învățat

A lor învățătură, curând ați și uitat.

Recăpătați mândria demnă, de ea și voi,

Și întregind un nume sub care gemem noi,

Nu mai cercați într-una să-l terfeliți în tină

Iubind în van pe mândra Armeniei regină.

Gândiți-vă mai bine, că drumul cel mai bun,

Alteță, e o fată de pretor sau tribun!

Iar Roma să consacre înalta cununie,

Din care veți exclude păcatul din pruncie,

Dacă cinstirea însăși că ea v-a adoptat

Nu vă îndreptățește un vis întemeiat.

Sfărmați, zdrobiți aceste vechi lanțuri de rușine;

Dați regilor, de Roma urâți, pe-a lor regine,

Apoi, urziți în voie dorinți mai fericite,

Să meritați onoruri care vă sunt sortite.

ATAL

Dacă e omul vostru, dați ordin s-amuțească;

Nu voi permite, doamnă, atâtea să-ndrăznească.

Mi-am reținut mânia să văd ce poate spune,

Și unde vor s-ajungă cuvintele-i nebune,

Dar dacă mai vorbește, mă voi simți silit

Să-mi pară rău că brațul atât mi-am stăpânit.

NICOMED

Nu am dreptate, prințe, oricui aş aparține?
Se strâmbă adevărul dacă-i rostit de mine?
Vă rog, uitând iubirea, să judecați cinstit:
Un dar de-a fi al Romei, e foarte prețuit,
Căci regele, regina, cu greu l-au cumpărat
320

Ca să le placă astăzi, să-l vadă aruncat.
Doar pentru titlul ăsta și-a lui puternicie
V-au dat așa departe, chiar din copilărie.
La patru ani, la Roma, v-au dus, v-au zălogit,
Nu ca să vadă rangul de cetățean zvârlit,
Iar voi, pentru-o regină armeană, să uitați,
De slava ce, la Roma, aveți ca aliați.
Pentru acest tezaur, au sufletul pizmaș...

ATAL

E din suita voastră, acest flecar ostaș?
Și pentru gluma-i proastă, ce pare să vă placă,
Nu mai găsiți cuvinte să-i porunciți să tacă?

LAODICE

Sunteți mâhnit fiindcă v-a socotit roman;
Vă voi privi, alteță, ca fiu de suveran.
Și veți admite astfel, ca fratele mai marc,
Prin dreptul lui vă cere deplină ascultare.
Fugiți de a-i displace, căci sângele, să știți,
Prin rang nu vă oprește, să vă deosebiți;
Păstrați-i tot respectul cerut de treapta lui,
Și nu-i furați ce are, când el de față nu-i.

ATAL

Dacă-i sunteți, cu cinste, acum averea sa,
Aștept o vorbă, doamnă, si ea va fi a mea;
Și dacă rangul-mi este de vârstă adumbrit,
Prin voi, tot neajunsul fatal, va fi-mplinit ;
Iar dacă datoria ca fiu de suveran,
Îmi cere renunțarea, vorbi-voi ca roman.
Să știți că nu există roman sau chiar păgâu,
La regi să poruncească fără a avea stăpân;
Iar dragostea mă-nalță, aflați, atât de sus
Să nu îndur rușinea să fiu al ei supus.

Aflați...

– CorneiUe-Teatru

321

LAODICE

Mă tem, alteță, că farmecul coroanei
V-atrage cât și vraja ce-o acordați persoanei.
Oricum, coroana asta cu mine, se-nțelege,
Sunt date-acelui care va fi al nostru rege.
De-ar fi aici, alteță, ați ști să-l respectați;
V-ar sfătui prudența să nu-l mai insultați.

ATAL

De ce nu-l am în față! Ar ști iubirea mea...

NICOMED

Fiți mai prudent; dorința vă poate dăuna,
Alteță; căci el însuși de-ar ști, poate-ar veni

Să-și apere iubirea, și pentru-a pedepsi.

ATAL

Ești insolent ! Respectul nu-ți este cunoscut?

NICOMED

Nu știu, alteță, care din noi doi l-a pierdut.

ATAL

Știi cine sunt și totuși poți să-mi vorbești **așa**?

NICOMED

Știu cine-mi stă în față, dar e tăria mea

Că voi nu mă cunoașteți și, astfel, ignorați

De merit eu respectul sau voi îl meritați.

ATAL

Ingăduiți-mi, doamnă, să-l fac să-și deie seamă...

m

LAODICE

Alteță, cereți sfatul de la augusta mamă

Ce vine.

SCENA 3

Nicomed, Arsinoe, Laodice, Atal, Cleona.

NICOMED

Stăpânește-i al sângelui avânt;

Invață-l să se poarte și spune-i cine sunt.

Căci neștiind cu cine vorbește, aiurează,

Iar rătăcirea minții lui, mă îngrijorează,

Ba, chiar îmi face milă.

LAODICE

Alteță, ați sosit?

NICOMED

Și Metrobat, regină, cu mine a venit.

ARSINOE

Ah! Trădătorul!

NICOMED

Doamnă, dar el n-a spus nimica

în stare ca, deodată, să vâre-n suflet frica.

ARSINOE

Dar cui se datorește sosirea neașteptată?

Cui ați lăsat armata?

21*

323

NICOMED

Pe-o mână încercată.

Cât de a mea venire, ea nu mai e grăbită.

Pe Anibal aicea-l aveam, cu-a mea iubită.

De primul, voi sau Roma, v-ați lepădat, dușmani;

Vin s-o salvez pe dânsa de voi și de romani.

ARSINOE

Aceasta vă aduce?

NICOMED

Aceasta, se-nțelege,

Și sper să-mi fiți un sprijin ales, pe lângă rege.

ARSINOE

Speranța voastră-afla-va tot sprijinu-așteptat.

NICOMED

De-a voastră bunătate sunt azi încredințat.

ARSINOE

Ca să nu trec la fapte, de rege-o să depindă.

NICOMED

Fă ca favoarea asta c-un gest să ne cuprindă.

ARSINOE

Fiți fără nici o grijă; nimic nu voi uita.

NICOMED

Știu inima-ți ce simte; nu vă-ndoți de-a mea.

324

;

AT AL

Acesta, este mamă, vestitul Nicomed?

NICOMED

Da, am venit să aflu de-n tine pot să cred.

ATÂT,

Vai! iartă-mă alteță, că nu te-am cunoscut...

NICOMED

Egalul meu în luptă, alteță, te-aș fi vrut.

De-ai plănuit în suflet să-mi cucerești iubita,

Nu ocoli, acuma, nici riscul, nici ispita.

Dar cum în lupta asta eu vin numai cu mine.

Nici tu să n-aduci Roma sau regele, cu tine.

Eu, apăr; tu, atacă, însă păstrând]3ersoanei,

întreaga prețuire ce-o datorăm coroanei.

Uitând că, toată vremea, ai stat printre romani,

Nu, voi mai ține seama de rang și nici de ani,

,Și vom afla de-ajunge cinstit un om, Atal,

Sau prin exemplul Romei sau al lui Anibal.

Te las acum; adio, și reflectează bine.

SCENA 4

Arsinoe, Atal, Cleona.

ARSINOE

Cum, i-ai cerut iertare, când m-a-nfruntat pe mine?

ATAL

Dar ce nu poate face năvalnica-i sosire?

Mă tem că ne destramă întreaga uneltire.

325

ARSINOE

Întoarcerea aceasta în mână mi l-a dat.

Aleargă; pe Flaminius mi-l adu la palat;

Condu-l să mă aștepte în cameră, la mine,

Și lasă-mă acuma, să mă-ngrijesc de tine.

ATAL

Dar, mamă, dacă...

ARSINOE

. Du-te ; nu-ți mai ieși din fire ;

Ca să sfârșim, grăbește această întâlnire.

SCENA 5

Arsinoe, Cleona.

CLEONA

De ce-i ascundeți, doamnă, un gând care-l prive

ARSINOE

Mă tem, că dacă-l află, prea tare se-ngrozește ;

Mă tem că, prin virtutea romană instruit,
Ne va strica și planul pe care l-am urzit;
Mă tem să nu-nțeleagă că nu-i mișel nici crimă
S-ajungi la tron pe-o cale ce nu e legitimă.
CLEONA

Din felul cum ucis-au pe Anibal, credeam
Mai fără cinste Roma, așa o socoteam.

ARSINOE

Nu-i acuza de-o faptă pe care n-au făcut-o ;
Doar unul poartă vina, iar eu am conceput-o.
326

De-ar fi rămas pe Roma și-a sa legalitate,
Se bucura și-acuma de ospitalitate.
Savantă-n risipirea a tot ce poate face,
N-ar fi-ndurat să-l lase pe Anibal în pace,
Refugiat la curtea unui dușman vestit ;
De-aceea Antiohus din țară l-a gonit;
Dar îl lăsă în viață, de nimeni tulburat,
În gazdă la un rege al Romei aliat.
Numai Flaminiu singur, păstrând jignirea grea
De-nfrângerea avută de tatăl său cândva ;
Căci știi cred, că romanii de nimeni biruiți,
La lacul Trasimene au fost măcelăriți
Și că, Flaminiu-tatăl, vestitul general,
Căzu în bătălie, ucis de Anibal;
Fecioru-acesta, astăzi, mânat de răzbunare,
Mi-a înțeles și planul și-a lui desfășurare ;
Nădejdea lui să aibă în mână pe cartag,
Aduse fericirea pentru copilu-mi drag;
Căci, prin Flaminius, Roma e azi invidioasă
Pe Nicomed și lupta-i atât de norocoasă ;
Aflând că, Laodice, dorind a-i fi soție,
Vrea să-și unească țara cu-a noastră-mpărăție,
Întreg Senatul Romei, văzând cu mult necaz,
Un stat atât de mare condus de un viteaz ;
Astfel veni Flaminius la noi ambasador,
Ca nunta s-o oprească, oprind pe-nvingător.
Atât dorește Roma; aceasta e ispita.

CLEONA

Atal, cu scopu-acesta, ar vrea să-i ia iubita!
Însă de ce Senatul n-a-mpiedicat sosirea
Lui Nicomed, și astfel, să-i apere iubirea?

ARSINOE

Nu mânia viteazul ce are o armată
Supusă să-l urmeze și-oriunde să se bată !
Am chibzuit că este mai bine să-l momesc
Aici, să cadă-n plasa pe tare i-o urzesc.

327

Da, Metrobat prin vorbe menite să-ngrozească,
Părând că îi divulgă porunca mea regească,
Zicând că, spre-a-l ucide-i trimis chiar de regină,
Îl înșelă, făcându-l, astfel, aici să vină.
Deci a venit să ceară dreptate de la rege.
Își cheamă astfel moartea mai grabnic, se-nțelege,

Iar eu fără de grijă că sunt învinuită,
Voi ști, din lupta asta, să ies mai întărită.
Făcui pe speriata ca să-l înșel mai tare,
Și m-ani schimbat la față, ținând cu desperare;
Crezu că mă surprinde, dar crunt se înșela,
Căci și venirea-i este tot hotărârea mea.

CLEONA

Dar, orice-ar face Roma și-Atal orice ar cere,
Stăpână, Laodice nu-i pe a sa putere?

ARSINOE

Dacă-mi îndemn copilul cu dânsa să se lege,
Vreau s-amețesc palatul și Roma și pe rege.
Nu vreau, Cleona, sceptrul Armeniei să-l iau;
Bitinia mi-e visul; acest regat eu vreau;
i dacă diadema va fi-n puterea mea,
n urmă, Laodice, să ia pe cine-o vrea.
O întărit ca, astfel, să fie răzvrătită
întărâtînd iubitul precum și pe iubită.
Căci, regele, pe care Flaminiu-l va zori,
Temându-se de Roma, va fi cum voi dori;
Dar Nicomed, știu bine, cu cinstea insultată,
Se va aprinde iute și va-nfrunta pe tată,
Și dacă prințu-i aprig, și regele-i la fel,
Iar eu, cu-ntreaga-mi artă, voi sta pé lângă el;
Chiar de n-b'fi părtașul la planu-mi, Nicomed,
Am voie-n biruința-mi deplină să mă-ncred.
Ți-am spus ce am pé suflet, ce dorul meu așteaptă.

328

Dar în palat, Flaminius, adus de-Atal, m-așteapta.
Să mergem și păstrează secretul cât mai bine.

CLEONA

Regină, mă cunoașteți; nu vă-ndoiți de mine.

ACTUL II

SCENA 1

Prusias, Arasp.

PRUSIAS

Venit fără-nvoire, se-arată la palat?

ARASP

N-aveți motive, sire, să fiți îngrijorat,
Căci prințul cu virtutea și faima sa cea mare,
Alungă bănuiala și este-o-ncurajare ;
Oricare altul însă putea părea suspect ;
O astfel de sosire lipsită-i de respect;
Și ne strecoară-n suflet o umbră de-ntrebare:
Din ce pricini ascunde atâta nerăbdare?

PRUSIAS

Cunosc aceste taine, dar îndrăzneala sa
Cutează să insulte puternicia mea ;
Nu vrea să mai atârnc de mine! Vrea să creadă
Că, spada lui nu are de-asupra-i altă spadă;
Că-i singura sa lege și că eroi ca el
Nu au să mai asculte supuși, în nici un fel.

330

ARASP

Asemenea se poartă toți cei cu el de-o seamă ;
Ei cred că, disciplina scoboară și destramă;
Acești semeți plini numai de ale lor victorii,
Stăpâni pe mari armate și îmbătați de glorii,
Fac din a lor putere o dulce-obișnuință
Și văd în ascultare un semn de umilință.

PRUSIAS

Vorbește-Arasp și spune tot ce mai e de spus:
Că îi dezgustă groaznic cuvântul de supus,
Și că, deși prin leagăn, la tron sunt sorociți,
De trebuie s-aștepte mai mult, sunt răzvrățiți;
Că tatăl stăpânește prea mult ce lor li-i dat,
Și care-și pierde prețul fiind prea așteptat;
Că vezi născând, de-aicea, ascunse uneltiri
Ce tulbură poporul împins la răzvrătiri
Și că, de nu se merge chiar până la omor,
Domnia i-o preface în trai umilitor,
Iar falsa ascultare ce pângărire cere,
Li dă un sceptru searbăd și fără de putere.

ARASP

De ori și care altul ar fi să tremurăm ;
Pe orișicare altul ar fi să-l arestăm ;
Dar sfatul meu nu este aici îndreptățit:
Sunteți prea bun ca tată ; aveți un fiu slăvit.

PRUSIAS

De n-aș fi bun ca tată, nelegiuit ar fi;
Și-ar pierde inocența de nu l-aș mai iubi;
Iubirea părintească îl iartă și-l păzește,
Sau numai ea mă-nșală pe-ascuns, și mă jertfește
Mă tem că, marea-i faimă, de-ambitie mușcată,
Să nu ne-arate-o față de nimeni așteptată,
331

Și să nu stingă-n suflet ce sângele șoptește:
Când ești scârbit de rege și tatăl te scârbește.
Sunt pilde sângeroase, ee stau învățătură:
Că setea de putere e fără de măsură,
Și că, din clipa-n care îți este cunoscută,
Simțirea ta orbește iar cinstea este mută.
Să-ți spun, Arasp, că fiu-mi atâta m-a slujit,
Că dându-mi trei coroane, pe-ascuns mi le-a răpit?
El nu mă mai ascultă decât dacă poftește ;
Cine mă ține rege, acela mă domnește.
Puterea sa-i prea mare să-l văd și să-l ascult;
Fugim de-acela cărui îi datorăm prea mult.
Tot ce-a făcut vorbește când este lângă mine ;
Chiar muta lui prezență mă umple de rușine,
Și-mi spune că printr-însul, sunt rege întreit,
Că-i datoresc mai multe decât i-am dăruit;
O singură coroană pe frunte de-ar purta,
S-ar zice de-ale mele că sunt prin mila sa.
Sunt umilit în suflet; rușinea mă pătrunde,
Ținându-se de mine, oricând și orișunde
Și-mi vâra-n cap credința ce zbârnâie ca struna
Că, cel ce-li dă trei steme va ști să-ți fure una.

Să îndrăznească numai, căci poate ce voiește.
Din mine ce-ar rămâne, de-ar vrea tot ce dorește?

ARASP

De-ar fi de altul vorba aş şti să descifrez
Politiea-nţcleaptă pe care s-o urinez.
Când un supus ajunge să fie mult prea tare,
Chiar dacă n-are crime, nici inocenţă n-are.
Nu mai aştepţi să-nceapă şi pofta să şi-o facă;
I-o crimă-a contra ţării, când legea vrea s-o-nlreacă
Cel ce conduce ţara prudent, să-l şi oprească
Spre-a nu ajunge, astfel, mai greu să-l pedepsească.
Ar sugruma, dând ordin, cu vorbe chibzuite
Sau relele visate sau cele plănuite.
Dar, maiestate, prinţul e mult prea bun ostaş,
Cum v-am mai spus.

332

pRUSIAS

Ascultă, stai pentru el chezaş?
Răspunzi ce poate face pornit ca să răzbune
Pe Anibal, şi-n frate lovind, precum se spune?
Nu simţi că el nu pune pe-acelaşi plan egal
Pe Anibal în groapă şi-amorul lui Atal?
Nu ; ȣese răzbunarea ; aceasta-i este vrerea
Căc î are şi motivul, cum are şi puterea ;
E steaua adorată de ale mele state ;
Poporul îl iubeşte, întregile-i armate;
Stăpân pe-a sa oştire, va asmuţi poporul
Să calce restul forţei ce-o are domnitorul.
Cu restul ce-mi rămâne, deşi e obosit,
Nu şi-a pierdut tăria fiindcă n-am murit,
Voi căuta cu râvnă şi-un dram de dibăcie,
Punând în preaslăvire un strop de silnicie,
Să-l izgonesc cu cinste, vârînd, dar cu măsură,
În toată preţuirea, mânia-mi fără ură.
Dar, dacă nu m-ascultă sau dacă mi s-o plânge,
Deşi mi-a dat trei sceptre, de-ar fi să trec prin sânge,
Şi statul în ruină să-l văd îngenuncheat...

ARASP

Soseşte.

SCENA 2

Prusias, Nicomed, Arasp.

PRUSIAS

Eşti aicea ; dar cine te-a chemat?

NICOMED

Numai dorinţa vie de-a pune în persoană,
Acuma, la picioare, supus, altă coroană,

333

ŞI să mă bucur, sire, de-a ta îmbrăţişare,
Fiind eu însumi martor la marea-ţi sărbătoare.
Regatul Capadochii prea fericit unit
Cu Pontul şi Bitinia, vin să mă plec smerit,
Să mulţumesc şi tatei şi regelui, în fine,
Că marea-ţi bunătate s-a folosit de mine
Şi, alegându-mi braţul pentru aceste glorii,

Trecu pe ai mei umeri slăvitele-ți victorii.

PRUSIAS

Puteai să n-ai nevoie de-a mea îmbrățișare,
Și să-mi trimiți raportul cu-această închinare ;
Nu trebuia să-nfășuri în zdreanță unei crime,
O slavă dăruită unei înalte stime.

A părăsi armata e grav, și-n special
Când fapta-i săvârșită pe-ascuns, de general,
În locul tău oricare, cu tot ce-a cucerit,
Asemenea greșeală cu capu-ar fi plătit.

NICOMED

Sunt vinovat, văd bine, dar viselc-mi fierbinți,
S-au dăruit prea tare unei prea mari dorinți;
Iubirea pentru tine mă-mpinse în greșeală:
Să ceară datoria iubirii socoteală !

De-avea un preț mai searbăd icoana ta în mine,
Eram fără de vină, dar nu și lângă tine,
Încât prefer, stăpâne, să pierd puțin din stimă,
Și marea mea iubire să facă astă crimă
Ce n-are a se teme de legea cea mai grea,
De-o judeca iubirea de tată, pe a mea.

PRUSIAS

Chiar scuza cea mai slabă pe-un tată îl împacă ;
Ușoară e greșeala ce fiul poat's-o face.
Ești singurul meu sprijin; așa mă uit la tine.
Primește-ntreaga cinste ce azi ți se cuvine.

334

Ambasadorul Romei, cerându-mi să-l primesc,
Acum va înțelege ce mult te prețuiesc.
Ascultă-l bine, prințe, și-n locul meu răspunde;
Tu ești, ca mine, rege, și nu ți-o pot ascunde.
Eu sunt, cum vezi, o umbră și, ca un biet bătrân,
Mai am doar onorific un titlu de stăpân,
Pe care o zi sau două să-l port încă mi-e dat.
Gândește-te că, astăzi, ești suveran în stat;
Ia, deci, înfățișarea înaltă și regală,
Dar nu uita o clipă și marea ta greșeală,
Și cum, pe rangul-acesta ce-l ai, ea este-o pată,
Ca să o ștergi, în lagăr întoarce-te îndată.
Repune-n strălucire puterea absolută ;
Așteapt-o de la mine, cum ea mi-a fost trecută:
Întreagă, neatinsă și credincios păzită,
Prin cei mai răi ca tine să n-o văd terfelită.
Poporul ce te vede și curtea gânditoare,
Urmând al tău exemplu, nu-ți vor mai da crezare;
Deci, fii înaltă pildă, așa cum ți-am mai spus,
Că tu, moștenitorul, ești cel mai bun supus.

NICOMED

Mă voi supune, sire, și fără amânări,
Dar cer un preț în schimbul acestei ascultări.
Regina Laodice dorește să revie
În țara sa, stăpână prin marea-ți vitejie;
E vremea să se ducă și-acolo să domnească;
Dă-mi voie, maiestate, ca brațu-mi s-o-nsoțească.

PRUSIAS

Atârnă doar de tine, căci rolul, se-nțelege,
II cere sau pe rege sau pe un fiu de rege;
Dar, ca s-o pot trimite până în țara sa,
Ceremonia este, cum știi, destul de grea;
Deci, până pregăti-vom plecarea, tu așteaptă
în lagăr, judecata și hotărârea-mi dreaptă.
335

NICOMED

Ea vrea să plece mâinc, fără suită multă.

PRUSIAS

Mă tem să fac reginei o astfel de insultă.
Dar iată pe Flaminius ; se cade-a-1 asculta ;
Vom chibzui în urmă, ce ordine vom da.

SCENA 3

Prusias, Nicomed, Flaminius, Arasp.

FLAMINIUS

îmi cere Roma, sire, nainte de plecare,
Să vă prezint, prin mine, acum, o-ntâmpinare.
Ea a crescut la sânul-i pe fiul vostru; știți;
De îngrijirea dată nu cred să vă-ndoți,
Căci, prin virtutea-naltă și-alesele-nsușiri
Ce-n sânge-i fac să ardă regale moșteniri,
Cunoaște, sire, arta domnească de-a impune,
Cum majestatea voastră o crede și o spune.
Deci, dacă țineți seama de-această-nvățătură,
Dați ordin să domnească; Senatul vă conjură;
I-ați insulta speranța și prețul ce l-a pus,
Lăsându-l ca să moară pierdut ca un supus.
Semnați acum decretul ca eu să pot vesti
ținutul unde prințul, ca rege, va domni.

PRUSIAS

Iubirea ce i-o poartă poporul și Senatul,
Va întâlni în mine, pe tată, nu ingraturul.
Eu cred că prințul are mari merite de rege
Și nu pun la-ndoială ce spuneți, se-nțelege ;
Dar iată, prea ilustre, pe prințul Nicomed,
Care mi-a dat trei sceptre, în care mă încred;
336

Se-ntoarce chiar acum din altă biruință
Și, pentru vitejia și marea lui credință,
îngăduie răspunsul să-l dea în locul meu.

NICOMED

Tu poți pe-Atal, stăpâne, să-l ungi ea domn, nu eu

PRUSIAS

Această întrebare folosul tău țintește.

NICOMED

Numai al tău, stăpâne, pe mine mă privește.
Ce intervine Roma și cum acest Senat,
Tu încă viu și rege, se-amestecă în stat?
Fii sănătos, domnește cât ți-o trăi făptura;
Apoi, să hotărască sau Roma sau natura.

PRUSIAS

Pentru așa prieteni e bine-a încerca.

NICOMED

Cine-ți împarte țara dorește moartea ta ;
Pe astfel de prieteni, politica ne cere...

PRUSIAS

Nu mă certa cu Roma și marea sa putere ;
Nu mânia romanii, prieteni străluciți.

NICOMED

Nu pot să văd cum regii de ei sunt umiliți.
Oricine-ar fi, deci, fiul ce Roma ni-l trimite,
Eu îi cedez ploconul voios, pe negândite.

22

337

Dar dacă știe arta de a conduce-o țară,
De ce-a trimis aicea o astfel de comoară?
Avea chiar datoria să țină-acest odor
Sau pentru-a-l face consul sau, poate, dictator.

FLAMINIUS

(lui Prusias)

Insulte ale acestora, gândite infernal,
Cuprind veninul, sire, lăsat de Anibal;
Acest dușman de moarte al gloriei romane,
L-a învățat doar ură și năzuinți dușmane.

NICOMED

Nu; mi-a lăsat în suflet un îndreptar de foc:
Să prețuiesc romanii, dar să nu-i tem de loc.
I-am fost elev, știți bine, și asta-i cinstea meh.
Iar dacă, azi, Flaminius, atacă umbra sa,
El, totuși, va răspunde, cândva că prin otravă,
A-ngenuncheat un geniu, stingând atâta slavă,
Dar să și țină minte că, marele cartag,
Prin tatăl lui Flaminius zdrobi al Romei steag.

FLAMINIUS

Insulta e prea mare !

NICOMED

Nu insultați pe morți !

PRUSIAS

Dai naștere la certuri din felul cum te porți.
Răspunde la-ntrebare, ce crezi și foarte clar.
338

NICOMÈD

Ei bine! dacă-i vorba să dai un tron în dar,
Atal să fie rege, căci Roma o dorește;
Și, cum oriunde, Roma tiranic stăpânește,
E pentru regi poruncă să-i deie ascultare.
Atal e mare, mare, ba încă și mai mare
La inimă, la suflet, la gând ; e un titan;
Dar e cam mult să credem ce spune un roman.
Să trecem, deci, la fapte, și să-l vedem ce știe;
Să-i cântărim virtutea, măreața vitejie:
Dă-i, sire, a ta oaste, să lupte ca soldat,
Să facă pentru dânsul, ce eu ți-am închinat,
Și să domnească mândru pe tot ce-a cucerit,
Purtând pe cap coroana de rege strălucit.
Eu îi rămân la ordin, chiar din acest moment,
Ca să mă ia-n suită, să-i fiu locotenent.

Mă-ndrituiesc romanii, cu fapte consacrate,
Căci, Scipio vestitul, sluji, pe al său frate;
Iar când, pe Antiohus, în sclav l-au prefăcut,
Un frate mic conduse pe cel dintâi născut.
Tot țărmul helespontic, tot țărmul egeean,
Pământul asiatic ce încă ni-i dușman,
Îi dau prilej de lupte ce-l vor încorona...

FLAMINIUS

Aceste țări, Senatul, le ia sub paza sa;
Deci nu-ncerțați să-ntindeți a voastre cuceriri,
De nu vreți să v-atrageți cumplite pedepsiri.

NICOMED

Ce crede-al nostru rege, acum, nu văd prea bine;
Dar într-o zi sper, totuși, să fiu stăpân pe mine
Și-atunci, vom ști ce-nseamnă aceste-amenințări.
Fortificați din vreme căteșitrele țări
Și să-mi zvârliți în cale obstacole dușmane,
Cerând, din timp, să vină armatele romane;

22*

339

Dar, dacă tot Flaminius sosi-va să lovească,
Un nou lac Trasimene prin noi o să găsească!

PRUSIAS

De bunătatea-mi, prințe, eu văd că abuzezi;
Pe-ambasadorul Romei învață să-l stimezi,
Iar prețuirea-naltă pe care acum ți-o fac...

NICOMED

Dă-mi, sire, libertatea sau spune-mi ca să tac.
Nu voi răspunde altfel, vorbind pentru un rege,
Când văd că, peste tronul-i, ni se impune-o lege.

PRUSIAS

Tu mă insulti într-una cu reaua ta purtare ;
Mai stăpânește-ți firea și-aprinsa cutezare.

NICOMED

Nu pot să văd, stăpâne, puterea-ți stăvilită;
Că-n plin avânt, dorința de luptă mi-i oprită;
Că ești, cu îndrăzneală, atât de-amenințat,
Iar amenințătorul să stea neânfruntat.
Vrei să mă plec acelui ce-mi spune îndârjit
Că, voie n-am, de astăzi, să-nving nepedepsit?

PRUSIAS

(lui Flaminius)

Iertați, ilustre, vârsta și clocotul din piept;
Dar mintea și cu vremea l-or face înțelept.

NICOMED

Și mintea ca și vremea-mi deschid ochii prea bine
Iar vârsta-i va deschide atât cât se cuvine.

340

Dacă duceam o viață, precum Atal, tihnită,
Plin de-o virtute goală pe cât de-nchipuită
(Căci, astfel o consider de nu e creatoare;
Iar tămâierea-atâtor bărbați cu brațul tare,
A căror strălucire la Roma i-a fost dată,
Nu e virtute mare când nu e imitată);

Deci, de trăiam în tihnă, nu veșnic în război,
Cum a trăit el însuși, printre ai săi eroi,
Bitinia, desigur mi-ar fi lăsat-o toată,
Cum fiu-o moștenește, ca prim născut, din tată,
Și nu dorea să-l facă atât de iute rege,
De nu aveai victorii prin spada-mi, ca prin lege ;
Dar cum ea vede astăzi Bitinia unită
Cu cele trei coroane și, astfel, întărită,
Râvnește să ne-mpartă și-n] lanul ăsta pus,
Atal e mult prea mare să fie-al meu supus !
Și, cum, slujind, lovește în fratele mai mare,
Decât ca Alexandru virtuți mai multe are ;
Dorind să-mi fie-asemeni, îmi cere cu dispreț,
Și bunul moștenirii și-al sângelui meu preț.
Slăviți să fie zeii, că umbra crește mare
Pe Roma, prin curaju-mi și faima viitoare;
Puteți acum, ilustre, s-o liniștiți mai bine,
Dar nici o consimțire nu cereți de la mine ;
Cel care-nvățătura mi-a dat pe vremuri, mie
Nu m-a-nvățat vreodată să fac o josnicie.

FLAMINIUS

Din câte judec, porințe, în luptele avute,
Te duse interesul mai mult de cât virtute...
A voastră viteză de slavă-ncununată,
Se află în depozit doar, la al vostru tată;
El este păzitorul renumenului vestit;
Voi pentru voi, alteță, aveți ce-ați cucerit,
Iar măreția asta de tronul său legată,
Doar peste-a voastră frunte se lasă revărsată.
Da, vă credeam, o, prințe, cu mult mai generos;
Romanii nu sunt darnici în propriul lor **folos**,
341

Căci, Scipio, al cărui curaj l-ați lăudat,
N-a vrut să fie-o clipă-n Cartagina-mpărat,
Iar din putere-adusă poporului roman,
El și-a păstrat doar titlul slăvit de african!
Dar azi, numai la Roma virtuțile fac școală,
Căci restul omenirii e altă plămădeală.
Cât de acele gânduri de stat, ce vă frământă,
Și credeți că a voastră putere ne-nspăimântă,
De-ați întreba și oameni cu simț mai ponderat,
V-ar arăta, alteță, ce rău v-ați înșelat.
Dar, cum respect pe rege, mă voi opri acum.
Al vostru foc războinic să nu mai facă fum,
Și meditați cu râvnă la toate ce v-am spus
Ca să gândiți, alteță, mai limpede, mai sus.

NICOMED

Doar timpul botări-va, cândva, dar ne-ndoios,
De este-o nălucire sau de-i un gând frumos.
Cu toate-acestea...

FLAMINIUS

Totuși de vă lăsați vrăjit,
Să cuceriți prin arme ce-i demn de cucerit,
Senatul vă dezleagă ; dar, cum e-ngăduit
Amicul să ți-l aperi, când este încolțit,

De nu o știți, alteță, acum vreau s-o aflați
Și vă previn, prin sfatu-mi, ca să nu fiți mirați;
Apoi, puteți năvalnic s-aveți tot ce visați,
Tot ce pe-ascuns, în suflet, acum adulmecați:
Galatia și Pontul și-ntinsul Capadochii,
Bitinia și restul care vă fură ochii;
Dar bunul moștenirii, al vostru preț din sânge,
Atal nu-l egalează și nu vi-l poate-nfrânge ;
Cum orice împărțeață e pentru voi supliciu,
342

Iar Roma nu dorește s-aveți un prejudiciu,
Acest prinț stăpâni-va numai al său regat.
(Către Prusias.)

Regina Laodice își caută bărbat;
Prilejul, majestate, în fața voastră vine;
Ea, e supusa țării; deci hotărâți ce-i bine.
NICOMED

De-aceea vreți să-l ungeți pe-Atal în grabă, rege,
Fără să-mi luați nimica, cum spuneți, se-nțelege.
Urzeala-i delicată iar cei care-au voit-o,
Cu gândul să ajungă aici, au uneltit-o.
Cum inima-mi de-această urzire e străină,
Tratați pe principesă la fel ca pe-o regină
Iar diademei nimeni nu-i pună gânduri rele
Căci eu voi apăra-o cu prețul vieții mele.
Vă dau un sfat, ilustre ; de-apururi nici un rege
Trăind la noi nu este legat de-a țării lege:
Regina Laodice să facă ce va vrea !

PRUSIAS

N-ai, Nicomed, acum, să-i spui și altceva?

NICOMED

Nu; doar numai regina să nu mă facă, sire,
Știind ce sunt în stare, să-mi ies de tot din fire.

PRUSIAS

Ce-ți poate îndrăzneala-nipotrivă-i? Ce putere...
343

NICOMED

Nu, sire; ea închide sau rupe o tăcere.
Dar, pentru-a doua oară vă rog, binevoiți.
Priviți pe Laodice regină, cum o știți;
Eu vă implor.

SCENA 4

Prusias, Flaminius, Arasp.

FLAMINIUS

Ei, veșnic ne stă ca un obstacol!

PRUSIAS

E-ndrăgostit, ilustre; deci, nu-i nici un miracol!
Prea amețit cum este de-al gloriilor fum,
În sinea lui gândește că ne va sta în drum.
Dar, poarte-și fiecare destinul cum și-l știe;
Iubirea între tronuri nu face cununie,
Iar legile domniei ca dragostea mai tari
Vor ști să potolească aceste flăcări mari.

FLAMINIUS

Cine iubește are capricii, cum se zice...

PRUSIAS

Nu, nu; acum, eu însumi răspund de Laodice.
Dar, pentru că-i regină, acest rang ne impune
Să ne-adresăm cu vorbe și cu purtări mai bune.
Puterea mea asupra-i e fără plecăciune,
Și, totuși, vreau ca totul să pară rugăciune.
Să mergem, deci, la dânsa și-n falnica solie
Propuneți, ca pe-o slavă, această cununie.
344

Eu voi susține Roma, prudent, dar fără frică:
Având-o-n raâna noastră, ea ne va fi amică
Să mergem; la răspunsu-i ce va avea de spus,
Să nu uitați o clipă ca să-i vorbiți de sus.

ACTUL III

SCENA 1

Prusias, Flatninius, Laodice.

PRUSIAS

Regină, văd că titlul acesta vă încântă;
Deci, gândul că l-ați pierde, desigur, vă-nspăimântă :
Când ești prea plin de tine, nici nu domnești prea mult.

LAODICE

Doresc, doar, maiestate, să-nvăț și să ascult,
Și, dacă, vreodată, va fi ca să domnesc,
Se va vedea aceste porunci cum le-implinesc.

PRUSIAS

Pășind spre tron, regină, păstrați și calea bună.

LAODICE

Dac-am greșit, o, sire, aștept să mi se spună.

PRUSIAS

Disprețuiți Senatul; purtarea vi-i nedreaptă
Față de mine rege, ce vă țin loc de tată.

346

LAODICE

La amândoi, vedea-veți, că dau ce se cuvine,
Dacă ce-nseamnă rege voi ați vedea mai bine.
Primind o ambasadă cu drepturi de regină,
Înseamnă, precum spuneți, că slava mea-i deplină;
Dar asta mai înseamnă, părând regină-n stat,
Că pun, în contra voastră, la cale-un atentat.
Refuz onoarea, sire, ce-mi sună a ocară,
Și care mă așteaptă numai la mine-n țară:
Acolo, cu coroană și sceptru domnitor,
Voi ști cinsti și Roma și-al său ambasador,
Și aş putea răspunde, cum meritul impune,
Aceluia ce-mi cere, aceluia ce-mi spune.
Aici, aceste fapte de-nențeles îmi sunt,
Căci sunt nimic afară de-al patriei pământ ;
Dar titlul de regină printre străini e lege:
Să nu mă plec, supusă, în fața altui rege,
Să fiu neatârnată, păstrând în ochii mei
Credința-n rațiune și-n preamăriții zei.

PRUSIAS

Dar zeii prea puternici și-al vostru tată-rege,
V-au dat în a mea pază cu drepturi ca de lege,
Și-n altă-mprejurare veți ști și înțelege
Ce este, orișunde, un legământ de rege.
Și ca s-aveți dovada, întoarceți-v-acasă;
Vă dau tovărășie o inimă aleasă;
Să mergem; dar, de mâine, fiindcă o doriți,
Fiți gata, deznădejdea, în față s-o priviți;
Armenia întreagă să o vedeți sleită
De foame, de războaie, de molimi pustiită;
Căci munți de morți în sânge, e tot ce vă așteaptă.

LAODICE

Chiar dacă-mi pierd regatul, nu-mi pierd regala treaptă,
Și-această jale-n care orgoliul mă împinge,
347

Va face să fiu sclavă, dar nu mă va învinge;
Vă aparține viața, nu însă cinstea mea.

PRUSIAS

Schimbați-vă purtarea, căci clipa este grea;
Când, frântă de durere, îl veți vedea pe-Atal
Urcând pe tronul vostru, cu sceptrul său regal,
Atunci, zadarnic poate, dorind să-i fiți stăpâna
II veți ruga cu lacrimi să vă întindă mâna.

LAODICE

Da; dacă-n jur va crește mai mult amenințarea,
Îmi voi schimba, desigur, și gândul și purtarea;
Dar, poate, n-o să mergeți atâta de departe,
Iar zeii și norocul cred, că-mi vor ține parte:
Vă vor schimba sau, sire, veni-va un soldat
Să sfarme toți eroii ce Roma vi i-a dat.

PRUSIAS

Pe-nfumuratul ăsta vă sprijiniți, văd bine;
El merge la pieire, vă trage după sine;
Nu-ngăduiți prostiei norocul să vi-l strice:
Fiți sau numai regină sau numai Laodice;
Iar sfatu-mi de pe urmă, vă fie ca o lege:
De vreți să fiți regină luați pe-Atal de rege.
Adio!

SCENA 2

Flaminius, Laodice.

FLAMINIUS

Maiestate, sunteți desăvârșită...

348

LAODÎCĂ

Puteți urma pe rege; discuția-i sfârșită,
Și, să vă spun, ilustre, ca să nu spun mai **mult**:
Aici, n-am datoria și nu vreau să v-ascult.

FLAMINIUS

Iar eu doresc, regină, oricum să vă vorbesc
Nu ca trimis al Romei, ci doar că vă iubesc.
Sunt zguduit de jalea spre care alergați
Și vreau să-mpiedic soarta pe care-o provocați.
Vă fac, ca un prieten, această confidență:
Virtutea trebuiește păzită cu prudență

Și nu uitați, când răul în juru-i se-nmulțește,
Nici țara unde este, nici vremea ce-o trăiește.
Întreaga măreție-a curajului regal,
Fără virtutea asta nu-i decât fapt brutal,
Iar vrednicia-i oarbă și-o falsă zi-n cinstire,
Aduc o despărțire de dreapta fericire,
Că ea se dă acelei pe care-ar fi s-o teamă,
Și numai ca să plângă marea uimire cheamă,
Ca-îtr-un târziu să spună cu un suspin zdrobit:
„Eram să port coroană; n-o am, căci am greșit”.
Voi mâniați pe rege ; priviți a sa armată
Puternică și gata oriunde să se bată ;
Vă e stăpân, regină; trăiți la curtea sa.

LAODICE

Nu știu dacă onoarea ne poate înșela ;
Vă voi răspunde, totuși, cum spuneți că-mi vorbiți:
Prudența mea nu doarme, ilustre, ca să știți;
Și fără să mai caut prin ce destin ciudat,
Curajul plin de faimă, vă e dușman jurat,
Voi spune că, virtutea în sufletu-mi regal,
Nu este, cum vă pare, numai un gest brutal,
C-având un drept la tronu-mi, va ști să-l cucerească,

349

Căci va lovi-n acela ce Vrea să mi-l răpească.
E-adevărat, la graniți se află o armată,
Cum spuneți, neânvinsă și gata să se bată.
Dar cine o conduce și o înflăcărează?
Chiar regele s-ar frânge, dacă cumva cutează
Din țara lui să treacă în țara-mi, triumfal,
Și i-aș da sfat s-aleagă pe-un altul general.
Dar eu trăiesc la curte, deci, sunt la el în țară,
Și teama de surprize îmi este foarte clară,
Iar în palatu-acesta, doresc mult să se știe,
Virtutea mă păzește de-abuz și tiranie.
Poporul vede bine ce crâncen atentat
Se pregătește-n umbra poruncilor de stat ;
Pe Nicomed îl simte ; pe vitrega sa mamă
O știe și-o pândește în ura-i fără seamă ;
El vede slăbiciunea regală la pământ,
Căci inamicii țării, necunoscuți nu-i sunt;
Cât despre mine care, mă și vedeți sfârșită,
Față de-Atal nu pofta mă face ne-mblânzită;
Îl apăr de disprețu-mi, dar el nu înțelege,
Ce l-aș simți în suflet, dacă l-aș face rege,
Căci l-aș privi de-a pururi ca pe un om comun
Născut să aibă totuși destinul mult mai bun ;
Mi-ar fi supus, ilustre, iar patul conjugal
Nu l-ar urca la rangul de soț și de egal.
Poporul, după mine, l-ar umple de dispreț,
Și l-ar lovi prea tare în sufletu-i semet;
Îi apăr, refuzându-l, aprinsa lui dorință,
Și îi scutesc virtutea de-o mare umilință.

FLAMINIUS

De este-așa cum spuneți, atunci sunteți regină
La curte, și pe-armata ce știți că vi se-nchină ;

O biată nălucire e regele ; puterea
Ce credeți că o are e-atât cât vă e vrerea.
Ați și-nceput, regină, să împărțiți dreptate!
Iertați-mi îndrăzneala prea mare, maiestate,
Și-ngăduiți ca, Roma, să spună azi prin mine
369

Că, a primi solie legal vi se cuvine.
Luați-1, de vă pare că solul vă jignește,
Drept cetățean al Romei pe-acela ce vorbește;
Lăsați-1 să v-arate că, Roma aliată,
E drumul cel mai sigur să fiți încoronată ;
Prin asta toți vecinii se simt în strâmtoare..
Popoarele-s în pace, dușmanii în teroare;
Că, regele pe tronu-i de-a pururi e-ntărit,
Când Roma îl socoate prietenu-i cinstit;
Și că, Atal, e, astfel, mai suveran, mai rege
Decât oricare altul și mai presus de lege;
Că, în sfârșit...

LAODICE

Ajunge, căci visuri nici nu-mi fac:
Deci, regii au coroană doar când vă sunt pe plac;
Dar, dacă Roma are regate la picioare,
Pentru Atal, desigur, nu face-un lucru mare ;
Iar cine ține-n mână atâtea-mpărății,
Nu-i bine să cerșească, urzind și silnicii.
Dacă-1 iubește-atâta, de ce scumpa-i persoană
Nu mi-o oferă, Roma, cu sceptru și coroană?
Îmi pierd prea multă vreme vorbind de un supus.
Eu care, pe un rege, tot l-aș privi de sus,
De voi mi l-ați trimite și dacă ar păta,
Prin legătura voastră, c-un gest, coroana mea.
Aceste gânduri sacre nu pot să le trădez;
Nu pot primi ca rege un om ce nu-l stimez ;
Și cum îmi știți, ilustre, întreaga zbuciumare,
Zadarnică-i și ruga și orice-amenințare.

FLAMINIUS

Cum să nu plâng, regină, această rătăcire?
Gândiți-vă, fiți bună, dar fără îndârjire,
Ce este-acum Senatul și tot ce poate face;
De vă iubiți, regină, fugiți de a-i displace.

361

Cartagina-i ruină, iar Ântioh zdrobit;
Orice voință tace când Roma a vorbit,
Și totul se-ncovoiaie pâlind ca viața spumii,
Când Roma e în lume stăpânitoarca lumii.

LAODICE

Stăpânitoarca lumii? Atunci ni-ați îngrozi;
Dar țara-mi nu-i e sclavă, nici dreptu-mi de-a simți,
De n-aș vedea că geniul lui Anibal, cum cred,
Trăiește azi și luptă prin prințul Nicomed;
Și de n-aș fi convinsă că duhu-i de oștean,
Ar ști să-nvingă iarăși un general roman.
Discipolul acesta măreț de virtuos,
Ya aplica știința-i cu și mai mult folos.

În Asia-i, războiul de glorie încărcat,
Ne-arată-n care școală atât a învățat.
Sunt probe, dar splendide, încât chiar Capitoliu
Ar fi să se-ngrijească să nu ajungă-n doliu.
Căci, într-o zi, ilustre...

FLAMINIUS

Această zi-i departe ;
Dar ca să știți cam cine destinele împarte,
Chiar Anibal vă spune, de-i întrebați fantoma,
Că învingând la Cane, s-a-nspăimântat de Roma,
Și că înfiorarea l-a-nvins ca general.
Dar, iată, maiestate, al Romei nou rival.

SCENA 3

Nicomed, Laodice, F'laminus.

NICOMED

Sau Roma dă putere trimișilor, prea mare;
Sau prea lungiți, ilustre, a voastră-nsarcinare.
252

FLAMINIUS

Îmi știu îndatorirea și dacă-s în greșală,
Nu vouă, ci la alții eu da-voi socoteală.

NICOMED

Veți face cum veți crede. Dar sufletul mă-ndeamnă
Să caut fericirea de-a sta cu-nalta doamnă.
În inima-i, ilustre, ați propășit prea tare,
Iar ale voastre vorbe sunt prea fermecătoare,
Încât numai cu trudă putea-voi nimici
Tot ce-ale voastre spuse știut-au răsădi.

FLAMINIUS

Urgia-n care-o trage nedemna sa iubire,
M-a-mpins să-i dau povețe doar din compătimire.

NICOMED

În felu-acesta, dându-i un sfat mult prea milos,
Ambasador rămâneți sensibil și duios.
La ce urâte fapte v-a-mpins să vă dedați,
Regină?

FLAMINIUS

Ah! vă-ntreceți; ba chiar, vă-nfuriați!

NICOMED

Mă-nfurii eu?

FLAMINIUS

Știți i bine, că nu există țară
În care demnitatea-mi să fie de ocară...

23 – Corneille – Teatru 353

NICOMED

Nu vă fâliți că rangul cc-aveți, e sclipitor.
Acel ce vinde sfaturi nu este-ambasador ;
Își depășește treapta; renunță chiar la ea.
I s-a răspuns, regină, așa cum trebuia?

LAODICE

Da.

NICOMED

Află că, de-acuma, privindu-te egal,
Te văd doar ca Flaminius și-agentul lui Atal ;

Iar dacă mă și superi, mai ești și-otrăvitorul
Lui Anibal ce-mi este, în veci, învățătorul.
Din toate-aceste titluri ce ți le dau, alege;
Și de nu-ți plac, aleargă și plânge-te la rege.
FLAMINIUS

Dreptatea mi-o va face, deși e bun ca tată,
Sau, la refuzu-i, Roma, nu sta-va insultată.

NICOMED

Sărută-le genunchii, supus, la amândoi.

FLAMINIUS

O să vedem; alteia, gândiți-vă la voi.

SCENA 4

Nicoined, Laodice.

NICOMED

Mai bine sfatul ăsta reginei i l-ar da.

S-a frânt în fața urei mărinimia mea.

354

Destul am apărat-o, dar azi s-a auzit
De planurile sale ce-n contra-mi le-a urzit,
Căci m-a silit, și crima, astfel, i-am divulgat.
Pe Zenon, eu la rege l-am dus, cu Metrobat,
Raportul lor, pe rege, putându-l minuneze,
S-a hotărât el însuși, acum să-i cerceteze.

LAODICE

Alteță, nu știi bine care va fi urmarea.

Dar nu-i pricep nici gândul, cum nu-i pricep purtarea,

Nici cum ți-aprinde ura mereu vitrega-ți mamă.

Cu cât ar fi de tine mai mult să-i fie teamă

Cu-atât mai mică-i frica; și-oricât de îndârjit

Tu o acuzi, tot dânsa te-atacă mai cumplit.

NICOMED

Vrea să mi-o ia-nainte dar fără-ndemânare,

S-arate că, la mijloc, e doar o răzbunare,

Iar masca-i mincinoasă, de aprigă-ndrăzneală,

Ascunde slăbiciunea și-a fricii șovăială.

LAODICE

Ale domniei taine-s ades atât de-ascunse,

Că pentru cei mai ageri rămân ca nepătrunse.

Când nu erai aicea să-mi vii în apărare,

N-aveam cu-Atal nici cea mai mărunță supărare

Nu se gândea nici Roma iubirea-a ne zdrobi;

Ești păsuit, la curte, să stai numai o zi,

Dar chiar în ziua asta, și în prezența ta,

Cu-Atal îmi cere Roma pe veci a mă lega.

Eu nu-nțeleg nimica din graba asta mare,

De ce nu se așteaptă măcar a ta plecare?

Dar am pe ochi o ceață mereu și tot mai sumbră,

Ce-mi stingherește văzul și mă cuprinde-n umbră.

Temându-se de Roma, iubindu-și și soția,

De regelui, virtutea-ți, nu-i mușcă gelozia,

23*

355

În schimb, ca să-ți spun totul cu inimă curată,

E mult prea soț să fie egal de bun ca tată.

Atal sosește? Iată, atât de nechemat !
Ce vrea cu noi? Ce-l roade? Ce ordin i s-a dat?
Nu mai pricep nimica, oricât m-aș zbuciuma,
Dar le voi rupe firul, chiar prin plecarea mea.
Plec.

SCENA 5

Nicomed, Atal, Laodice.

ATAL

Doamnă, convorbirea aceasta s-ar putea
Să nu vă mai îneânte, doar din pricina mea?

LAODICE

Urâta stăruință pe care-o practicați,
Prin el, ce-s tot eu însămi, va lua ce meritați,
Și cum mă știe bine, vorbi-va, se-nțelege,
Așa cum lui Flaminius răspuns-a pentru rege.

SCENA 6

Nicomed, Atal.

ATAL

Eu mă retrag, alteță, de sunt inoportun.

NICOMED

Nu, prințe, căci o vorbă aș vrea să vă mai spun.
La dreptul meu de frate mai mare-am renunțat,
Și am uitat de tronul ce-mi este destinat;
Dorind, ca om, să-mi apăr iubirea, nu mișel,
V-am și rugat, alteță, să procedați la fel;
356

Ca-n planurile voastre, luptând ca un bărbat,
Să nu vârîți pe rege, nici Roma, v-m rugat
Dar, sau vă e prea slabă memoria, sau mică,
Că faceți doar ce unii prieteni vă indică.

ATAL

Dar numai voi, alteță, să uit mă obligați,
Căci nu doriți ca toate-ntre noi să egalați.
Vă dezbărați de dreptul întâiului născut;
Dar, oare, de prințesă fugit-ați cum am vrut?
Zvârliți-a voastre glorii care vă fac slăvit;
Virtuțile prin care sunteți ca și vrăjit!
De sceptrele-ntreite din șase bătălii,
Uitați, de împlinirea-atâtor vitejii!
Cu astfel de-ajutoare nu vă-ndoiți de voi!
Dar faceți pe prințesă s-aleagă între noi:
N-o mai lăsați să vadă cununile de glorii,
Ce vi le-au pus pe frunte atâtea mari victorii;
Ba, faceți-o să uite măcar pentru o dată,
Și faptele de arme și viața ne-nfrică ;
Sau contra ei și-a voastră, primiți, ca pe tipsie
Și regele și Roma s-apeșe cu tărie
Puținul pân-acum ce ei au dobândit,
V-arată că vor trage puțin la cântărit.

NICOMED

Da, văd, n-ați stat la Roma chiar fără de folos,
Căci v-apărați cu farmec și-atât de generos.
De vă lipsește suflet, aveți, în schimb, umor.

SCENA 7

Arsinoe, Nicomed, Atal, Arasp.

ARASP
Vă cheamă suveranul !
357

NICOMED

Acum?

ARASP

Poruncitor!

ARSINOE

Da, prânțe, calomnia ușor e nimicită.

NICOMED

Aluzia, ce-o faceți îmi e nelămurită,
De adevărul ăsta nu mă-ndoiesc vădit,
Înaltă doamnă.

ARSINOE

Dacă nu v-ați fi îndoit

Nu-i aduceați, cu scopul ce-atât v-a mângâiat,

Pe Zenon și-mpreună cu el, pe Metrobat.

NICOMED

Voiam, secretul, doamnă, tăcerea să-l păzească;

Dar m-ați silit cu forța să-i pun ca să vorbească.

ARSINOE

Da, i-a silit dreptatea, nu-a voastră dărnicie;

Aceste slugi, fidele, în veci nu pot să fie;

Și au vorbit mai multe decât le-ar fi plăcut.

NICOMED

Îmi pare rău, regină, dar numai **voi ați vrut.**

358

ARSINOE

Îmi face chiar plăcere ; sunt numai supărată

Că v-am văzut virtutea atât de rău pătată ;

Că mai aveți un titlu faimos și grăitor:

Frumoasa meserie de prost corupător.

NICOMED

Că i-am corupt, regină, mă acuzați pe mine?

ARSINOE

Eu am doar neplăcerea; voi, lanțul de rușine.

NICOMED

Și credeți, că prin asta, ei pierd orice valoare?

ARSINOE

Nu; eu rețin, alteță, ce-au spus cu glasul tare.

NICOMED

Ce-au spus ca să vă placă și le-acordați crezare?

ARSINOE

Două cuvinte care vă dau o faimă mare.

NICOMED

Care-s aceste vorbe ce-atâta v-au vrăjit?

ARASP

Intârziați, alteță, iar regele-i mâhnit.

359

ARSINOE

Vi le va spune dânsul; nu-ntârziați prea tare.

NICOMED

Da; vă pricep regină, întreaga înjghebare:

Iubirea conjugală uitând pe cea de tată,
O să vă dea iertarea iar mie crima toată.

Dar...

ARSINOE

Isprăviți, alteți; ce-nseamnă acest „dar”?

NICOMED

Două cuvinte, doamnă, cu sensul foarte clar.

ARSINOE

Care-s aceste vorbe ce-atât v-au fermecat?

NICOMED *

Să-l întrebați pe rege; eu, am întârziat.

SCENA 8

Arsinoe, Atal.

ARSINOE

A noastră-i biruința, Atal; iar Nicomede

înselăciunii sale vedea-va ce-i succede.

Cei doi aduși în grabă sub greaua acuzare

Să spună că, de mine, atrași sunt, să-l omoare

360

Au fost corupți de dânsul ca să mă defăimeze,

Dar n-au putut secretul oribil să-l păstreze.

M-au acuzat desigur, dar au mărturisit

Infama înscenare ce prințul mi-a urzit.

În fața unui rege-adevărurile-s tari !

Din inimă țâșnite găsesc porțile mari!

Minciuna-i dovedită ușor la un mișel!

Au vrut ei să mă piardă, dar l-au pierdut pe el!

ATAL

Sunt mulțumit că toată această impostură

Ți-a dat o măreție mai naltă și mai pură,

Dar dacă mai de-aproape vom cerceta ce este

Și să te smulgi, putea-vei din mrejele aceste,

Nu vei sfârși, nefrântă de-un cât de mic scrupul,

Pentru doi fără delege să ai un gând credul.

Aceste două cutre au spus fără rușine,

Că sunt de el corupte, precum sunt și de tine;

Dar contra-atâtor glorii și-atâtor fapte mari,

Mai are preț o vorbă rostită de tâlhar?

Un trădător nu este demn, mamă, de crezare.

ARSINOE

Ești generos, văd bine, Atal; ai suflet mare;

Chiar la rivali tu lauzi virtutea, din dreptate.

ATAL

Îi sunt rival, știu bine, dar îi mai sunt și frate.

Suntem de-același sânge iar sângele din mine

Defăimător nu-l vede și vrednic de rușine.

ARSINOE

Deci mai curând îți vine să crezi că-s asasină,

Când pierderea-mi e-aproape, de nu-l văd în ruină?

361

ATAL

Abia îi cred pe martori când îl lovesc în plin;

Dar când te-acuză, mamă, îi cred și mai puțin.

Virtutea ta plutește mai sus de orice crimă;

îndură, pentru dânsul, să am puțină stimă:
A sa, aici la curte, pizmași i-a dăruit,
Ce-n fața ta dorit-au să-l piardă negreșit;
Căci, lovitura asta, din ură înjghebată,
Ar vrea să terfelească o viață minunată.
Eu, dacă pot prin mine de altul să vorbesc,
Ce simt în mine însumi și-ntr-însul bănuiesc.
Cu-acest rival prea mare, lucrez deschis, pe fața,
Dar nu-i insult onoarea, nu-i atentez la viață,
îmi caut ajutoare și-o fac chiar maiestos,
Și cred că dânsul este la fel de generos,
Că n-are decât planuri născute din victorii
Și că nu-mi taie calea decât cu-a sale glorii.

ARSINOE

Nu știi ce-i lumea; curții nu-i știi orânduirea.

ATAL

Dar nu ca prinț se cere să onorezi iubirea?

ARSINOE

Ca un copil de dânsa vorbești, necugetat.

ATAL

Numai virtuți văzut-am la Roma, cât am stat.

ARSINOE

O să te-nvețe vremea, prin funcția ce-o să ai,
Virtuțile cerute-n a regilor alai.

362

If

Dar, dacă-ți este prințul și frate și de-o seamă,
Să-ți amintești de-asemeni că eu sunt a ta mamă;
Și orice îndoială în suflet te-ar răpune,
Să mergem ca să afli și regele ce spune.

&

ACTUL IV

SCENA 1

Prusias, Arsinoe, Arasp.

PRUSIAS

Arasp, să intre prințul. ,

(Arasp iese.)

Regină, nu e bine

Să mă străpungi în suflet cu-atâtea lungi suspine,

Iar inima-mi cu-aceste dureri nu e nevoie

S-o-ncarci, când doar c-un zâmbet ai totul după voie.

Aceste lacrimi scumpe de ce te-ar apăra?

Pun crima-i la-ndoială sau inocența ta?

Simți că, măcar în treacăt, ce dânsul mi-a vorbit

A zdruncinat credința în care-s neclintit?

ARSINOE

Vai! cum să uiți, stăpâne, injuria pe care

O face inocenții, ca-n zbor, o defăimare?

Și sunt minciuni în lume atâtea de ciudate

încât să dea virtuții întreaga puritate?

Va mai rămâne veșnic un rest de îndoială

Ce va rnânji de-a pururi cea mai înaltă fală.

364

Câți bârfitori nu umbla chiar prin palat, aici?
Câți dintre-nflăcărații lui Nicoiricd amici,
Știindu-mă bârfită de el care-i slăvit,
N-or crede că iubirea-ți m-a dezvinovățit?
Și dac-o pată mică pe numele-mi durează,
Iar cel mai mic din țară în suflet o păstrează,
Sunt vrednică de tine? și crezi că nu-i prea grea
Această suferință în plâns a mă scălda?

PRUSIAS

Ah! Inima-ți se teme putând să bănuiască
Un soț ce te iubește și-i drept să te iubească.
După ce-a fost bârfită, o cinste-i mai curată;
Mai tare strălucește când vede că-i pătată.
Dar Nicomed sosește și-am hotărât ea azi...

SCENA 2

Prusias, Arsinoe, Nicomed, Arasp, gărzi.

ARSINOE

Stăpâne, îndurare pentru-acest fiu viteaz!
Te-ndură de acela ce țări a subjugat !
îndură-te de brațul cu lauri încărcat!

NICOMED

Cum, doamnă? doar fiindcă trei sceptre-am cucerit,
In dauna-mi tot fiul vă este răsplătit?
De-a fi condus armate în Asia învinsă,
Că însăși Roma voastră de pizmă e atinsă?
De-a fi păzit prea harnic a regelui victorii?
De-a fi umplut palatul prea mult cu-a mele glorii?
De-a fi urmat prea bine ce știu prin Anibal?
Dacă de milă-i vorba, alegeți; mi-e egal.
Priviți a mele crime, dar mai adăugați
Că am crezut în răii de alții cumpărați,
365

Că sunt deschis la suflet și că gândesc cinstit,
Și că a lor minciună m-a prins nepregătit.
Acestea nu sunt crime, ci glorii când trăiești
Departa mult de curte, în lupte ostășești;
Când n-ai decât virtutea gândirii, păzitor,
N-ai remușcări și astfel nu ești bănuitor.

ARSINOE

Nu-i criminal, stăpâne ; da, recunosc dar, iată:
De-a vrut ca de ocară să fiu în veci pătată,
A ascultat de ura celor cu el de-o seamă
Pe care le-o inspiră mereu vitrega mamă.
In sufletu-i de scârba aceasta chinuit,
Mi-mpută niște fapte de care e lovit:
Că Anibal, în ciuda credinții răspândite,
E victima mâniei unei terori cumplite,
Că-ncredințează faima și dreptul libertății,
Mai lesne deznădejzii ca ospitalității;
Mâniile, teroarea-s a mele, mi se zice.
Dar, de-a găsit un farmec doar el, în Laodice,
De vină-s eu că are și-Atal un ochi isteț;
Eu siluiesc și Roma că-i dă reazem de preț ;
Și-afirmă că, prin mâna-mi, îi vine ce-l rănește,
Ca să-și răzbune mortul, salvând tot ce iubește.

De-a vrut să mă alunge perfid de lângă tine,
Pentr-un gelos, stăpâne, eu mi-o explic prea bine.
Zadarnica lui trudă nu-mi cășunează mie ;
Eu știu că-ntreaga-mi crimă e că îți sunt soție ;
Că titlul ăsta cere ca să mă persecute ;
Căci dincolo de dânsul', ce poate să-mi impute?
De zece ani de când e șef de oștiri prin lume,
Am refuzat să laud mereu al său renume?
Iar când a fost nevoie de-un ajutor din țară,
Și-a cărui neglijare l-ar fi făcut să moară,
Cine-a luptat mai aprig, un ajutor să-i dea?
Cine-a vegheat să-l scape mai mult ca grija mea?
Avut-a lângă tine un sol mai credincios,
366

Ca să trimită hrană, bani, oameni de folos?
O știți, o știți, stăpâne, iar drept recunoștință,
Că l-am slujit atâta cât statu-mi-a-n puțință,
El vrea să mă gonească, acum, de lângă tine,
Dar neagra-i gelozie-l explică foarte bine,
Cum am mai spus.

PRUSIAS

Răspunde; Ce-ai de răspuns, ingrate?

NICOMED

Admir că, pentru mine, e numai bunătate.
N-o să vă spun că, toate aceste ajutoare
Ce mi-au păstrat, printr-însa, și viață și onoare,
Și-acum, în fața voastră, le-ntinde triumfal,
Contribuia, prin mâna-i, să-nalțe pe Atal;
Că prin a mea purtare îi aduna zorit,
Și pregătea, de-atuncea, ce azi ni-i dezvelit.
De orice sentimente a fost sau nu mânată,
Să-i judece doar cerul ascunsă judecată
Căci pentru mine cerul de dânsa juruit
Ne va-mpărți dreptatea, cum este de dorit.
Cum, doamna, aparența ne-a-nfățișat-o bine
Vreau să vorbesc de dânsa, căci ea vorbi de mine,
Și în folosul vostru vă amintesc să știți,
Că amânați prea tare doi răi să pedepsiți.
Pe Metrobat și Zenon zvârliți-i la supliciu,
Doar de la voi virtutea vrea demnul sacrificiu:
Ei au învinuit-o și, dac-au retractat
Ca să-i redea onoarea, pe fiu l-au acuzat,
Deci crima lor e-ntreagă iar moartea lor e justă,
Căci prea și-au râs în voie de o persoană-augustă.
Insulta îndurată de cei cu noi pe-o treaptă,
În sânge se repară și printr-o moarte dreaptă:
Tăgada, niciodată, nu iartă bârfitorul.
Se cere ca în chinuri să piară impostorul ;
367

Sau, altfel, veți expune al vostru neam regal
Ușurătății unui duh veșnic neloial.
Periculoasă-i pilda ; suntem amenințați
De vreți ca bârfitorii să fie apărați.
ARSINOE

Vai! Sire, pedepsi-vei a lor sinceritate,
Când vorbele printr-însa rămân adevărate?
Cine-arătă, în contra-mi, întreaga-i mișelie?
Cine mă-ntoarse-n viață și mă redă soție?
Cine-a oprit sentința, stăpâne generos,
Și-a tănuțit aceasta, doar în al meu folos?
Sunteți dibaci, alteță, și prea neânfrănat.

PRUSIAS

Te apără; mai lasă-1 acum, pe Metrobat,
Și ispășește faptul murdar de-a terfeli.

NICOMED

Nici voi nu credeți, sire, că am ce ispăși!
Un om asemeni mie o știți, este mai demn
Și când e plin de vină, se poartă mai solemn,
Că datoria-i cade doar printr-o crimă grea,
Iar gloria-i se-ascunde semeț sub forța sa.
Să vă revolt poporul, să zvârl a voastre-armate
În sprijinul reginii atât de oprimate;
Să vin cu-arma-n mână și-n contra lui Atal
Și chiar a Romei poate, s-o scap de-un trai fatal;
Să năvălesc în țară, când mi-i atât de dragă,
Cu oștile-nvrăjbite și-Armenia întreagă;
Un om ca mine toate aceste-ar săvârși
Dacă credința față de voi i-ar amuți.
Căci mârșăvia-i jocul ce-ntre mărunți se joacă ;
De-aceea doar femeii îi e sortit să-1 facă.
Deci, pedepsiți pe Zenon cât și pe Metrobat,
Pentru regină, sire, sau pentr-un fiu soldat.

368

În ultima secundă ne-o cere conștiința ;
Când zeii ne ascultă dispăre-ngăduința ;
Iar ticăloșii ăștia, simțind că o să moară,
Vor mai putea să nege, ce-au spus, și-a doua oară.

ARSINOE

Stăpâne, vai...

NICOMED

Regină, să nu uitați să spuneți
De ce la ispășirea lor justă vă opuneți;
Căci ne lăsați să credem că ar putea avea,
Sub ștreang, regrete multe ce nu vă vor plăcea.

ARSINOE

Privește-n contra-mi ura-i, cât de cumplit se zbate;
Mă face criminală când eu îi dau dreptate ;
Însă prezența-mi, sire, văd bine că-1 irită;
Aflând că plec, gândirea i-o fi mai potolită
Și-i va calma simțirea atât de magnanimă,
Păzindu-1 să mai facă în viitor vreo crimă.
Nu ; nu-ți mai cer, stăpâne, ca din compasiune
Să întărești un sceptru, să-1 am protecțiune,
Și nici pentru-apărarea persoanei lui Atal,
Să împărțești în pace, la frați, dreptul regal:
Amicii tăi din Roma de-au vrut să-mi fac-un bine
Au pus la cale asta, ei singuri, fără mine.
Căci te iubesc stăpâne, și-așa te voi urma
De-ndată ce la pieptu-mi sfârșitul ți-1 vei da,

Iar pe-a ta groapă-ntâia durere va jertfi
în lacrimi al meu sânge spre-a nu te părăsi.

PRUSIAS

Vai, doamnă!

24 369

ARSINOE

Da, stăpâne, în clipa-aceea grea
Suflarea-ți de pe urmă va-nchide soarta mea.
Cum rege n-o să-mi fie pe viață niciodată,
Ce-ar mai putea să mi facă? De ce-aș fi înspăimântată?
Tot ce mai cer e numai ca, fiul meu iubit,
Care pe prinț, aicea, 1-a prea neliniștit,
Să poată să se-ntoarcă la Roma, neștiut,
Și să trăiască unde de mic a fost crescut;
Să târîie acolo, cu viața-i umilită,
Iubirea-ți pentru mine prea slabă și zdrobită.
Acest prinț te slujește și-și va mări slujirea,
Când n-o să fie nimeni să-i supere privirea ;
Nici teamă de a Romei pedeapsă să nu-ți fie,
Căci contra ei, el are destulă voinicie:
Cunoaște multe taine prin marele-Anibal,
Acest erou ce Romei i-a fost mereu fatal;
Că-n Asia se știe și-n Africa cuprinsă,
Ce-i Antioh și unde-i Cartagina învinsă.
Deci, mă retrag, stăpâne, ca-n toată libertatea
A sângelui căldură să-ți cheme bunătatea ;
Și-apoi nu vreau în față să-ți stau neapărată,
Când de un prinț cu faimă cumplit sunt insultată.
Nu vreau să fiu silită să te-asmuț prea bine
În contra unui falnic fecior ce-i demn de tine.

SCENA 3

Prusias, Nicomed, Arasp.

PRUSIAS

Hai, Nicomed, desfrâul acesta mă mânănește ;
Tu nu ești laș, văd bine, oricât te-nvinuiește ;
Să dăm ceva și Romei ce-așteaptă de o vreme,
Și să-mpăcăm regina, care cum știi, te teme.
Mi-ești drag, dar către dânsa iubirea grea mă fură:
Iar eu nu pot să sufăr această oarbă ură
370

Și nici să am în suflet simțiri ce să dureze
Ca inima-mi, tot ele, cumplit s-o tortureze.
Vreau să împac, acuma, natura și iubirea
Să fiu și soț și tată, spre-a stinge învrăjbirea...

NICOMED

Vă-ncredeți deci în mine? Răspunsul meu n-alege:
Nu fiți pentru nici unul.

PRUSIAS

Dar ce să fac?

NICOMED

Fiți rege !

Da, reluați această-nsușire nepătată.
Un rege demn de titlu, nu e nici soț, nici tată.
În față are tronul. Atât. Deci guvernați.

Mai mult s-o teme Roma decât voi tremurați.
Cu toate că e mare și-armate tari ridică,
De pe acum de mine vedeți că-i este frică,
Și speră că, prin moartea-mi să poată câștiga
Deoarece ea simte că eu voi guverna.

PRUSIAS

Da; voi domni, ingrate, fiindcă-mi poruncești:
O vrei pe Laodice sau tronul îl dorești?
Eu, regele, fac parte-ntre tine și Atal;
Nu-s tată; deci, ascultă de ordinul regal.

NICOMED

De-ați fi și Laodicei prin nașterea sa, rege,
Să mi-o propuneți astfel, justificat de lege,
V-aș cere-ngăduința, oricum, să mă gândesc ;
Dar, spre-a vă fi pe voie și fără s-o jignesc,
Mă voi supune, sire, nu cu simțiri pripite,
Doar gândurilor voastre, nu vorbelor rostite.

24*

371

Dați lui Atal prea dragul, și partea mea întreaga,
Dar dați și Laodicii puterea să aleagă.
Acesta mi-i răspunsul.

PRUSIAS

Ce suflet ticălos
Orbit de o femeie, să cazi atât de jos!
Renunți doar pentru dânsa la titlul tău regesc,
Ce leagă marea-ți slavă de dreptul strămoșesc!
Mai meriți oare viața, atât de desfrânat?

NICOMED

Exemplul vostru, sire, e vrednic de urmat:
Nu pentru o femeie vă-ndepărtați feciorul
Ce-a cucerit trei state să fiți biruitorul?

PRUSIAS

Crezi tu că pentru dânsa la tron aș renunța?

NICOMED

Dar pentru Laodice, gândiți că aș putea?
Dând lui Atal coroana, ce-i dau? căci voi trăiți.
Voi cere moștenirea când voi n-o să mai fiți;
Iertați-mă, văd bine că e supărător:

Dar, și un rege moare, ca orice murilor;
Atunci, întreg poporul de va voi un rege,
între Atal și mine, stăpân și-l va alege.
Dar între el și mine nu-i mare-asemuirea
încât să nu se vadă, prea clar deosebirea,
Iar dreptul vechi de frate născut întâi, e tare
Că poate să te-aducă la tron, din depărtare.

Dar, dacă din poruncă poporu-ntreg va tace,
Sub jugul legii voastre o alta eu voi face,
Și dac-ar fi cu Roma s-ajung chiar la război,
Voi face pentru mine ce fac azi pentru voi.

372

PRUSIAS

M-am îngrijit de toate.

NICOMED

Da, dacă o să fiți
Silit, prin viclenie, acum să mă jertfiți,
Sau altfel țara asta ce-acum o dăruiti,
Atâl o va conduce atât cât voi trăiți.
Tot ce vorbesc nu-i taină și nici o divulgare.
I-am spus și lui să poată din timp să se prepare:
M-așteaptă.

PRUSIAS

Ieși, dar fără din sânge a-mi vărsa
Voi ști, pe-Atal, ingrate, să-l urc pe treapta sa.
Iar mâine...

SCENA 4

Prusias, Nicomed, Atal, Flaminius, Arasp, gărzi.

FLAMINIUS

Pentru mine atât v-ați supărat?
Vai, maiestate, prințul abia m-a insultat;
Senatul este-n stare adânc să se mârhească ;
Dar am câțiva prieteni ce-or ști să-l cucerească.

PRUSIAS

Voi împărți dreptatea iar mâine, lui Atal,
Eu îi voi da coroana și sceptrul său regal;
In Pont să fie rege; mi-l fac moștenitor;
Cât de ingratu-acesta și-acest răzvrătit,
Senatul are dreptul insulta să-i plătească;
Deci, ca zălog la Roma pe-Atal să-nlocuiască ;
373

Și ca să simtă bine, el vă va fi predat
ndată ce pe tronul-i Atal s-o fi urcat.

NICOMED

La Roma mă trimiteți!

PRUSIAS

Să-ți dea dreptatea-ntreagă
Da, du-te și îi cere pe Laodicea-ți dragă.

NICOMED

Voi merge, maiestate, fiindcă voi o vreți
Și voi fi rege cum voi aicea nu sunteți.

FLAMINIUS

Vă știe faima Roma și îi sunteți iubit.

NICOMED

Mai potolit, Flaminius! că încă n-am sosit:
Nu e prea sigur drumul de stai și chibzuiești
Și-alăturea de mine poți chiar să rătăcești.

PRUSIAS

Arasp, plecați cu dânsul și garda i-o-ntărește.
(Lui Atal.)

Tu, nu uita o clipă, și Romei mulțumește,
Că după cum puterea-i e astăzi forța ta,
Când nu ți-o fi ea sprijin nimic nu vei avea.
Iertați-mă, ilustre, ca sunt îngrijorat,
Dar spusele reginei profund m-au întristat;
Mă duc acum s-o mângâi; vă las cu el. Atal
Să-i mulțumești căci dânsul îți dă sceptrul regal.
374

SCENA 5

Flaminius, Alai.

ATAL

Ce să vă spun, ilustre, după alât folos
Prea mare chiar și pentru un mare curajos?
Sunteți fără de margini, și-a voastră-afecțiune
Făgăduiala-ntrece și-a mea ambițiune.
Mărturisi-voi, totuși, că tronul ce mi-i dat,
Nu-mi dă și fericirea spre care-am aspirat:
Mi-e inima cuprinsă și simțurile toate
De Laodice numai, cu doruri prea curate.
Mă voi putea, ca rege, de dânsa-nvredniei...

FLAMINIUS

S-o îmblânziți c-un titlu, nu, nu veți reuși...

ATAL

Și sufletul se schimbă după împrejurări,
Iar tatăl ei pe moarte a dat și îndreptări:
Cel ce va lua regina armeană de soție,
Moștenitor la tronul Bitiniei să fie.

FLAMINIUS

Nu; pentru ea nu-i lege; regină-i, orice-am face,
Iar ordin pentru dânsa e ceea ce îi place.
Iubi-va-n voi un titlu regal ce strălucește
Și vi se dă-n pofida a celui ce-J iubește?
În voi ce-i luați acuma iubitu-apărător?
În voi care-l distrugeți? Voi unicu-autor?

ATAL

Fără de prințu-acesta ce va mai face ea?
Cine în contra Romei și-a noastră-o v-ajuta?
Căci sper să am un sprijin, prin voi, și-n viitor.

375

FLAMINIUS

Vai, drumu-mprejurării i-atât de schimbător;
Să vă înșel, nu-mi place, deci n-o să vă răspund

ATAL

Mă puneți pe o cale pe care mă înfund,
Căci n-o să fiu ca rege mai mult de un nimic
Dacă ajuns pe tronul-mi n-o să-mi mai fiți amic.
Mă prea-ngrozesc; Senatul îl știu mult mai egal:
Cum! nu aveți vreun ordin?

FLAMINIUS

Da, pentru prințu-Atal
Care-a crescut din leagăn la Roma, și-a trăit,
Dar pentru noul rege din Pont nu, n-am primit.

ATAL

Se cere un alt ordin! Și oare s-ar putea
Romanii să lucreze cândva în contra mea,
Iar slava-mi ce se naște, cu pizmă s-o lovească?

FLAMINIUS

Ce spune-alteța voastră? ce vrea să bănuiască?

ATAL

Dar inegalitatea aceasta suverană,
Cum s-o explic, ilustre-n republica romană?

FLAMINIUS

Vă lămuresc, alteță, ca să vă apărați
De o greșeală gravă spre care alergați.

A fost nedrept Senatul forțând pe Laodice
Ca să v-acorde mâna și-n tron să vă ridice ;
376

Prietenia-i mare dictă această lege,
Dar, pe o altă cale, el vă și unse rege,
Așa că, astăzi, grija de cinste îl scutește,
Chiar pentru voi să facă un gest ce-l necinstește.
Redați-i, deci, reginei întreaga libertate
Și vă-ndreptați dorința și visu-n altă parte,
De-a voastră nuntă, prințe, Senatul s-o-ngriji.

ATAL

Dar dacă Laodice, ilustre, m-o iubi?

FLAMINIUS

Ar fi să-mpingeli Roma în cumpănă prea mare
Ce va părea sau silă sau poate înșelare;
Acest himen, pe slava-i, o umbră grea ar pune;
Deci, renunțați și credeți în sfaturile-mi bune;
Sau, dac-a mele vorbe nu au nici o cădere
Mai așteptați ca Roma să-și dea a sa părere.

ATAL

Când după-amoru-i Roma îmi dă răceala sa,
Nu mă iubea pe mine, pe Nicomed ura;
Când visurile mele se prefăcea să-i placă,
Ea urmărea să-l piardă, nu falnic să mă facă.

FLAMINIUS

Ca să nu par prea aspru și fără cuviință
Cu-acest debut ce-l faceți în nrecunoștința,
Trăiți după capricii, pe-amici îi insultați;
Ca rege, socoteală voi nimănui nu dați:
Dar azi și-n clipa asta sunteți dator să știți,
Că Roma-i creatoarea a tot ce o să fiți
Și că pierzându-i brațul, nimic nu veți mai fi,
Cum suveranul însuși v-a spus, spre-a vă-aminti.

377

SCENA 6

ATAL

Așa-ți domneau străbunii, Atal, în vremi uitate?
Vrei numele-ți de rege cu-atâți stăpâni în spate?
Cu prețul ăsta titlul de rege mă-njosește:
S-avem doar unul, dacă el tot ne trebuiește.
Ni l-au trimis doar zeii, prea drept și prea măreț
Ca să ajungă-n Roma o jertfă de dispreț.
Să afle și romanii că știm și noi privi
Și să zdrobim robia ce-atât ne umili.
Cum interesul mână a lor prietenie,
Politica romană e numai viclenie.
Geloși pe-a lor putere, la rându-ne să fim,
Cum ei trăiesc în lume, la fel noi să trăim.

ACTUL V

SCENA 1

Arsinoe, Alai.

ARSINOE

Știam revolta asta ; pe noi nu ne atinge ;

Cum clipa o aprinde, tot clipa o și stinge,
Și dacă-ntunecimea mărește acest vaier,
În zori, a nopții umbre se vor topi în aer.
Mai mic îmi e necazul că gloata se răscoală
Decât că nu te vindeci de a iubirii boală,
Și-nflăcărat nevrednic de-un dor prea umilit
Nu-ntorci disprețu-acelei ce te-a disprețuit.
Răzbună-te pe crudă, uitând acum o rea.
Când te-a urcat destinul cu mult mai sus de ea,
De tron, nu de privirea-i puteai să te-ndrăgești:
Și fără ea ești rege; de ce s-o mai iubești?
Da; inima-ți sub lanțuri mai dulci să se încline.
Ești rege-acum; te-așteaptă în Asia regine
Ce, nemaidându-ți chinuri atâtea de-ndurat,
Îți vor scuti durerea, Atal, că tu te-ai dat.

ATAL

Dar, mamă...

' W

ARSINOE

Bine! fie, primesc ca să cedeze:
Dar simți nenorocirea ce poate să urmeze?
De-ndată ce-n regatu-i te vei încorona,
Te va-nhăita la ura nestinsă-n contra mea.
Vai, zei! o vezi să pună hotar la răzbunare?
În pat, cu ea alături, vei fi păzit mai tare?
Resentimentu-i oare se va opri s-adune
Otrava ca și fierul, iubitul să-și răzbune?
Femeia fierbe-ntrânsa, dar tace și așteaptă.
ATAL
Ce judecăți sucite s-ascundă pe cea dreaptă !
Senatului un rege puternic nu-i convine.
În Nicomed îl teme și îl va teme-n mine.
Nu pot ca o regină soția mea să fie
De nu doresc romanii să-i văd plini de mânie;
Și cum înveninându-i ar fi să mă trădez,
Ca să mă aibă-n voie, dator sunt.să cedeze.
Da, știu prin ce mijloace și-a-nțelepciunii nume
Pășesc grăbiți s-ajungă stăpânitori în lume.
De-ndată ce o țară s-a ridicat, mai mare,
Zdrobind-o, Roma scapă de-o nouă-ntuneecare.
Vei insulta Senatul de faci o cucerire,
De-aduni doar sub o mână o falnică oștire ;
Just le-o părea războiul și vor sfarmă un stat
Fiindcă-n contra Romei urzi un atentat.
Ei, ce, pentru-a conduce se socotesc că-s primii,
Vor sub a lor poruncă să fim mereu infimii;
Vor peste regi să aibă atâta ascendent
Încât doar statul Romei să-l vezi independent.
Îi știu prea bine, mamă; când Roma-i adumbrită
Dispare Antiohus, Cartagina-i zdrobită.
Nevrând să cad ca dâșii, vreau să mă umilesc
I mă supun puterii ce nu pot s-o silesc.
n slăbiciunea-mi, mamă, cu-atât mai tare cred,
Când văd că li se zvârle-n lanțuri Nicomed.

Dușmanu-acesta mare la ei mi-e cheazășie;
Un leu ce stă să-mi sară în spate numai mie.

AR'SINOE

Voiam, tot despre asta, să-ți fac o confidență,
Și-mi placi că dai dovadă, acum, de prudență.
Se pot schimba atâtea ; dar tu lucrează-n voie
Să-ți cucerești pizmașii de care ai nevoie.

SCENA 2

Flaminius, Arsinoe, Atal.

ARSINOE

Ilustre, dar înseamnă o biruință mare
Când pe-un rob de patimi îl faci să-mi dea crezare:
De legea datoriei s-asculte l-am adus,
Și este-al rațiunii nedezmintit supus.

FLAMINIUS

Mai încercați și-acuma destoinică să fiți,
Ca și aprinsa gloată la fel s-o potoliți.
Revolta crește, faceți, regină, ce puteți,
Sau când veți vrea, nu fie mult prea târziu să vreți.
Nu credeți că poporul se lasă zăpăcit,
Lăsându-l să s-agite și nu e pedepsit.
Odinioară, Roma, văzu multe răscoale
Dar nu făcu, regină, asemenea greșea Io.
Când trebui, Senatul, să potolească gloata,
El nu cruță minciuna, cum nu cruță nici plata:
Chemă la el poporul prins de-al mâniei val,
De pe-Aventin să vină și de pe Quirinal,
Oprindu-l să coboare în Forum, sângeros,
De-l socotea, regină, puțin primejdios
Și-l părăsea să zacă-n dezordine prea tare
Cum procedați acum, în astă-mprejurare.
381

ARSINOE

După această pildă zadarnic chibzuim:
Tot ce-a făcut Senatul e drept să-nfăptuim ;
Și regele... Dar vine.

SCENA 3

Prusias, Arsinoe, Flaminius, Alai.

PRUSIAS

Nu ; nu mai mă-ndoiesc
De unde vine răul iar răsculații cresc ;
Plătiți de Laodice, sunt cei ce fac răscoală.

FLAMINIUS

De vicleșugu-i, sire, nu am nici o-ndoială.

ATAL

Și dragostea și grija vă sunt plătite bine !

FLAMINIUS

Nu pierdeți timpul, rege; și de credeți în mine...

SCENA 4

Prusias, Arsinoe, Flaminius, Atal, Cleona.

CLEONA

Totu-i pierdut, stăpână; doar în miracol cred:
Poporu-n pura mare îl vrea pe Nicomed,
Și-a început să-și facă dreptatea, în palat:

Pe Metrobat și Zenon acum i-au sfâșiat.
382

ARSINOE

Nu vă mai fie teamă căci a făcut victime
Din sângele cărora se va hrăni de crime;
Mânia-i împăcată prin faptul consumat
Pe Nicomed l-o crede acuma răzbunat.

FLAMINIUS

De-ar fi fără de țință și fără șef răscoala,
Asupra ce-o să vină v-aș crede bănuiala ;
Prin moartea lor, poporul e poate potolit,
Dar planul răzvrătirii prin asta nu-i zdrobit:
Dârz își urmează scopul până îl cucerește ;
Iar primul val de sânge cruzimea îi mărește ;
Momindu-l îl ațâță iar mila-și stinge raza
Și nu-i mai lasă-n suflet nici scârba și nici groaza.

SCENA 5

Prusias, Arsinoe, Flaminius, Alai, Cleona, Arasp.

ARASP

De pretutindeni, sire, poporul năvălește;
Din clipă-n clipă garda, lovită, se rărește;
Și, cum și-aici s-aude, revoltă și blesteme,
N-o să-l mai am în mână pe prinț, prea multă vreme.
Nu mai pot face față, Sire!

PRUSIAS

Să mergem să predăm
Pe-acest odor prea vrednic de-acel căruia-l dăm.
Să ne supunem, doamnă, mulțimii fără lege,
Sătulă să m-asculte, dar vrea să-și dea un rege.
Spre-a potoli furtuna, să-i zboare din balcon,
Supușilor prea proaspeți, al capului plocon.
383

ATAL

Stăpâne, vai!

PRUSIAS

Da, astfel el îi va fi predat:
Cine îl cată astfel, tot astfel îi e dat.

ATAL

Stăpâne, pierdem totul și aruncați mâniei
Tot ce-apărați, acuma cu prețul bărbăției;
Ba îndrăznesc a spune ca maiestatea sa
Cu greu găsi-va locul de-a se mai apăra.

PRUSIAS

Dezleagă hotărârea acum, ce gloata-mi cere:
Să-i dau pe Nicomede cu-ntreaga mea putere ;
Nu am ce mai alege ; când forța-și face partea
Sau eu renunț la sceptru sau lui îi dăruie moartea.

FLAMINIUS

Dar dacă planu-acesta încearcă drept să pară,
Nu voi puteți da ordin ca prințu-acum să moară.
Nu mai aveți putere asupra-i, precum știu:
Fiind zălogul Romei, nu vă mai este fiu:
V-o amintesc eu, sire, când tatăl a uitat.
Primejduindu-i viața, Senatu-i insultat;

Răspund de el la Roma, deci mă împotrivesc.
Galera-n port e gata ; m-așteaptă să-l pornesc ;
Cunosc o ușă-ascunsă pe unde pot să-l trec:
De vreți ca să-l ucideți, lăsați-mă să plec;
Și-ngăduiți ca lumea să afle de la mine,
Că Roma are sfaturi mai drepte, mai blajine;
Și n-o expuneți, sire, la crâncena ocară
De- a condamna zălogul sub ochii ei să moară.
384

ARSINOE

Stăpâne, crede-n mine; fii bun și mă ascultă.

PRUSIAS

Din partea ta, regină, nimic nu mă insultă.

Vorbește.

ARSINOE

Cerul, sire, un plan mi-a inspirat,
Să-mpace și Senatul și gându-ți frământat.
De-i gata de plecare acum, foarte ușor
Poate să-și ia zălogul cu el, ocrotitor:
Da, ușa cea secretă e binecuvântată.
Dar, ca-ncercarea asta să fie ușurată,
Tu, însuți, te arată poporului; glumește,
Și lasă-l să-ți vorbească, mânia-i măgulește;
Fă-l ca să-și piardă vremea, în timp ce-n siguranță
S-o depărta galera cu marea lui speranță.
De-o da-n palat năvală și nu-l va mai afla,
Vei fi-ncurcat ca dânsul, ca el te vei mira ;
Și acuzând Senatul, setos de răzbunare,
Pentru complici vei cere o aspră condamnare ;
Iar mâine dimineată, în zori, tu vei vesti
Că, Nicomed, în țară, curând va reveni,
Căci mii de piedici, sire, urzite doar de tine
Te-or ajuta ca planul viclean să iasă bine.
Oricât iar fi delirul pornit către măcel,
Nu va-ncerca nimica de frică pentru el
Și cât orice eforturi zădarnice-o să-i pară.
Aici, eliberarea îi este prea ușoară,
Iar dacă o obține noi nu avem ce-alege:
Vom fi fugari, căci gloata îl va și unge rege.
O știți aceasta bine.

PRUSIAS

Ah ! îți mărturisesc

Că sfatul tău, regină, este un dar ceresc.

Nu credeți, prea ilustre, că e mai bun ca toate?

25 – Corneille-Teatru

385

FLAMINIUS

Va apăra și viață, și tron, și libertate;

De altfel, Laodice, acum zălog va fi;

Dar pierdem avantajul pierzând vremea aci.

PRUSIAS

Nu-i bine s-o mai pierdem; să fim ne-ntârziați.

ARSINOE

Ia-l pe Arasp cu tine și numai trei soldați,

între mai mulți se poate găsi un necinstit.
Eu merg la Laodice, s-o țin pân-la sfârșit.
Dar tu, Atal?

ATAL

Pe de-altă parte eu, mamă, mă duc
Să amănesc mândria mulțimii revoltate
Și vicleniei voastre s-adaog una nouă.

ARSINOE

Tu, nu uita că viața e una, nu sunt două,
Și că înfrunt urgia doar numai pentru tine.

ATAL

Sau voi muri sau, mamă, te voi salva cu bine.

ARSINOE

Poți să te duci; regina Armeniei se-arată.

386

SCENA 6

Arsinoe, Laodice, Cleona.

ARSINOE

Pricina-atâtor rele nu merită o plată?

LAODICE

Regină, nu; de-ndată ce nu-i ambițioasă
Răspund de sancțiunea ce i-a și fost aleasă.

ARSINOE

Știți vina ; dați pedeapsa ce-i drept să o primească.

LAODICE

Unei regine-ajunge mândria să-i descrească:
Și e destul că-și vede tot planul răsturnat. '

ARSINOE

Nu ; afirmați ca, pentru tot ce a cutezat,
Să-și smulgă de pe frunte coroana sa regală.

LAODICE

Mărinimoșii, doamnă, în clipa triumfală,
Sunt mult mai buni și uită, fiindc-au biruit,
Pe dușman vrând să-l știe umil și pocăit.

ARSINOE

Cine v-ar da crezare, s-ar împăca ușor.

LAODICE

Nu mi-a dat cerul, doamnă, un duh răzbunător.

25* 387

ARSINOE

în contra unui rege să răzvrătești o gloată,
Punându-i spada-n mână și torța-nflăcărată,
Și în palat cu ură s-o-mpingi pentru omor,
Este un duh acesta puțin răzbunător?

LAODICE

Ne înțelegem, doamnă, cam rău, o văd prea bine,
Și-n tot ce vă privește, mă implicați pe mine.
Nu am, cât despre mine, nici strop de-ngrijorare,
Și vin, să fiți prin mine, în bună apărare,
Spre-a nu expune, doamnă, regala maiestate
în vâlmășagul luptei mulțimii ațâțate.

Chemați aici pe rege, chemați și pe Atal,
Ca să păstrez într-înșii înaltul drept regal,
Căci gloata înmânie se poate să nu-i știe.

ARSINOE

Trufia voastră n-are pereche în trufie!
Voi, care-a învrăjbirii pricină ramâneți
Voi, ce-n palatu-acesta captivă îmi sunteți;
Voi, ce cu-al vostru sânge îmi veți răspunde-ndată
De crima că, în mine, regina-i insultată,
Voi, îmi vorbiți acuma cu-aceeași cutezare
De parcă eu s-ar cere să va implor iertare!

LAODICE

Dar, de-mi vorbiți, regină, atât de-nversunată,
Uitați că-ntreaga curte de mine-i comandată,
Și că, oricând mi-ar place, puteți să-mi fiți victimă.
Nu m-acuzați pe mine de-a răzmeriții crimă:
Pricina e poporul, ai voștri obidiți;
Sunt glasuri de revoltă și de nelegiuiri.
Eu, care sunt regină, în cearta dintre noi,
Ca să vă-nfrâng, trezit-am al gloatelor puhoi,
388

Căci legea luptei spune că nù e cu prihană
Aprinderea revoltei în tabăra dușmană:
Voi îmi sunteți dușmană, căci mi-ați răpit bărbatul.

ARSINOE

Primesc răspunsul, însă dacă cumva palatul
Va fi cuprins de gloată, să fiți încredințată
Că, în aceeași clipă, veți fi asasinată.

LAODICE

N-o să vă țineți vorba, sau, altfel, pe-a mea groapă
Regalul vostru sânge va curge ca o apă.
Dar mai sperați acuma, că veți găsi-n palat
Vreun Zenon, la-ndemână, sau poate-un Metrobat?
Nu vreți să înțelegeți, că cei. ce v-au slujit
Sunt cumpărați de mine vicleaa și tăinuit?
Ii credeți pe vreunul dispus să se trădeze
Știind că-și pierde viața, și deci să vă urmeze?
Nu vreau să fiu stăpână-n Bitinia străină;
Lăsați-mă la mine să mă întorc regină,
Și chinurile voastre dacă le vreți curmate
Redați-mi soțul, doamnă, ieșiți din nedreptate!

ARSINOE

Pe drumul către Roma goniți, spre a-l lua;
Flaminius îl conduce; vi-l poate-napoia:
Vă rog, nu pierdeți vremea și aprigă vâsliți,
Căci pe galeră, doamnă, în larg au fost zăriți.

LAODICE

Ah! de v-aș da crezare!...

ARSINOE

Nu vă-ndoiți, regină.

389

LAODICE

Fugiți de-a mea mânie, căci mila mi-e străină:
După această crimă de grea nedemnitate,
N-am nici respect în suflet, nici generozitate.
Dar rămâneți mai bine zălog să vă păstrez,
Până-oi putea din lanțuri pe el să-l liberez.

Voi merge chiar la Roma pe-același sfânt temei,
Cu toți supușii voștri, cu toți supușii mei;
Căci Anibal ne-nvață că nu o poți sfărma
Decât la ea acasă, deci în Italia,
În inima-i să simtă că-ntreg imperiu cade
Prin ura-mi sprijinită pe-un milion de spade ;
Și să-i supun cruzimea sub chinu-mi nesfârșit...

ARSINOE

Vreți să veniți regină-n Bitinia-n sfârșit?
Și în mânia asta ce astăzi vă sfâșie,
Primi-va suveranul să-l scoateți din domnie?

LAODICE

Voi fi regină, doamnă, dar fără violență,
Căci regele domnește azi doar în aparență.
Ce-i pasă cine duce al țării mele greu,
De sunt pe tron romanii sau dacă-s numai eu?
Dar alt zălog în mână văd că acum îmi vine.

SCENA 7

Arsinoe, Laodice, Atal, Cleona.

ARSINOE

Atal, a lor plecare s-a petrecut cu bine?

ATAL

Vai, mamă!

390

ARSINOE

Spune.

ATAL

Zei pe noi s-au năpustit

'Nadâncul deznădejdi pe toți ne-au prăvălit.

Prințul-a scăpat.

LAODICE

Regină, teamă să nu vă fie

Căci sufletu-mi e iarăși plin de mărinimie.

ARSINOE

Atal, îți place oare acum, să mă-nspăimânți?

ATAL

Nu-ți măguli speranța și nu-ncerca s-o-ncânți.

Bietul Arasp, cu garda-i prea slabă și rărită,

Îl și trecuse, mamă, prin ușa tăinuită;

Ambasadorul Romei trecuse chiar și el,

Când în Arasp pumnalul înfipt de un mișel

Îl culcă. El răcnește, iar garda-nfricoșată

Dispare, să nu fie și ea asasinată.

ARSINOE

Dar cine lângă ușă crezi că l-a-njunghiat?

ATAL

Soldații ce de pază, ca santinele-au stat.

Iar prințul...

391

ARSINOE

Vai, oriunde sunt trădători și câini

Și prea puțini fideli fața de-ai lor stăpâni.

Cine ți-a spus de crima acestor ucigași?

ATAL

Arasp, trăgând să moară, și-ai lui Arasp ostași.
Însă mai bine află de ce-s nenorocit.
Fugii să dau de tata și regele iubit;
Dar prea târziu, căci dânsul cu gându-nfiorat
Și sufletul de groază adânc înspăimântat,
O luntre ușurică luă, având drept țel
S-ajunga pe Romanul înspăimântat și el.

SCENA 8

Prusias, Flaminius, Arsinoe, Laodice, Alai, Cleona.

PRUSIAS

Nu, amândoi ne-ntoarcem, de-aici să nu lipsim,
Să v-apărăm mărirea sau chiar să și murim.

ARSINOE

Da, să murim stăpâne și cinstea s-o scăpăm,
Decât pe mâini dușmane și groaznice s-o dăm.
Să n-așteptăm porunca, să refuzăm ce vor:
Triumful să ne aibă la bunul plac al lor.

LAODICE

Voi insultați viteazul prin spaima asta mare,
Mai mult decât predându-l Senatului, în fiare;
Și, cum eu cred într-însul, cunoașteți-l mai bine:
Nu vă-ndoiți o clipă că este demn de mine.

392

De n-ar fi bun la suflet eu l-aș tăgădui,
Și demn de-a mea cinstire de nu s-ar dovedi,
Iar inima, regină, de nu i-ar fi curată.
Dar iată-l; vă convingeți de sunt eu înșelată.

SCENA 9

*" Prusias, Nicomed, Arsinoe, Laodice, Flaminius,
Alai, Cleona.*

NICOMED

E liniște, stăpâne ; o clipă m-au zărit
Și toți răzvrătorii pe loc s-au potolit.

PRUSIAS

Cum? vii tu, răzvrătite, aici, chiar în palat
Să mă înfrunți?

NICOMED

Nu merit să fiu iar defăimat.

Nu vin, acuma, sire, s-arăt mâniei tale

Un arestat obraznic ce-a rupt fiarele sale ;

Vin ca supus, stăpâne, și liniștea să-ți dau,

Pe care ne-nțelegeri și certuri o mânăneau.

Nu vreau s-acuz Senatul de vreo necugetare ;

El știe să conducă și chiar cu artă mare,

Și datoria-și face al său ambasador

Când, între noi, se zbate spre-a fi mijlocitor.

Dar nu da voie Romei, de azi, să-ți poruncească;

Iubește-mă, o tată, ca frica ei să crească,

Dar iartă și poporul ce din credință, sire,

Adăugă la mila-i a mea nenorocire.

Și treci și peste crima făcută, însă care

în zilele ' de mâine, va fi mântuitoare.

Și voi, regină-doamnă, iertați-l pentru toate,

Ca să slăvesc de-a pururi a voastră bunătate.

393

Azi știu de ce-mpotrivă în calea mea ședeți
Voiți pe fiul vostru, în tron să-l înălțați;
Dar voi lucra eu însumi pentru mărețul plan,
De-ngăduiți prin mâna-mi să fie suveran.
Da, Asia-mi deschide destule cuceriri,
Să-i dau o diademă și sceptrul și măriri,
În care țară, spuneți, îl vreți cuceritor,
Să v-o aduc supusă, să-i fie domnitor?

ARSINOE

A voastră biruință se vrea nemăsurată
Că, stăpânind și faima și viața-mi laolaltă,
Înalta râvnă-a unui viteaz păzit de-un zeu,
Se cere să triumfe până și-n gândul meu?
Să-l apăr contra-atâtor virtuți, nu voi putea ;
Ba, chiar se și grăbește și vrea să se predea.
Uniți deci biruința la sceptrele-ntreite
Și-n voi, un fiu voi crede că cerul îmi trimite.

PRUSIAS

Da, mă supun, regină, și eu căci vreau să cred
Că, gloria mea mare e fiu-mi Nicomed.
Dar, lângă bunătatea ce-acum ne-o dăruiești,
Cui datorăm, ne spune, că-n fața noastră ești?

NICOMED

La chip, erou-mi este necunoscut și mie;
Dar mi-a cerut inelul să-l aibă chezășie,
Iar mâine mi-l aduce aici, fără de preget.

ATAL

Nu vreți să-l luați, alteță, fiindcă-l am în deget?
394

NICOMED

Vai! lasă-mă de-a pururi ca după acest semn
În sângele-mi, un sânge să văd, de rege demn.
Căci nu mai e al Romei supus ambițios
Ci e liberatoru-unui sânge glorios.
Cu lanțurile mele ai rupt mai multe, frate:
Al tatei, a reginei, și ale tale, toate.
De ce dar te mai tăinui când statul l-ai salvat?

ATAL

Pentru a-ți vedea curajul mai sus, mai minunat;
Să-l las să-nvingă singur a noastră nedreptate,
Și neconstrâns de lucruri atât de ne-nsemnate ;
Să mă răzbun pe tine sau poate chiar pe mine
De am greșit cu mintea și n-am văzut prea bine.
Dar, mamă...

ARSINOE

Îmi ajunge această viclenie
În contra mea promisă, dar salvatoare mie.
(Lui Nicomed.)

Iar gândul meu acuma-i cu atât mai liniștit,
Cu cât sfărâm în sânge un rău ce l-am urzit.

NICOMED

(Lui Flaminius.)

Vorbind fără înconjur, un suflet generos,
De-i dați prietenia, se simte bucuros;

Dar nu mai vrem în țară a Romei aspră lege
Care sugrumă viața, norodul și pe rege:
Prietenia voastră o vrem fără robire,
Sau ura vom lua-o drept mare fericire.
395

FLAMINIUS

(lui Nicomed)

Senatul, despre asta, va ști să hotărască,
Dar până-atunci, alteța-i rugată să primească,
Întreaga-i prețuire și neștirbita-i stimă
Pentru purtarea voastră atât de magnanimă;
Căci Roma nu-și va face în voi un inamic,
Și deci o să v-adopte ca pe-un loial amic.

PRUSIAS

Iar noi, uniți acum, sub bune auspicii
Să ne gătim pe mâine, de sfinte sacrificii,
Și zeilor să cerem, căci ei sunt suverani
S-avem, spre fericire, prieteni pe romani.
SFIRȘIT